

Anarhija je moguća

Primjeri anarhije u praksi

Peter Gelderloos

Sadržaj

Uvod	6
Anarhija ne bi mogla funkcionirati	6
Što je zapravo anarhizam?	7
O inspiraciji	7
Osjetljivo pitanje vjerodostojnosti	9
Preporučena literatura	10
1. Ljudska priroda	11
Nisu li ljudi prirodno sebični?	11
Nisu li ljudi prirodno kompetitivni?	13
Nisu li ljudi oduvijek patrijarhalni?	16
Nisu li ljudi prirodno skloni ratu?	19
Nisu li dominacija i autoritet prirodni?	21
Šire poimanje sebe	27
Preporučena literatura	29
2. Odluke	30
Kako će se donositi odluke?	30
Kako će se odluke provoditi?	38
Tko će rješavati sporove?	41
Nalaženje na ulicama	42
Preporučena literatura	43
3. Ekonomija	44
Ako nema plaća, što je poticaj za rad?	44
Zar ljudi ne trebaju šefove i stručnjake?	46
Tko će odnositi smeće?	51
Tko će brinuti o starijima i nemoćnima?	52
Kako će ljudi dolaziti do zdravstvene skrbi?	52
Što je s obrazovanjem?	54
A što s tehnologijom?	57
Kako će funkcionirati razmjena?	60
A što s ljudima koji se ne žele odreći konzumerističkog životnog stila?	61
A što s izgradnjom i organiziranjem velike, raširene infrastrukture?	62
Kako će gradovi funkcionirati?	65
A što s poplavama, sušama i drugim katastrofama?	70
Zadovoljavanje naših potreba bez vođenja računice	71
Preporučena literatura	72

4. Okoliš	74
Što će nekoga spriječiti da uništava okoliš?	74
A što s globalnim ekološkim problemima poput klimatskih promjena?	78
Jedini način da se spasi planet	81
Preporučena literatura	82
5. Kriminal	83
Tko će nas zaštititi bez policije?	83
Što s bandama i nasilnicima?	89
Što će nekoga spriječiti da ubija ljude?	90
Što sa silovanjem, obiteljskim nasiljem i drugih oblicima štete?	91
Nadilazeći individualnu pravdu	95
Preporučena literatura	98
6. Revolucija	99
Kako bi horizontalno organizirani ljudi mogli pobijediti državu?	99
Kako znamo da revolucionari neće postati nova vlast?	108
Kako će se zajednice na početku organizirati?	115
Kakva će biti odšteta za protekle represije?	118
Kako će nastati zajednički antiautoritarniekološki etos?	119
Revolucija koja je mnoge revolucije	125
Preporučena literatura	126
7. Susjedna društva	127
Bi li se anarhističko društvo moglo obraniti od autoritarnog susjeda?	127
Što ćemo s društvima koja ostanu patrijarhalna ili rasistička?	130
Što će spriječiti neprestano ratovanje i neprijateljstvo?	131
Mreže, a ne granice	134
Preporučena literatura	135
8. Budućnost	136
Neće li se država s vremenom ponovno pojaviti?	136
Što s drugim problemima koje ne možemo predvidjeti?	138
Učiniti anarhiju mogućom	138
Preporučena literatura	139
Moguća je ukoliko je učinimo mogućom	140
Bibliografija	142

Nemojmo više pričati o starim danima, vrijeme je za nešto veliko.

Izađi van i kreni...

Thom Yorke

Posvećeno divnim ljudima RuinAmalije, La Revoltose i infoshopa u Kijevu, zato što žive anarhiju.

Iako je ova knjiga započela kao osobni projekt, na kraju su mnogi ljudi, od kojih mnogi žele ostati anonimni, pomogli u njenom stvaranju lektorirajući, provjeravajući i preporučujući izvore, uređujući, itd. Da navedem samo mali dio ove pomoći, veliko hvala: John, Jose, Vila Kula, aaaa!, L, J i G za posudbu kompjutera tijekom godine pune selidbi, evikcija, urušavanja, virusa itd. Hvala Jessie Dodson i Katie Clark na pomoći pri istraživanju za drugi projekt, što sam na kraju iskoristio za ovu knjigu. C i E, hvala na posudbi lozinki za besplatan pristup akademskim bazama podataka dostupnih studentima, ali ne i nama ostalima.

*Svuda oko nas skrivene su priče,
rastu u napuštenim planinskim selima
ili nenaseljenim dijelovima grada,
okamenjuju se pod našim nogama u ostacima
društava drugačijih od ičega što poznajemo,
šapćući nam da stvari mogu izgledati drugačije.
Ali, političar za kojeg znaš da ti laže,
šef koji te zapošljava i daje ti otkaz,
stanodavac koji te izbacuje,
predsjednik banke koja posjeduje tvoju kuću,
profesor koji te ocjenjuje,
policajac koji prolazi tvojom ulicom,
novinar koji ti daje informacije,
doktor koji te liječi,
muž koji te tuče,
majka koja te udara,
vojnici koji ubijaju za tebe,
i socijalni radnik koji tvoju prošlost i budućnost stavlja u ladicu
svog ormara,
svi pitaju
“ŠTO BI TI BEZ NAS?
Bila bi anarhija”.
I kći koja bježi od kuće,*

*vozač autobusa u štrajku,
veteran koji je odbacio medalju ali drži se svoje puške,
dječak kojeg su prijatelji spasili od samoubojstva,
sluškinja koja mora slušati one koji ne znaju ni kuhati,
imigrantica koja prelazi pustinju da dođe do obitelji na drugoj strani,
dječak na putu u zatvor zbog spaljivanja trgovačkog centra koji su izgradili na mjestu
snova njegova djetinjstva,
susjed koji skuplja šprice na napuštenoj zemlji,
nadajući se da će je netko pretvoriti u vrt,
stoper na otvorenoj cesti,
student koji je napustio fakultet i odustao od karijere i zdravstvenog osiguranja
a nekad čak i hrane kako bi mogao pisati revolucionarnu poeziju
svijetu,
možda svi mi možemo to osjećati:
naši šefovi i mučitelji boje se što bi
bez nas,
a njihova prijetnja je obećanje -
najbolje od života već je anarhija.*

Uvod

Anarhija ne bi mogla funkcionirati

Anarhizam je najsmioniji od revolucionarnih društvenih pokreta proizašlih iz borbe protiv kapitalizma – teži svijetu slobodnom od svih oblika dominacije i eksploatacije. U srži mu je jednostavna i uvjerljiva pretpostavka da ljudi sami umiju živjeti i organizirati vlastite živote bolje od stručnjaka. Drugi cinično tvrde da ljudi ne znaju što je u njihovom najboljem interesu pa trebaju vlast da ih zaštiti, te da neka politička stranka nekako može zastupati interese svih članova društva. Anarhisti pak smatraju da donošenje odluka ne bi smjelo biti u rukama bilo kakve vlasti, već bi moć trebala biti decentralizirana: odnosno, svaka osoba trebala bi biti središte društva i svi bi trebali biti u mogućnosti stvarati mreže i udruženja koja su im potrebna da bi zadovoljili zajedničke potrebe.

Obrazovanje koje dobivamo u državnim školama uči nas da sumnjamo u našu sposobnost samoorganizacije. To mnoge dovodi do zaključka da je anarhija nepraktična i utopijska: *ne bi mogla funkcionirati*. Ali, naprotiv, anarhistička praksa već ima dugu prošlost i često je dobro funkcionirala. Službene povijesne knjige su selektivne: umanjuju činjenicu da su sve komponente anarhističkog društva postojale u različitim razdobljima te da su brojna nedržavna društva prosperirala tisućljećima. Kako bi se anarhističko društvo usporedilo s državnim i kapitalističkim društvima? Hijerarhijska društva očigledno dobro funkcioniraju unutar određenih okvira. Izrazito su učinkovita u pokoravanju svojih susjeda i pribavljanju neizmernih bogatstava svojim vladarima. S druge strane, kako se klimatske promjene, oskudica hrane i vode, nestabilnost tržišta i druge globalne krize pojačavaju, hijerarhijski modeli ne pokazuju se osobito održivima. Primjeri iz ove knjige pokazuju da anarhističko društvo može mnogo bolje osigurati zadovoljenje potreba i želja svih svojih članova.

Mnoge prošle i sadašnje priče koje pokazuju kako anarhija funkcionira bile su zataškivane i iskrivljavane zbog revolucionarnih zaključaka koje bismo iz njih mogli izvući. Možemo živjeti u društvu bez šefova, gospodara, političara ili birokrata; u društvu bez sudaca, policije i kriminalaca, bez bogatih i siromašnih; u društvu bez seksizma, homofobije i transfobije; u društvu u kojem rane od stoljeća porobljavanja, kolonijalizma i genocida napokon mogu zacijeliti. Jedino što nas sprječava su zatvori, programiranje i plaće koje dobivamo od moćnika, kao i nedostatak vjere u same sebe.

Naravno, anarhisti ne *moraju* biti kruti pragmatičari. Ako ikada zadobijemo slobodu upravljanja vlastitim životima, vjerojatno ćemo smisliti sasvim nove pristupe organizaciji koji će usavršiti već isprobane i pouzdane modele. Stoga, neka ove priče budu polazište, i izazov.

Što je zapravo anarhizam?

Pisani su tomovi kako bi se odgovorilo na ovo pitanje i milijuni ljudi posvetili su živote stvaranju, širenju, definiranju i borbi za anarhiju. Postoje bezbrojna polazišta i putevi do anarhizma: radnici u Europi 19. stoljeća u borbi protiv kapitalizma koji vjeruju u sebe, a ne u ideologije autoritarnih političkih stranaka; urođenički narodi u borbi protiv kolonizacije u povratku na tradicionalne, egalitarne kulture; srednjoškolci koji osvještavaju dubinu vlastitog otuđenja i nezadovoljstva; kineski mistici prije tisuću godina ili europski prije petsto godina, taoisti i anabaptisti u borbi protiv vlasti i organizirane religije; žene u pobuni protiv autoritarnosti i seksizma ljevice. Nema Centralnog komiteta koji izdaje članske iskaznice i jedinstvene doktrine. Anarhija različitim ljudima znači različite stvari. Ipak, postoje neki osnovni principi oko kojih se većina anarhista slaže.

Autonomija i horizontalnost: Svi ljudi zaslužuju slobodu za definiranje i organiziranje prema vlastitim uvjetima. Strukture donošenja odluka trebale bi biti horizontalne, a ne vertikalne, kako nitko ne bi dominirao ni nad kim; trebale bi njegovati *moć za slobodno djelovanje*, a ne *moć nad* drugima. Anarhizam se protivi svim prisilnim hijerarhijama, uključujući kapitalizam, državu, bjelačku prevlast i patrijarhat.

Uzajamna pomoć: Ljudi bi si trebali dobrovoljno pomagati; veze solidarnosti i darežljivosti čvršća su društvena poveznica nego strah od zakona, granica, zatvora i vojske. Uzajamna pomoć nije oblik milostinje ili jednakovrijedne razmjene; i onaj koji daje i onaj koji prima jednaki su i međusobno izmjenjivi. Budući da nijedan nema moć nad drugim, povećavaju svoju kolektivnu moć stvarajući mogućnosti za zajedničku suradnju.

Dobrovoljno udruženje: Ljudi bi trebali biti u mogućnosti surađivati s kime god žele, kako god misle da bi trebalo; jednako tako, trebali bi biti u mogućnosti odbiti odnos ili sporazum koji im nije u interesu. Svi bi trebali imati mogućnost slobodnog kretanja, kako onog fizičkog, tako i društvenog. Anarhisti se protive granicama svih vrsta i prisilnim kategorizacijama prema državljanstvu, rodu ili rasi.

Direktna akcija: Više osnažuje i učinkovitije je ostvarivati ciljeve direktno nego oslanjati se na vlast i zastupnike. Slobodni ljudi ne zahtijevaju promjene koje žele vidjeti u svijetu — oni ih stvaraju.

Revolucija: Današnji ustaljeni sustavi represije ne mogu se ukloniti reformama. Reforme provode oni na pozicijama moći u hijerarhijskom sustavu, što općenito čine tako da zadrže ili čak povećaju vlastitu moć. Sustavi poput kapitalizma i bjelačke prevlasti oblici su rata koji vode elite; anarhistička revolucija znači borbu za svrgavanje tih elita kako bi se stvorilo slobodno društvo.

Samooslobođenje: Stari slogan glasi: "Oslobođenje radnika dužnost je samih radnika". To se može primijeniti i na druge grupacije: ljudi moraju biti na pročelju vlastitog oslobađanja. Sloboda ne može biti dana — ona se mora uzeti.

O inspiraciji

Pluralizam i sloboda nisu kompatibilni s ortodoksnim ideologijama. Povijesni primjeri anarhije ne moraju biti eksplicitno anarhistički. Većina društava i organizacija koje su bile bez vlasti nisu se zvale "anarhističkima"; taj termin nastao je u Europi u 19. stoljeću, a anarhizam kao samosvjestan društveni pokret nije ni približno univerzalan kao želja za slobodom.

Bilo bi drsko dodjeljivati etiketu “anarhista” ljudima koji je nisu sami izabrali; umjesto toga možemo koristiti širok spektar termina kako bismo opisali primjere anarhije u praksi. “Anarhija” je društveno stanje bez vlasti i prisilnih hijerarhija, koje povezuju samoorganizirani horizontalni odnosi; “anarhisti” su ljudi koji se solidariziraju s društvenim pokretom ili filozofijom anarhizma. Antiautoritarci su ljudi koji izričito žele živjeti u društvu bez prisilnih hijerarhija, ali koji se, barem koliko je poznato, ne identificiraju kao anarhisti — bilo zato što im termin nije bio poznat ili zato što anarhistički pokret ne smatraju bitnim. Anarhistički pokret je kao takav ipak nastao u Europi i baštini pogled na svijet u skladu sa svojim izvorištem; postoje i mnoge druge borbe protiv vlasti koje izviru iz drugačijih svjetonazora i nemaju potrebe nazivati se anarhističkima. Društvo koje egzistira bez države, ali ne identificira se kao anarhističko, naziva se “nedržavnim”; ako to društvo nije slučajno nedržavno, već svjesno radi na sprječavanju razvijanja hijerarhija i identificira se sa svojim egalitarnim karakteristikama, može se opisati kao “anarhističko”.¹

Primjeri u ovoj knjizi izabrani su iz širokog vremenskog i prostornog okvira — sveukupno devedeset njih. Trideset ih je eksplicitno anarhističkih; ostali su nedržavni, autonomni ili svjesno antiautoritarni. Više od polovine primjera je iz suvremenog zapadnjačkog društva, trećina su iz nedržavnih društava te pružaju pogled na opseg ljudskih mogućnosti izvan zapadne civilizacije, a preostalih nekoliko su klasični povijesni primjeri. Neki od njih, poput Španjolskog građanskog rata, spomenuti su više puta jer su dobro dokumentirani i pružaju bogatstvo informacija. Zbog brojnosti primjera nije moguće svaki od njih istražiti u detalje. Idealno bi bilo da čitateljica sama bude inspirirana na istraživanje tih pitanja, izvlačeći daljnje praktične lekcije iz pokušaja onih prije nje.

Kroz ovu knjigu postat će jasno da anarhija postoji u sukobu s državom i kapitalizmom. Mnogi ovdje navedeni primjeri u konačnici su ugušeni od strane policije ili pobjedničke vojske, te je velikim dijelom upravo sistematska represija alternativa razlog što nije bilo više anarhije u praksi. Ova krvava povijest implicira da, kako bi bila temeljita i uspješna, anarhistička revolucija mora biti globalna. Kapitalizam je globalni sustav koji se neprekidno proširuje i kolonizira svako autonomno društvo s kojim se susretne. Dugoročno, niti jedna zajednica ili zemlja ne mogu ostati anarhističke dok je ostatak svijeta kapitalistički. Antikapitalistička revolucija mora uništiti kapitalizam u potpunosti ili sama biti uništena. To ne znači da anarhizam mora biti jedinstven globalni sustav. Mnogi različiti oblici anarhističkih društava mogu koegzistirati, a oni pak mogu koegzistirati s društvima koja nisu anarhistička, sve dok nisu konfrontacijski autoritarna ili opresivna. Sljedeće stranice pokazat će širok raspon oblika koje anarhizam i autonomija mogu poprimiti.

Primjeri u ovoj knjizi pokazuju kako anarhija funkcionira u određenom vremenskom periodu ili uspijeva na specifičan način. Sve dok se kapitalizam ne ukine, svi takvi primjeri nužno su parcijalni. Poučni su u svojim slabostima jednako kao i u snazi. Osim pružanja primjera ljudi koji stvaraju vlastite zajednice i zadovoljavaju potrebe bez šefova, potiču pitanje što je pošlo krivo i na koji način bismo sljedeći put mogli bolje.

U tu svrhu, evo nekoliko stalnih tema na koje bi se bilo korisno osvrnuti tijekom čitanja ove knjige:

¹ Sam Mbah i I.E. Igariway navode da su prije kolonijalističkih kontakata gotovo sva tradicionalna afrička društva bila “anarhije” i imaju čvrste argumente za to. Isto se može reći i za druge kontinente. Ali, kako autor ne potječe ni iz jednog od tih društava, a zapadnjačka kultura tradicionalno vjeruje da ima pravo reprezentirati druga društva, najbolje je izbjegavati toliko široke karakterizacije, uz nastojanje da se uči iz ovih primjera.

Izolacija: Mnogi anarhistički projekti dobro funkcioniraju, ali utječu na živote malenog broja ljudi. Što je uzrok toj izolaciji? Što joj doprinosi, a što je može smanjiti?

Savezništva: U brojnim primjerima anarhisti i drugi antiautoritarci izdani su od strane tobožnjih saveznika koji su sabotirali mogućnost oslobođenja kako bi prisvojili moć. Zašto su anarhisti odabrali ta savezništva i što možemo naučiti o tome kakve zajednice stvarati danas?

Represija: Autonomne zajednice i revolucionarne aktivnosti bezbroj su puta zaustavljene od strane policijske represije i vojne invazije. Ljudima se prijeti, uhićuje ih se, muči i ubija, a oni koji prežive, moraju se skrivati ili odustati od borbe; zajednice koje su im pružale podršku povlače se kako bi se zaštitile. Koje akcije, strategije i oblici organizacije najbolje osposobljavaju ljude da prežive represiju? Kako oni izvana mogu osigurati učinkovitu solidarnost?

Suradnja: Neki društveni pokreti ili radikalni projekti odabiru sudjelovati ili prilagoditi se perspektivi sadašnjeg sustava kako bi nadjačali izolaciju, bili pristupačni širem krugu ljudi ili izbjegli represiju. Koje su prednosti i zamke ovog pristupa? Postoje li drugi načini za nadilaženje izolacije i izbjegavanje represije?

Privremena dobit: Mnogi primjeri iz ove knjige više ne postoje. Naravno, anarhisti ne pokušavaju stvoriti trajne institucije koje počnu postojati radi sebe samih; pojedine organizacije trebale bi se ukinuti kada više nisu korisne. Shvaćajući to, kako možemo dobiti najviše od oaza autonomije dok postoje i kako nas mogu nastaviti obogaćivati nakon što prestanu postojati? Kako se niz privremenih prostora i događaja može povezati u kontinuitet borbe i zajednice?

Osjetljivo pitanje vjerodostojnosti

Kad je god bilo moguće, tražili smo direktnu povratnu informaciju od ljudi koji su osobno sudjelovali u borbama i zajednicama opisanim u ovoj knjizi. U nekim je primjerima to bilo nemoguće zbog nepremostivih prostornih i vremenskih udaljenosti. U tim slučajevima morali smo se oslanjati isključivo na pisana tumačenja uglavnom vanjskih promatrača. Ali tumačenje nikako nije neutralan proces: vanjski promatrači projiciraju vlastite vrijednosti i iskustva na ono što promatraju. Naravno, ono je neizbježna aktivnost u ljudskom diskursu; štoviše, vanjski promatrači mogu doprinjeti novim i korisnim perspektivama.

Međutim, svijet nije tako jednostavan. Kako se europska civilizacija širila i dominirala ostatkom planeta, promatrači koje je slala redovito su bili istraživači, misionari, spisatelji i znanstvenici vladajućeg poretka. Na svjetskoj razini, ova civilizacija je jedina koja ima pravo tumačiti samu sebe i sve druge kulture. Zapadnjački način mišljenja silom je proširen diljem svijeta. Kolonizirana društva uništena su i iskorištavana za ropski rad, ekonomske resurse i ideološki kapital. Nezapađni narodi prikazivani su Zapadu na načine koji potkrepljuju zapadnjački svjetonazor i osjećaj superiornosti te opravdavaju postojeće imperijalne projekte kao nužne za dobro naroda koje se prisilno civilizira.

Kao anarhisti koji se trude ukinuti strukture moći odgovorne za kolonijalizam i mnoge druge nepravde, želimo otvoreno pristupiti drugim kulturama kako bismo od njih mogli učiti, ali ako ne budemo oprezni, lako bismo mogli upasti u uobičajeni eurocentrični obrazac manipulacije i iskorištavanja drugih kultura za naš ideološki kapital. U slučajevima kada nismo mogli stupiti u kontakt ni sa kim iz istraživane kulture kako bi revidirala i kritizirala naše interpretacije, pokušali smo pripovjedača uključiti u priču kako bismo potkopali njegovu ili njezinu objektivnost i nevidljivost te namjerno doveli u pitanje vjerodostojnost vlastitih informacija i predložili fleksi-

bilna i skromna tumačenja. Nismo sigurni kako postići takvu ravnotežu, ali nadamo se naučiti pokušavajući.

Neki urođenički narodi koje smatramo drugovima u borbi protiv vlasti smatraju da bijelci nemaju pravo predstavljati urođeničke kulture, što je osobito opravdano činjenicom da je pet stotina godina euroameričko prikazivanje urođeničkih naroda bilo u svrhu vlastitih interesa, eksploativajuće i povezano s postojećim procesima genocida i kolonijalizacije. S druge strane, dio našega cilja pri objavljivanju ove knjige bio je prozvati povijesni eurocentrizam anarhističkog pokreta i ohrabriti se na otvorenost prema drugim kulturama. To ne bismo mogli ostvariti prezentirajući samo priče iz naše vlastite nedržavnosti. Autor i većina ljudi koji su radili na uređivanju knjige su bijelci, pa nije začuđujuće da ono što napišemo odražava naše korijene. Zapravo, i samo središnje pitanje ove knjige, je li anarhija moguća, eurocentrično je. Jedino ljudi koji su izbrisali sjećanje na vlastitu nedržavnost mogu se pitati trebaju li državu. Svjesni smo da ne dijele svi ovu povijesnu slijepu točku te da ono što ovdje objavljujemo možda neće biti korisno ljudima drugog podrijetla, ali nadamo se da, pričajući priče o kulturama i borbama drugih društava, možemo pomoći ispraviti eurocentrizam endemičan nekim našim zajednicama i postati bolji saveznici, te biti bolji slušatelji kada nam ljudi drugih kultura odaberu ispričati vlastite priče.

Netko tko je čitao ovaj tekst napomenuo nam je da je uzajamnost temeljna vrijednost urođeničkih svjetonazora. Postavio nam je pitanje: ako anarhisti koji su većinom Europljani/Amerikanci budu učili od urođeničkih i drugih zajednica, kultura i naroda, što će ponuditi zauzvrat? Nadam se da, gdje god je moguće, nudimo solidarnost – širenje borbe i podržavanje drugih ljudi koji se bore protiv vlasti, a ne nazivaju se anarhistima. U konačnici, ukoliko nas određena društva inspiriraju, ne bismo li trebali činiti više kako bismo prepoznali i potpomogli njihove postojeće borbe?

Knjiga Linde Tuhiwai Smith, *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples* (London: Zed Books, 1999) pruža značajan pogled na neke od ovih tema.

Preporučena literatura

- Errico Malatesta, *At the Cafe: Conversations on Anarchism*. London: Freedom Press, 2005.
- The Dark Star Collective, *Quiet Rumours: An Anarcha-Feminist Reader*. Oakland: AK Press, 2002.
- CrimethInc., *Days of War, Nights of Love*. CrimethInc. 2002.
- Daniel Guerin, *Anarchism: From Theory to Practice*. New York: Monthly Review, 1996.
- bell hooks, *Ain't I a Woman? Black women and feminism*. Boston: South End Press, 1981.
- Mitchell Verter i Chaz Bufe (ur.), *Dreams of Freedom: A Ricardo Flores Magon Reader*. Oakland: AK Press, 2005.
- Derrick Jensen, *A Culture of Make Believe. White River Junction*, Vermont: Chelsea Green, 2004.
- Vine Deloria, Jr., *Custer Died for Your Sins: an Indian Manifesto*. New York: Macmillan, 1969.
- Ward Churchill, *From a Native Son: Selected Essays on Indigenism 1985–1995*, Cambridge: South End Press, 1999.; ili njegov intervju o urođenicima i anarhizmu u časopisu *Upping the Anti*.

1. Ljudska priroda

Anarhizam propituje tipično zapadnjačko shvaćanje ljudske prirode zamišljajući društvo temeljeno na suradnji, uzajamnoj pomoći i solidarnosti među ljudima, a ne na natjecanju i preživljavanju najposobnijih.

Nisu li ljudi prirodno sebični?

Svatko je svjestan vlastitih interesa i sposoban djelovati sebično na račun drugih ljudi, ali svi su svjesni i potreba ostalih, te sposobni djelovati velikodušno i nesebično. Ljudsko preživljavanje ovisi o velikodušnosti. Kada ti sljedeći put netko kaže da komunitarno, anarhističko društvo ne bi moglo funkcionirati jer su ljudi prirodno sebični, reci mu da bi trebao uskratiti hranu svojoj djeci, ne bi trebao pomagati roditeljima da ostvare dostojanstveno umirovljenje, donirati u dobrotvorne svrhe, pomagati susjedima ili biti susretljiv prema strancima, osim ako za to ne dobije naknadu. Je li se moguće osjećati ispunjeno u potpunosti živeći kapitalističku filozofiju? Naravno da ne. I nakon stotina godina gušenja, solidarnost i velikodušnost ostaju neophodni za ljudsku egzistenciju. Primjeri za to ne moraju se tražiti u radikalnim društvenim pokretima. Sjedinjene Države možda jesu na strukturalnoj razini najsebičnija svjetska nacija – najbogatija “razvijena” zemlja, ali imaju jedan od najnižih očekivanih životnih vijekova, jer će politička kultura radije dopustiti da siromašni umiru, nego im omogućiti zdravstvenu i socijalnu skrb. Ali čak je i u SAD-u lako pronaći institucionalizirane primjere dijeljenja koji čine bitan dio društva. Knjižnice nude povezanu mrežu milijuna besplatnih knjiga. Kwartovski roštilji okupljaju ljude kako bi dijelili hranu i uživali u međusobnom društvu. Kakvi primjeri bi mogli nastati izvan ograničavajućih okova države i kapitala?

Monetarne ekonomije postoje tek nekoliko tisuća, a kapitalizam nekoliko stotina godina. Potonji se pokazao prezira vrijedan, vodeći do najvećih ekonomskih nejednakosti, najveće masovne gladi i najgoreg distributivnog sustava u svjetskoj povijesti – iako je, skidamo kapu, proizveo mnogo divnih spravica. Ljude bi moglo iznenaditi koliko su drugi tipovi ekonomija ranije bili učestali i u kojoj se mjeri razlikuju od kapitalizma.

Jedan od tipova ekonomije koji su ljudi nanovo razvijali na svakom kontinentu jest ekonomija darivanja. U tom sustavu, ako ljudi nečega imaju više nego što im je potrebno, to poklanjaju. Ako ne pripisuju vrijednost, ne računaju dug. Sve što osobno ne koristiš može se pokloniti nekome drugome, a što više poklanjaš, potičeš velikodušnost i jačaš prijateljstva koja i tebe obasipaju poklonima. Mnoge ekonomije darivanja trajale su tisućama godina i pokazale se mnogo učinkovitijima u zadovoljavanju potreba svih sudionika. Kapitalizam možda jest drastično povećao produktivnost, ali u koju svrhu? Na jednoj strani tipičnog kapitalističkog grada netko umire od gladi, dok na drugoj netko jede kavijar.

Zapadnjački ekonomisti i politolozi prvotno su smatrali da su mnoge ekonomije darivanja zapravo trampe; protokapitalistički sustavi razmjene bez uspostavljene valute: “Dat ću ti jednu ovcu za dvadeset komada kruha.” Ta društva obično sebe ne bi tako opisala. Kasnije su antropolozi koji

su otišli živjeti u takva društva i bili u mogućnosti odbaciti kulturalnu pristranost, Europljanima pokazali da su mnoga od tih društava uistinu ekonomije darivanja u kojima ljudi namjerno ne pamte tko kome koliko duguje, kako bi poticali društvo darežljivosti i dijeljenja.

Ti antropolozi možda nisu znali da ekonomije darivanja nikada nisu bile u potpunosti ugušene na Zapadu; zapravo su se učestalo pojavljivale unutar pobunjeničkih pokreta. Anarhisti u SAD-u danas također ističu želju za odnosima temeljenima na velikodušnosti i jamstvu da će svačije potrebe biti zadovoljene. U brojnim gradovima anarhisti održavaju *Really Really Free Markets* (*Stvarno stvarno besplatne tržnice*) – zapravo buvljake bez cijena. Ljudi donose dobra koja su izradili ili stvari koje više ne trebaju te ih besplatno daju prolaznicima i drugim sudionicima, ili pak razmjenjuju vještine. Na jednoj besplatnoj tržnici u Sjevernoj Karolini svakog mjeseca:

dvije stotine ljudi i više, svih životnih poziva, nađu se u središtu našega grada. Donesu sve od nakita do drva za ogrjev da ih poklone i uzmu što god žele. Na nekim štandovima nudi se i popravlanje bicikala, šišanje ili čak čitanje tarota. Ljudi odlaze s okvirima za krevet i starim računalima, a ako ih nemaju kako prevesti, na raspolaganju su volonteri vozači. Novac se ne izmjenjuje i nitko se ne cjenka oko vrijednosti predmeta ili usluga, nitko se ne srami zato što oskudijeva. Suprotno vladinim odredbama, ne plaća se pristojba za korištenje javnog prostora, niti je itko “organizator”. Ponekad se pojavi limena glazba, nekad nastupa lutkarska trupa ili se igraju društvene igre. Na periferiji se vode razgovori i igraju igre, te svatko dobije tanjur tople hrane i vrećicu besplatnih namirnica. S grana i greda vise transparenti s natpisima “za zajedničku dobrobit, a ne gazde i birokraciju” i “*ni jefes, ni fronteras*” (*nap. prev. “bez šefova, bez granica”*); na prostrtom pokrivaču raširena je radikalna literatura, ali to nisu ključni dijelovi događanja – to je društvena institucija, a ne demonstracija.

Zahvaljujući našoj mjesečnoj Besplatnoj tržnici, svatko iz našega grada upoznat je s primjerom anarhističke ekonomije. Za nas manjih ili nikakvih primanja život je nešto lakši, a odnosi se razvijaju u prostoru u kojem su društvena klasa i novčana sredstva barem privremeno nebitni.¹

Tradicionalno društvo Semaija u Maleziji temelji se na poklanjanju prije nego na trampu. Nismo mogli pronaći iskaze o njihovom društvu koje bi zabilježili sami Semai, ali Robertu Dentanu, zapadnjačkom antropologu koji je neko vrijeme živio s njima, objasnili su kako funkcioniraju. Dentan navodi da je “sustav Semaijske distribucije hrane i usluga jedan od najznačajnijih vidova povezanosti članova zajednice... Semaijske ekonomske razmjene više su poput Božićnih nego komercijalnih razmjena.”² Smatrano je *punanom* ili tabuom da članovi zajednice računaju vrijednost danih ili dobivenih poklona. Neka od uobičajenih pravila dobrog ponašanja uključivala su dužnost dijeljenja svega što imaju, a ne trebaju u tom trenutku, te dužnost dijeljenja s gostima i bilo kime tko zatraži. Ne dijeliti ili uskratiti bilo je tabu, ali isto tako i zatražiti više nego što netko može dati.

Mnoga su druga društva također distribuirala i razmjenjivala viškove kao poklone. Osim društvene kohezije i užitka koji se dobiva dijeljenjem sa zajednicom bez gramzljivog vođenja evidencije, ekonomija darivanja može se opravdati i osobnim interesima. Često osoba ne može sama

¹ “The Really Really Free Market: Instituting the Gift Economy”, Rolling Thunder, No. 4, proljeće 2007, str. 34.

² Robert K. Dentan, *The Semai: A Nonviolent People of Malaya*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979, str.

potrošiti sve što proizvede. Ulovljeno meso pokvarit će se prije nego bi ga mogla svog pojesti. Oruđe, poput pile, većinu bi vremena ležalo nekorišteno ukoliko bi bilo u vlasništvu jedne osobe. Smislenije je podijeliti većinu mesa ili dijeliti pilu sa susjedom, jer se na taj način osiguravaš da će u budućnosti oni dijeliti hranu i oruđa s tobom – time osiguravajući pristup većoj količini hrane i oruđa te bogaćenje i tebe i susjeda, a da nitko ne mora nikoga iskorištavati.

Doduše, na temelju onoga što znamo, članovi ekonomija darivanja vjerojatno ne bi svoje djelovanje opravdavali argumentima o svom proračunatom interesu, nego moralnim shvaćanjima po kojima je dijeliti ispravno. Napokon, ekonomski višak rezultat je određenog načina gledanja na svijet: to je društveni izbor, a ne materijalna neminovnost. Društva moraju izabrati hoće li raditi više nego što moraju kako bi računala vrijednost, ili pak trošiti isključivo nužan minimum za preživljavanje, a ostatak svojih proizvoda prepustiti zajedničkom spremištu kojim upravlja rukovodeća klasa. Čak i ako se lovačkoj ili sakupljačkoj skupini posreći, i vrate se s velikom količinom hrane, nema viškova ako smatraju normalnim podijeliti je sa svima, počastiti se velikom gozбом ili pozvati susjednu zajednicu na zabavu sve dok se sva hrana ne pojede. Tako je svakako zabavnije nego mjeriti kilograme hrane i računati koliki smo postotak zaradili.

Što se tiče besposličara, čak i kad ljudi ne računaju vrijednost poklona i platnu bilancu, primijetiti će kad netko uporno odbija dijeliti ili doprinijeti grupi, kršeći tako običaje društva i osjećaj uzajamne pomoći. Takvi ljudi postupno će narušiti svoje odnose i propustiti neke od ljepših prednosti života u zajednici. Čini se da u svim poznatim ekonomijama darivanja čak i najljenijim ljudima nikada nije odbijena hrana – u oštrm kontrastu s kapitalizmom – jer hranjenje nekoliko besposličara nebitan je izdatak društvenih resursa, osobito u usporedbi s ugađanjem pohlepnoj eliti našeg društva. Gubljenje male količine resursa daleko je poželjnije od gubljenja samilosti i ostavljanja ljudi da umru od gladi. U ekstremnijim slučajevima, da su članovi takvih društava naporni paraziti, koji pokušavaju monopolizirati resurse ili prisiliti druge da rade za njih – drugim riječima, da se ponašaju poput kapitalista – bili bi isključeni ili čak protjerani iz društva.

Neka nedržavna društva imaju poglavice koji obavljaju ritualne uloge, obično vezane uz davanje poklona i raspodjelu resursa. Zapravo, termin “poglavica” može biti varljiv jer su postojala brojna ljudska društva koja su imala ono što Zapad naziva “poglavicama”, a u svakome od tih društava ta je uloga predstavljala nešto drugačije. U mnogim društvima poglavice nisu imale nadmoć: bili su zaduženi za posredovanje kod sporova ili provođenje rituala te se očekivalo da budu darežljiviji od svih ostalih. U konačnici su radili više, a imali manje osobnog bogatstva od ostalih. Jedno istraživanje pokazalo je da je uobičajen razlog svrgavanja ili protjerivanja poglavice bio taj što nije smatran dovoljno darežljivim.³

Nisu li ljudi prirodno kompetitivni?

U zapadnom društvu kompetitivnost je toliko normalizirana da nije čudno što je smatramo prirodnom u ljudskim odnosima. Od djetinjstva nas uče da moramo biti bolji od ostalih kako bismo išta vrijedili. Korporacije otpuštanje radnika lišavajući ih sredstava za život i zdravstvene skrbi opravdavaju potrebom da “ostanu kompetitivne”. Na sreću, ne mora biti tako. Industrijski kapitalizam samo je jedan od tisuća načina društvene organizacije koje su ljudi razvili, a uz malo

48.

³ Christopher Boehm, “Egalitarian Behavior and Reverse Dominance Hierarchy”, *Current Anthropology*, Vol. 34, No. 3, lipanj 1993.

sreće neće biti ni posljednji. Ljudi se, očito, mogu ponašati kompetitivno, ali nije teško uvidjeti u kolikoj mjeri naše društvo ohrabruje ovakvo i potiskuje suradničko ponašanje. Bezbrojna društva diljem svijeta razvila su suradničke načine života u velikom kontrastu s normama koje postoje unutar kapitalizma. Do sada su gotovo sva ta društva integrirana u kapitalistički sustav putem kolonijalizma, ropstva, rata ili uništenja staništa, ali ostaju brojni primjeri koji dokumentiraju golemu različitost društava koja su postojala.

Lovci-sakupljači Mbuti iz šume Ituri iz središnje Afrike tradicionalno su živjeli bez vlasti. Zapisari starih povjesničara navode da su stanovnici šuma živjeli kao nedržavni lovci-sakupljači za vrijeme egipatskih faraona, a sami Mbutiji tvrde da su oduvijek živjeli na taj način. Protivno uobičajenim prikazima, zajednice poput Mbutija nisu izolirane ili praiskonske. Zapravo su u čestoj interakciji s narodima Bantu koji okružuju šumu i imali su mnoštvo prilika vidjeti kakva su ta navodno napredna društva. U zadnjih barem nekoliko stotina godina Mbutiji su razvili odnose razmjene i darivanja sa susjednim farmerima, zadržavajući pri tom svoj identitet "djece prašume".

Danas nekoliko tisuća Mbutija i dalje živi u šumi Ituri u dinamičnim odnosima s izmijenjenim svijetom mještana, boreći se da očuvaju svoj tradicionalni način života. Mnogi drugi Mbutiji žive u naseljima uz nove ceste. Iskopavanje koltana (*nap. prev.* engl. coltan, industrijsko ime za mineral kolumbit-tantalit) za mobitele glavni je financijski poticaj građanskog rata i uništenja staništa, koje ujedno razara regiju i ubija stotine tisuća stanovnika. Vlasti Konga, Ruande i Ugande žele upravljati ovom milijardu dolara vrijednom industrijom (koja proizvodi primarno za SAD i Europu), a rudari u potrazi za poslom dolaze iz čitave Afrike kako bi postavili kamp u regiji. Krčenje šuma, porast populacije i povećanje lova na divljač za potrebe vojnika i rudara iscrpilo je lokalnu floru i faunu. Uslijed oskudice hrane i borbe za kontrolu nad teritorijem, vojnici i rudari upustili su se u okrutnosti prema Mbutijima, uključujući kanibalizam. Neki Mbutiji stoga traže osnivanje međunarodnog tribunala protiv kanibalizma i drugih prijestupa.

Euroljani koji su putovali središnjom Afrikom tijekom kolonizacije tog kontinenta nametnuli su vlastiti moral Mbutijima. Kako su Mbutije sretali isključivo u selima Bantu farmera koja okružuju šumu Ituri, pretpostavili su da su Mbutiji primitivna služnička klasa. Mbutiji su 1950.-ih pozvali zapadnjačkog antropologa Colina Turnbulla da živi s njima u šumi. Tolerirali su njegova nepristojna i neupućena pitanja i poučili ga vlastitoj kulturi. Priče koje je prenio prikazuju društvo daleko izvan onoga što zapadnjački svjetonazor smatra mogućim. U vrijeme kada su antropolozi, a kasnije i zapadnjački anarhisti, počeli raspravljati o tome što Mbutiji znače za njihove teorije, globalne ekonomske institucije razrađivale su proces genocida nad njima. Ne obraćajući pažnju na to, razni zapadnjački pisci idealizirali su ili degradirali Mbutije kako bi dobili argumente za ili protiv primitivizma, veganstva, feminizma i drugih političkih stavova.

Prema tome, vjerojatno najvažnija lekcija koju možemo naučiti iz priče o Mbutijima nije da je anarhija – kooperativno, slobodno i relativno zdravo društvo – moguća, nego da slobodna društva nisu moguća sve dok vlade pokušavaju uništiti svaku oazu neovisnosti, dok korporacije financiraju genocid kako bi proizvodile mobitele, i dok su navodno nakloni ljudima zainteresiranim za pisanje etnografija nego za pružanje otpora.

Iz Turnbullove perspektive Mbutiji su bili nepokolebljivo egalitarni i mnogi načini njihove društvene organizacije obeshrabrivalisu nadmetanje i promovirali suradnju među članovima. Prikupljanje hrane bila je zajednička briga, a prilikom lova bi se često okupila čitava skupina. Pola bi ih se provlačilo kroz grmlje u smjeru druge polovine, koja je čekala s mrežama kako bi ulovili životinje koje su istjerane. Uspješan lov bio je rezultat učinkovitog zajedničkog rada i cijela zajednica dijelila je ulov.

Djeca Mbutija imala su visoku razinu autonomije i većinu dana provodila bi u dijelu naselja kojem odrasli nisu imali pristup. Jedna od čestih igara uključivala je grupu manje djece koja bi se penjala na mlado stablo sve dok ga ne bi zajedničkom težinom savili prema zemlji. Tada bi, u idealnoj situaciji, sva djeca istovremeno pustila stablo i ono bi se uspravilo. Ali, ako jedno dijete nije sinkronizirano i pusti prekasno, izletjelo bi kroz drveće i dobrano se preplašilo. Takvim igrama uči se grupna harmonija ispred individualnog dostignuća i osigurava rana socijalizacija u kulturu dobrovoljne suradnje. Igranje rata i individualizirano natjecanje karakteristično za Zapadno društvo omogućuju znatno drugačiji tip socijalizacije.

Mbutiji su također suzbijali natjecanje ili čak i pretjerane rodne razlike. Nisu koristili rodno određene nazive za rodbinske odnose – npr. umjesto “sin” rekli bi “dijete”, “*sibling*” (*nap. prev. engl.* skupni naziv za braću i sestre, potomke istih roditelja) umjesto “sestra” – osim u slučaju roditelja, gdje postoji funkcionalna razlika između roditelja koji rađa i doji i roditelja koji pruža drugačiji tip skrbi. Važna ritualna igra odraslih Mbutija obeshrabrivala je natjecateljstvo među rodovima. Turnbullovim riječima, igra je počinjala kao natjecanje u povlačenju užeta, sa ženama na jednom kraju dugačkog užeta ili loze, a muškarcima na drugom. Ali, čim bi jedna strana počela pobjeđivati, netko od njih bi otrčao na drugu stranu, simbolički mijenjajući rod i postajući članom druge grupe. Do kraja bi se svi smijući strovalili u hrpu, svatko promijenivši rod više puta. Nijedna strana nije “pobijedila”, ali to je naizgled bila i poanta. Uspostavljena je grupna harmonija.

Tradicionalno su Mbutiji na konflikt ili “buku” gledali kao zajednički problem i prijatnju grupnoj harmoniji. Ukoliko sukobljeni nisu mogli sami ili uz pomoć prijatelja riješiti problem, čitava skupina održala bi važan ritual koji je često trajao čitavu noć. Svi bi se okupili da rasprave, a ukoliko problem i dalje ne bi bio riješen, mladi, koji su često igrali uloge boraca za pravdu u njihovom društvu, iskrali bi se u noć i počeli juriti kroz naselje, pušuci u rog koji proizvodi zvuk sličan slonu, simbolizirajući kako problem prijeti opstanku čitave skupine. Ukoliko dođe do iznimno ozbiljnog konflikta koji je narušio grupnu harmoniju, mladi mogu dodatno izraziti svoju frustraciju razbijajući po naselju, gaseci vatru i rušeci kuće, dok bi odrasli pjevali dvodijelnu melodiju, jačajući osjećaj suradnje i zajedništva.

Mbutiji su kroz godinu dana prošli i kroz svojevršno cijepanje i stapanje. Često motivirano interpersonalnim konfliktima, skupina bi se razdvojila u manje, intimnije grupe. Ljudi su imali opciju davanja prostora jedni drugima umjesto da ih šira zajednica prisili da potisnu svoje probleme. Nakon nekog vremena odvojenog putovanja i života, male grupe ponovno su se udružile nakon što je prošlo dovoljno vremena da se sukobi smire. S vremenom se čitava skupina ponovno okupila i proces je krenuo ispočetka. Izgledalo je kao da su Mbutiji sinkronizirali ovu društvenu nestabilnost sa svojim ekonomskim aktivnostima, tako da se čitava skupina okupila upravo u vrijeme specifičnog tipa prikupljanja i lova koji zahtijeva suradnju veće grupe. Period malih, odvojenih grupa poklopio se s dobom godine kada je bila sezona hrane koju je najbolje prikupljati u malim grupama raspoređenim diljem čitave šume, a period kada se okupila čitava skupina podudara se s godišnjim dobom u kojem su lov i prikupljanje hrane bili uspješniji u velikim grupama.

Na našu žalost, ni ekonomske, ni političke, niti društvene strukture zapadnog društva nisu pogodne za suradnju. Kad nam zaposlenje i društveni status ovise o bivanju boljim od naših kolega i drugova, a “gubitnici” su izbačeni bez obzira na to koliko im to narušava dostojanstvo ili mogućnost da se prehrane, nije iznenađujuće da je natjecateljsko ponašanje učestalije od suradničkog. Ali ljudi koji žive pod razornim utjecajem države i kapitalizma nisu izgubili sposobnost suradničkog življenja. Društvena suradnja nije ograničena samo na zajednice poput Mbutija koji

nastanjuju jednu od zadnjih oaza autonomije u svijetu. Suradničko življenje moguće je za sve nas upravo sada.

Ranije ovog desetljeća, u jednom od društava najveće individualnosti i natjecateljstva u ljudskoj povijesti, na neko vrijeme je u jednom gradu pokleknula državna vlast. Ipak, u tom periodu katastrofe, sa stotinama umirućih ljudi i krajnje ograničenim resursima za preživljavanje, stranci su se okupili kako bi si pomagali u duhu uzajamne pomoći. Taj grad je New Orleans nakon uragana Katrine 2005. godine. U početku su korporativni mediji širili rasističke priče o barbarstvima koje čine preživjeli, pretežno crnci, te o policiji i državnoj vojsci koje herojski spašavaju žrtve dok se bore protiv lutajućih skupina pljačkaša. Kasnije su priznali da te priče nisu bile istinite. U biti, najveći broj spašavanja nisu napravili policajci i profesionalci, već stanovnici New Orleansa, često usprkos odredbama vlasti⁴. Policija je u međuvremenu ubijala ljude koji su spašavali pitku vodu, pelene i ostale životne potrepštine iz napuštenih trgovina, robu koja bi inače bila bačena, jer natopljena vodom više nije mogla biti u prodaji.

New Orleans nije atipičan: svi se mogu naučiti ponašati suradnički kada imaju potrebu ili želju. Sociološke studije pokazuju da suradnja i solidarnost među ljudima rastu pri gotovo svim prirodnim katastrofama, ali ne kod vlasti, nego kod običnih ljudi koji dobrovoljno rade većinu spašavanja i međusobno se štite tijekom krize⁵.

Nisu li ljudi oduvijek patrijarhalni?

Jedan od najstarijih oblika opresije i hijerarhije je patrijarhat: podjela ljudi na dvije krute rodne uloge i dominacija muškaraca nad ženama. No, patrijarhat nije ni prirodan ni univerzalan. Mnoga društva imala su više od dvije rodne kategorije i dopuštala su svojim članovima da mijenjaju rodnu pripadnost. Neka su čak kreirala uvažene duhovne uloge za one koji se nisu uklapali ni u jedan od primarnih rodova. Većina predhistorijske umjetnosti prikazuje ljude bez određenog roda ili pak ljude s neodređenim, naglašenim kombinacijama maskulinih i femininih obilježja. U takvim društvima rod je bio fluidan. Nametanje dvaju fiksnih, idealiziranih rodova koji se smatraju prirodnima bilo je poput povijesnog prevrata. Strogo fiziološki gledano, mnogi potpuno zdravi ljudi rađaju se dvospolni, s muškim i sa ženskim fiziološkim karakteristikama, što pokazuje da su te kategorije dio fluidnog kontinuuma. Nema smisla ljude koji se ne uklapaju ni u jednu kategoriju tjerati da se osjećaju neprirodno.

Čak i u našem patrijarhalnom društvu, u kojem su svi uvjetovani da vjeruju kako je patrijarhalnost prirodna, oduvijek postoji otpor. Dobar dio postojećeg otpora *queer* i transrodnih ljudi odvija se horizontalno. Organizacija *FIERCE!* u New Yorku okuplja širok spektar ljudi isključenih i potlačenih zbog patrijarhata: transrodne osobe, homoseksualce, biseksualce, *two-spirit* (uvažena kategorija u mnogim indijanskim zajednicama za ljude koji se ne identificiraju izričito kao muškarci ili žene), *queer* i neodlučni (ljudi koji se nisu odlučili po pitanju vlastite seksualnosti i rodne pripadnosti ili koji se ne nalaze ni u jednoj od kategorija). *FIERCE!* su 2000. godine osnovali pretežno mladi pripadnici manjina, uz sudjelovanje anarhista. Drže se horizontalne "organiziramo

⁴ Amy Goodman, "Louisiana Official: Federal Gov't Abandoned New Orleans", *Democracy Now*, 7. rujna 2005. Fox News, CNN i The New York Times pogrešno su izvjestili o ubojstvima i lutajućim bandama silovatelja u Superdomeu, gdje su se izbjeglice okupile tijekom oluje. (Aaron Kinney, "Hurricane Horror Stories", Salon.com)

⁵ Jesse Walker ("Nightmare in New Orleans: Do disasters destroy social cooperation?", Reason Online, 7. rujna 2005.) citira studiju sociologa E. L. Quarantelli koji tvrdi da "Nakon kataklizme društvene sponse se učvršćuju, volonterstvo bukta, a nasilje je rijetkost...".

sami, za sebe” etike i osviješteno povezuju otpor patrijarhatu, transfobiji i homofobiji s otporom kapitalizmu i rasizmu. Njihove aktivnosti obuhvaćaju prosvjede protiv policijske brutalnosti nad transrodnom i *queer* mladeži, edukaciju kroz dokumentarne filmove, fanzine i internet, organiziranje za odgovarajuću zdravstvenu skrb i protiv gentrifikacije (*nap. prev.* proces u kojem se stare jeftine zgrade ili čitavi dijelovi grada, najčešće radnička naselja, pretvaraju u skupe zgrade za dobrostojeće pripadnike srednje klase), osobito tamo gdje potonja prijeti uništenju važnih kulturnih i društvenih prostora *queer* mladeži.

U vrijeme pisanja ovog djela osobito su aktivni u kampanji za zaustavljanje gentrifikacije šetališta Christopher, jednog od rijetkih sigurnih mjesta za beskućnike i siromašnu *queer* manjinu, gdje su se mogli sastajati i graditi zajednicu. Grad od 2001. godine pokušava obnoviti šetalište, a policijsko maltretiranje i uhićenja su se umnogostručila. Kampanja *FIERCE!* pomogla je okupiti one koji žele sačuvati prostor i omogućila je da se čuju i drugi glasovi, a ne samo glasovi vlasti i vlasnika poduzeća. Stavovi našeg društva o rodu i seksualnosti radikalno su se promijenili proteklih stoljeća velikim dijelom zahvaljujući ovakvim skupinama koje direktnom akcijom stvaraju ono što je navodno nemoguće.

Otpor patrijarhatu seže onoliko koliko želimo pogledati u prošlost. U “dobrim starim vremenima”, kada se rodne uloge navodno nisu propitivale i kada su prihvaćane kao prirodne, možemo naći utopijske priče koje su pobijale pretpostavku da je patrijarhat prirodan i gledaš da nas civilizacijski progres pouzdano vodi od naših surovih početaka prema prosvijetljenosti. Ideja potpune slobode zapravo je oduvijek bila dio ljudske povijesti.

U 17. stoljeću Europljani su odlazili u Sjevernu Ameriku iz čitavog niza razloga, gradeći nove kolonije koje su obuhvaćale širok spektar karakteristika: od plantaža temeljenih na robovskom radu, kažnjeničkih kolonija, tržišta koja su nastojala prisiliti urođenike da osiguraju velike količine životinjskih koža, do fundamentalističkih religijskih utopija temeljenih na potpunom istrebljenju urođeničke populacije. Ali kao što je na plantažama bilo robovskih ustanaka, i u religijskim kolonijama bilo je heretika. Jedna od njih bila je Anne Hutchinson. Anabaptistkinja koja je došla u Novu Englesku kako bi izbjegla prognanstvo u starom svijetu, počela je u svojoj kući održavati ženske kružoke posvećene slobodnoj interpretaciji Biblije. Kako je popularnost kružoka rasla, počeli su sudjelovati i muškarci. Anne je pridobila podršku većine za svoje dobro argumentirane ideje – protivljenje ropstvu Afrikanaca i Indijanaca, kritiku Crkve i inzistiranje na tome da je biti ženom blagoslov, a ne prokletstvo.

Religijski vođe Massachusetts Bay kolonije sudili su joj zbog blasfemije, ali ostala je uz svoje stavove. Napadana je i prozivana instrumentom đavla, a jedan svećenik rekao joj je: “Prekoračila si granicu; radije bi bila muž nego žena, propovjednik nego slušateljica, učitelj nego učenica”. Nakon izгона Anne Hutchinson oformila je 1637. godine skupinu za osnivanje naselja *Pocasset*. Namjerno su se smjestili u blizini mjesta gdje je progresivni teolog Roger Williams osnovao plantažu *Providence*, utemeljenu na ideji potpune jednakosti i slobode za sve stanovnike, te prijateljskim odnosima s urođeničkim susjedima. Ova naselja danas su mjesta Portsmouth i Providence u Rhode Islandu. Rano su se udružili u koloniju Rhode Island. Oba naselja navodno su održavala prijateljske odnose sa susjednim urođeničkim narodima, Narragansettima. Naselje Rogera Williama zemlju na kojoj su gradili dobilo je na poklon, a Hutchinsonina skupina kupila je zemlju.

Pocasset je u početku imao izabrana vijeća i ljudi su odbijali imati vođu. Naselje je priznavalo jednakost spolova i suđenje s porotom, napustilo smrtnu kaznu, suđenje vješticama, zatvaranje zbog duga i ropstvo, a dopuštalo je i potpunu vjersku slobodu. Druga sinagoga u Sjevernoj Ameri-

ci izgrađena je u koloniji Rhode Island. 1651. godine jedan član Hutchinsonine skupine prisvojio je moć i uvjerio englesku vladu da mu dodijeli mjesto guvernera kolonije, ali nakon dvije godine stanovnici su ga izbacili mini-revolucijom. Anne Hutchinson je nakon incidenta shvatila da se njezina religijska uvjerenja protive “vladanju”, odnosno autoritetu vlade, pa je u kasnijim godinama razvila političko-religijsku filozofiju sličnu individualističkom anarhizmu. Moglo bi se reći da su Hutchinson i njezini kolege bili ispred svoga vremena, ali u svakom povijesnom razdoblju bilo je priča o ljudima koji stvaraju utopije, ženama koje zahtijevaju jednakost, laicima koji negiraju monopol na istinu religijskih vođa.

Izvan zapadne civilizacije možemo naći mnoge primjere nepatrijarhalnih društava. Neka ne-državna društva namjerno održavaju rodnu fluidnost, npr. ranije opisani Mbutiji. Mnoga društva prihvaćaju rodne podjele, ali nastoje održati jednakost rodova. Neka od tih društava dopuštaju transrodnost – mijenjanje roda ili usvajanje jedinstvenog rodnog identiteta. U lovačko-sakupljačkim društvima “stroga podjela rada među spolovima nije univerzalna... [i u slučaju jednog konkretnog društva] praktički svaku aktivnost važnu za preživljavanje mogu provoditi, a često to i čine, i muškarci i žene”.⁶

Narod Igbo u zapadnoj Africi imao je odvojena zaduženja za žene i muškarce. Žene su bile zadužene za određene gospodarske aktivnosti, a muškarci za druge, i svaka je skupina imala autonomiju nad svojim područjem. Ta područja određivala su tko proizvodi koja dobra, koje životinje pripitomljava i koje odgovornosti preuzima u vrtu i na tržištu. Ako se muškarac miješao u žensko područje ili zlostavljao svoju ženu, žene bi održale ritual kolektivne solidarnosti nazvan “sjedenje na muškarcu” kojim su održavale ravnotežu i kažnjavale prijestupnika. Žene bi se okupile ispred muškarčeve kuće, vičući na njega i vrijeđajući ga kako bi ga posramile. Ako se ne bi izašao ispričati, uništile bi mu ogradu ili vanjska spremišta. Ako mu je prijestup bio dovoljno težak, možda bi mu i upale u kuću, izvukle ga van i pretukle ga. Kad su Britanci kolonizirali narod Igbo, prepoznali su muške institucije i gospodarske uloge, ali ignorirali su ili bili slijepi na ženska područja društvenog života. Kada su žene naroda Igbo na britansku nepriličnost odgovorile tradicionalnim “sjedenjem na muškarcu”, Britanci su, vjerojatno misleći da se radi o ženskom ustanku, pucali na njih i time ukinuli ritual rodnog uravnotežavanja, učvrstivši instituciju patrijarhata u društvu koje su kolonizirali.⁷

Haudenosauni, ili kako ih Europljani zovu – Irokezi, matrilinearno su egalitarno društvo istočne Sjeverne Amerike. Tradicionalno koriste nekoliko načina za uravnotežavanje rodnih odnosa. Dok europska civilizacija rodne podjele koristi kako bi ljude socijalizirala u krute uloge i tlačila žene, *queer* i transrodne ljude, rodna podjela rada i društvenih uloga među Haudenosaunima ima funkciju održavanja ravnoteže, dodijeljujući svakoj skupini autonomne položaje i moć, dopuštajući veću mogućnost promjene roda nego zapadna društva. Haudenosauni su se stotinama godina koordinirali između mnogih naroda koristeći federativnu strukturu i na svakom nivou organizacije postojala su ženska i muška vijeća. Na onome što bi se moglo nazvati nacionalnom razinom koja se bavila pitanjima rata i mira, muško vijeće donosilo je odluke, ali žene su imale pravo veta. Žene su na lokalnoj razini bile utjecajnije. Temeljna društveno-ekonomska jedinica, “duga kuća”, smatrala se ženskom i muškarci na toj razini nisu imali vijeće. Kad bi muškarac

⁶ Roger M. Keesing, Andrew J. Strathern, *Cultural Anthropology: A Contemporary Perspective*, 3. izdanje, New York: Harcourt Brace & Company, 1998, str. 83.

⁷ Judith Van Allen “‘Sitting On a Man’: Colonialism and the Lost Political Institutions of Igbo Women”, *Canadian Journal of African Studies*. Vol. 2, 1972, str. 211–219.

oženio ženu, selio se u njezinu kuću. Žene su bilo kojeg muškarca koji se nije prilično ponašao mogle izbaciti iz “duge kuće”.

Zapadnjačko društvo na “više” razine organizacije tipično gleda kao na važnije i moćnije, što je vidljivo i iz našeg jezika, ali Haudenosauni su bili egalitarni i decentralizirani, pa su “niže” i lokalne razine organizacije, gdje su žene imale jači utjecaj, bile važnije za svakodnevicu. Zapravo, kad među različitim narodima nije bilo nesuglasica, najviše vijeće se dugo vremena ne bi ni sastajalo. Ipak, njihovo društvo nije bilo matrijarhalno: muškarci nisu iskorištavani i podcjenjivani kao što su žene u patrijarhalnim društvima. Svaka skupina imala je autonomiju i načine održavanja ravnoteže. Unatoč stoljećima kolonizacije od strane patrijarhalne kulture, mnoge skupine Haudenosauna održavaju svoje tradicionalne rodne odnose te se i dalje ističu oštrim kontrastom spram rodno-tlačiteljske kulture Kanade i SAD-a.

Nisu li ljudi prirodno skloni ratu?

Politički filozofi poput Thomasa Hobbesa i psiholozi poput Sigmunda Freuda pretpostavljali su da civilizacija i vlast obuzdavaju ono što su vidjeli kao ljudske ratničke i okrutne instinkte. Predstavljanja ljudskog podrijetla koja pruža popularna kultura, poput prvih scena filma *2001: Odiseja u svemiru* ili ilustracija hipermaskulinih špiljskih ljudi koji se bore s mamutima i tigrovima u dječjim knjigama, daju sliku koja može biti uvjerljiva poput sjećanja: rani ljudi morali su se boriti međusobno i s prirodom kako bi preživjeli. Ali, da su rani ljudi bili toliko skloni ratu i prolijevanju krvi kako ih prikazuje naša mitologija, jednostavno bi izumrli. Bilo koja vrsta s reproduktivnim ciklusom od 15 do 20 godina koja obično dobiva po jednog potomka, jednostavno ne može preživjeti ukoliko im je vjerojatnost umiranja u bilo kojoj godini veća od nekoliko posto. Bilo bi matematički nemoguće da *Homo sapiens* preživi navodnu bitku s prirodom i jednog s drugim.

Anarhisti već dugo tvrde da je rat proizvod države. Neka antropološka istraživanja prikazuju mirna nedržavna društva, a rat među drugim nedržavnim društvima bio je tek malo više od grubog sporta, s malo žrtava⁸. Država je, naravno, našla svoje branitelje, koji su nakanili dokazati da je rat zapravo neizbježan i prema tome nije krivnja određenih opresivnih društvenih struktura. U svojoj monumentalnoj studiji *War before Civilization (Rat prije civilizacije)* Lawrence Keeley prikazuje da se od velikog uzorka nedržavnih društava veliki dio upuštao u agresorsko ratovanje, a velika većina upuštala se barem u obrambene ratove. Samo manjina nikada nije ulazila u rat, a nekoliko ih je napustilo domove kako bi ga izbjegli. Keeley je pokušao ljude prikazati kao ratnike, iako njegovi spisi pokazuju da ljudi mogu izabrati čitav spektar ponašanja — uključujući ratovanje, izbjegavanje rata, ali i obranu od agresora, potpuno nepoznavanje rata te toliku odbojnost prema ratu da će radije napustiti domove nego se boriti. Suprotno naslovu, Keeley je dokumentirao rat *nakon* civilizacije, a ne *prije*. Glavni dio njegovih podataka o nezapadnim društvima potječe od istraživača, misionara, vojnika, trgovaca i antropologa koji su svijetom jahali valovima kolonizacije, dovodeći teritorijalne konflikte i etničke sukobe do ranije nezamislivih

⁸ Johan M.G. van der Dennen, “Ritualized ‘Primitive’ Warfare and Rituals in War: Phenocopy, Homology or...?”, rechten.eldoc.ub.rug.nl Između ostalog, van der Dennen citira urodenike Nove Gvineje, gdje bi se zaraćene skupine sukobile, izvikivale uvrede i gađale strijelama, koje su bile bez perja pa se njima nije moglo ciljati, a sa strane bi druga skupina pokušavala smiriti situaciju prije prolijevanja krvi, vičući da se braća ne bi trebala svađati. Prvotni izvor ove pripovijesti je Rappaport, R.A., *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People*. New Haven: Yale University Press, 1968.

razina kroz masovno porobljavanje, genocid, invazije, propovijedanje, te uvođenje novog oružja, bolesti i opojnih supstanci. Nepotrebno je isticati da je utjecaj civilizacije kolonizatora generirao ratove na marginama. Keeleyeva studija kao ratnička društva prikazuje ona društva koja su do tada stotinu godina bila mirna, ali su prognana sa svoje zemlje, i imajući opciju umrijeti od gladi ili upasti na susjedni teritorij, izabrala potonje. Činjenica da je u uvjetima globalnog kolonijalizma, genocida i porobljavanja ijedno društvo ostalo miroljubivo, dokazuje da ljudi, ako to doista žele, mogu biti miroljubivi i u najgorim uvjetima. Ne tvrdim da u takvim uvjetima ima išta loše u borbi protiv agresora! Rat možda jest rezultat prirodnog ljudskog ponašanja, ali je i mir. Nasilje je svakako postojalo prije države, ali država je ratovanje i dominaciju razvila do neviđenih razina. Kao što je jedan kritičar istaknuo, “rat je zdravlje države”. Nije slučajnost da su institucije moći naše civilizacije – mediji, akademija, vlada, religije – pretjerano isticali utjecaj rata i umanjivali mogućnost mira. Tim institucijama u cilju je da ratovi i okupacije traju; profitiraju na njima, pa su pokušaji stvaranja miroljubivijeg društva prijetnja njihovom postojanju.

Jedan od takvih pokušaja je mirovni kamp *Faslane*, posjed pokraj škotske mornaričke baze *Faslane* u kojoj drže nuklearne projekte “Trident”. Mirovni kamp je izraz težnje za miroljubivim društvom organiziranim na anarhističkim i socijalističkim principima. *Faslane* kontinuirano postoji od 1982. godine i sada je dobro uređen, s toplom vodom i kupaonicama, zajedničkom kuhinjom i dnevnom sobom te 12 prikolica u kojima su smješteni stalni stanovnici i gosti. Mirovni kamp je polazišna točka za prosvjede u kojima ljudi blokiraju ulice, zatvaraju rampe i čak ulaze u bazu kako bi sabotirali njezin rad. Oživljeno mirovnim kampom, postoji široko protivljenje javnosti mornaričkoj bazi te su i neke škotske političke stranke tražile da se ona zatvori. U rujnu 1981. skupina velšanki pokrenula je sličan kamp, javni ženski mirovni kamp *Greenham*, pokraj RAF-ove (Royal Air Force – Kraljevsko ratno zrakoplovstvo) baze u Berkshireu u Engleskoj, pune projektila. Žene su prisilno eviktirane 1984. godine, ali odmah su ponovno okupirale prostor, a 1991. uklonjeni su posljednji projektili. Kamp je ostao do 2000. godine, kada su žene dobile dopuštenje postaviti komemorativni centar.

Ovi mirovni kampovi donekle su slični komuni *Život i rad*, najvećoj tolstojevskoj komuni. Bila je to poljoprivredna komuna koju su 1921. godine u blizini Moskve osnovali ljudi koji su slijedili pacifistička i anarhistička učenja Lav Tolstoja. Njezini članovi, kojih je na vrhuncu bilo gotovo tisuću, bili su u sukobu sa sovjetskom vlasti jer su odbijali služiti vojsku. Zbog toga je vlast 1930. godine zatvorila komunu, ali tijekom njezinog postojanja sudionici su stvorili veliku samoorganiziranu zajednicu u miru i otporu.

Pokret katoličkih radnika započeo je 1933. u SAD-u kao odgovor na Veliku depresiju, ali danas su mnoge od 185 zajednica *Katoličkih radnika* diljem Sjeverne Amerike i Europe usmjerene na protivljenje militarizmu vlade i stvaranju temelja za miroljubivo društvo. Neodvojiva od njihovog protivljenja ratu je njihova predanost društvenoj pravdi, što je vidljivo po javnim kuhinjama, skloništim i drugim projektima za pomoć siromašnima koji su dio svake kuće *Katoličkih radnika*. Iako kršćani, *Katolički radnici* kritiziraju crkvenu hijerarhiju i promiču toleranciju prema drugim religijama. Također su i antikapitalisti, propovijedaju dobrovoljno siromaštvo i “distributivni komunitarizam; neovisnost kroz poljoprivredu, zanatstvo i primjerenu tehnologiju; radikalno novo društvo gdje se ljudi mogu osloniti na plodove vlastitog truda i rada; udruženja uzajamnosti s osjećajem pravde za rješavanje konflikata.”⁹ Neki *Katolički radnici* čak se nazivaju kršćanskim anarhistima. Zajednice *Katoličkih radnika*, koje služe kao komune ili centri za pomoć siromašni-

⁹ “The Aims and Means of the Catholic Worker”, *The Catholic Worker*, svibanj 2008.

ma, često su baza za proteste i direktne akcije protiv vojske. *Katolički radnici* ulazili su u vojne baze kako bi sabotirali oružje, ali nakon toga bi pričekali policiju i namjerno išli u zatvor kao daljnji čin prosvjeda. Neke od njihovih zajednica također su pružale utočište žrtvama rata, poput onih koji su preživjeli mučenje i pobjegli od posljedica SAD-ovog imperijalizma u drugim zemljama.

Koliko miroljubivo društvo bismo mogli stvoriti da nadidemo ratobornost vlada i uspostavimo nove norme u našoj kulturi? Semai, poljoprivrednici u Maleziji, jedan su od pokazatelja. Njihova stopa ubojstava je samo 0.56/100,000 godišnje, u usporedbi s 0.86 u Norveškoj, 6.26 u SAD-u i 20.20 u Rusiji.¹⁰ To je možda povezano s njihovim načinom odgoja djece: Semai tradicionalno ne udaraju svoju djecu i poštovanje prema autonomiji djece norma je u njihovom društvu. Jedna od rijetkih situacija kada se odrasli Semai upliću je kada se djeca posvađaju ili potuku – odrasli koji su u blizini tada će zgrabiti djecu i odvesti ih njihovim kućama. Čini se da su glavne sile koje održavaju miroljubivost Semaija naglasak na učenju samokontrole i velika važnost javnog mišljenja u kooperativnom društvu.

Prema zapadnjačkom antropologu Robertu Dentanu koji je živio s njima, “u Semajskom društvu ima malo nasilja. Izgleda, štoviše, da ih nasilje užasava. Semai na silu ne odgovara silom, već pasivnošću ili bijegom. Ipak, nisu razvili institucionaliziran način prevencije nasilja – bez društvene kontrole, bez policije i sudova. Semai nekako automatski uči da svoje agresivne impulse uvijek drži čvrsto na uzdi.”¹¹ Semai su prvi put sudjelovali u ratu kad su ih Britanci regrutirali da se bore protiv komunističke pobune ranih 1950.-ih. Jasno je da ratovanje nije neizbježnost i svakako nije ljudska potreba: ono je posljedica političkog, društvenog i ekonomskog uređenja, a ta uređenja sami stvaramo.

Nisu li dominacija i autoritet prirodni?

Danas je teže ideološki opravdavati državu. Veliko mnoštvo istraživanja pokazuje da su mnoga ljudska društva bila nepokolebljivo egalitarna, te da čak i unutar kapitalizma mnogi ljudi nastavljaju razvijati egalitarne društvene mreže i zajednice. Kako bi to saznanje pomirili sa svojim stavom da je evolucija stvar žestokog natjecanja, neki znanstvenici uveli su koncept “ljudskog egalitarnog sindroma”, tvrdeći da su ljudi evoluirali da žive u bliskim, homogenim skupinama, u kojima se prenošenje čovjekovih gena ne osigurava preživljavanjem jedinke, nego preživljavanjem skupine.

Prema ovoj teoriji, suradnja i egalitarnost prevladavaju u ovim skupinama jer je u svačijem genetskom interesu da grupa preživi. Genetsko natjecanje postoji između različitih skupina, a one koje se najbolje skrbe za svoje članove prenijet će svoje gene. Izravno genetsko natjecanje između pojedinaca potisnuto je natjecanjem između skupina koje koriste različite društvene strategije, te su ljudi razvili čitav niz društvenih vještina, koje su im omogućile uspješniju suradnju. To bi objasnilo zašto smo najvećim dijelom ljudske povijesti živjeli u društvima s malo ili bez hi-

¹⁰ Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*, New York: Routledge, 2004. Stopa ubojstava kod Semaija navedena je na 191. str., druge stope ubojstava na 149. str. Niska stopa ubojstava u Norveškoj pokazuje da i industrijska društva mogu biti miroljubiva. Treba istaknuti da Norveška ima jednu od najmanjih ekonomskih razlika među kapitalističkim zemljama te se malo oslanjan na policiju i zatvore. Većina građanskih nesuglasica i mnogi kriminalni slučajevi u Norveškoj rješavaju se kroz medijaciju (163. str.).

¹¹ Robert K. Dentan, *The Semai: A Nonviolent People of Malaya*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979, 59. str.

jerarhije, dok određeni tehnološki razvitci nisu dopustili da se neka društva stratificiraju i počnu dominirati nad susjedima.

Time ne želimo reći da su dominacija i autoritet neprirodni i da je tehnologija bila zabranjeno voće koje je iskvarilo inače nevine ljude. Ustvari, neka lovačko-sakupljačka društva bila su toliko patrijarhalna da su grupno silovanje koristili kao način kažnjavanja žena, a neka društva s razvijenom poljoprivredom i metalnim oruđem bila su strastveno egalitarna. Neki od naroda na sjevernoameričkom pacifičkom sjeverozapadu bili su sjedilački lovci-sakupljači i imali su strogo stratificirano društvo s klasom robova. A na suprotnom kraju tehnološkog spektra, skupinama nomada lovaca-sakupljača u Australiji dominirale su muške starješine. Stariji muškarci mogli su imati više žena, mlađi muškarci nisu ih imali, a žene su očito dijeljene kao društveno vlasništvo.¹²

Ljudi su sposobni i za autoritarno i za antiautoritarno ponašanje. Horizontalna društva koja nisu bila svjesno antiautoritarna lako su mogla razviti prisilne hijerarhije kad bi to omogućile nove tehnologije, a čak i bez mnogo tehnologije, mogla su zagorčati život skupinama koje su smatrane inferiornima. Čini se da su najrašireniji oblici nejednakosti među inače egalitarnim društvima bili rodna i dobna diskriminacija, koje su mogle društvo naviknuti na nejednakost i stvoriti prototip za strukture moći – vladavinu muških starješina. Ova struktura je razvojem metalnog oruđa i oružja, viškova, gradova i sl. s vremenom mogla postati moćnija.

Poanta je u tome da ovi oblici nejednakosti nisu bili neizbježni. Društva koja su poprijeko gledala na autoritarna ponašanja svjesno su izbjegavala nastanak hijerarhije. Mnoga društva su se, zapravo, odrekla centralizirane organizacije ili tehnologija koje omogućuju dominaciju. Ovo pokazuje da povijest nije jednosmjerna staza. Primjerice, marokanski Imazigeni ili Berberi nisu u posljednjih nekoliko stoljeća uspostavili centralizirane političke sisteme, iako društva u njihovoj okolini jesu. "Uspostavljanje vladavine je ravno nemogućem", napisao je komentator, "zato što se vođa mora nositi s neprestanom pobunom koja u konačnici uspije i vrati sistem u stari, decentralizirani anarhijski red."¹³

Koji čimbenici društvima omogućuju izbjegavanje dominacije i prisilnog autoriteta? Studija Christophera Boehma koji razmatra desetke egalitarnih društava na svim kontinentima, uključujući ljude koji su živjeli kao lovci, vrtlari, poljodjelci i pastiri, ustanovila je da im je zajednička svjesna želja da ostanu egalitarni: antiautoritarna kultura. "Primaran i najneposredniji uzrok egalitarnog ponašanja je moralna determinacija glavnih političkih aktera lokalne skupine da nitko od njezinih članova ne bi smio dominirati nad ostalima."¹⁴ Umjesto da je kultura određena materijalnim uvjetima, čini se da kultura oblikuje društvene strukture koje proizvode ljudske materijalne uvjete.

U određenim situacijama neizbježan je neki oblik vodstva, jer neki ljudi imaju više vještina ili karizmatičniju osobnost. Svjesno egalitarna društva na takve situacije odgovaraju ne institucionalizirajući ulogu vođe, ne dajući vođi nikakve posebne privilegije ili njegujući kulturu koja razmetanje svojim vodstvom ili pokušavanje prisvojanja moći nad drugima smatra sramotnim. Nadalje, uloge vođe mijenjaju se iz jedne situacije u drugu, ovisno o vještinama potrebnim za trenutni zadatak. Vođe tijekom lova različite su od vođa tijekom građenja kuće ili ceremonija.

¹² Dmitri M. Bondarenko i Andrey V. Korotayev, *Civilizational Models of Politogenesis*, Moskva: Ruska akademija znanosti, 2000.

¹³ Harold Barclay, *People without Government: An Anthropology of Anarchy*, London: Kahn and Averill, 1982., 98. str.

¹⁴ Christopher Boehm, "Egalitarian Behavior and Revers Dominance Hierarchy", *Current Anthropology*, Vol. 34, No. 3, lipanj 1993.

Ukoliko osoba u ulozi vođe pokuša prisvojiti više moći ili dominirati nad svojim kolegama, ostatak skupine primjenjuje “mehanizam za hotimično izjednačavanje”: ponašanja kojima se vođu spušta natrag na zemlju. Naprimjer, među mnogim antiautoritarnim lovačko-sakupljačkim društvima najvještiji lovac u grupi izložen je kritici i ismijavanju ako se počne hvaliti i koristiti vještinu kako bi nahranio svoj ego, umjesto za korist čitave grupe.

Ako ovi društveni pritisci ne upale, sankcije rastu, i u mnogim egalitarnim društvima u konačnici će izbaciti ili ubiti vođu koji je neizlječivo autoritaran, mnogo prije nego što je on u mogućnosti nametnuti prisilnu vlast. Ove “hijerarhije obrnute dominacije”, u kojima se vođa mora pokoriti javnom mnijenju jer ne može zadržati svoju poziciju vođe bez podrške, pojavile su se u mnogim različitim društvima i funkcionirale kroz dugi vremenski period. Neka od egalitarnih društava iz Boehmovog istraživanja imaju poglavicu ili šamana koji igra ritualnu ulogu ili djeluje kao nepristrani medijator u sukobima; druga društva izaberu vođu u teškim vremenima ili imaju mirnodopskog i ratnog poglavicu. Ali, ove pozicije vodstva nisu prisilne i tijekom stotina godina nisu se pretvorile u autoritarne uloge. Ljudi koji ispunjavaju te uloge često na njih gledaju kao na privremenu društvenu odgovornost, koje se žele brzo riješiti jer se na njima suočavaju s višom razinom kritika i odgovornosti.

Europska civilizacija je kroz povijest pokazala mnogo veću toleranciju prema autoritarnosti nego egalitarna društva opisana u istraživanju. Ipak, kako su se u Europi razvijali politički i ekonomski sustavi iz kojih će nastati moderna država i kapitalizam, pojavile su se brojne pobune iz kojih je vidljivo da je autoritarnost čak i ovdje bila nametnuta. Jedna od najvećih takvih pobuna bila je Seljačka buna. 1524. i 1525. godine tristo tisuća seljačkih pobunjenika, kojima su se pridružili građanstvo i niže plemstvo, ustalo je protiv veleposjednika i crkvene hijerarhije u ratu koji je usmrtio oko stotinu tisuća ljudi diljem Bavorske, Saske, Tiringija, Švapske, Elzasa te današnjih područja Švicarske i Austrije. Vladari i svećenici Svetog Rimskog Carstva kontinuirano su povećavali poreze kako bi platili rastuće administrativne i vojne troškove prezatrpene vlade. Ovi porezi pogodili su obrtnike i radnike u gradovima, ali najveći teret bio je na seljacima. Kako bi povećali svoju moć i prihode, vladari su slobodne seljake natjerali u kmetstvo i ponovno uveli Rimski građanski zakon koji je utemeljio privatno vlasništvo nad zemljom, svojevrsni korak unatrag od feudalnog sistema u kojem je zemlja bila zalog koji je obuhvaćao prava i obaveze između seljaka i gospodara.

U međuvremenu su elementi stare feudalističke hijerarhije, poput viteštva i svećenstva, zas-tarijevali i kosili se s drugim elementima vladajuće klase. Nova građanska trgovačka klasa, kao i mnogi progresivni vladari, protivili su se privilegijama svećenstva i konzervativnoj strukturi katoličke crkve. Nova, manje centralizirana struktura kojoj bi osnova moći bila gradska vijeća, poput sistema koji je predlagao Martin Luther, omogućila bi uspon nove političke klase.

U godinama netom prije Seljačke bune brojni anabaptistički propovjednici počeli su putovati po regiji prisvajajući revolucionarne ideje protiv političkih autoriteta, crkvene doktrine i čak protiv reformi Martina Luthera. Među tim ljudima bili su Thomas Dreshel, Nicolas Storch, Mark Thomas Stübner i, najpoznatiji od njih, Thomas Müntzer. Neki od njih zagovarali su potpunu vjersku slobodu, kraj nedobrovoljnog pokrštavanja i napuštanje zemaljskih vlada. Suvišno je isticati da su ih katolička crkva i Lutherovi sljedbenici proganjali te da su izbačeni iz mnogih gradova, ali nastavljali su putovati po Češkoj, Bavorskoj i Švicarskoj, pridobivajući članstvo i potičući buntovništvo među seljacima.

Seljaci i gradski radnici su se 1524. godine sastali u njemačkoj regiji Schwarzwald i sastavili “12 točaka Schwarzwalda”, a pokret koji su započeli brzo se proširio. Točke su, pozivajući se na

Bibliju, pozivale na ukidanje kmetstva i slobodu svih ljudi; pravo ljudi da izaberu i smijene proповjednike; ukidanje poreza na stoku i nasljedstvo; ukidanje privilegije plemstva da proizvoljno povisuju poreze; slobodan pristup vodi, lovu, ribolovu i šumama, te vraćanje javne zemlje koju je prisvojilo plemstvo. Drugi tekst koji su pobunjenici tiskali i raširili u velikom broju bio je *Bundesordnung*, federalni pravilnik, koji je tumačio model društvenog poretka temeljenog na federativnim samoupravama. Manje pismeni dijelovi pokreta bili su, sudeći po njihovim djelima i folkloru koji su ostavili, još radikalniji, a cilj im je bio izbrisati plemstvo s lica zemlje i na licu mjesta uspostaviti utopiju.

Društvene tenzije pojačavale su se tijekom godine budući da su vlasti pokušavale spriječiti otvorene pobune obustavljajući seoska okupljanja poput festivala i vjenčanja. U kolovozu 1524. godine situacija se uzburkala u Stühlingenu u regiji Schwarzwald. Grofica je zahtijevala od seljaka da joj daju posebne prinose na crkveni blagdan. Umjesto toga, seljaci su joj odbili plaćati sve poreze i osnovali vojsku od 1.200 ljudi pod vodstvom nekadašnjeg plaćenika, Hansa Müllera. Umarširali su u grad Waldshut, gdje su im se pridružili građani, a odatle su odmarširali do dvorca u Stühlingenu i zaposjeli ga. Shvativši da im je potrebna nekakva vojna struktura, odlučili su izabrati vlastite kapetane, vodnike i kaplare. U rujnu su se branili od habsburške vojske u neodlučenoj bitci i odbili spustiti oružje i moliti pomilovanje kad su preklinjani da to učine. Te jeseni su napadali seljaka, odbijanje plaćanja poreza i ustanci bili učestali diljem regije, jer su seljaci proširili svoje političke zahtjeve od individualnih prigovora do ujedinjenog odbijanja feudalnog sistema kao takvog.

U proljeće 1525. borba se nastavila, sada još surovija. Vojske seljaka osvojile su gradove i pogubile velik broj svećenika i plemića. Ali u veljači je Švapska liga (savez plemstva i svećenstva te regije) bila u mogućnosti vratiti svoje jedinice iz Italije i usmjeriti ih na gušenje pobune seljaka. U međuvremenu su Martin Luther, građanstvo i progresivni vladari povukli svoju podršku i pozivali na uništenje revolucionarnih seljaka; željeli su reformirati sistem, a ne uništiti ga, a ustanak je već dovoljno destabilizirao strukture moći. Konačno je 15. svibnja 1525. glavna vojska seljaka odlučno poražena kod Frankenhausena; Müntzer i drugi utjecajni vođe su zarobljeni i smaknuti, a pobuna je ugušena. Ipak, u godinama nakon toga anabaptistički pokret proširio se diljem Njemačke, Švicarske i Nizozemske, a seljačke pobune nastavile su izbijati u nadi da će jednoga dana crkva i država biti zauvijek uništene.

Kapitalizam i moderne demokratske države uspjele su se učvrstiti u narednim stoljećima, ali vječno ih goni duh pobune "odozdo". Unutar državnih društava i danas postoji sposobnost organiziranja bez hijerarhije i ostaje mogućnost stvaranja antiautoritarne kulture, koja one koji teže vodstvu spušta natrag na zemlju. Većina otpora protiv globalne vlasti organizirana je horizontalno. Svjetski antiglobalizacijski pokret velikim je dijelom potekao iz otpora Zapatista u Meksiku, autonomista i anarhista u Europi, farmera i radnika u Koreji, te narodnih ustanaka protiv financijskih institucija poput MMF-a (Međunarodnog monetarnog fonda), diljem svijeta, od Južne Afrike do Indije. Zapatisti i autonomisti su osobito obilježeni svojom antiautoritarnom kulturom, što je vidljiv raskid s marksistima-lenjinistima koji su dominirali međunarodnim borbama prethodne generacije.

Antiglobalizacijski pokret dokazao se kao globalna sila u lipnju 1999. godine kada su stotine tisuća ljudi u gradovima od Londona u Engleskoj do Port Harcourta u Nigeriji zauzeli ulice za 718 karneval protiv kapitalizma, a u studenom iste godine sudionici istog pokreta šokirali su svijet zatvaranjem sastanka na vrhu Svjetske trgovinske organizacije u Seattlu.

Najznačajnija stvar vezana uz taj globalni otpor je ta što je organiziran horizontalno, od strane različitih organizacija i grupa afiniteta koje utiru put novim oblicima konsenzusa. Ovaj pokret nije imao vođe i poticao je stalno protivljenje svim oblicima vlasti koji su se razvijali u njegovim redovima. Oni koji su se pokušali trajno postaviti u ulogu vođe ili glasnogovornika su izbačeni – ili su čak dobili pitu u lice, kao što je visoko rangirani organizator, Medea Benjamin, dobio na SAD-ovom *Društvenom forumu* 2007. godine.

Bez vodstva, s malo formalne organizacije, konstantno kritični prema unutarnjoj dinamici moći i proučavajući egalitarnije načine organizacije, antiglobalizacijski aktivisti postigli su daljnje taktičke pobjede. U rujnu 2000. godine u Pragu 15.000 prosvjednika nadvladalo je brojne policajce i prekinulo zadnji dan sastanka na vrhu Međunarodnog monetarnog fonda. U travnju 2001. u Quebecu prosvjednici su prodrli kroz sigurnosnu ogradu oko sastanka na kojem se planiralo područje slobodne trgovine u Amerikama; policija je odgovorila tako što je grad napunila s toliko suzavca da je ušao u zgradu gdje se održavao sastanak na vrhu. Zbog toga su mnogi građani Quebeca postali naklonjeni prosvjednicima. Policija je morala pojačati represiju kako bi zaustavila rastući antiglobalizacijski pokret; uhitili su 600 prosvjednika, a troje ozlijedili vatrenim oružjem na sastanku Europske unije u Švedskoj 2001. godine, te mjesec dana kasnije ubili anarhista Carla Giulianija na sastanku zemalja G8 u Genovi, gdje se 150.000 ljudi okupilo da prosvjeduje protiv konferencije osam najmoćnijih svjetskih vlada.

Iz europskog antiglobalizacijskog pokreta za potrebe organiziranja velikih prosvjeda protiv sastanka G8 u Škotskoj 2005. razvila se mreža *Dissent!*. Ona je također organizirala velike prosvjedne kampove i akcije blokada protiv sastanka G8 u Njemačkoj 2007. i pomogla u mobiliziranju protiv sastanka G8 u Japanu 2008. Mreža je bez središnjeg vodstva i hijerarhije omogućila komunikaciju između skupina smještenih u različitim gradovima i zemljama, te organizirala velike sastanke za raspravljanje i odlučivanje o strategijama za nadolazeće akcije protiv G8. Strategije su trebale omogućiti različite pristupe: tako mnoge grupe afiniteta mogu organizirati međusobno podržavajuće akcije unutar zajedničkog okvira, a ne da se provode naredbe centralne organizacije. Naprimjer, plan za blokiranje može odrediti jednu cestu koja vodi do mjesta sastanka kao zonu za ljude koji preferiraju miroljubive ili performerske taktike, a drugi ulaz može biti određen za ljude koji žele postaviti barikade i spremni su se braniti protiv policije. Ovi sastanci za dogovaranje strategija okupili su ljude iz desetak zemalja i uključivali su prevođenje na mnoge jezike. Nakon toga prevedeni su i stavljani na web stranicu letci, najave, proglašeni i kritike. Anarhistički oblici koordiniranja koje su koristili prosvjednici, u više navrata pokazali su se učinkovitima u suprotstavljanju, a ponekad i nadmudrivanju policije i korporativnih medija, koji su imali timove od više tisuća plaćenih profesionalaca, naprednih komunikacijskih i nadzornih infrastruktura i resursa daleko iznad mogućnosti pokreta.

Antiglobalizacijski pokret može se postaviti nasuprot antiratnom pokretu koji se pojavio kao odgovor na tzv. rat protiv terora. Nakon 11. rujna 2001. svjetski vođe nastojali su potkopati rastući antikapitalistički pokret povezujući ga s terorizmom kao glavnim neprijateljem, promijenivši tako sliku globalnog konflikta. Nakon pada Sovjetskog bloka i završetka Hladnog rata, bio im je potreban novi rat i novi neprijatelj. Ljudi su na svoje opcije morali gledati kao na izbor između hijerarhijskih moći – državne demokracije ili fundamentalističkog terorizma – a ne između dominacije i slobode. U konzervativnom okruženju koje je uslijedilo nakon 11. rujna antiratnim pokretom ubrzo su počeli dominirati reformisti i hijerarhijski organizirane grupacije. Iako je pokret započeo najbrojnijim danom prosvjeda u ljudskoj povijesti, 15. veljače 2003. godine, organizatori su sudionike namjerno usmjerili u strogo kontrolirane rituale koji nisu doveli u pitanje

ratnu mašineriju. Antiratni pokret je unutar dvije godine u potpunosti protratio zamah koji je proizvela antiglobalizacijska era.

Antiratni pokret nije mogao zaustaviti okupaciju Iraka ili čak samoga sebe održati na životu, jer pasivno sudjelovanje u simboličnim spektaklima ljude ne osnažuje ni ispunjava. Suprotno tome, učinkovitost decentraliziranih mreža vidljiva je u mnogim pobjedama antiglobalizacijskog pokreta: zatvaranje sastanaka na vrhu, kolaps Svjetske trgovinske organizacije i FTAA (*Free Trade Area of the Americas*), dramatično srozavanje MMF-a i Svjetske banke¹⁵. Ovaj nehijerarhijski pokret pokazao je da se ljudi žele osloboditi dominacije i da su sposobni surađivati na antiautoritaran način, čak i u velikim grupama stranaca iz različitih zemalja i kultura.

Od znanstvenih istraživanja o ljudskoj povijesti do prosvjednika koji povijest stvaraju danas, dokazi snažno opovrgavaju definiranje ljudske prirode kao državne. Ljudska vrsta nema jednu jedinu putanju iz okrutnog autoritarnog podrijetla čije je instinkte kasnije uključila u kompetitivni sustav temeljen na poslušnosti i vlasti. Izgleda da su naši počeci bili između stroge egalitarnosti i manje razvijenih hijerarhija s relativno pravednom raspodjelom bogatstva. Kad su se pojavile prisilne hijerarhije, nisu se odmah raširile posvuda i često su izazivale značajan otpor. Čak i tamo gdje društvima vladaju autoritarne strukture, otpor je jednako toliko dio društvene stvarnosti kao i dominacija i poslušnost. Nadalje, država i autoritarna civilizacija nisu posljednje stanice na putu. Iako se globalna revolucija tek treba ostvariti, već postoje mnogi primjeri postdržavnih društava po kojima možemo naslutiti nedržavnu budućnost.

Prije pola stoljeća antropolog Pierre Clastres zaključio je da nedržavna i antiautoritarna društva koja je proučavao u Južnoj Americi nisu ostaci praiskonskog doba kao što su zapadnjaci pretpostavljali. On naprotiv smatra da su oni dobro svjesni mogućnosti nastanka države, te da su se organizirali tako da to spriječe. Ispada da su mnoga od njih zapravo postdržavna društva koja su osnovale izbjeglice i pobunjenici koji su napustili ili srušili prijašnje države. Slično njemu, anarhist Peter Lamborn Wilson smatra da su antiautoritarna društva na istoku Sjeverne Amerike razvila otpor hijerarhijskim hopewellskim društvima poznatim po gradnji grobnih humaka, što novija istraživanja i potvrđuju. Ono što su drugi protumačili kao zaostalost u razvoju zapravo su bili konačni rezultati političkih pokreta.

Kozaci koji su nastanili ruske granice drugi su primjer ovog fenomena. Njihove zajednice osnovale su ljudi koji su pobjegli od kmetstva i drugih aspekata vladine opresije. Razvili su konjaništvo i impresivne borilačke vještine kako bi preživjeli u pograničnom području i obranili se od susjednih država. S vremenom su se profilirali kao poseban narod s privilegijom autonomnosti, a car je (čije prethodnike njihovi preci nisu priznavali) u njima našao vojne saveznike.

Prema politologu s Yalea, Jamesu C. Scottu, na sve se u vezi tih društava – od kultura koje uzgajaju do rodovskih sistema – može gledati kao na antiautoritarne društvene strategije. Scott spominje tzv. Gorane jugoistočne Azije, aglomeraciju zajednica koje su smještene na brdovitom terenu gdje krhke državne strukture nailaze na ozbiljne poteškoće. Ti se ljudi stotinama godina opiru državnoj dominaciji, uključujući učestale osvajačke ratove ili istrebljenje od strane Kineskog carstva i razdoblja kontinuiranih napada trgovaca robljem. Kulturalna i lingvistička raznolikost znatno je veća u gorju nego u državno kontroliranim rižinim poljima u dolinama, gdje vladaju monokulture. Gorani često govore više jezika i pripadaju većem broju etničkih skupina. Njihova društvena organizacija pogodna je za brzo i lako raspršivanje i ponovno ujedinjenje,

¹⁵ Pobjede pokreta i neuspjeh MMF-a i Svjetske banke David Graeber obrazlaže u "The Shock of Victory", *Rolling Thunder* no. 5, proljeće 2008.

što im omogućuje bježanje od napada i vođenje gerilskih borbi. Rodovski sustavi temelje im se na razgranatim i bogatim odnosima koji stvaraju jaku društvenu mrežu i ograničavaju formaliziranje moći. Njihove usmene kulture decentraliziranije su i fleksibilnije od obližnjih pismenih kultura u kojima oslanjanje na pisanu riječ potiče ortodoksiju i daje dodatnu moć onima koji imaju mogućnost bilježiti podatke.

Gorani imaju zanimljiv odnos s okolnim državama. Ljudi iz doline smatraju ih “živućim precima”, iako su se okupili kao odgovor na civilizaciju doline. Oni su postdržavni, a ne predržavni, ali državna ideologija odbija prepoznati kategoriju poput “postdržavnog” jer samu sebe smatra krunom progresa. Ljudi iz civilizacije doline često su išli u brda da bi živjeli slobodnije, ali priče i mitologije kineske, vijetnamske, burmanske i drugih autoritarnih civilizacija u stoljećima do Drugog svjetskog rata kao da su bile namijenjene sprječavanju svojih članova da se “vraćaju” onima koje smatraju barbarima. Prema nekim učenjacima, Veliki kineski zid sagrađen je jednako toliko da bi Kineze držao unutra koliko i da barbare drži vani. Unatoč tome, u civilizacijama doline, Kini i jugoistočnoj Aziji mitovi, jezik i rituali koji bi mogli objasniti takve nedostatke kulture sumnjivo su manjkavi. Kultura je korištena kao još jedan Veliki zid za održavanje tih krhkih civilizacija. Nije čudo da su se “barbari” odrekli pisanog jezika u korist decentraliziranije usmene kulture: bez pisanih podataka i specijalizirane klase pisara povijest je postala zajednički imetak umjesto oruđa za indoktrinaciju.

Država je daleko od nužnog društvenog napretka koji su ljudi spremno prihvaćali; ona je namet od kojeg mnogi pokušavaju pobjeći. Burmanska poslovice to oslikava: “Lako je podaniku naći gospodara, ali teško je gospodaru naći podanika”. U jugoistočnoj Aziji donedavno primarni cilj ratovanja nije bio osvajanje teritorija, nego osvajanje podanika, jer su ljudi često bježali u gorja kako bi osnovali egalitarna društva.¹⁶ Ironično je da je toliko nas uvjereno da imamo suštinsku potrebu za državom kada je u biti država ta koja treba nas.

Šire poimanje sebe

Petar Kropotkin, ruski geograf i anarhistički teoretičar, prije stotinjak godina objavio je revolucionarnu knjigu *Uzajamna pomoć* u kojoj obrazlaže da je ljudska sklonost međusobnom pomaganju bila važniji čimbenik u ljudskoj evoluciji nego kompetitivnost. Suradničko ponašanje ima sličnu ulogu u preživljavanju mnogih vrsta sisavaca, ptica, riba i insekata. Ipak, prevladava mišljenje da su ljudi prirodno sebični, kompetitivni, ratnički i dominirani muškarcima. To vjerovanje utemeljeno je na pogrešnom prikazivanju tzv. primitivnih naroda kao okrutnih, a države kao nužne pacificirajuće sile.

Zapadnjaci, koji sami sebe vide kao vrhunac ljudske evolucije, na lovce-sakupljače i druge ne-državne narode uobičajeno gledaju kao na ostatke prošlosti, iako žive u sadašnjosti. Pretpostavljaju da je povijest neizbježan progres od manje do više kompleksnog, a da je zapadna civilizacija kompleksnija od drugih kultura. Ukoliko je povijest podijeljena na kameno, brončano, željezno, industrijsko i informacijsko doba, netko tko ne koristi metalno oruđe sigurno još uvijek živi u kamenom dobu, zar ne? Ali eurocentrično je, u najmanju ruku, umišljati da je lovac-sakupljač, koji zna koristiti tisuću različitih biljaka, inferiorniji od radnika u nuklearnoj elektrani koji zna pritiskati tisuću različitih gumbića, ali ne zna odakle dolazi njegova hrana.

¹⁶ Ulomci o Goranima i jugoistočnoj Aziji temelje se na James C. Scottovom “Civilizations Can’t Climb Hills: A Political History of Statelessness in Southeast Asia” predavanju na Brown University u Providenceu, Rhode Island,

Kapitalizam možda jest sposoban vješto proizvoditi i distribuirati kako prije nije bilo moguće, ali ovo društvo je istovremeno tragično nesposobno držati sve uhranjenima i zdravima, te nikad nije postojalo bez velikih nejednakosti, opresije i uništavanja okoliša. Moglo bi se reći da su članovi našeg društva socijalno zakrčljali, ako ne i nerazvijeni, kada se radi o mogućnosti suradnje i organiziranja bez autoritarne kontrole.

Pažljiviji pogled na nedržavna društva pokazuje nam da su razvili vlastite oblike društvene organizacije i vlastite kompleksne povijesti, a oboje pobija zapadnjački stav o "prirodnim" ljudskim karakteristikama. Širok spektar onoga što se u različitim društvima smatra normalnim ljudskim ponašanjem dovodi u pitanje samu ideju ljudske prirode.

Naše shvaćanje ljudske prirode izravno utječe na ono što očekujemo od ljudi. Ukoliko su ljudi prirodno sebični i natjecateljski, ne možemo očekivati da ćemo živjeti u suradničkom društvu. Kada vidimo koliko su druge kulture drugačije karakterizirale ljudsku prirodu, tada ljudsku prirodu možemo prepoznati kao kulturnu vrijednost, idealiziranu i normativnu mitologiju koja opravdava način organizacije društva. Zapadna civilizacija nevjerojatnu količinu resursa posvećuje društvenoj kontroli, nadzoru i kulturnoj proizvodnji koja ojačava kapitalističke vrijednosti. Zapadnjačka ideja ljudske prirode djeluje kao dio društvene kontrole, obeshrabrujući pobunu protiv vlasti. Od djetinjstva nas uče da bi bez vlasti ljudski život postao kaos.

Ovaj pogled na ljudsku prirodu promicali su Hobbes i drugi europski filozofi kako bi objasnili ishodište i svrhu države, što je označilo okret prema znanstvenim dokazima u vrijeme kad božansko više nije dostajalo. Hobbes i njegovi suvremenici nisu imali psihologijske, povijesne, arheološke i etnografske podatke koje imamo danas i njihovo je razmišljanje još uvijek bilo pod velikim utjecajem kršćanskog nauka. Čak i danas, kad imamo pristup mnoštvu informacija koje pobijaju kršćansku kozmologiju i državnu političku znanost, percepcija koju javnost ima o ljudskoj prirodi još se nije dramatično promijenila. Zašto smo i dalje krivo informirani? Drugo pitanje odgovorit će na prvo: tko kontrolira obrazovanje u našem društvu? I pored toga, onaj tko se usprotivi autoritarnoj dogmi suočit će se s optužbama za "romantiziranje".

Ali ako ljudska priroda nije fiksna, ako može poprimiti širok spektar mogućnosti, ne bismo li mogli koristiti romantičnu dozu mašte u zamišljanju novih mogućnosti? Činovi pobune koji se u našem društvu događaju upravo sada, od mirovnog kampa *Faslana* do *Stvarno stvarno besplatnih tržnica*, imaju u sebi sjeme miroljubivog i otvorenog društva. Odgovori javnosti na prirodne katastrofe poput uragana Katrine u New Orleansu pokazuju da svi imaju potencijal za suradnju kada je narušen dominantni društveni poredak. Ovi primjeri upućuju na šire poimanje sebe – shvaćanje ljudskih bića kao bića sposobnih za širok spektar ponašanja.

Netko može reći da je sebičnost prirodna i da ljudi neizbježno žive prema vlastitim željama i iskustvima. Ali egoizam ne mora biti natjecateljski i ne uvažavati druge. Naši odnosi sežu daleko izvan naših tijela i umova – živimo u zajednicama, ovisimo o ekosustavima za hranu i vodu, trebamo prijatelje, obitelj i ljubavnike za naše emocionalno zdravlje. Bez institucionaliziranog natjecateljstva i eksploatacije, interesi osobe poklapaju se s interesima zajednice i njezinog okoliša. Gledanje na naše odnose s prijateljima i prirodom kao osnovni dio nas, proširuje naš osjećaj povezanosti sa svijetom i našu odgovornost za njega. Nije nam u interesu biti pod dominacijom vlasti ili dominirati drugima; razvijajući šire poimanje sebe, u tom duhu možemo organizirati i naše živote i zajednice.

Preporučena literatura

Robert K. Dentan, *The Semai: A Nonviolent People of Malaya*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979.

Christopher Boehm, "Egalitarian Behavior and Reverse Dominance Hierarchy", *Current Anthropology*, Vol. 34, No. 3, lipanj 1993.

Pierre Clastres, *Society against the State*, (1974). New York: Zone Books, 1987.

Leslie Feinberg, *Transgender Warriors: Making History from Joan of Arc to Dennis Rodman*. Boston: Beacon Press, 1997.

David Graeber, *Fragments of Anarchist Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press, 2004.

Colin M. Turnbull, *The Forest People*. New York: Simon & Schuster, 1961.

James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990.

Bob Black, "The Abolition of Work", 1985., www.inspiracy.com

2. Odluke

Anarhija znači odsustvo vladara. Slobodni ljudi ne slušaju naredbe, nego donose vlastite odluke i dogovaraju se u svojim zajednicama te razvijaju zajedničke načine primjenjivanja tih odluka u praksi.

Kako će se donositi odluke?

Sumnja da ljudi mogu donositi odluke na nehijerarhijski, egalitaran način ne bi trebala postojati. Većina ljudskih društava bila je nedržavna i mnogim državnim društvima nije upravljao neki "Veliki čovjek", nego javne skupštine koje su koristile neki oblik konsenzusa. Brojna društva utemeljena na konsenzusu preživjela su tisuće godina, čak i tijekom europskog kolonijalizma do danas, u Africi, Australiji, Aziji, Amerikama i na periferijama Europe.

Ljudi iz društava u kojima je donošenje odluka monopolizirano od strane države i korporacija možda će u početku imati poteškoća egalitarno donositi odluke, ali s praksom postaje lakše. Nasreću, svi imamo ponešto iskustva s horizontalnim donošenjem odluka. Većina odluka koje svakodnevno donosimo s prijateljima, a nadam se i s kolegama i obitelji, temelje se na suradnji, a ne autoritetu. Prijateljstvo je dragocjeno jer je to prostor u kojem djelujemo kao jednaki, gdje se naše mišljenje vrednuje neovisno o našem društvenom statusu. Grupe prijatelja obično koriste neformalni konsenzus za odlučivanje o tome kako će provesti zajedničko vrijeme, organizirati aktivnosti, pomoći jedni drugima i suočiti se s izazovima svakodnevice, pa mnogi već intuitivno razumiju konsenzus. Potrebno je više prakse kako bismo naučili ostvariti konsenzus s ljudima koji su bitno različiti od nas, osobito u velikim skupinama ili kad je potrebno koordinirati složene aktivnosti, ali moguće je.

Konsenzus nije jedini osnažujući način donošenja odluka. U određenim okolnostima u grupama koje su istinska dobrovoljna udruženja, većinsko donošenje odluka i dalje može biti osnažujuće. Također, samostalno djelovanje jedne osobe koja sama donosi vlastite odluke može inspirirati desetke ljudi da slično postupi, ili podrže ono što je ona započela, zaobilazeći tako ponekad teške sastanke. U kreativnim i inspirativnim okolnostima ljudi se često uspiju spontano i kaotično koordinirati, proizvodeći neočekivane rezultate. Konkretna način donošenja odluka samo je oruđe; konsenzusom i individualnom akcijom, kao i većinskim donošenjem odluka, ljudi mogu aktivno koristiti to oruđe na način koji smatraju primjerenim.

Korejski anarhisti dobili su 1929. godine priliku pokazati da su ljudi sposobni donositi vlastite odluke. Korejska anarhistička komunistička federacija (KAKF) tada je bila ogromna organizacija, s dovoljno potpore da može proglasiti autonomnu zonu u pokrajini Shinmin. Shinmin je bio izvan Koreje, u Mandžuriji, ali tamo je živjelo dva milijuna korejskih imigranata. Koristeći skupštine i decentraliziranu federativnu strukturu koja je nastala iz KAKF-a, stvorili su seoska, pokrajinska i područna vijeća za rješavanje pitanja zajedničke poljoprivrede, obrazovanja i financija. Osnovani su i vojsku predvođenu anarhistom Kim Jwa-Jinom, koji je protiv sovjetskih i japanskih snaga koristio gerilske taktike. KAKF-ovi ogranci u Kini, Koreji i Japanu organizirali su međunarodnu

podršku. Autonomna pokrajina, uhvaćena između staljinističke i japanske vojske, u konačnici je poražena 1931. godine, ali na dvije godine velik dio stanovništva se oslobodio od vlasti gospodara i upravitelja i ponovno dokazao da može donositi zajedničke odluke, organiziti svoj svakodnevni život, slijediti svoje snove i braniti iste od nadirućih vojski¹.

Jedan od najpoznatijih dijelova anarhističke povijesti je onaj o Španjolskom građanskom ratu. U srpnju 1936. godine general Franco pokrenuo je fašistički puč u Španjolskoj. Sa stajališta elite bio je to nužan čin; vojni časnici, veleposjednici i religijska hijerarhija bili su prestrašeni rastućim anarhističkim i socijalističkim pokretima. Monarhija je već bila napuštena, ali radnici i seljaci nisu bili zadovoljni reprezentativnom demokracijom. Puč nije prošao glatko. Dok se u mnogim područjima španjolska republikanska vlada lako prepustila fašizmu, anarhistički radnički sindikat (CNT) i drugi anarhisti oformili su vojsku, domogli se oružja, osvojili vojarne i porazili obučene vojnike. Anarhisti su bili osobito snažni u Kataloniji, Aragonu, Asturiji i većini Andaluzije. Radnici su također svladali puč u Madridu i Valenciji, gdje su socijalisti bili jaki, te u većem dijelu Baskije. U anarhističkim područjima vlada je u potpunosti prestala postojati.

U tim nedržavnim područjima španjolskog sela 1936. godine seljaci su se organizirali prema principima komunitarizma, kolektivizma ili uzajamnosti u skladu sa svojim preferencijama i lokalnim uvjetima. Uspostavili su na tisuće kolektiva, osobito u Aragonu, Kataloniji i Valenciji. Neki su ukinuli sav novac i privatno vlasništvo ili pak organizirali sistem kvota kako bi osigurali da su svačije potrebe zadovoljene. Različitost oblika koje su razvili zavjet je slobodi koju su sami stvorili. Tamo gdje su nekad sva sela bila sputana pod istom represivnom kombinacijom feudalizma i kapitalizma u razvoju, u nekoliko mjeseci od svrgavanja vlasti i uspostavljanja seoskih vijeća stvorili su stotine različitih sistema, ujedinjenih zajedničkim vrijednostima poput solidarnosti i samoorganizacije. A te raznolike tipove razvili su održavajući javne skupštine, kao i javnim donošenjem odluka.

Grad Magdalena de Pulpis, naprimjer, u cijelosti je ukinuo novac. Jedan stanovnik je izvijestio: "Svi rade i svatko ima pravo besplatno dobiti ono što mu je potrebno. Jednostavno ode u trgovinu gdje su uskladištene namirnice i sve druge potrepštine. Sve se dijeli besplatno, jedino se zapiše što je uzeo".² Zapisivanje što je tko uzeo omogućavalo je zajednici da u vrijeme oskudice ravnomjerno raspodijeli resurse, i općenito osiguravalo odgovornost.

Drugi kolektivi razvili su vlastite sustave razmjene. Izdavali su lokalni novac u obliku biljega, žetona, obročnih knjižica, potvrda i kupona koji nisu imali kamate i nisu vrijedili izvan pojedinog kolektiva. Zajednice koje su obustavile novac plaćale su radnike u kuponima ovisno o veličini obitelji – "obiteljska plaća" određena je prema potrebama obitelji, a ne prema produktivnosti njenih članova. Obilna lokalna dobra poput kruha, vina i maslinovog ulja dijelila su se slobodno, dok su drugi artikli "mogli biti pribavljeni putem kupona u javnom skladištu. Viškovi su razmjenjivani s drugim anarhističkim gradovima i selima".³ Mnogo se eksperimentiralo s novim monetarnim sustavima. U Aragonu su postojale stotine različitih vrsta kupona i novčanih sustava, pa je *Aragonska federacija seljačkih kolektiva* jednoglasno odlučila lokalne valute zamijeniti standardnom obročnom knjižicom – iako je svaki kolektiv zadržao moć odlučivanja o raspodjeli dobara i broju kupona koje će radnici dobiti.

¹ Alan MacSimoin, "The Korean Anarchist Movement", govor u Dublinu, rujan 1991. MacSimoin se poziva na *Ha Ki-Rak, A History of the Korean Anarchist Movement*, 1986.

² Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*, New York: Free Life Editions, 1974., 73. str.

³ Vidi ranije, str. 73. Statistički podaci o Grausu su sa 140. str.

Svi su kolektivi, kad su preuzeli kontrolu nad svojim selima, organizirali otvorene masovne skupštine kako bi raspravili probleme i isplanirali organizaciju. Odluke su donošene glasanjem ili konsenzusom. Seoske skupštine uglavnom su se okupljale između jednom tjedno i jednom mjesečno; strani promatrači primijetili su da je sudjelovanje bilo veliko i entuzijastično. Mnoga kolektivizirana sela udružila su se s drugim kolektivima kako bi ujedinili resurse, pomagali jedni drugima i dogovorili trgovanje. Kolektivi u Aragonu donirali su stotine tona hrane vojsci dobrovoljaca koji su na fronti zadržavali fašiste, a i primali su veliki broj izbjeglica koje su pobjegle od fašista. Grad Graus je, naprimjer, s populacijom od 2.600 ljudi primio i uzdržavao 224 izbjeglice, od kojih je samo 20 bilo sposobno za rad.

Kolektivi su na skupštinama raspravljali o problemima i prijedlozima. Mnogi kolektivi izabrali su uglavnom šesteročlane administrativne odbore da rukovode pitanjima do sljedećeg sastanka. Opće skupštine

omogućavale su stanovnicima da znaju, razumiju i da se mentalno osjećaju kao dio društva, da sudjeluju u rješavanju javnih pitanja, u obavezama, tako da ne dođe do međusobnog optuživanja, tenzija koje se uvijek pojave kada je moć donošenja odluka povjerena nekolicini. Skupštine su bile javne, primjedbe i prijedlozi su javno raspravljani, a svi su mogli, kao i na sindikalnim skupovima, sudjelovati u diskusijama, kritizirati, predlagati, itd. Demokracija se proširila na cjelokupnost društvenog života. U većini slučajeva čak su i individualisti [lokalci koji se nisu pridružili kolektivima] mogli sudjelovati u raspravama. Saslušani su jednako kao i kolektivisti.⁴

Ukoliko nisu svi stanovnici sela bili članovi kolektiva, moglo je kao dodatak kolektivnoj skupštini postojati i mjesno vijeće, kako nitko ne bi bio isključen iz donošenja odluka.

U mnogim kolektivima bilo je dogovoreno da, ako član jednom prekrši kolektivno pravilo, biva ukoren. Ukoliko se ponovilo, upućen je na opću skupštinu. Jedino je opća skupština mogla izbaciti člana iz kolektiva; delegati i administratori nisu imali mogućnost kažnjavati. Moć opće skupštine za odgovaranje na prekršaje korištena je i kako bi se ljude kojima su povjerene zadatke spriječilo da budu neodgovorni ili autoritarni; delegati ili izabrani administratori koji se nisu pridržavali kolektivnih odluka ili su pokušavali prisvajati vlast suspendirani su ili uklonjeni većinskim glasanjem. U nekim selima, koja su bila podijeljena između anarhista i socijalista, seljaci su uspostavili dva usporedna kolektiva, kako bi omogućili postojanje različitih načina donošenja i provođenja odluka, umjesto da svima nametnu jedan.

Gaston Leval opisao je opću skupštinu u selu Tamarite de Litera, u pokrajini Huesca, gdje su i seljaci koji nisu članovi kolektiva smjeli sudjelovati. Jedan od problema raspravljanih na sastanku bio je taj što su neki seljaci koji se nisu pridružili kolektivu ostavili svoje vremenšne roditelje na brigu kolektivu, a uzeli njihovu zemlju da je obrađuju kao vlastitu. Čitava skupina raspravljala je o pitanju i odlučila usvojiti prijedlog da njihove roditelje ne izbace iz kolektiva, ali htjeli su te seljake pozvati na odgovornost, pa su odlučili da se oni moraju brinuti za svoje roditelje ili od kolektiva neće dobiti ni solidarnost ni zemlju. U konačnici, rješenje oko kojeg se slaže čitava zajednica bit će legitimnije i vjerojatnije će se provesti nego ono koje nametne stručnjak ili vladin službenik.

Važne odluke donosile su se svakodnevno i u radu na poljima:

⁴ Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*, London: Freedom Press, 1975., 206–207. str.

Radom kolektiva upravljali su timovi radnika, predvođeni delegatom kojeg je izabrao svaki tim. Zemlja je podijeljena u obradive zone. Timski delegati radili su poput ostalih, nije bilo posebnih privilegija. Na kraju radnog dana delegati svih radnih timova bi se sastali i dogovarali nužna tehnička pitanja za sljedeći radni dan... Skupština je donosila konačne odluke za sva važna pitanja i davala upute delegatima timova i administrativnim odborima.⁵

Mnoga područja imala su i područne odbore koji su objedinjavali resurse svih kolektiva iz tog područja – djelujući kao mjesto razmjene za usmjeravanje viškova onih kolektiva koji su ih imali prema drugim kolektivima kojima su bili potrebni. Stotine kolektiva pridružilo se federacijama organiziranim kroz CNT ili UGT (socijalistički radnički sindikat). Federacije su omogućavale gospodarsku koordinaciju, ujedinjavanje resursa za omogućavanje razvoja vlastite proizvodnje voća i povrća, prikupljanje informacija o tome kojih potrepština ima dovoljno, a kojih nedostaje, i organiziranje ujednačenih sustava razmjene. Ovaj kolektivni način donošenja odluka pokazao se učinkovitim za približno sedam do osam milijuna seljaka uključenih u pokret. Polovina zemlje u antifašističkoj Španjolskoj – tri četvrtine zemlje u Aragonu – bilo je kolektivizirano i samoorganizirano.

U kolovozu 1937. godine, tek godinu dana nakon što su seljaci, anarhisti i socijalisti počeli osnivati kolektive, republikanska vlada vođena staljinistima očvrsla je dovoljno da krene na aragonsku zonu bezakonja. Brigada Karla Marxa, jedinice Internacionalne brigade i druge jedinice razoružale su i raspustile kolektive u Aragonu, gušeći svaki otpor i odvođeci brojne anarhiste i liberterske socijaliste u zatvore i prostorije za mučenje koje su staljinisti izgradili za svoje revolucionarne saveznike.

Današnji Brazil sličan je Španjolskoj iz 1936. po tome što maleni postotak populacije posjeduje gotovo polovinu sve zemlje dok su milijuni ljudi bez zemlje i sredstava za život. Značajan društveni pokret pojavio se kao odgovor na to. *Movimento dos Trabalhadores Rurais Terra* (MST), odnosno, *Pokret radnika bez zemlje*, čini jedan i pol milijun osiromašenih radnika koji su zauzeli neiskorištenu zemlju i uspostavili poljoprivredne kolektive. Od svog nastanka 1984. MST je osigurao pravo na zemlju za 350,000 obitelji koje žive u 2,000 različitih naselja. Osnovna jedinica organizacije je skupina obitelji koje žive zajedno na okupiranoj zemlji. Ove skupine zadržavaju autonomiju i same organiziraju svakodnevni život. Za sudjelovanje na regionalnim sastancima izabiru dva ili tri predstavnika, koji u načelu uključuju i muškarca i ženu, iako u praksi to nije uvijek tako. MST ima federativnu strukturu; postoje i državna i nacionalna koordinacijska tijela. Iako se veći dio donošenja odluka zbiva na najnižoj razini sa zauzimanjem zemlje, obradom zemlje i postavljanjem naselja, MST se organizira i na višoj razini – za koordinaciju masovnih prosvjeda i blokadu autocesta radi stvaranja pritiska vladi da naseljima omogući pravo na zemlju. MST je pokazao velik stupanj inovacije i snage, organizirajući škole i braneći se od učestale policijske represije. Razvio je praksu održive poljoprivrede, uključujući pokretanje banaka sjemenja za autohtono sjeme, uništavanje šumskih plantaža eukaliptusa štetnih za okoliš i testiranje zemlje na genetski modificirane usjeve.

U demokratskoj logici milijun i pol ljudi smatra se jednostavno prevelikom skupinom da bi se svima dopustilo izravno sudjelovanje u donošenju odluka; većina bi tu moć trebala povjeriti političarima. Ali, MST vjeruje u ideal u kojem svako donošenje odluka ostaje na lokalnoj razini, iako

⁵ Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*, New York: Free Life Editions, 1974., 113. str.

se u praksi često ne drže tog ideala. Kao masovna organizacija koja ne teži ukidanju kapitalizma ili svrgavanju države, već pritiscima na nju, MST je uhvaćen u političku igru u kojoj su svi ideali na prodaju. Nadalje, velik postotak njihovih članova je iz iznimno siromašnih i potlačenih zajednica koje su generacijama kontrolirane kombinacijom religije, patriotizma, kriminala, ovisnosti o drogama i patrijarhatom. Ova dinamika ne nestaje kad se ljudi priključe pokretu, što uzrokuje ozbiljne probleme u MST-u.

Kroz '80-e i '90-e nova MST naselja stvarali su aktivisti iz organizacija koje su tražile ljude bez zemlje u ruralnim krajevima ili osobito *favelama*, urbanim slamovima, koji su željeli oformiti skupinu i zauzeti zemlju. Prošli bi kroz period građenja baze dug dva mjeseca, tijekom kojih bi održavali sastanke i rasprave kako bi izgradili osjećaj zajednice, afiniteta i zajedničke političke temelje. Tada bi okupirali dio neiskorištene zemlje u vlasništvu velikog zemljoposjednika, izabrali predstavnike da se povežu sa širom organizacijom i počeli obrađivati zemlju. Aktivisti koji rade s lokalnim MST-om periodično bi prolazili da provjere treba li naselje pomoć u pribavljanju oruđa i materijala, rješavanju unutrašnjih prepirki ili u obrani od policije, paravojske ili velikih zemljoposjednika (koji su se svi često udruživali da prijete i ubijaju članove MST-a).

Djelomično zbog autonomije svakog naselja, suočili su se s različitim ishodima. Ljevičari iz drugih zemalja obično romantiziraju MST, a brazilski kapitalistički mediji prikazuju ih kao nasilne razbojнике koji otimaju zemlju i onda je prodaju. Prikaz kapitalističkih medija zapravo je točan u nekim, ali nikako u većini slučajeva. Nije neviđeno da ljudi u novom naselju podijele zemlju i kasnije se prepiru oko raspodjele. Neki mogu svoj udio prodati lokalnom zemljoposjedniku, ili na njemu otvoriti trgovinu alkoholnim pićima, ili prodrijeti na susjedov udio, a takve svađe oko granica nekad se rješavaju nasiljem. Većina naselja podijeli se u potpuno odvojena gospodarstva umjesto da kolektivno ili komunitarno obrađuju zemlju. Još jedna uobičajena slabost oslikava društvo iz kojeg dolaze ovi radnici bez zemlje – mnogim naseljima dominira kršćanska, patriotska i patrijarhalna kultura.

Iako se treba osvrnuti na njegove slabosti, MST je ostvario dugu listu pobjeda. Pokret je osvojio zemlju i samodostatnost za ogroman broj iznimno siromašnih ljudi. Mnoga naselja koja osnuju imaju mnogo viši standard od slamova iz kojih su došli i povezani su osjećajem solidarnosti i zajedništva. Njihova postignuća su po bilo kojem mjerilu trijumf direktne akcije: ne obazirajući se na legalnost ili skupljanje peticija moćnicima za promjenu, preko milijun ljudi omogućilo si je zemlju i kontrolu nad vlastitim životima tako što su izašli i to ostvarili sami. Brazilsko društvo nije se urušilo pod ovim valom anarhije; naprotiv, postalo je zdravije, iako i dalje ostaju mnogi problemi u širem društvu i u naseljima. Uglavnom se svodi na to je li određeno naselje osnažujuće i oslobođeno ili pohlepno i opresivno.

Prema članu MST-a koji je nekoliko godina radio u jednom od najopasnijih područja Brazila, dva mjeseca u većini slučajeva jednostavno nisu dovoljna da se premosti antisocijalni odgoj ljudi i stvori stvarni osjećaj zajednice, ali mnogo je bolje od prevladavajućeg uzorka u narednom periodu. Kako se organizaciji žurilo da se proširi, mnogi aktivisti počeli su brzinski okupljati naselja vrbujući skupine stranaca, obećavajući im zemlju i šaljući ih u područja s najsiromašnijim tлом ili najnasilnijim zemljoposjednicima, često doprinoseći krčenju šuma. Naravno da je naglašavanje kvantitativnih rezultata pojačalo najgore karakteristike organizacije i na mnoge je načine oslabilo, čak i kad je njena politička moć rasla.⁶

⁶ Kritika u ovom i sljedećem odjeljku temelji se na intervjuu s Marcellom, "Criticism of the MST," 17. veljača 2009., Barcelona.

Ovo razvodnjavanje u MST-u povezano je s izborom predsjednika Lule iz Radničke stranke (PT) 2003. godine. MST je prije bio autonoman; nisu surađivali s političkim strankama ili dopuštali političarima da se priključe organizaciji, iako mnogi jesu koristili MST kako bi započeli svoju političku karijeru. Ali uz pobjedu progresivaca (što je u Brazilu bez presedana), socijalističke Radničke stranke, vodstvo MST-a pokušalo je svima u organizaciji zabraniti da javno pričaju protiv nove vladine poljoprivredne politike. MST je istovremeno počeo od vlade dobivati ogromne novčane iznose. Lula je obećao određenom broju obitelji omogućiti zemlju i MST je požurio ispuniti tu kvotu i progutati vlastitu organizaciju, napuštajući svoje temelje i principe. Mnogi utjecajni organizatori i vođe MST-a, uz podršku radikalnijih naselja, kritizirali su ovu suradnju s vladom i zagovarali antiautoritarni stav, i zbilja, kad se 2005. poljoprivredni program Radničke stranke pokazao razočaravajućim, MST je ponovno počeo žestoko prozivati vladu.

U očima antiautoritaraca organizacija je izgubila kredibilitet i još jednom pokazala predvidljive rezultate suradnje s vladom. Unatoč tome, unutar pokreta ima još mnogo razloga za inspiraciju. Mnoga naselja nastavljaju demonstrirati mogućnost ljudi za nadvladavanjem svoje kapitalističke i autoritarne socijalizacije ako se odluče na to. Vjerojatno najbolji primjer su *Comunas da Terra*, mreža naselja koja čine manjinu u MST-u, a koja komunitarno obrađuju zemlju, njeguju duh solidarnosti, prozivaju seksizam i kapitalistički svjetonazor te stvaraju funkcionalne primjere anarhije. Značajno je da ljudi u *Comunas da Terri* imaju viši životni standard od onih koji žive u individualiziranim naseljima.

I u Sjevernoj Americi postoje suvremeni primjeri nehijerarhijske organizacije. Diljem SAD-a postoji na desetke anarhističkih projekata koji funkcioniraju na temelju konsenzusa. Donošenje odluka konsenzusom može se koristiti *ad hoc* za planiranje događanja ili kampanje, ili trajnije za organiziranje *infoshopa* (društvenog centra koji može biti radikalna knjižara, knjižnica, kafić, mjesto za sastanke, koncertni prostor ili besplatne trgovine). Tipičan sastanak može započeti dobrovoljnim javljanjem za mjesta facilitatora i zapisničara. Mnoge grupe koriste i “promatrača vibri”, nekoga tko se javlja za praćenje emocija i interakcija unutar grupe, prepoznajući da tradicija potiskivanja emocija u političkim i/ili javnim prostorima ne vodi do dobrog donošenja odluka, ili (učestalo) održivih odnosa.

Nakon toga sudionici kreiraju dnevni red u kojem navode sve teme o kojima žele pričati. Svaku temu započinju razmjenom informacija. Ako je potrebno donijeti odluku, razgovaraju o tome sve dok ne nađu točku u kojoj se približavaju potrebe i želje svih. Netko iznese prijedlog koji je sinteza svačijih doprinosa, pa se o njemu glasa – odobravanjem, suzdržanošću ili blokiranjem. Ukoliko je jedna osoba protiv, grupa traži drugo rješenje. Odluka možda neće uvijek biti svačiji prvi izbor, ali svi se moraju osjećati ugodno sa svakom odlukom koju grupa usvoji. Kroz ovaj proces facilitator ohrabruje potpunu participaciju svih i pokušava osigurati da nitko nije ušutkan.

Ponekad grupa nije u mogućnosti riješiti određeni problem, ali opcija nedonošenja bilo kakve odluke pokazuje da je u logici konsenzusa važnije zdravlje grupe nego tzv. efikasnost. Takve grupe stvaraju se na principu dobrovoljnog udruženja – svatko može otići ako želi, za razliku od autoritarnih struktura koje ljudima mogu uskratiti pravo na odlazak ili izuzeće iz dogovora s kojim se ne slažu. Prema ovom principu, bolje je poštivati različita mišljenja članova grupe nego nametnuti odluku koja neke ljude ostavlja isključene ili ušutkane. Ovo se onima koji nisu sudjelovali u takvom procesu može činiti nepraktičnim, ali konsenzusom se godinama koriste mnogi infoshopovi i slični projekti u SAD-u. Koristeći konsenzus, ove grupe donijele su odluke potrebne za organiziranje prostora i događanja, komunikaciju s okolnim zajednicama, dovođenje novih sudionika, prikupljanje novca i odolijevanje pokušajima lokalne uprave i poslovnih glavara

da ih ugase. Dapače, izgleda da u SAD-u raste broj projekata koji koriste konsenzus. Priznajemo da konsenzus najbolje funkcionira među ljudima koji se međusobno poznaju i imaju interes za zajedničku suradnju, bili oni volonteri koji žele voditi infoshop, susjedi koji se žele oduprijeti gentrifikaciji ili članovi grupe afiniteta koji planiraju napade na sistem – ali on funkcionira.

Uobičajeni prigovor je da sastanci temeljeni na konsenzusu traju duže, ali jesu li uistinu manje efikasni? Autoritarni modeli donošenja odluka (uključujući većinsko glasanje u kojem je manjina prisiljena pokoriti se volji većine) prikrivaju ili eksternaliziraju svoju pravu cijenu. Zajednice koje koriste autoritarne načine donošenja odluka ne mogu postojati bez policije ili neke druge strukture koja nameće te odluke. Konsenzus predusreće potrebu za nametanjem i kažnjavanjem unaprijed osiguravajući da su svi zadovoljni. Kad uzmemo u obzir sve radne sate koje skupina gubi održavajući policiju – ogroman gubitak resursa – sati provedeni na sastancima utemeljenim na konsenzusu u konačnici se čine kao dobro potrošeno vrijeme.

Pobuna u južnoj meksičkoj državi Oaxaca nudi drugi primjer narodnog donošenja odluka. Ljudi su 2006. zauzeli grad Oaxacu i veći dio države. Više od polovice oaxacanske populacije je indijansko i tamošnje borbe protiv kolonijalizma i kapitalizma traju već pet stotina godina. U lipnju 2006. godine 70.000 učitelja u štrajku okupilo se u glavnom gradu, Oaxaci de Juarez, kako bi istaknuli svoje zahtjeve za plaćom dovoljnom za život i boljim mogućnostima za učenike. Policija je 14. lipnja napala učiteljski tabor, ali oni su pružili otpor i istjerali policiju iz centra grada, zauzeli upravne zgrade i izbacili političare, pa postavili barikade da ih zadrže vani. Grad Oaxaca pet je mjeseci bio samoorganiziran i autonoman, dok nije poslana federalna vojska.

Nakon što su istjerali policiju iz glavnog grada, učiteljima su se u štrajku pridružili učenici i drugi radnici te su zajedno osnovali *Asamblea Popular de los Pueblos de Oaxaca* (*Narodnu skupštinu Oaxace*). APPO je postala koordinirajuće tijelo za društveni pokret Oaxace, nekoliko mjeseci učinkovito organizirajući društveni život i narodni otpor u vakuumu stvorenom kolapsom državne kontrole. Okupila je delegate sindikata, nevladinih organizacija, društvenih organizacija i kooperativa diljem države, težeći donositi odluke u duhu urođeničke prakse konsenzusa – iako je većina skupština odluke donosila većinskim glasanjem. Osnivači APPO-a odbacili su izbornu politiku i pozvali ljude diljem države da na svim razinama organiziraju vlastite skupštine.⁷ Prepoznavši ulogu političkih stranaka u kooptiranju (*nap. prev.* popuniti neko tijelo novim članom bez izbora od strane birača) narodnih pokreta, APPO im je zabranio sudjelovanje.

Prema jednom aktivistu koji je pomogao osnovati APPO:

APPO je osnovan da se ukloni zloupotreba i stvori alternativa. Trebao je biti prostor za diskusije, refleksije, analize i akcije. Shvatili smo da to ne mora biti samo jedna organizacija, nego opće tijelo za mnoge različite grupe. To znači da ne bi prevladala jedna ideologija, nego bismo se usmjerili na pronalaženje zajedničkog među različitim društvenim akterima. Studenti, učitelji, anarhisti, marksisti, vjernici – svi su bili pozvani.

APPO je nastao bez formalne strukture, ali ubrzo je razvijena impresivna organizacijska sposobnost. Odluke u APPO-u donose se konsenzusom unutar opće skupštine, tijela za donošenje odluka. U prvih nekoliko tjedana postojanja uspostavili smo APPO-ovo državno vijeće. Vijeće je izvorno imalo 260 članova – približno deset

⁷ Wikipedia, "Asamblea Popular de los Pueblos de Oaxaca" [pribavljeno 6. studenog 2006.]

predstavnik iz svake od sedam regija Oaxace i predstavnik iz gradskih kvartova i općina.

Uspostavljena je *Privremena koordinacija* da potpomogne djelovanje APPO-a kroz različita povjerenstva. Utemeljena su brojna vijeća: sudsko, financijsko, komunikacijsko, za ljudska prava, rodnu jednakost, obranu prirodnih resursa i mnoga druga. Prijedlozi se prikupljaju na manjim skupštinama svakog sektora, a na općoj skupštini se o njima dodatno raspravlja i odobrava ih se.⁸

Ponovno se spontane narodne skupštine poput one nastale u Oaxaci pokazuju sposobnima za donošenje razboritih odluka i koordiniranje aktivnosti čitave populacije. Naravno da privlače i ljude koji žele preuzeti društvene pokrete i ljude koji se smatraju rođenim vođama. U mnogim revolucijama ono što počinje kao horizontalna, libeterska pobuna postaje autoritarno kad političke stranke ili samoprovzani vođe preuzmu i ukinu narodne strukture za donošenje odluka. Istaknutije sudionike narodnih skupština vladina represija također može pogurati prema konzervatizmu, jer su oni najuočljivije mete.

Ovo je jedan od načina interpretiranja dinamike koja se razvila u APPO-u nakon federalne invazije Oaxace u kasnom listopadu 2006. Kako se represija pojačavala, neki od rječitijih članova skupštine počeli su pozivati na umjerenost, na veliko nezadovoljstvo dijelova pokreta koji su još bili na ulicama. Mnogi članovi APPO-a i sudionici u pokretu žale se da su skupinu preuzeli staljinisti i drugi paraziti koji društvene pokrete koriste kao oruđe za svoje političke ambicije. Iako se APPO uvijek postavljao protiv političkih stranaka, samoprovzano vodstvo iskoristilo je tešku situaciju da pozove na sudjelovanje u sljedećim izborima kao jedini pragmatičan smjer djelovanja. Mnogi su se osjećali izdano. Odobravanje suradnje s vlastima daleko je od raširenog u APPO-u; bilo je kontroverzno čak i u APPO-ovim vijećima (privremenim grupama za donošenje odluka koje su postajale tijelo vodstva). Neki ljudi u APPO-u stvorili su formacije za širenje anarhističkih, urođeničkih ili drugih antiautoritarnih svjetonazora, a mnogi su samo nastavili sa svojim radom i ignorirali pozive da pohrle na glasačka mjesta. Na kraju se antiautoritarna etika koja je bila u srži pokreta i temelj njegove formalne strukture pokazala jačom. Velika većina Oaxacanaca bojkotirala je izbore i PRI, (konzervativna stranka koja je već bila na vlasti), pobijedila je među nekolicinom ljudi koji su izašli na izbore. Pokušaj pretvaranja moćnog, oslobađajućeg društvenog pokreta Oaxace u bitku za političkom moći bio je potpuni promašaj.

Manji oaxacanski grad Zaachila (populacije 25.000 ljudi) može pružiti bolji pogled na horizontalno donošenje odluka. Grupe su godinama zajedno radile protiv lokalnih oblika eksploatacije. Između ostalog, uspjeli su spriječiti plan izgradnje Coca-Colinog pogona koji bi trošio većinu dostupne pitke vode. Kad je izbila pobuna u gradu Oaxaci, većina stanovnika odlučila je nešto poduzeti. Prvu narodnu skupštinu Zaachile sazvali su zvonjavom, pozivajući sve da se okupe, da podijele novosti o policijskom napadu u Oaxaci i odluče što će učiniti u svome gradu. Uslijedilo je još sastanaka i akcija:

Muškarci, žene, djeca i članovi gradskog vijeća okupili su se da zauzmu mjesnu zgradu. Većina zgrade bila je zaključana i koristili smo samo hodnike i urede koji su bili otvoreni. Ostajali smo u mjesnoj zgradi čitave dane i noći, brinući se o svemu. I tako

⁸ Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*, Oakland: PM Press, 2008., intervju s Marcosom.

su nastale kvartovske skupštine. Rekli bismo: “Red je na kvartu La Soledad, a sutra je San Jacinto”. Kvartovske skupštine prvo su korištene tako, a kasnije su pretvorene u tijela za donošenje odluka, što su i sada.

Zauzimanje mjesne zgrade bilo je potpuno spontano. Sudjelovali su i prijašnji aktivisti i u početku upravljali stvarima, ali malo po malo razvijena je struktura narodne skupštine...

Kvartovske skupštine sačinjene od petero rotirajućih ljudi također su uspostavljene u svim dijelovima grada i zajedno su tvorile trajnu narodnu skupštinu, *Narodno vijeće Zaachile*. Ljudi iz kvartovskih skupština možda nisu aktivisti, ali malo pomalo, ispunjavajući obvezu prenošenja informacija od i do vijeća, razvijaju kapacitete za vodstvo. Ovih petero ljudi proučava sve dogovore Vijeća i prenosi ih kvartovima na ocjenu. Ove su skupštine potpuno otvorene; svi mogu sudjelovati i biti saslušani. Sve odluke donose se općim glasanjem i svi prisutni odrasli mogu glasati. Naprimjer, ako neki misle da treba izgraditi most, a drugi da se trebamo usmjeriti na unapređivanje snabdjevanja električnom energijom, glasamo o tome što bi trebalo biti prioritet. Većina pobjeđuje, pedeset posto plus jedan.⁹

Građani su izbacili gradonačelnika preuzimanjem obavljanja javnih službi i uspostavljanjem javne radio stanice. Deseci drugih mjesta diljem države uskoro su proglasili autonomiju, koristeći Zaachilu kao model.

Godinama prije ovih događanja u Zaachili druga je grupa organizirala autonomna sela u državi Oaxaci. Čak dvadeset i šest seoskih zajednica pridružilo se CIPO-RFM-u (*Council of Indigenous Peoples of Oaxaca – Ricardo Flores Magon*, odn. *Skupštini autohtonih ljudi Oaxace – Ricardo Flores Magon*), organizaciji koja se poistovjećuje s južnomeksičkom tradicijom urođeničkog i anarhističkog otpora; ime dolazi od urođeničkog anarhista utjecajnog u Meksičkoj revoluciji. Onoliko koliko mogu živjeti pod opresivnim režimom, zajednice CIPO zahtijevaju autonomiju i pomažu jedna drugoj zadovoljiti potrebe, ukidajući privatno vlasništvo i zajednički obrađujući zemlju. Kad bi neko selo izrazilo interes za pridruživanje grupi, obično bi im netko iz CIPO-a otišao objasniti kako funkcioniraju i prepustio seljacima da odluče žele li se pridružiti. Vlada je često odbijala CIPO selima davati sredstva, nadajući se da će ih izgladniti, ali nije iznenađujuće da su mnogi ljudi mislili da mogu živjeti bogatije kao gospodari vlastitih života, iako je to značilo veće materijalno siromaštvo.

Kako će se odluke provoditi?

Ljudi su sposobni provoditi svoje vlastite odluke. Država je toliko detaljno prikrija tu činjenicu da oni koji su odgojeni u ovom društvu teško mogu zamisliti da je to moguće. Naprotiv, moć provođenja odluka trebala bi biti jednako toliko univerzalna i decentralizirana kao i moć njihovog donošenja. Mnoga nedržavna društva na svim kontinentima koristila su difuzne sankcije, a ne specijalizirane provoditelje. Države kroz dug i nasilan proces krađu ovu sposobnost od ljudi i monopoliziraju je kao svoju vlastitu. Difuzne sankcije funkcioniraju ovako: društvo kontinuirano odlučuje kako se želi organizirati i koja ponašanja mu nisu dopustiva. To se može

⁹ Vidi ranije, intervju s Adánom.

dogoditi s vremenom ili u formalnim, neposrednim okolnostima. Sudjelovanje svih u donošenju ovih odluka upotpunjeno je sudjelovanjem svih u njihovom provođenju. Ako netko prekrši te zajedničke norme, svi znaju reagirati. Ne zovu policiju, ne ulažu pritužbu i ne čekaju da netko drugi nešto poduzme; pristupe osobi za koju misle da je pogriješila i kažu joj to, ili poduzmu drugu odgovarajuću mjeru.

Naprimjer, ljudi u kvartu mogu odlučiti da će se sva kućanstva izmjenjivati u čišćenju ulice. Ukoliko se jedno kućanstvo ne pridržava odluke, svi drugi mogu od njih tražiti da ispune svoju dužnost. Ovisno o ozbiljnosti prekršaja, drugi mogu reagirati kritiziranjem, ismijavanjem ili isključivanjem. Ukoliko kućanstvo ima dobar izgovor za nemarnost, možda je netko veoma bolestan i drugi su zauzeti brigom o njemu, susjedi mogu imati razumijevanja i oprostiti propust. Ovakva razina fleksibilnosti i osjetljivosti obično nedostaje u sistemima temeljenim na zakonima. S druge strane, ukoliko nemarno kućanstvo nema izgovora i iskaže još širi nedostatak odgovornosti (bacaju svoje smeće na ulicu, itd.), njihovi susjedi mogu održati javni sastanak zahtijevajući promjenu u njihovom ponašanju, ili mogu učiniti nešto poput nagomilavanja svog smeća pred njihovim vratima. Do tada u svojim svakodnevnim interakcijama pojedini susjedi mogu članovima kućanstva u prijestupu uputiti prigovore ili ih ismijavati, ne pozivati ih na zajedničke aktivnosti ili buljiti u njih na ulici. Ako je netko nepopravljivo antisocijalan, uvijek blokira ili proturječi željama ostatka grupe i odbija reagirati na probleme drugih, krajnji odgovor je izbacivanje te osobe iz grupe.

Ova metoda mnogo je fleksibilnija i slobodnija od legalističkih, prisilnih pristupa. Umjesto vezivanja uz slijepo slovo zakona – koji ne može uzeti u obzir posebne okolnosti ili ljudske potrebe – i ovisnosti o moćnoj manjini za provođenje zakona, metoda difuznih sankcija dopušta da svatko sam za sebe odluči koliko je neki prijestup ozbiljan. Osim toga, daje priliku prijestupnicima da uvjere druge da su njihovi postupci bili opravdani, osiguravajući neprestane izazove dominantnom moralu. Nasuprot tome, u državnom sistemu vlasti ne moraju pokazati da je nešto ispravno ili krivo prije nego što nekome zaplijene dom ili drogu koja se smatra ilegalnom. Sve što moraju učiniti je citirati članak zakona u čijem pisanju njihove žrtve nisu sudjelovale.

U horizontalnom društvu ljudi provode odluke ovisno o tome koliko su entuzijastični oko njih. Ukoliko su gotovo svi čvrsto uz odluku, snažno će je se pridržavati, ali ako su mnogi neutralni ili neentuzijastični oko odluke, ona će se samo djelomično provoditi, ostavljajući više mjesta za kreativna odstupanja i istraživanje drugih rješenja. S druge strane, nedostatak entuzijazma u provođenju odluka može značiti da organizacija u praksi leži na ramenima neformalnih vlastodržaca – ljudi kojima je ostatak grupe dodijelio neslužbenu poziciju vođa, željeli oni to ili ne. To znači da se članovi horizontalnih skupina, od kolektivističkih kuća do čitavih društava, moraju suočiti s problemom samodiscipline. Moraju biti odgovorni prema pravilima oko kojih su se složili i kritici svojih kolega te riskirati nepopularnost ili se nositi s konfliktima kritizirajući one koji se ne pridržavaju zajedničkih pravila – prozivajući cimera koji ne pere suđe ili zajednicu koja ne doprinosi održavanju cesta. To je težak proces koji često nedostaje u mnogim anarhističkim projektima, ali bez njega je zajedničko donošenje odluka samo fasada i odgovornost je neodređena i nejednako raspoređena. Cilj je stvoriti proces kroz koji se ljudi osnažuju i postaju povezani s onima oko sebe.

U skupinama uvijek postoji mogućnost konformizma i konflikta. Autoritarne skupine obično prikrivaju konflikt namećući više razine konformizma. Pritisak na konformiranje postoji i u anarhističkim skupinama, ali bez restrikcija po pitanju kretanja, zbog čega je ljudima lakše napustiti skupinu i pridružiti se drugoj ili samostalno djelovati ili živjeti. Tako ljudi mogu odlučiti koje

razine konformiteta i konflikata žele tolerirati, a kroz proces pronalaženja i napuštanja skupina ljudi mijenjaju i propituju društvene norme.

U novonastaloj državi Izrael Židovi koji su sudjelovali u društvenim pokretima u Europi iskoristili su priliku da stvore stotine kibuca, utopijskih komunitarnih gospodarstava. Na njima su članovi stvorili čvrst primjer komunitarnog življenja i donošenja odluka. U tipičnom kibucu većina odluka donosila se na općem gradskom sastanku, održavanom dva puta tjedno. Učestalost i dužina sastanaka proizlazila je iz činjenice da je toliko aspekata društvenog života bilo otvoreno za raspravu te općeg uvjerenja da zadovoljavajuće odluke “mogu biti donesene jedino nakon intenzivne grupne rasprave”.¹⁰ Postojalo je desetak izabраниh pozicija u kibucu, povezanih s financijskim pitanjima komune i koordinacijom proizvodnje i trgovine, ali opći smjer morao se dogovarati na zajedničkim sastancima. Službene pozicije ograničavale su se na periode od nekoliko godina i članovi su poticali kulturu “izbjegavanja ureda”, nesklonost javnoj službi i prezir prema onima koji su gladni moći.

Nitko u kibucu nije imao moć prisile. Nije bilo ni policije, iako je bilo uobičajeno da svi ostavljaju otključana vrata. Javno mnijenje je bilo najvažniji faktor osiguranja društvene kohezije. Ukoliko je postojao problem s članom komune, raspravljen je na općoj skupštini, ali u većini slučajeva sama prijetnja iznošenja na općoj skupštini motivirala je ljude da izgleda probleme. U najgorem slučaju, ako bi članica odbila prihvatiti skupnu odluku, ostatak kolektiva mogao je izglasati da je izbací. Ova krajnja sankcija razlikuje se od prisilnih taktika države u ključnom aspektu: dobrovoljna udruženja postoje samo zato što svi uključeni žele surađivati sa svima ostalima. Osoba koju se isključi nije lišena mogućnosti opstanka ili održavanja odnosa, jer postoje mnoge druge skupine kojima se može pridružiti. Još je važnije što nije prisiljena pridržavati se odluka kolektiva. U društvu utemeljenom na ovom principu ljudi bi uživali u društvenoj pokretljivosti koja je uskraćena ljudima u državnom kontekstu, gdje se zakoni provode nad pojedinom odobrala ih ona ili ne. U svakom slučaju, izgon nije bio uobičajen u kibucima, jer su javni sud i grupne diskusije bile dostatne za rješavanje većine konflikata.

Ipak, kibuci su imali drugih problema, koji nas mogu poučiti važnu lekciju o stvaranju kolektiva. Nakon otprilike jednog desetljeća kibuci su počeli podlijegati pritiscima kapitalističkog svijeta koji ih je okruživao. Iako su iznutra bili izrazito komunitarni, nikad zapravo nisu bili antikapitalistički; otpočetak su pokušavali opstati kao kompetitivni proizvođači unutar kapitalističke ekonomije. Potreba za ekonomskim natjecanjem, a time i industrijalizacijom, poticala je veću ovisnost o stručnjacima, a ostatak društva poticao je konzumerizam.

Istovremeno su ljudi negativno reagirali na nedostatak privatnosti koji je namjerno uspostavljen u kibucima – naprimjer, zajednički tuševi. Svrha toga bila je poticanje duha zajedništva. Budući da kreatori kibuca nisu shvaćali da je privatnost jednako važna za ljudsku dobrobit koliko i društvena povezanost, članovi kibuca s vremenom su se počeli gušiti i povukli su se iz javnog života, uključujući i donošenje odluka.

Druga važna lekcija kibuca je da gradnja utopijskih kolektiva mora uključivati neumornu bitku protiv suvremenih autoritarnih struktura, ili će sami postati dio tih struktura. Kibuci su osnovani na zemlji koju je izraelska država prisvojila od Palestinaca, prema kojima i danas nastavlja genocidnu politiku. Rasizam europskih osnivača dozvolio im je da ignoriraju izopačenosti prema prijašnjim stanovnicima onoga što su vidjeli kao obećanu zemlju, na isti način na koji su religijski hodočasnici u Sjevernoj Americi pokrali urođenike kako bi izgradili svoje novo društvo. Izraelska

¹⁰ Melford E. Spiro, *Kibbutz: Venture in Utopia*, New York: Schocken Books, 1963., 90.-91. str.

država nevjerojatno je profitirala iz činjenice da su se gotovo svi njihovi potencijalni disidenti – uključujući socijaliste i veterane oružanih borbi protiv nacizma i kolonijalizma – dobrovoljno povukli u eskapističke komune koje su doprinosile kapitalističkoj ekonomiji. Da su ti utopisti ki-buce koristili kao bazu za borbu protiv kapitalizma i kolonijalizma u solidarnosti s Palestincima, uz izgradnju temelja za komunitarno društvo, povijest Bliskog Istoka mogla je izgledati drugačije.

Tko će rješavati sporove?

Anarhističke metode rješavanja sporova otvaraju mnogo širi spektar opcija od onih koje su na raspolaganju u kapitalističkom i državnom sistemu. Nedržavna društva su kroz povijest razvila brojne metode za rješavanje sporova, metode koje teže kompromisu, omogućuju pomirenje, a moć zadržavaju u rukama sukobljenih i njihove zajednice.

Nubijci su sjedilačko poljoprivredno društvo u Egiptu. Tradicionalno su bili nedržavni, a čak i prema novijim prikazima smatraju da je iznimno nemoralno uvoditi vladu u rješavanje sporova. Suprotno individualističkim i legalističkim načinima gledanja na sporove u autoritarnim društvima, norma u nubijskoj kulturi je promatranje problema jednog kao problema sviju; kad dođe do spora, stranci, prijatelji, rođaci i ostali posreduju kako bi pomogli zavađenima pronaći rješenje koje je svima zadovoljavajuće. Prema antropologu Robertu Fernei, nubijska kultura svađe među članovima rodovskih skupina smatra opasnim, jer prijete društvenoj mreži podrške o kojoj svi ovise.

Tu kulturu suradnje i zajedničke odgovornosti podržavaju i ekonomska i društvena struktura. Među Nubijcima stvari poput vodenica, stoke i palminih stabala tradicionalno su u zajedničkom vlasništvu, pa su u svakodnevnom zadatku prehranjivanja ljudi uronjeni u suradničke društvene sponse koje poučavaju solidarnosti i važnosti međusobnog slaganja. Uz to, rodovske grupe (*nogovi*) koje čine nubijsko društvo isprepletene su, a ne atomizirane kao izolirane nuklearne obitelji zapadnog društva: “To znači da se nečiji *nogovi* preklapaju i obuhvaćaju raznoliko, raspršeno članstvo. To je veoma bitna stavka zbog koje se nubijska zajednica ne razdvaja olako u suprotstavljene frakcije.”¹¹ Većinu sporova brzo rješava rođak u trećem koljenu. Veći sporovi koji upleću više ljudi rješavaju se na obiteljskim vijećima sa svim članovima *noga*, uključujući žene i djecu. Vijećem predsjeda stariji rođak, ali cilj je postizanje konsenzusa i pomirenje sukobljenih.

Hopi su primjer društva koje se odreklo svađanja i razvilo rituale za razvijanje mirnijeg uređenja.¹² U hopskim selima i dalje postoje neslaganja, ali konflikt nadilaze kroz suradnju u ritualima, a s ljudima koji su oholi i dominantni koriste sram i mehanizme uravnotežavanja. Kad sukobi eskaliraju, za ruganje uključenima koriste ritualne klaunovske skečeve u *kachina* plesovima. Slika klaunova i plesovi koji se koriste za rješavanje sukoba pružaju bolan tračak humora i umjetnosti kao načina za reagiranje na zajedničke probleme. Postoji čitav svijet mogućnosti koje su zanimljivije od općih skupština ili procesa medijacije! Rješavanje konflikata kroz umjetnost ohrabruje nove načine gledanja na probleme i uklanja mogućnost trajnih medijatora ili prisvajanja moći od strane facilitatora sastanaka kroz monopoliziranje uloge arbitra.

¹¹ Robert Fernea, “Putting a Stone in the Middle: the Nubians of Northern Africa”, u Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004., 111. str.

¹² Alice Schlegel, “Contentious But Not Violent: The Hopi of Northern Arizona”, u Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004.

Nalaženje na ulicama

Političari i tehнократи očito nisu sposobni donositi odgovorne odluke za milijune ljudi. Dovoljno su naučili iz svojih mnogih prijašnjih pogrešaka da se vlade obično ne urušavaju pod težinom vlastite nekompetentnosti, ali ipak nisu stvorili najbolji od mogućih svjetova. Ako oni mogu održavati svoje apsurdne birokracije, nije ludo misliti da mi možemo organizirati svoje zajednice barem jednako dobro koliko i sebe. Hipoteza autoritarnog društva da velika, raznolika populacija treba specijalizirane institucije da kontroliraju donošenje odluka, može se višestruko pobiti. Brazilski MST dokaz je da u golemoj skupini ljudi većina moći za donošenje odluka može ostati na najnižoj razini, s pojedinim zajednicama koje se brinu za vlastite potrebe. Ljudi Oaxace pokazali su da se čitavo moderno društvo može organizirati koristeći narodne skupštine i koordinirati otpor protiv konstantnih napada policije i paravojski. Anarhistički infoshopovi i izraelski kibuci pokazuju da skupine koje obavljaju složene radnje i moraju plaćati najamninu ili ispuniti rokove za proizvodnju dok ostvaruju društvene i kulturalne ciljeve (ciljeve koje kapitalistička poduzeća nikad ni ne pokušavaju ostvariti), mogu na vrijeme donositi odluke i pridržavati ih se bez klase provoditelja odluka. Nueri pokazuju da horizontalno donošenje odluka može uspijevati generacijama, čak i nakon kolonizacije, i da sa zajedničkom kulturom restorativnog rješavanja konflikata ne postoji potreba za specijaliziranom institucijom za rješavanje sukoba.

Većinu ljudske povijesti naša su društva bila egalitarna i samoorganizirana, i nismo izgubili sposobnost donošenja i provođenja odluka koje utječu na naše živote, ili pak zamišljanja boljih oblika organizacije. Kad god ljudi nadiđu otuđenje i udruže se sa svojim susjedima, razvijaju uzbuđljive nove načine koordiniranja i donošenja odluka. Kad su se oslobodili od veleposjednika, svećenika i gradonačelnika, neobrazovani i podjarmljeni seljaci Aragona dokazali su se dostojnima zadatku izgradnje ne jednog, nego stotina novih svjetova.

Nove metode donošenja odluka obično su pod utjecajem postojećih institucija i kulturnih vrijednosti. Kad ljudi ponovno preuzmu moć donošenja odluka o nekim dijelovima svojih života, korisno im je zapitati se koje referentne točke i prijašnji primjeri već postoje u njihovoj kulturi, i koje usađene nedostatke će morati nadići. Naprimjer, možda postoji tradicija gradskih sastanaka koja se od simboličkog ukrašavanja prozora može proširiti na pravu samoorganizaciju; s druge strane, ljudi možda potječu iz mačističke kulture, što znači da će morati ponovno učiti kako slušati, raditi kompromise i postavljati pitanja. Alternativno, ako skupina razvije metodu donošenja odluka koja je potpuno originalna i nepoznata njihovom društvu, možda će se suočiti s izazovima u uključivanju novopridošlica i objašnjavanju svoje metode neupućenima – to je ponekad slabost infoshopova u SAD-u, koji koriste dobro promišljen, idealiziran način donošenja odluka, toliko složen da se većini sudionika čini stranim.

Antiautoritarna grupa možda će koristiti konsenzus ili neki oblik većinskog glasanja. Velike skupine glasanje će možda smatrati bržim i učinkovitijim, ali ono može ušutkati manjinu. Možda je diskusija koja se odvija prije odluke najvažniji dio ovih procesa; glasanje ne umanjuje važnost metoda koje svima omogućuju da komuniciraju i dođu do dobrih odluka koje sve uključuju. Mnoga autonomna sela u Oaxaci koristila su glasanje za donošenje odluka i pružila su inspirativan primjer samoorganizacije radikalima koji se inače gnušaju glasanja. Iako struktura skupine sigurno utječe na njenu kulturu i ishode, formalnost glasanja može biti prihvatljivo pomagalo ukoliko su sve prethodne diskusije prožete duhom solidarnosti i suradnje.

U samoorganiziranom društvu neće svi podjednako sudjelovati na sastancima i drugim formalnim stvarima. Tijelom za donošenje odluka s vremenom mogu početi dominirati određeni ljudi, a

sama skupština može postati birokratska institucija koja ima moć prisile. Zato je možda nužno razviti decentralizirane i međusobno nadopunjujuće oblike organizacije i načine donošenja odluka te ostaviti prostora za spontanu organizaciju izvan postojećih struktura. Ukoliko postoji samo jedna struktura u kojoj se donose sve odluke, može se razviti centralizirana kultura koja ne uključuje sve članove društva, pa se iskusni insajderi mogu uspeti na pozicije vodstva i delegitimirati ljudsku aktivnost van te strukture — i ubrzo imate vladu. Kibuci i APPO primjeri su usporenog razvoja birokracije i specijalizacije.

Ali, ako za različita životna područja postoje višestruke strukture za donošenje odluka, i ako se mogu pojaviti ili nestati ovisno o potrebi, nijedna od njih ne može monopolizirati vlast. U tom slučaju moć će ostati na ulicama, u domovima, u rukama ljudi koji je primjenjuju, na sastancima ljudi koji se okupljaju da bi riješili probleme.

Preporučena literatura

Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*. London: Freedom Press, 1975. (s francuskog preveo Vernon Richards).

Melford E. Spiro, *Kibbutz: Venture in Utopia*. New York: Schocken Books, 1963.

Peter Gelderloos, *Consensus: A New Handbook for Grassroots Social, Political, and Environmental Groups*. Tucson: See Sharp Press, 2006.

Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004.

Marianne Maeckelbergh, *The Will of the Many: How the Alterglobalisation Movement is Changing the Face of Democracy*. London: Pluto Press, 2009.

3. Ekonomija

Anarhizam se protivi kapitalizmu i privatnom vlasništvu oruđa, infrastrukture i resursa koji su svima potrebni za preživljavanje. Anarhistički ekonomski modeli sežu od lovačko-sakupljačkih zajednica i poljoprivrednih komuna do industrijskih kompleksa u kojima planiranje obavljaju sindikati, a distribuiranje se obavlja putem kvota ili ograničenih oblika valuta. Svi ti modeli temelje se na zajedničkom radu na ispunjavanju zajedničkih potreba i odbacivanju svih oblika hijerarhije – uključujući šefove te upravljanje i podjelu društva na klase poput bogatih i siromašnih, ili vlasnika i radnika.

Ako nema plaća, što je poticaj za rad?

Neki se brinu da, ako ukinemo kapitalizam i rad za plaću, nitko više neće raditi. Istina je da bi rad kakav danas postoji za većinu ljudi prestao postojati, ali društveno koristan rad nudi brojne poticaje mimo plaće. Ako ništa drugo, dobivanje novca za nešto čini to manje ugodnim. Otuđenje rada koje je dio kapitalizma uništava prirodnu motivaciju za dobro obavljanje posla. Kad nas posao stavlja u inferioran položaj – prema šefu koji nas nadgleda i prema bogatašima koji posjeduju naše radno mjesto – i nemamo mogućnost donošenja odluka na poslu, nego moramo bez razmišljanja slušati naredbe, može postati mrzak i zatupljujući. Našu prirodnu sklonost radu gubimo i kad ne radimo nešto što je korisno za naše zajednice. To malo današnjih radnika koji su dovoljno sretni da zaista proizvode nešto opipljivo, gotovo svi proizvode nešto što je profitabilno njihovim poslodavcima, ali je njima osobno potpuno besmisleno. Fordistička ili pokretna proizvodna traka pretvara ljude u strojeve. Umjesto usvajanja vještina na koje mogu biti ponosni, profitabilnije je svakom radniku dati jednu repetitivnu zadaću i staviti njega ili nju na pokretnu traku. Nije čudo da toliko radnika sabotira ili krade sa svojih radnih mjesta, ili se pojave s automatskim oružjem i “polude”.

Ideja da bi ljudi prestali raditi ako ne dobivaju plaću nema temelja. U dugom razdoblju ljudske povijesti plaće su prilično moderna izmišljotina, a društva koja su egzistirala bez valute ili plaća nisu umrla od gladi samo zato što nitko nije radnicima davao plaće. Ukidanjem plaćenog rada nestat će jedino poslovi koje nitko ne smatra korisnima; vrijeme i resursi koji se ulažu u proizvodnju beskorisnih gluposti u kojima se naše društvo utapa bili bi ušteđeni. Razmisli samo koliko naših resursa i rada odlazi na oglašavanje, masovnu poštu, pakiranja koja bacamo, jeftine igračke, robu za jednokratnu uporabu – stvari na čiju proizvodnju nitko nije ponosan, napravljene da se brzo raspadnu tako da moraš kupiti sljedeću inačicu.

Urođenička društva s manjom podjelom rada nisu imala problema raditi bez plaća, jer je primarne gospodarske aktivnosti – proizvodnju hrane, stambenog prostora, odjeće, oruđa – sve lako povezati sa zajedničkim potrebama. Rad je u takvim okolnostima nužna društvena aktivnost i očigledna obaveza svakog sposobnog člana zajednice. Budući da se odvija u fleksibilnom, osobnom okruženju, može se prilagoditi sposobnostima svakog pojedinca i ljude ništa ne sprječava da rad pretvori u igru. Popravljanje kuće, lov, lutanje šumom prepoznajući biljke i životinje, pletenje,

pripremanje gozbe – nisu li to stvari koje srednja klasa radi u slobodno vrijeme iz dosade kako bi na tren zaboravila svoje gnjusne poslove?

Antikapitalistička društva s većom gospodarskom specijalizacijom razvila su raznolike metode za pružanje motivacije i distribuiranje proizvoda radničkog rada. Ranije spominjani izraelski kibuci primjer su poticaja na rad bez plaće. Jedna knjiga koja prikazuje život i rad u kibucu prepoznaje četiri glavne motivacije za rad u suradničkim radnim timovima, u kojima nema kompetitivnosti i motiva za profitom: produktivnost skupine utječe na životni standard čitave zajednice, pa postoji grupni pritisak na marljiv rad; članovi rade gdje žele i dobivaju unutarnje zadovoljstvo iz svog posla; ljudi razviju natjecateljski ponos ukoliko njihova grana posla uspije bolje od drugih; stječu ugled na temelju svog posla jer je rad kulturna vrijednost.¹ Kao što je ranije opisano, konačna propast eksperimenta kibuca uvelike je proizašla iz činjenice da su kibuci bili socijalistička poduzeća koja se natječu u kapitalističkoj ekonomiji i prema tome sadrže natjecateljsku logiku, a ne onu uzajamne pomoći. Slično organizirana komuna u svijetu bez kapitalizma ne bi se morala suočavati s takvim problemima. U svakom slučaju, nespремnost na rad zbog odsustva plaća nije bila jedan od problema kibuca.

Mnogi anarhisti smatraju da je klica kapitalizma sadržana u samom mentalitetu proizvodnje. To što neki tip ekonomije može preživjeti ili čak rasti unutar kapitalizma, slabo je mjerilo njegovog potencijala za oslobođenje. Iako anarhisti predlažu i raspravljaju o mnogim različitim ekonomskim oblicima, neki od njih mogu se samo ograničeno prakticirati jer su potpuno ilegalni unutar današnjeg svijeta. U europskom skvoterskom pokretu neki gradovi imali su ili imaju toliko skvotiranih društvenih centara i kuća da tvore društvo u sjeni. U Barceloni je, naprimjer, 2008. godine bilo preko četrdeset skvotiranih društvenih centara i barem dvije stotine skvotiranih kuća. Kolektivi koji nastanjuju te skvotove uglavnom koriste konsenzus i grupne sastanke te je većina njih eksplicitno anarhistička ili svjesno antiautoritarna. Rad i razmjena su velikim dijelom ukinuti u životima tih ljudi, čije mreže dosežu tisuće članova. Mnogi nemaju plaćene poslove ili rade samo sezonski i sporadično, jer ne moraju plaćati stanarinu. Autor ove knjige, koji dvije godine živi u toj mreži, većinu tog vremena preživio je s manje od eura na dan. Osim toga, velika količina aktivnosti koje se provode unutar autonomnog pokreta potpuno je neplaćena. Oni ne trebaju plaće; rade za sebe. Kao protest protiv gentrifikacije antikapitalističkom direktnom akcijom pribavljaju mjesta za stanovanje, zauzimaju zgrade koje su špekulanti ostavili da trunu. Putem uče vještine koje su im potrebne: sređuju svoje nove kuće, čiste, krpaju krovove, postavljaju prozore, zahode, tuševe, svjetla, kuhinje i sve drugo što im je potrebno. Često krađu struju, vodu i internet, a mnogo hrane pribavljaju iz skvotiranih vrtova, kopanjem po kontejnerima i krađom.

Uz potpuno odsudstvo plaća i upravitelja obavljaju mnogo posla, ali svojim tempom i uz logiku uzajamne pomoći. Osim sređivanja svojih kuća, rade i za svoja susjedstva i obogaćivanje kvalitete života svojih zajednica. Neki društveni centri održavaju radionice popravljivanja bicikala, omogućavajući ljudima da poprave ili sastave svoje vlastite bicikle koristeći stare dijelove. Drugi nude radionice tesarstva, samoobrane i joge, prirodnog liječenja, kao i knjižnice, vrtove, zajedničke obroke, umjetničke i glumačke skupine, tečajeve jezika, alternativne medije i kontrainformiranje, koncerte, filmove, računalne prostore gdje ljudi mogu koristiti internet i naučiti o sigurnosti e-mailova ili postaviti vlastite web stranice, te solidarna događanja za suočavanje s neizbježnom represijom. Gotovo sve ove usluge su besplatne. Nema razmjene – jedna grupa organizira se da bi svima pružila uslugu, a čitava društvena mreža ima korist od toga.

¹ Melford E. Spiro, *Kibbutz: Venture in Utopia*. New York: Schocken Books, 1963., 83.-85. str.

Skvoteri pokazuju zapanjujuću količinu inicijative u toliko pasivnom društvu, pa kad dobiju ideju organizirati zajednički obrok, radionicu za popravljanje bicikala, ili tjedno prikazivanje filmova, razgovaraju s prijateljima i s prijateljima prijatelja, sve dok ne prikupe dovoljno ljudi i resursa da ostvare ideju, a tada rašire glas ili postave plakate i nadaju se da će što više ljudi doći i sudjelovati. Prema kapitalističkom mentalnom sklopu, oni pozivaju ljude da ih opljačkaju, ali skvoteri nikad svoje neprofitno djelovanje ne dovode u pitanje. Očito je da su stvorili novu vrstu vrijednosti, a dijeljenje onoga što sami naprave ih obogaćuje.

Koristi od toga ima i okolno susjedstvo, jer skvoteri kreću u ostvarivanje projekata mnogo brže nego što to može lokalna vlast. Časopis kvartovskog udruženja u Barceloni pohvalio je lokalni skvot jer su odgovorili na potrebu koju je vlast godinama ignorirala – izgradili su kvartovsku knjižnicu. *Mainstream* novine primjetile su da: “skvoteri rade posao na koji lokalna uprava zaboravlja.”² U istom kvartu skvoteri su se pokazali moćnim saveznicima susjedu koji podstanar, a kojeg je gazda želio izbaciti. Neumorno su radili s udruženjem starijih ljudi koji su se suočili sa sličnom situacijom smicalica i ilegalnih evikcija od strane gazdi, te su zaustavili eviktiranje svog susjeda.

U trendu koji se čini uobičajenim kod potpunog ukidanja rada, društveno i ekonomsko nerazdvojivo se stapaju. Rad i usluge se ne vrednuju novcem; to su društvene aktivnosti koje se provode individualno ili kolektivno kao dio svakodnevnog života, bez potrebe za računovodstvom ili upravljanjem. Ishod je da u gradovima poput Barcelone ljudi mogu provesti većinu svog vremena i zadovoljiti većinu svojih potreba – od stambenih do zabave – unutar skvoterske mreže, bez rada i gotovo bez novca. Naravno, ne može sve biti ukradeno, i skvoteri su i dalje primorani prodavati svoj rad da bi platili za stvari poput zdravstvene skrbi i sudskih troškova. Mnogim ljudima nedostupnost stvari koje ne mogu sami proizvesti, izvući iz smeća ili ukrasti, kao i strahota prodavanja vrijednih trenutaka svog života da bi radili za neku korporaciju, može povećati razinu sukoba s kapitalizmom.

Potencijalna zamka svakog pokreta koji je dovoljno moćan da stvori alternativu kapitalizmu je to što njegovi sudionici mogu postati samozadovoljni u svojoj oazi autonomije i izgubiti volju za borbom za potpuno ukidanje kapitalizma. Samo skvotiranje lako može postati ritual, i u Barceloni cjelokupan pokret nije primijenio istu kreativnost za otpor i napad kao što jest za mnoge praktične aspekte sređivanja kuća i preživljavanja s malo ili bez novca. Samoodrživa priroda skvoterske mreže, neposredno prisustvo slobode, inicijative, zadovoljstva, neovisnosti i zajednice u njihovim životima ni u kojem smislu nisu uništili kapitalizam, ali pokazuju da je on hodajuće truplo, s ničim osim policije da u konačnici spriječi njegovo gašenje i zamjenu boljim načinima života.

Zar ljudi ne trebaju šefove i stručnjake?

Uobičajeno pitanje je kako se anarhisti organiziraju na radnom mjestu i koordiniraju proizvodnju i raspodjelu bez šefova i upravitelja. Zapravo se mnogi resursi gube u natjecanju i posredovanju. U konačnici su radnici ti koji obavljaju svu proizvodnju i raspodjelu, a povijest pokazuje da u odsustvu šefova znaju koordinirati svoj posao.

U talijanskom Torinu i okolici pet stotina tisuća radnika sudjelovalo je u pokretu okupiranja tvornica nakon Prvog svjetskog rata. Komunisti, anarhisti i drugi radnici koji su bili bijesni

² Gemma Aguilar, “Els okupes fan la feina que oblida el Districte”, *Avui*, subota 15. prosinca 2007., 43. str. Autorov

zbog eksploatacije krenuli su u spontane štrajkove. Mnogi od radnika s vremenom su zadobili kontrolu nad svojim tvornicama i postavili tvornička vijeća za koordiniranje aktivnosti. Mogli su tvornicama upravljati sami, bez šefova. Vijeća su u konačnici legalizirana i uništena ozakonjenjem — djelomično preuzeta i apsorbirana u radničke sindikate, koji su bili ugroženi autonomnim radnicima jednako kao i vlasnici.

U prosincu 2001. dugotrajna argentinska ekonomska kriza sazrela je u hajku na banke koja je ubrzala važnu narodnu pobunu. Argentina je bila reklama za neoliberalne institucije poput Međunarodnog monetarnog fonda, ali politika koja je obogatila strane investitore i argentinskoj srednjoj klasi omogućila životni stil Prvog svijeta³, većini stanovništva prouzročila je akutno siromaštvo. Antikapitalistički otpor već je bio raširen među nezaposlenima, a nakon što je srednja klasa izgubila svu svoju uštedevinu, milijuni ljudi izašli su na ulice odbacujući sva lažna objašnjenja i izgovore koje su davali političari, ekonomisti i mediji, poručujući umjesto toga: “Que se vayan todos!” *Svi moraju ići!* Policija je ubila na desetke ljudi, ali ljudi su se opirali, oslobađajući se straha koji je ostao nakon vojne diktature koja je '70-ih i '80-ih vladala Argentinom.

Stotine tvornica koje su vlasnici napustili okupirali su radnici, koji su ponovno pokrenuli proizvodnju kako bi mogli nastaviti hraniti svoje obitelji. Radikalniji među radnicima izjednačili su plaće i podijelili upraviteljske dužnosti među svim radnicima. Odluke su donosili na otvorenim sastancima, a neki radnici obučili su se poslovima poput računovodstva. Kako bi spriječili nastanak nove rukovodeće klase, neke tvornice rotirale su upraviteljske zadatke ili zahtijevale da ljudi na rukovodećim pozicijama nastave raditi s ostalima, a da računovodstvo, marketing i druge zadatke obavljaju nakon toga. U vrijeme pisanja ovoga, nekoliko tih okupiranih radnih mjesta bilo je u mogućnosti proširiti svoju radnu snagu i zaposliti dodatne radnike iz ogromne populacije nezaposlenih Argentinaca. U nekim slučajevima okupirane tvornice međusobno su razmjenjivale zalihe i proizvode, stvarajući sivu ekonomiju u duhu solidarnosti.

Jednu od najpoznatijih, tvornicu keramike Zanon smještenu u južnoj Argentini, vlasnik je zatvorio 2001. godine, a radnici su je zauzeli sljedećeg siječnja. Tvornicom su upravljali koristeći otvorenu skupštinu i radničke odbore za upravljanje prodajom, administracijom, planiranjem, sigurnošću, higijenom i zdravstvom, kupovinom, proizvodnjom, razmjenom vještina i tiskom. Nakon okupacije ponovno su zaposlili radnike koji su dobili otkaz prije zatvaranja. Do 2004. bilo je 270 radnika, a ostvarivali su pedeset posto proizvodne stope iz vremena prije zatvaranja tvornice. Zaposlivši liječnike i psihologe, omogućili su si zdravstvenu skrb. Radnici su otkrili da radnu snagu mogu platiti sa samo dva dana proizvodnje, pa su cijene smanjili za šezdeset posto i organizirali mrežu mladih prodavača, mnogih do tad nezaposlenih, da diljem grada prodaju keramičke pločice. Osim proizvodnje keramike, tvornica Zanon uključila se u društvene pokrete, donirajući novac bolnicama i školama, prodajući pločice siromašnima po proizvodnoj cijeni, prikazujući filmove, predstave i umjetničke izvedbe te provodeći akcije solidarnosti s drugim borbama. Podržavaju i borbu Mapucha za autonomiju, kad je njihov opskrbljivač glinom iz političkih razloga prestao poslovati s njima, Mapuche su ih počeli opskrbljivati glinom. Do travnja 2003. godine tvornica se suočila s četiri pokušaja evikcije od strane policije, uz potporu sindikata. Radnici su se svima oduprli silom uz pomoć susjeda, *piqueterosa*⁴ i drugih.

prijevod.

³ *Nap. prev.* Zemlje Prvog svijeta, poznate i kao globalni Sjever ili centar bogate su i “razvijene” zemlje Zapada. S druge strane su zemlje Trećeg svijeta, odnosno globalni Jug ili periferija — siromašne, nerazvijene zemlje u Africi, Latinskoj Americi i Aziji.

⁴ *Nap. prev.* španjolski: doslovno znači prosvjednici, a odnosi se na pokret koji se razvio u Argentini i blokirao

U srpnju 2001. godine radnici supermarketa El Tigre u Rosariu u Argentini okupirali su svoje radno mjesto. Vlasnik ga je dva mjeseca ranije zatvorio i proglasio bankrot, ostajući svojim radnicima dužan više plaća. Nakon uzaludnog prosvjedovanja, radnici su otvorili El Tigre i počeli njime sami upravljati putem skupštine koja je svim radnicima omogućavala sudjelovanje u donošenju odluka. U duhu solidarnosti snizili su cijene i počeli prodavati voće i povrće iz lokalne poljoprivredne zadruge i proizvode nastale u drugim okupiranim tvornicama. Dio svog prostora iskoristili su i za otvaranje kulturnog centra za susjedstvo u kojem su se odvijali politički govori, djelovale studentske grupe, kazalište i radionice joge, lutkarske predstave, kafić i knjižnica. Kulturni centar El Tigrea ugostio je nacionalni skup preuzetih poduzeća, koji je posjetilo tisuću i petsto ljudi. Članica kolektiva Maria je rekla: "Da mi je netko prije tri godine rekao da ćemo moći upravljati ovim mjestom, nikad mu ne bih povjerovala... Vjerovala sam da trebamo šefove da nam govore što da radimo, ali sad shvaćamo da zajedno možemo bolje nego oni."⁵

U Euskal Herriji, zemlji Baska koju su okupirale Španjolska i Francuska, nastao je veliki kompleks kooperativnih poduzeća u vlasništvu radnika, smješten oko malog gradića Mondragóna. Počevši s dvadeset i tri radnika u jednoj zadruzi 1956. godine, do 1986. mondragónske zadruge obuhvaćale su 19.500 radnika u preko stotinu zadruga i preživljavale unatoč oštroj recesiji u Španjolskoj u to vrijeme i bolje poslušajući od prosječnih kapitalističkih tvrtki.

Mondragón je tijekom niza godina stekao bogato iskustvo u proizvodnji raznolikih artikala, od namještaja, kuhinjske opreme, strojeva i elektroničkih komponenata te u tiskarstvu, brodogradnji i taljenju metala. Mondragón je stvorio hibridne zadruge koje su činili i potrošači i radnici, te poljoprivrednici i radnici. Kompleks je razvio vlastitu zadrugu za socijalnu skrb i zadržnu banku koja raste brže od bilo koje druge banke u baskijskim pokrajinama.⁶

Najveće ovlasti u mondragónskim kooperativama ima opća skupština u kojoj svaki radnik ima jedan glas, a kooperativom upravlja izabrano vodeće vijeće koje savjetuju upravno i socijalno vijeće.

Postoje i brojne kritike mondragónskog kompleksa. Anarhiste ne iznenađuje da demokratska struktura može imati elitu, a kritičari Mondragóna tvrde da se upravo to dogodilo, jer kompleks kooperativa pokušava – i to mu polazi za rukom – uspjeti u kapitalističkoj ekonomiji. Iako je njihovo postignuće impresivno i dokazuje da je pretpostavka da velike industrije moraju biti hijerarhijski organizirane lažna, pritisak za profitom i kompetitivnošću natjerao je kooperative u upravljanje vlastitom eksploatacijom. Naprimjer, nakon više desetljeća pridržavanja svojih temeljnih egalitarnih načela po pitanju plaća, s vremenom su mondragónske kooperative odlučile povisiti plaće rukovodećih i tehničkih stručnjaka u odnosu na manualne radnike zato što im je bilo teško zadržati ljude koji su u korporacijama mogli dobivati mnogo veću plaću za svoje vještine. Ovaj problem ukazuje na potrebu miješanja manualnih i intelektualnih zadataka kako bi se izbjeglo stvaranje elite stručnjaka i stvaranja gospodarstva u kojem ljudi ne proizvode za profit, nego za druge članove mreže, tako da novac gubi svoju važnost i ljudi rade iz osjećaja zajedništva i solidarnosti.

glavne prometnice kako bi onemogućio protok kapitala.

⁵ Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004., 45. str.

⁶ William Foote Whyte i Kathleen King Whyte, *Making Mondragon: The Growth and Dynamics of the Worker*

Ljudi su, u današnjim visokotehnološkim društvima, odgojeni da vjeruju kako primjeri iz prošlosti i iz “nerazvijenih” zemalja svijeta ne vrijede za našu današnju situaciju. Mnogi koji se smatraju obrazovanim sociolozima i ekonomistima odbacuju primjer Mondragóna proglašavajući baskijsku kulturu izuzetkom, ali postoje i drugi primjeri učinkovitosti egalitarnih poduzeća, čak i u srcu kapitalizma.

Gore Associates, visokotehnološka milijardu dolara vrijedna tvrtka smještena u Delawareu koja proizvodi vodonepropusni materijal Gore-Tex, specijalnu izolaciju za računalne kablove i dijelove za medicinsku, automobilsku i industriju poluvodiča. O plaćama odlučuju kolektivno, nitko nema titule, ne postoji formalna upravna struktura i diferencijacija među zaposlenicima je minimalizirana. Prema svim kapitalističkim standardima dostignuća – zadržavanje zaposlenika, profitabilnost, reputacija proizvoda, lista najboljih svjetskih tvrtki za zaposlenje – Gore je uspješan.

Važan faktor u njihovom uspjehu je pridržavanje onoga što neki akademici nazivaju “Pravilom od 150”. Temeljeno na opažanju da lovačko-sakupljačke skupine diljem svijeta, kao i uspješne zajednice i ciljano osnovane komune, svoju veličinu održavaju između sto i sto pedeset ljudi, teorija je da je ljudski mozak najprilagođeniji za upravljanje mrežama do sto pedeset osobnih odnosa. Održavanje intimnih odnosa, pamćenje imena, društvenog statusa, uspostavljenih normi ponašanja i komunikacije – sve to zauzima mentalne kapacitete. Kao i ostali primati koji su skloni životu u skupinama do određene veličine, i ljudi su vjerojatno najbolje prilagođeni držati korak s određenim brojem drugova. Sve Gore tvornice održavaju veličinu ispod sto pedeset zaposlenika, tako da svako postrojenje može biti potpuno samoupravno, ne samo u proizvodnji, nego i u marketingu, istraživanju i drugim zadacima.⁷

Skeptici često odbacuju anarhističke primjere manjih, tzv. primitivnih društava, tvrdeći da se, s obzirom na ogromnu populaciju, više nije moguće organizirati u tako malom broju, no ništa ne sprječava veliko društvo da se organizira u mnogo malih jedinica. Organizacija manjeg opsega nadasve je moguća. Čak i u visokotehnološkoj industriji, tvornice Gore mogu se koordinirati jedna s drugom i s dobavljačima i potrošačima dok održavaju svoju organizacijsku strukturu malog opsega. Kao što je svaka jedinica kadra interno se organizirati, svaka može održavati i vanjske odnose.

Naravno, primjer tvornice koja je uspješna u kapitalističkom sustavu ostavlja mnogo toga neispunjenim. Većina anarhista bi radije da sve tvornice izgore do temelja, nego da koriste antiautoritarne oblike organizacije kako bi uljepšali kapitalizam. Ovaj primjer trebao bi pokazati barem to da samoorganiziranje funkcionira i unutar velikog i složenog društva.

Primjer Gorea problematičan je i zato što vlasništvo nije u rukama radnika i činjenice da vlasnici poduzeća mogu bilo kad ponovno nametnuti formalnu upravu. Anarhisti imaju teoriju da problemi kapitalizma nisu samo u odnosu između radnika i vlasnika, nego i između radnika i upravitelja, pa sve dok postoji odnos upravitelj-radnik, kapitalizam se može ponovno pojaviti. Ova teorija sigurno se može potvrditi na primjeru Mondragóna, gdje su upravitelji s vremenom dobili veće plaće i više moći, te obnovili neravnopravnu dinamiku usmjerenu na profit, tipičnu za kapitalizam. Uzimajući to u obzir, više anarhista je kreiralo nacrt (nazvan *parekon*) za “participatornu ekonomiju”, iako nitko još nije imao priliku isprobati je u znatnoj mjeri. Između ostalog, *parekon* naglašava važnost osnaživanja svih radnika, miješajući kreativne i rutinske, intelektualne i

Cooperative Complex. Ithaca, New York: ILR Press, 1988., str. 5.

⁷ Malcom Gladwell, *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference*. New York: Little, Brown, and Company, 2002., 183.-187. str.

manualne zadatke, stvarajući tako “uravnotežene poslovne cjeline” koje će spriječiti nastajanje rukovodeće klase.⁸

Tijekom pobune u Oaxaci 2006. godine ljudi bez prijašnjeg iskustva organizirali su se za vođenje okupiranih radijskih i televizijskih stanica. Bili su motivirani društvenom potrebom za slobodnim sredstvima komunikacije. *Marš lonaca i tava*, legendarni ženski marš 1. kolovoza 2006. godine, kulminirao je tisućama žena koje su spontano preuzele državnu televizijsku postaju. Nadahnute iznenadnim osjećajem moći koji su zadobile buneći se protiv tradicionalnog patrijarhalnog društva, zauzele su *Channel 9*, koji je kontinuirano klevetao društvene pokrete i istovremeno tvrdio da je kanal naroda. U početku su tjerale inženjere da im pomažu upravljati postajom, ali uskoro su naučile i same. Jedna žena je izvijestila:

Svakodnevno sam išla na televiziju čuvati stražu i pomagati. Žene su bile podijeljene u razne odbore: za hranu, higijenu, produkciju i osiguranje. Sviđalo mi se što nije bilo vođa. Za svaki zadatak bila je zadužena skupina žena. Sve smo učile ispočetka. Sjećam se kako je netko pitao tko zna koristiti kompjutor. Tada su mnoge mlađe djevojke istupile, govoreći: “Ja, ja, ja znam!” Na *Radio Universidadu* je objavljeno da trebamo ljude s tehničkim vještinama i došlo je pomoći još ljudi. U početku je, znate, bilo snimanja ljudi bez glave. Ali, iskustvo na *Channelu 9* pokazalo nam je da tamo gdje ima volje, ima i načina. Stvari su se napravile, i to dobro.

U kratkom vremenu [od tri tjedna], koliko je *Channel 9* postojao dok guverner Ulises nije naredio da se unište odašiljači, uspjele smo proširiti mnogo informacija. Prikazani su filmovi i dokumentarci za koje inače ne bih mogla ni zamisliti da će biti na televiziji. O raznim društvenim pokretima, o masakru studenata u Tlatelolcu u Mexico Cityu 1968. godine, masakru u Aguas Blancasu u Guerreru i Actealu u Chiapasu, o gerilskom pokretu na Kubi i El Salvadoru. Do tad *Channel 9* više nije bio samo ženski kanal. Bio je kanal svih ljudi. Oni koji su sudjelovali također su radili svoj program. Postojao je program za mlade i program u kojem su sudjelovali ljudi iz urođeničkih zajednica. Postojao je program objava gdje su svi mogli doći i objaviti kako je vlada postupala s njima. Mnogo ljudi iz različitih kvartova i zajednica htjelo je sudjelovati, jedva je bilo dovoljno vremena za sve.⁹

Nakon što je okupirana televizijska postaja ugašena, pokret je odgovorio okupiravši svih jedanaest komercijalnih radio stanica u Oaxaci. Homogenost komercijalnog radija zamijenjena je mnoštvom glasova – radijska stanica za sveučilišne studente, jedna za ženske grupe, jednu radio stanicu okupirali su anarhisti iz pankerskog skvota – i bilo je više urođeničkih glasova nego ikad prije na radiju. U kratkom vremenu ljudi iz pokreta odlučili su vratiti većinu radijskih stanica njihovim tobožnjim vlasnicima, ali zadržali su kontrolu nad dvjema. Cilj im nije bio ugušiti glasove onih koji se s njima nisu slagali, iako su komercijalni glasovi umjetni, nego zadobiti sredstva za komunikaciju. Preostale radio stanice mjesecima su uspješno djelovale, dok ih nije ugasila represija vlasti. Jedan sveučilišni student, koji je bio uključen u zauzimanje, rad i obranu radio stanica, rekao je:

⁸ Michael Albert, *Parecon: Life After Capitalism*. New York: Verso, 2003., 104.-105. str.

⁹ Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*. Oakland: PM Press, 2008., intervju s Tonijem

Nakon preuzimanja pročitao sam članak u kojem je pisalo da intelektualni i materijalni začetnici zauzimanja radija nisu bili Oaxacanci, nego su došli od negdje drugdje i dobili veoma ograničenu podršku. Pisalo je da je nemoguće da je netko bez prijašnje obuke mogao upravljati radijom u tako kratkom vremenskom periodu, jer je oprema presofisticirana da bi je bilo tko koristio. Bili su u krivu.¹⁰

Tko će odnositi smeće?

Ako svi mogu raditi što god žele, tko će odnositi smeće i obavljati ostale nepoželjne poslove? Srećom, u lokaliziranoj, antikapitalističkoj ekonomiji ne bismo mogli prebaciti odgovornost na nekog drugog ili skrivati troškove našeg načina života plaćajući nekoga da čisti za nama. Tada bismo morali platiti za posljedice svog našeg ponašanja – a ne naprimjer platiti Kini da preuzme naš otrovni otpad. Da se zanemari nužna služba poput odvoženja otpada, zajednica bi brzo primijetila i morala odlučiti kako će se nositi s tim problemom. Ljudi bi se mogli dogovoriti da takav posao nagrade sitnim povlasticama – ničim što se pretvara u moć ili vlast, nego nešto poput prvog mjesta u redu kad u grad stigne egzotična hrana, nagradne masaže ili kolača, ili jednostavno priznanje i zahvalnost za bivanje uzornim članom zajednice. Konačno, u suradničkom društvu, imati dobru reputaciju i to da te prijatelji doživljavaju kao odgovornu osobu može biti poticajnije od bilo kakvog materijalnog stimulansa.

Još jedna mogućnost je da zajednica može odlučiti da se svi moraju uključiti u ove zadatke na rotirajućoj bazi. U antikapitalističkoj ekonomiji aktivnost poput prikupljanja smeća ne mora nikome definirati radni vijek. Nužni zadaci koje nitko ne želi obavljati mogu se podijeliti među svima. Tako umjesto da nekoliko ljudi mora čitav svoj život sortirati otpad, svi koji su fizički sposobni mogu to raditi svaki mjesec na samo nekoliko sati.

“Slobodna zemlja” Christiania je kvart u Kopenhagenu u Danskoj koji je skvotiran od 1971. godine. Njenih 850 stanovnika autonomno je na 0.49 kvadratnih kilometara. Već preko trideset godina sami odnose svoje smeće, što je još impresivnije uz činjenicu da godišnje imaju oko milijun posjetitelja. Ulice, zgrade, restorani, javni zahodi i tuševi su svi prihvatljivo čisti – osobito hipijima! Voda koja prolazi Christianijom nije najčišća, ali s obzirom da je Christianija prekrivena drvećem i bez automobila, može se pretpostaviti da većina zagađenja dolazi od okolnog grada s kojim dijeli kanal.

Stanovnici su sagradili na desetke kuća koristeći ekodizajn. Također koriste:

solarnu energiju, energiju vjetra, kompostiranje i čitav niz drugih inovacija dobrih za okoliš. Metoda filtriranja kanalizacije kroz trsku, što znači da je voda koja izlazi iz Christianije jednako čista kao ona koja izlazi iz ostalih kopenhagenskih postrojenja, pomogla je komuni da dospije na listu za panskandidavsku nagradu za ekološki osviješteno življenje.¹¹

Različiti ljudi koji su intervjuirani imali su različite predodžbe o tome kako se Christiania održava čistom, naslućujući svojevrsni dualni sistem. Novopridošlica je rekao da čistiš sam za sobom, a kad si raspoložen, očistiš dodatno. Stariji stanovnik koji je uključeniji u donošenje odluka objasnio je da postoji odbor za otpad, koji odgovara “Zajedničkom zboru”, odgovornom za održavanje

¹⁰ *Vidi raniju bilješku, intervju s Franciscom.*

¹¹ Cahal Milmo, “On the Barricades: Trouble in a Hippie Paradise”, *The Independent*, 31. svibnja 2007.

Christianije čistom, iako je dobrovoljno pomaganje i čistoća svih stanovnika očito prva linija obrane.

Tko će brinuti o starijima i nemoćnima?

Samo u društvu eufemistički nazvanog “visoko kompetitivnog tržišta” su stariji i nemoćni tako marginalizirani. Kako bi povisili profit, poslodavci izbjegavaju zapošljavanje ljudi s invalidnošću i prisiljavaju starije zaposlenike na raniju mirovinu. Kad su radnici primorani na često seljenje u potrazi za poslom, u kulturi u kojoj je preseljenje u vlastitu kuću znak sazrijevanja, roditelji se ostavljaju sami. Većina s vremenom ode u bilo kakve umirovljeničke domove koje si mogu priuštiti, a mnogi umiru zanemareni, sami i ogorčeni, možda s ranama od ležanja i pelenama koje danima nisu promijenjene.

U anarhističkom, antikapitalističkom svijetu društvena struktura ne bi bila tako surova.

U obilju eksperimenata nastalih u Argentini kao odgovor na krizu 2001. godine, procvjetala je solidarnost i skrb za sve članove društva. Ekonomski kolaps u Argentini nije doveo do “svi protiv svijeta” scenarija koji kapitalisti propovijedaju. Uslijedila je eksplozija solidarnosti, a stariji i nemoćni nisu bili izostavljeni iz mreže uzajamne pomoći. Sudjelujući u kvartovskim skupštinama, stariji i nemoćni u Argentini dobili su priliku osigurati svoje potrebe i sudjelovati u donošenju odluka koje će utjecati na njihove živote. Na nekim skupštinama predlagano je da oni koji posjeduju svoje kuće ne plate poreze za njih, nego da taj novac daju lokalnoj bolnici ili drugoj ustanovi za skrb. Dijelove Argentine u kojima je nezaposlenost veoma visoka preuzeli su pokreti nezaposlenih radnika i gradili nova gospodarstva. U General Mosconiju, gradu ulja na sjeveru, nezaposlenost iznosi preko četrdeset posto i područje je uvelike autonomno. Pokret je organizirao preko tri stotine projekata da zadovolji potrebe ljudi, uključujući i one starijih i nemoćnih.

Čak i bez nagomilanih dobara ili stalne infrastrukture, nedržavna društva lovaca-sakupljača obično su se brinula za sve članove svoje zajednice bez obzira na njihovu ekonomsku produktivnost. U biti, djedovi i bake su, s darvinističkog gledišta, genetički beskorisni jer su izvan reproduktivne dobi¹². Pa ipak, upravo oni određuju karakteristike ljudske vrste u zadnjih više milijuna godina, a ostaci iz vremena početaka naše vrste pokazuju da se skrbilo za starije. Suvremeni lovci-sakupljači starijima ne pružaju samo materijalnu skrb, nego nešto što se ne može vidjeti iz arheoloških iskopina: poštovanje. Mbutiji, naprimjer, razlikuju pet dobnih skupina – dojenčad, djecu, mlade, odrasle i starije – a među njima jedino odrasli značajno ekonomski doprinose u vidu prikupljanja i lova ili skupljanja sirovina poput drva, ali društvena dobra dijele svi bez obzira na njihovu produktivnost. Bilo bi nezamislivo starije ili nemoćne ostaviti da umru od gladi samo zato što ne rade. Isto tako, Mbutiji sve članove društva uključuju u donošenje odluka te politički i društveni život, a stariji imaju važnu ulogu u rješavanju sukoba i mirenju.

Kako će ljudi dolaziti do zdravstvene skrbi?

Kapitalisti i birokrati zdravstvenu skrb vide kao industriju – način da izvuku novac od ljudi koji su u nuždi – i kao način za smirivanje stanovništva i sprječavanje pobuna. Nije iznenađujuće da

¹² Starije stanovništvo tehnički ispunjava reproduktivnu funkciju jer čuva opskurne vrste informacija poput onih kako preživjeti prirodne katastrofe koje se javljaju svakih nekoliko generacija, a mogu i povećavati društvenu koheziju povećavajući količinu postojećih odnosa unutar zajednice – npr., broj ljudi s istim djedovima i bakama mnogo je

kvaliteta zdravstvene skrbi često pati. U najbogatijoj zemlji svijeta milijuni, uključujući i autora ove knjige, nemaju pristup zdravstvenoj skrbi i svake godine stotine tisuća ljudi umiru od bolesti koje su se mogle spriječiti ili liječiti.

Budući da su pogubni radni i životni uvjeti te nedostatak zdravstvene skrbi uvijek bili glavni prigovori kapitalizmu, pružanje zdravstvene skrbi redovito je glavni cilj antikapitalističkih revolucionara. Naprimjer, nezaposleni *piqueterosi* i kvartovske skupštine u Argentini obično organiziraju klinike ili preuzmu i pokreću postojeće bolnice koje su države ugasile.

Tijekom Španjolskog građanskog rata, *Barcelonski zdravstveni sindikat*, koji su uvelike organizirali anarhisti, upravljao je s osamnaest bolnica (od kojih je šest pokrenuo), sedamnaest sanatorija, dvadeset i dvije klinike i psihijatrijske ustanove, tri vrtića i jednim rodilištem. Odjeli za vanjske bolesnike postavljeni su u svim glavnim mjestima u Kataloniji. Sindikat je, kada bi dobio zahtjev, slao liječnike tamo gdje je bilo potrebno. Liječnik bi morao dati valjano opravdanje za odbijanje dužnosti “jer je bilo smatrano da medicina služi zajednici, a ne obratno”¹³. Fondovi za klinike za vanjske pacijente dolazili su od lokalnih uprava. Anarhistički *Sindikat zdravstvenih djelatnika* obuhvaćao je osam tisuća zdravstvenih djelatnika, od toga 1.020 liječnika, i 3.206 medicinskih sestara, 133 zubara, 330 primalja i 153 travara. Sindikat je upravljao s trideset i šest zdravstvenih centara raspoređenih diljem Katalonije kako bi se svima u čitavoj regiji omogućila zdravstvena skrb. U svakoj od devet zona postojao je središnji sindikat, a u Barceloni *Kontrolni odbor* sačinjen od po jednog delegata iz svake sekcije, koji se sastajao jednom tjedno kako bi riješio uobičajene probleme i proveo zajednički plan. Svaki odjel je u svojem području bio autonoman, ali ne i izoliran – međusobno su se podržavali. Osim Katalonije, besplatna zdravstvena skrb pružana je u poljoprivrednim kolektivima diljem Aragona i Levanta.

Čak i u današnjem anarhističkom pokretu koji se u SAD-u tek razvija, anarhisti poduzimaju korake za učenje i pružanje zdravstvene skrbi. U nekim mjestima anarhisti uče alternativnu medicinu i pružaju je u svojim zajednicama. Na velikim prosvjedima, gdje postoji mogućnost policijskog nasilja, anarhisti organiziraju mreže liječnika volontera koji postavljaju mjesta za prvu pomoć, i organiziraju mobilne liječnike koji tisućama prosvjednika pružaju prvu pomoć. Ovi liječnici, često samouki, liječe ozljede od suzavca, palica, omamljivača, gumenih metaka, policijskih konja i drugog, kao i od šoka i traume. *Boston Area Liberation Medic Squad* (BALM brigada) primjer je trajne liječničke grupe. Osnovani 2001. godine, putuju na velike prosvjede i u druge gradove i održavaju edukacije za pružanje prve pomoći. Imaju web stranicu, dijele informacije i upućuju na druge inicijative, poput niže opisane *Common Ground* klinike. Nehijerarhijske su i za donošenje odluka koriste konsenzus, kao i slična grupa sa zapadne obale, *Bay Area Radical Health Collective*.

Između prosvjeda brojne radikalne feminističke skupine diljem SAD-a i Kanade organizirale su *Women's Health Collectives*, za odgovaranje na ženske potrebe. Neki od tih kolektiva poučavaju o ženskoj anatomiji na osnažujuće, pozitivne načine, pokazujući ženama kako da izvode ginekološke testove, kako imati lagodnu menstruaciju i kako prakticirati sigurne kontracepcijske metode. Patrijarhalni zapadnjački medicinski sustav općenito se ne bavi ženskim zdravljem – do točke u kojoj postaje degradirajući i škodljiv. Protusustavni, “uradi sam” pristup omogućuje marginalizirani

veći od broja ljudi s istim roditeljima. Doduše, ove pogodnosti za preživljavanje nisu odmah očite i nema dokaza o postojanju ljudskog društva koje bi provodilo takve kalkulacije kod odlučivanja o tome hoće li hraniti svoje bezube bakice. Drugim riječima, činjenica da se koristimo pogodnostima starijih refleksija je naše navike na društvenu velikodušnost.

¹³ Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*. London: Freedom Press, 1975, 270. str.

ranim ljudima da potkopaju sistem koji ih zanemaruje organizirajući se tako da sami zadovolje svoje potrebe.

Nakon što je uragan Katrina uništio New Orleans, ulični liječnici-aktivisti udružili su se s nekadašnjim Crnim panterama u postavljanju klinike *Common Ground* u jednom od najugroženijih kvartova. Uskoro im je pomagalo na stotine anarhista i drugih volontera iz čitave zemlje, uglavnom bez iskustva. Financirana donacijama i pod vodstvom volontera, klinika *Common Ground* zbrinula je desetke tisuća ljudi. Propast vladinih stručnjaka za “upravljanje izvanrednim situacijama” tijekom krize široko je prepoznata. Ali, *Common Ground* je toliko dobro organiziran da se pokazao učinkovitijim od Crvenog križa, iako potonji ima mnogo više iskustva i resursa¹⁴. Istovremeno, popularizirali su koncept uzajamne pomoći i prokazali nesposobnost vlade. U vrijeme pisanja ovoga, *Common Ground* ima četrdeset stalnih organizatora i teži zdravlju na mnogo širi način, pomažu organizirati javne (zajedničke) vrtove i bore se za stambena prava tako da one koje je oluja izbacila iz kuća vlada svojim planovima za gentrifikaciju ne spriječi u povratku. Pomogli su srušiti i ponovno sagraditi mnoge kuće u najsiromašnijim kvartovima, koje su vlasti željele srušiti sa zemljom kako bi napravili više prostora za bogate bijelce.

Što je s obrazovanjem?

Obrazovanje je već dugo prioritet anarhistima i drugim revolucionarnim pokretima diljem svijeta, ali čak i da su ljudi potpuno zanemarili organiziranje obrazovanja nakon revolucije, to bi i dalje bio napredak u usporedbi s patriotskim, degradirajućim, manipulativnim i zatupljujućim oblicima obrazovanja koje sponzorira nacionalna država. Kao i svi drugi, djeca se mogu sama obrazovati i u prikladnim uvjetima su motivirana za to. Međutim, javne škole rijetko kad pružaju te uvjete obrazuju učenike o temama koje su im izravno korisne, poput preživljavanja djetinjstva; zdravog izražavanja emocija; razvijanja njihovih jedinstvenih kreativnih potencijala; brige o vlastitom zdravlju ili skrbi o bolesnim ljudima; nošenja s rodno uvjetovanim nasiljem, obiteljskim zlostavljanjem ili alkoholizmom; odupiranja nasilnicima; komuniciranja s roditeljima; dostojanstvenog istraživanja svoje seksualnosti; pronalaženja posla, ili stana, ili preživljavanja bez novca i drugih vještina mladima potrebnih za život. U rijetkim se predmetima u kojima se poučavaju korisne vještine – gotovo uvijek izbornima – prati napredak učenika. Djevojke na Domaćinstvu uče kuhati i šivati, momci, koji će vjerojatno raditi u industriji, na Tehničkom uče obrađivati drvo. Može se sa sigurnošću tvrditi da većina momaka završava srednju školu ne znajući kuhati ili si zakrpati odjeću, a većina djevojaka i budućih službenika maturira, a da ne zna popraviti toalet, postaviti električnu instalaciju, popraviti bicikl ili motor od auta, ožbukati zid ili raditi s drvom. A u računalnim predmetima činjenica da učenici znaju više od učitelja jasan je indikator da s ovom vrstom obrazovanja nešto nije kako treba. Škole djecu ne uče čak ni vještine koje su im potrebne za zatupljujuće poslove koje će na kraju raditi. Većinu toga ljudi nauče sami ili nauče među prijateljima i kolegama – može se reći da životna škola već jest anarhistička.

Najvažnija lekcija koju škole dosljedno podučavaju je poslušnost prema nametnutim autoritetima, prihvaćanje nametanja tuđih prioriteta u našim životima i prestanak sanjarenja. Kad djeca krenu u školu, vode se sami sobom, zanima ih svijet u kojem žive i vjeruju da je sve moguće. Kad završe, cinični su, usmjereni na sebe i naviknuti na posvećivanje četrdeset sati tjedno aktivnosti

¹⁴ Neille Illel, “A Healthy Dose of Anarchy: After Katrina, nontraditional, decentralized relief steps in where big government and big charity failed”, *Reason Magazine*, prosinac 2006.

koju nisu odabrali. Također je vjerojatno da su krivo educirani o brojnim stvarima, vjerojatno nesvjesni da je većina ljudskih društava tijekom povijesti bila egalitarna i nedržavna; da je policija tek nedavno postala važna i navodno nužna institucija; da njihova vlada ima povijest punu mučenja, genocida i represije; da njihov načini života uništavaju okoliš; da su im hrana i voda otrovane ili da u njihovom vlastitom gradu postoji povijest otpora koja čeka na otkrivanje.

Ovo sistematski iskrivljeno obrazovanje teško da je iznenađujuće s obzirom na povijest javnih škola. Iako su se javne škole razvijale postepeno iz brojnih preteča, režim Otta von Bismarcka široko je priznat za uspostavljanje prvog nacionalnog sustava javnog školstva. Svrha mu je bila pripremanje mladih za birokratske ili vojne karijere, discipliniranje i usađivanje patriotizma u njih te indoktriniranje u kulturu i povijest njemačke nacije koja je prije postojala. Školski sustav je jedna od modernizacija koje su omogućile okupljanje zavađenih pokrajina, nekih od njih doslovno feudalnih, da oforme državu koja bi unutar jedne generacije mogla biti prijetnja ostatku kontinenta – i velikim dijelovima Afrike.

Kao odgovor tome su brojni anarhistički teoretičari krenuli osmišljavati nehijerarhijske škole u kojima bi učitelji bili pomagači učenicima u učenju i istraživanju područja koja odaberu. Neki od ovih anarhističkih eksperimenata u SAD-u zvali su se Moderne škole, po modelu *Escuela Moderna* španjolskog anarhista Francisca Ferrera. Ove škole pomogle su educirati tisuće učenika i igrale su važnu ulogu u anarhističkim i radničkim pokretima. Brzo nakon Ferrerovog smaknuća u Španjolskoj, 1911. godine, Emma Goldman, Alexander Berkman, Voltairine de Cleyre i drugi anarhisti osnovali su prvu Modernu školu u SAD-u. Brojni slavni umjetnici i pisci pomagali su podučavati tamo, a među učenicima je bio umjetnik Man Ray. Postojala je nekoliko desetljeća i s vremenom se tijekom razdoblja intenzivne političke represije preselila iz New Yorka i postala središte ruralne komune.

U skorije vrijeme anarhisti i drugi aktivisti u SAD-u organizirali su “slobodne škole”. Neke od njih su privremene, s *ad hoc* nastavom, dok su neke u potpunosti organizirane. Jedna od njih, *Slobodna škola Albany*, postojala je preko trideset i dvije godine u središtu Albanyja. Ova antiautoritarna škola posvećena je društvenoj pravdi jednako kao i edukaciji – nudi obuku po kliznoj cijeni i nikog ne odbija iz financijskih razloga. Većina eksperimentalnih škola dostupna je samo eliti, ali učenička populacija Slobodne škole Albany je raznolika, uključujući i mnogu djecu iz siromašnih obitelji središta grada. Škola nema plan rada ili obavezne predmete, djelujući prema filozofiji “Vjeruj djeci i ona će učiti”, jer kad djeci samoj povjeriš njihovo tzv. “obrazovanje” – koje u konačnici nije stvar, nego neprestana aktivnost – učiti će kontinuirano, svatko na svoj način i u svom ritmu”. Slobodna škola obučava djecu do osmog razreda i nedavno je otvorila srednju školu, *Slobodnu školu Harriet Tubman*. Škola uređuje mali organski vrt u gradu koji učenicima pruža još jednu važnu priliku za učenje. Učenici također sudjeluju u projektima za javno dobro, poput javnih kuhinja i centara za dnevnu skrb. Unatoč financijskim i ostalim ograničenjima, postigli su zadivljujući uspjeh.

Naša reputacija među učenicima koji imaju akademskih i/ili poteškoća u ponašanju, i čije potrebe sistem najviše propušta zadovoljiti, takva je da nam dolazi sve više djece koja su ranije proglašena ADHD-ovcima¹⁵ i stavljena na Ritalin i druge psihijatrijske lijekove. Njihovi roditelji nas traže jer su zabrinuti zbog nuspojava lijekova

¹⁵ *Nap. prev. engl.* Attention Deficit and Hyperactivity Disorder, odnosno poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje

i jer su čuli da s ovom djecom radimo učinkovito bez ikakvih lijekova. Naše aktivno, fleksibilno okruženje prilagođeno svakom pojedincu lijekove čini nepotrebnima.¹⁶

MST, brazilski *Pokret radnika bez zemlje*, gorljivo se usmjerio na obrazovanje u naseljima koja su osnovali na okupiranoj zemlji. Tvrde da su između 2002. i 2005. godine naučili čitati preko 50.000 radnika bez zemlje; 150.000 djece je upisano u 1.200 različitih škola koje su izgradili u svojim naseljima, a obučili su i preko 1.000 učitelja. MST škole su izvan državne kontrole, pa zajednice imaju moć odlučivati što se njihovu djecu podučava i mogu razvijati alternativne metode obrazovanja, kao i nastavni plan bez rasističkih, patriotskih i kapitalističkih vrijednosti koje su sastavni dio javnog obrazovanja. Brazilska vlada prigovara što se djecu u naseljima uči da su genetski modificirani usjevi štetni za ljudsko zdravlje i okoliš, što je pokazatelj da dobivaju značajnije i ispravnije obrazovanje nego njihovi vršnjaci u državnim školama. MST škole u naseljima usmjeravaju se na opismenjavanje i koriste metode Paula Freirea, koji je razvio "pedagogiju potlačenih". U São Paulu MST je izgradio autonomno sveučilište koje obučava zemljoradnike koje su izabrala pojedina naselja. Umjesto podučavanja, naprimjer poljoprivrednog poduzetništva poput kapitalističkog sveučilišta, podučavaju obiteljsko zemljoradništvo s kritikom eksploativajućih tehnika i tehnika štetnih za okoliš, koje prevladavaju u suvremenoj poljoprivredi. Za druge tehničke stvari MST pomaže ljudima dobiti obrazovanje i na javnim sveučilištima, iako često ostvaruju suradnju s ljevičarskim profesorima koji ponude kritičkije lekcije više razine, omogućujući im čak i da osmišljavaju vlastite nastavne planove. U svim ovim tipovima obrazovanja naglašavaju da je odgovornost učenika da ono što nauče iskoriste za svoju zajednicu, a ne osobni profit.

Movimiento Campesino de Santiago de Estero, MOCASE, grupa je zemljoradnika, od kojih su mnogi urođenici Kečuanaci, sa sličnostima i poveznicama s MST-om. Počeli su kao skupina zemljoradnika koja se bori za zemlju unatoč ekspanziji šumarskih poduzeća globalnog Sjevera, danas broje osam tisuća obitelji u pedeset i osam različitih zajednica aktivnih u širokom spektru borbi. U suradnji s *Universidad Transhumante* pokrenuli su Agronomsku školu koja zemljoradnicima pomaže steći vještine potrebne za samoupravljanje. Učenici također uče i podučavati, tako da mogu pomoći obučiti druge zemljoradnike. Universidad Transhumante je zanimljiv na svoj način. To je narodno obrazovno sveučilište (također inspirirano Freireom) koje je organiziralo jednogodišnju karavanu u osamdeset gradova diljem Argentine da bi ponudili radionice narodnog obrazovanja i čuli s kakvim se problemima ljudi suočavaju¹⁷. Izvan državne kontrole obrazovanje ne mora biti statično i nepromjenjivo. Može biti oruđe osnaživanja, jer ljudi uče kako podučavati pa naučeno mogu prenositi dalje, umjesto da trajno ovise o klasi profesionalnih učitelja. Može biti oruđe oslobođenja, jer ljudi uče o vlasti i otporu, i promišljaju kako preuzeti kontrolu nad vlastitim životima. To može biti karavana, cirkus, jer ljudi putuju diljem zemlje i, umjesto da pokazuju životinje u kavezu, donose nove ideje i tehnike. A može biti i oruđe preživljavanja, jer potlačeni narodi uče o svojim povijestima i pripremaju se za svoje budućnosti.

Indijanski aktivisti okupljeni pod imenom "Indijanci svih naroda" 1969. godine su zauzeli napušteni otok Alcatraz, citirajući ignorirani zakon SAD-a prema kojem urođenički narodi imaju pravo zaposjesti zemlju koju su naseljenici napustili. Šest je mjeseci okupacija brojala na stoti-

¹⁶ Web stranica Slobodne škole Albany, <http://www.albanyfreeschool.com/overview.html> [Pristupljeno 24. studenog 2006.]

¹⁷ Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*, Leeds (UK): University of Leeds, 2004, 43.-44. str.

ne ljudi, i iako je većina otišla zbog vladine blokade, okupacija je u konačnici trajala 19 mjeseci, ponovno oživljavajući urođeničku kulturu i odbijajući kolonijalističku kontrolu. U početku su skvoteri organizirali školu koja je poučavala urođeničku povijest i kulturu iz njihove vlastite perspektive, bez rasističke propagande koje su puni udžbenici javnih škola. Tijekom okupacije koristili su obrazovanje kao način kulturalne obnove, dok je ranije ono korišteno protiv njih kako bi uništilo njihov identitet i preživjele žrtve pokušaja genocida regrutiralo u civilizaciju koja ih je kolonizirala.

A što s tehnologijom?

Mnoge ljude zabrinjava to da kompleksnost suvremene tehnologije i visoka razina integracije infrastrukture i proizvodnje u sadašnje društvo anarhiju čini snom iz prošlosti. Ova briga zapravo uopće nije neutemeljena. Doduše, nije toliko kompleksnost tehnologije to što je u nesuglasju sa stvaranjem anarhističkog društva, koliko činjenica da tehnologija nije neutralna. Kao što je to Uri Gordon znalački sazeo, razvoj tehnologije reflektira interese i potrebe vladajućih članova društva, a tehnologija preoblikuje fizički svijet tako što ojačava vlast i destimulira pobunu¹⁸. Nije slučajnost da nuklearno oružje i energetska infrastruktura stvaraju potrebu za centraliziranom, snažno osiguranom vojnom organizacijom i djelatnostima za upravljanje katastrofama s ovlastima u kriznim situacijama te mogućnostima obustave ustavnih prava; da međudržavne autoceste dopuštaju brz razvoj vojske, ohrabruju transkontinentalni prijevoz robe i privatni prijevoz osobnim automobilima; da nove tvornice trebaju neškolorane, zamjenjive radnike koji na poslu ne mogu ostati do umirovljenja (uz pretpostavku da šef uopće želi platiti mirovinski doprinos) jer će ih u nekoliko godina ozljede na radu od repetitivnih zadataka ili nesigurnog tempa proizvodne trake onemogućiti da nastave.

Subvencije i infrastruktura koju pruža vlada usmjerene su na izume koji pojačavaju državnu moć, često na nesreću svih ostalih: vojni avioni, nadzorni sustavi, gradnja piramida. Čak i najpozitivniji oblici vladine podrške za izume, poput vladinih subvencija za medicinska istraživanja, u najboljem slučaju odlaze za pronalaženje tretmana koje patentiraju korporacije koje nemaju nedoumica oko umiranja ljudi koji si ih ne mogu priuštiti – jednako kao što nemaju nedoumica oko mučenja i ubijanja tisuća životinja u fazi testiranja.

Zahtjevi za slobodom suočavaju nas s mnogo težim izborom od jednostavnog mijenjanja naših načina donošenja odluka. Morat ćemo fizički odbaciti mnogo toga u svijetu u kojem živimo i iznova ga sagraditi. Sloboda je, kao i ekološka ravnoteža planeta, a time i naš opstanak, nekompatibilna s nuklearnom energijom, oslanjanjem na fosilna goriva poput nafte i ugljena te kulturu automobila koja otuđuje javni prostor i njeguje sistem razmjene u kojem većina dobara nije lokalno proizvedena.

Ova transformacija zahtijevat će veliku inventivnost, čime bitno pitanje postaje: hoće li anarhistički društveni pokret i društvo biti dovoljno inventivni da provedu ovu transformaciju? Mislim da je odgovor da. Na kraju krajeva, najkorisnija oruđa u ljudskoj povijesti izumljena su prije nego su se pojavili vlast i kapitalizam.

Kapitalističko tzv. slobodno tržište navodno potiče inovaciju i tržišno natjecanje, doprinosi stvaranju profitabilnih izuma, koji nisu nužno *korisni* izumi. Kapitalističko natjecanje nalaže da

¹⁸ Pogledaj peto poglavlje u Uri Gordon, *Anarchy Alive! Anti-authoritarian Politics from Practice to Theory*. London: Pluto Press, 2008.

svakih nekoliko godina sve stare naprave postanu zastarjele jer su izumljene nove, pa ljudi moraju baciti stare i kupiti nove – na veliku štetu okolišu. Zbog ovog planiranog zastarjevanja, rijetki izumi su kvalitetno izrađeni ili potpuno promišljeni, jer su otpočetak namijenjeni za smeće.

Doktrina intelektualnog vlasništva sprječava širenje korisnih tehnologija, dopuštajući im da budu kontrolirane ili zadržane, ovisno o tome što je profitabilnije. Apologeti kapitalizma obično tvrde da intelektualno vlasništvo potiče razvoj tehnologije jer ljudima daje sigurnost, kao stimulans, da mogu profitirati na svojem izumu. Kakav kreten bi izumio nešto društveno korisno ako za to ne dobije ekskluzivnu zaslugu i profit? Ipak, glavna tehnološka uporišta našeg svijeta razvile su skupine ljudi koji su dopustili da se njihovi izumi slobodno prošire i nisu za njih uzimali zasluge – sve od čekića do žičanih glazbenih instrumenata i kultiviranih žitarica.

U praksi sama kapitalistička ekonomija pobija pretpostavku o intelektualnom vlasništvu kao poticaju za izume. Kao i svako drugo vlasništvo, intelektualno vlasništvo obično ne pripada onima koji ga posjeduju: mnoge izume razvili su plaćeni robovi u laboratorijima koji ne dobivaju zasluge ni profit jer imaju ugovore koji uvjetuju da korporacija za koju rade dobiva vlasništvo nad patentima.

Najbolji ljudi za razvoj korisnih izuma su oni kojima su potrebni, a oni ne trebaju vlast ili kapitalizam da im u tome pomognu. Anarhisti sami imaju bogatu povijest osmišljavanja rješenja za probleme s kojima se suoče. Anarhistički pljačkaši banaka poznati kao banda Bonnot izumili su auto za bijeg. Makhno, ukrajinski anarhist, prvi je razvio veoma mobilne strojnice – postavljao ih je na *tatchankise*, seljačka kola koja su vukli konji, s razarajućim učinkom na superiorne neprijatelje zaglibljene u tradicionalnim taktikama. U revolucionarnoj Španjolskoj, nakon što su izvlastili velike zemljoposjednike, kolektivizirali zemlju i oslobodili se potrebe za proizvodnjom jednog izvoznog usjeva, zemljoradnici su poboljšali zdravlje zemlje i povećali svoju samodostatnost miješajući više poljoprivrednih kultura – konkretno, uzgajajući kulture kojima ne šteti hlad ispod stabala naranče. Federacija seljaka Levanta u Španjolskoj pokrenula je poljoprivredno sveučilište, a drugi poljoprivredni kolektivi su osnovali centar za proučavanje bolesti bilja i kulturu drveća.

U planinskom području Nove Gvineje milijuni zemljoradnika žive s velikom gustoćom stanovništva na visoravnima; zajednice su im nedržavne, utemeljene na konsenzusu i, do relativno nedavno, u potpunosti bez kontakta sa Zapadom. Iako su se rasističkim Europljanima činili kao primitivci iz Kamenog doba, razvili su jedan od najkompleksnijih poljoprivrednih sustava u svijetu. Njihove tehnike toliko su precizne i brojne da ih se uči godinama. Uobraženi zapadnjački znanstvenici još uvijek ne razumiju mnoge od tih tehnika, koje bi otpisali kao praznovjerje da nisu dokazano učinkovite. Proteklih sedam tisuća godina gorani koriste dinamički oblik održive poljoprivrede kao odgovor na utjecaje na njihov okoliš koji bi manje inovativno društvo doveli do kolapsa. Njihove metode uključuju kompleksne oblike navodnjavanja, čuvanje zemlje, miješane sadnje, itd. Gorani nemaju šefova i odluke donose dugim, zajedničkim raspravama. Sve svoje tehnike razvili su bez vlade ili kapitalizma, putem individualnih i skupnih izuma slobodno proširenih diljem velikog, decentraliziranog društva¹⁹.

Mnogi Zapadnjaci možda će se podsmjehivati na pomisao da ljudi koji ne koriste metalna oruđa mogu pružiti model tehnološke sofisticiranosti. Ovi cinici su naprosto zaslijepljeni euro-

¹⁹ Opis gorana Nove Gvineje u knjizi Jareda Diamonda (*Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York, Viking, 2005), osobito prikaz njihove znatiželje, dosjetljivosti i humanosti uvelike doprinosi napuštanju dugotrajnog oslikavanja tzv. primitivnih naroda kao gundajućih majmuna ili plemenitih divljaka.

američkom mitologijom i predrasudama da tehnologija znači šarena svjetla i zujeće naprvice. Drugi stav je o tehnologiji kao prilagodbi. Prilagodivši kompleksan skup tehnika koje su im omogućile zadovoljenje svih potreba bez uništavanja svog okoliša preko sedam tisuća godina, zemljoradnici Nove Gvineje postigli su nešto čemu se Zapadna civilizacija nije čak ni približila.

Ima još mnogo anarhističkih primjera za gomilu impresioniranu šarenim svjetlima. Razmotrimo nedavni razvoj tehnologije otvorenog kôda. Decentralizirane mreže koje obuhvaćaju tisuće ljudi koji otvoreno, dobrovoljno i kooperativno rade razvile su neke od boljih oblika kompliciranog softvera o kojem ovisi gospodarstvo informacijskog doba. Uobičajeni pristup velikih korporacija je kôd svog softvera držati tajnim ili patentiranim, ali *Open Source* softverski kôd se dijeli, tako da ga bilo tko može proučiti i unaprijediti. Rezultat je često mnogo bolji i općenito lakši za prepravljavanje. Tradicionalni patentirani softver ranjiviji je na rušenje i viruse, jer mu manji broj umova može provjeriti slabosti i postoji veoma malo stručnjaka koji mogu riješiti moguće probleme. Ti ljudi iz tehničke podrške koje zoveš kad ti se sruši operativni sustav na kompjutoru također nisu u mogućnosti vidjeti kôd; i osim nešto malo rješavanja smetnji, jedino što mogu je uputiti te na nezgrapno parcijalno rješenje ili ti savjetovati da obrišeš disk i ponovno instaliraš operativni sustav. Naprimjer, korisnici Microsoftovih proizvoda bez sumnje su upoznati s učestalim kvarovima, a zagovaratelji privatnosti također upozoravaju na *spyware* i suradnju između tehnoloških korporacija i vlade. Kao što je jedan antiautoritarni *geek* uključen u razvoj otvorenog softvera rekao: "Najbolja reklama za Linux je Microsoft."

Tradicionalno dobar dio otvorenog softvera nije bio posebno prilagođen običnim korisnicima, iako to općenito ima veze s činjenicom da Open Source prebiva, s dužnim poštovanjem, u *geekovskoj* subkulturi, i njegovi tipični korisnici su visoko računalno obrazovani. Ipak, Open Source i participatorna tehnologija postupno postaju dostupni do razine neviđene za vlasnički softver. Wikipedija je najbolji primjer. Pokrenuta 2001. na Linux softveru otvorenog kôda, Wikipedija je već najveća i najkorištenija enciklopedija u svijetu, s preko deset milijuna članaka u više od dvije stotine i pedeset jezika. Umjesto da bude ekskluzivna domena plaćenih stručnjaka iz određene akademske subkulture, Wikipediju pišu svi. Bilo tko može napisati članak ili urediti već postojeći, a dopuštajući takvu otvorenost i povjerenje, omogućen je forum za trenutne ocjene većeg broja kolega. Interesi šire Wikipedijine milijunske zajednice omogućuju samoregulirajuću funkciju, pa se vandalizam – pogrešno uređivanje i izmišljeni članci – brzo uklanja, a činjenice koje su navedene bez citiranja dovode se u pitanje. Wikipedijini članci koriste se mnogo širim znanjem od onog koje imaju mali i općenito elitistički krugovi koje predstavlja akademija. U slijepoj studiji ocjenjavanja kolega procijenjena je jednako točnom kao i *Encyclopedia Britannica*.²⁰

Wikipedija je samoorganizirana i uređuje je otvoreno tijelo administratora izabranih od strane kolega²¹. Bilo je nekoliko slučajeva namjerne sabotaze poznatih javnosti, poput onog kad je TV emisija *The Colbert Report* revidirala povijest u jednom Wikipedijinom članku kao smicalicu za svoju emisiju, ali podvala je brzo popravljena, jer je većina informacija na stranici bila kriva. Mnogo teži problem su korporacije koje Wikipediju koriste za odnose s javnošću, tražeći od plaćenog osoblja da održava čist imidž u člancima o njima. Kontradiktorne interpretacije činjenica mogu se primijetiti u istom članku, a Wikipedija sadrži mnogo više informacija o prijestupima korporacija nego tradicionalne enciklopedije.

²⁰ "Wikipedia survives research test," BBC News 15. prosinca 2005. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4530930.stm>

²¹ "Editorial administration, oversight and menagemenr" Wikipedia, en.wikipedia.org

Kako će funkcionirati razmjena?

Razmjena bi u nedržavnom, antikapitalističkom društvu mogla funkcionirati na mnogo različitih načina, ovisno o veličini, kompleksnosti i preferencijama društva. Mnogi od njih mnogo su učinkovitiji od kapitalizma u osiguravanju pravedne raspodjele dobara i sprječavanju ljudi da uzimaju više od onoga što im pripada. Kapitalizam je stvorio veću nejednakost u pristupu resursima nego bilo koji drugi ekonomski sustav u ljudskoj povijesti. Međutim, principi kapitalizma koje prihvaćamo kao zakone, a kojima su ekonomisti indoktrinirali javnost, nisu univerzalni.

Mnoga društva tradicionalno su koristila ekonomije darivanja, koje mogu poprimati mnogo različitih oblika. U društvima sa skromnim obujmom društvene stratifikacije, imućnije obitelji svoj status održavaju davanjem poklona, priređivanjem izdašnih gozbi i širenjem svog bogatstva na druge, a u nekim slučajevima riskiraju gnjev ostalih ukoliko ne budu dovoljno velikodušni. Druge ekonomije darivanja jedva da jesu ili uopće nisu stratificirane; sudionici se jednostavno odreknu koncepta vlasništva i slobodno daju i uzimaju društveno obilje. U svom dnevniku Kolumbo je zapanjen primijetio da prvi urođenički narodi koje je susreo na Karibima ne poznaju vlasništvo i spremno daju sve što imaju; dapače, izašli su noseći darove za doček svojih neobičnih posjetitelja. U takvom društvu nitko ne bi mogao biti siromašan. Sada, nakon stotina godina genocida i kapitalističkog razvoja, mnogi dijelovi Amerike imaju neke od najvećih ekonomskih nejednakosti u svijetu.

U Argentini su siromašni ljudi pokrenuli masovnu mrežu trampe koja je enormno narasla nakon što je ekonomski kolaps 2001. godine kapitalističke tipove razmjene učinio neupotrebljivima. Sustav trampe razvio se iz jednostavnih razmjena u ogromnu mrežu koja po procjeni obuhvaća tri milijuna članova koji razmjenjuju dobra i usluge – sve od ručno izrađenih stvari, hrane i odjeće, do poduka iz jezika. Sudjelovali su čak i doktori, proizvođači i neke željeznice. Procjenjuje se da je na vrhuncu deset milijuna ljudi podržavano mrežom trampe. Klub trampe olakšavao je razmjenu razvojem kreditno/valutnog sustava. Kako je mreža rasla i kapitalistička kriza se produbljavala, mreža je suočena s brojnim problemima, uključujući ljude – često izvan mreže – koji su krali ili krivotvorili valutu. Nekoliko godina kasnije, nakon što se gospodarstvo pod predsjednikom Kirchnerom stabiliziralo, klub trampe se suzio, ali i dalje zadržao veliko članstvo s obzirom na to da je riječ o vrsti alternativne ekonomije u zemlji koja je nekad bila model neoliberalnog kapitalizma. Umjesto odustajanja, preostali članovi razvili su brojna rješenja problema s kojima su se susreli, poput ograničavanja članstva na proizvođače, tako da mrežu koriste samo oni koji joj doprinose.

Suvremeni anarhisti u SAD-u i Europi eksperimentiraju s drugim oblicima distribucije koji nadilaze razmjenu. Popularan anarhistički projekt je “free store” ili “give-away shop” (nap. prev. u daljnjem tekstu: besplatne trgovine). Besplatne trgovine služe kao mjesta prikupljanja za donirane ili pronađene predmete koje ljudi više ne trebaju, uključujući odjeću, hranu, namještaj, knjige, glazbu, ponekad čak i hladnjak, televizor ili automobil. Gosti mogu slobodno razgledati po trgovini i uzeti što god trebaju. Mnoge koji su naviknuti na kapitalističku ekonomiju zbunjuje kako besplatne trgovine mogu funkcionirati. Budući da su odgojeni mentalitetom oskudice, pretpostavljaju da bi, budući da ljudi profitiraju uzimajući stvari i ne profitiraju donirajući, besplatna trgovina ubrzo bila ispražnjena, ali to se rijetko događa. Bezbrojne besplatne trgovine su održive i većina ih je preplavljena robom. Od Harrisonburga u Virginiji do Barcelone u Kataloniji, stotine besplatnih trgovina svakodnevno prkose kapitalističkoj logici. *Weggeefwinkel*, besplatna trgovina u nizozemskom Groningenu, djeluje u skvotiranim zgradama već preko tri godine, otvo-

rena je dva puta tjedno kako bi dijelila besplatnu odjeću, knjige, namještaj i druge stvari. Druge besplatne trgovine opstaju prikupljanjem sredstava ukoliko trebaju platiti najamninu, što ne bi bio slučaj u potpuno anarhističkom društvu. Besplatne trgovine su važan resurs za osiromašene ljude, kojima hirovi slobodnog tržišta uskraćuju posao ili koji imaju posao, dva ili tri, a i dalje svojoj djeci ne mogu priuštiti odjeću.

Tehnološki napredniji primjer besplatne razmjene je, relativno *mainstream* i naširoko uspješna, mreža *Freecycle*. Freecycle je globalna mreža koju je prvotno pokrenula neprofitna grupacija za zaštitu okoliša da bi promovirala poklanjanje predmeta koji bi inače završili u smeću. U vrijeme pisanja ovoga imaju preko četiri milijuna članova grupiranih u četrdeset i dva lokalna ogranka, raširenih u pedeset zemalja. Koristeći web stranicu za objavljivanje koje predmete žele ili koje nude na poklon, ljudi su razmijenili zapanjujuću količinu odjeće, namještaja, igračkaka, umjetničkih djela, bicikala, automobila i bezbrojne druge robe. Jedno od pravila Freecyclea je da sve mora biti besplatno, a ne razmijenjeno ili prodano. Freecycle nije centralno kontrolirana organizacija; lokalni ogranci uspostavljaju se po zajedničkom modelu i koriste web stranicu na kojoj se model temelji.

Bilo kako bilo, budući da potječe od liberalne neprofitne grupacije bez revolucionarnih težnji i bilo kakve kritike kapitalizma i države, možemo očekivati da će Freecycle imati nekih problema. U biti, organizacija prihvaća korporacijsko sponzorstvo od glavne tvrtke za reciklažu i reklamira se na njihovoj web stranici, a predsjedatelj je nedvojbeno usporio širenje Freecycle ideje napadajući razne grupacije i web stranice napravljene po uzoru na njih tužbama ili prijeljama tužbi zbog korištenja zaštićenog znaka. Također, surađivao je s ozloglašenom autoritarnom Yahoo! grupacijom u zatvaranju lokalnih ogranaka zbog nepoštivanja organizacijskih pravila po pitanju loga i jezika. Naravno, u anarhističkom društvu ne bi bilo tužbi zbog korištenja zaštićenog znaka i jedan predsjedatelj ne bi bio u mogućnosti tiranizirati mrežu koju održavaju milijuni ljudi. U međuvremenu, Freecycle pokazuje da ekonomije darivanja mogu funkcionirati čak i u iscrpljenim, individualističkim Zapadnim društvima i, zahvaljujući internetu, mogu poprimati nove oblike.

A što s ljudima koji se ne žele odreći konzumerističkog životnog stila?

Iako bi antikapitalistička revolucija stvorila nove društvene odnose i vrijednosti te oslobodila ljudske želje od kontrole reklama, neki ljudi bi vjerojatno i dalje željeli zadržati konzumeristički životni stil – zahtijevali bi elektroničku zabavu, egzotičnu uvezenu hranu i druge luksuze koje im (neo)kolonijalizam trenutno pruža. Rutinizirajući čin odlaska u trgovinu, vađenja novčanika i kupovanja mahagonijskog toaletnog stolića ili table čokolade, kapitalizam stvara iluziju da ljudska bića prirodno posjeduju mogućnost pribavljanja luksuzne robe koju u stvarnosti proizvode robovi na drugom kontinentu. Potrebna je glomazna infrastruktura i višebrojne institucije vlasti i kolonijalizam da bi si nekoliko izabranih priuštilo tu privilegiju. Nakon anarhističke revolucije robovski radni logori koji trenutno proizvode mnogo svjetske čokolade i tropskog drva (naprimjer) više ne bi postojali.

Ukoliko bi se osoba ili grupa istomišljenika željela okružiti potrošačkim dobrima za kojima još žudi, bili bi potpuno slobodni to učiniti; doduše, bez policijske prisile na druge da snose ekološke troškove i troškove rada za njihov životni stil, morali bi sami osigurati resurse, proizvoditi dobra i sanirati bilo kakvo zagađenje. Naravno, proces bi mogli učiniti efikasnijim specijalizirajući se u proizvodnji jednog potrošačkog dobra: naprimjer, savez čokoholičara mogao bi proizvoditi eko-

lošku čokoladu – time ne oštećujući ekološke resurse o kojima ovisi ostatak društva – i razmjeniti nešto te čokolade za, recimo, opremu za video zabavu koju je proizveo savez TV ovisnika. Zašto ne? Doduše, sav taj rad i osobna odgovornost možda neće zadovoljiti konzumeristički mentalitet; krajnji rezultat bio bi savez proizvođača. Kad ljudi trebaju preuzeti odgovornost za sve troškove vlastitih djela, uklanja se patološka odvojenost od posljedica koja leži u korijenu buržujskih hirova. Kao rezultat imamo zrele, odmjerene želje.

U anarhističkim revolucijama i nedržavnim, nekapitalističkim društvima, tijekom povijesti ljudi su koristili ono što su mogli izraditi ili s čime su mogli trgovati sa susjednim društvima. U argentinskom preuzimanju tvornica razne okupirane tvornice počele su jedna s drugom trgovati svojim proizvodima, pružajući radnicima pristup mnoštvu proizvedenih dobara. U mnogim kolektivima Španjolske revolucije 1936. godine zajednice su zajedno odlučivale o tome koliko i koje vrste potrošnje si kolektivno mogu priuštiti, nadomještajući plaće kuponima zamjenjivim za robu u zajedničkom skladištu. Svi su sudjelovali u odlučivanju koliko kupona raznih vrsta osoba može dobiti, i bili su, naravno, u mogućnosti razmjenjivati kupone s drugima, pa netko tko preferira više, recimo krpa, može ih dobiti više zamjenjujući kupone za nešto što im neće nedostajati, poput jaja. Tako nema nametanja spartanske uniformnosti kao u nekim komunističkim državama; ljudi mogu živjeti na koji god način žele, ali jedino ako mogu osobno snositi njegove troškove. Nisu u mogućnosti iskoristavati druge, pljačkati njihove resurse ili trovati njihovu zemlju da bi ostvarili svoje želje.

A što s izgradnjom i organiziranjem velike, raširene infrastrukture?

Mnoge zapadnjačke povijesne knjige tvrde da se centralizirana vlast pojavila iz potrebe za izgradnjom i održavanjem velikih infrastrukturnih projekata, osobito navodnjavanja. Doduše, ta tvrdnja temelji se na pretpostavci da društva moraju rasti i da ne mogu izabrati ograničiti svoj opseg kako bi izbjegla centralizaciju – pretpostavka koja je mnogo puta opovrgnuta. Iako navodnjavanje na veliko zahtijeva nekakvu razinu koordinacije, centralizacija je samo jedan od njenih oblika.

U Indiji i istočnoj Africi lokalna društva sagradila su goleme mreže za navodnjavanje kojima su upravljali bez vlade ili centralizacije. U regiji planinskog lanca Taita onoga što je danas Kenija, ljudi su postavili kompleksne sustave navodnjavanja koji su trajali stotinama godina, sve dok ih kolonijalne poljoprivredne prakse nisu dokrajčile. Kućanstva su dijelila svakodnevno održavanje, svako je bilo odgovorno za njima najbliži dio infrastrukture za navodnjavanje, koja je bila u zajedničkom vlasništvu. Drugi običaj periodički je okupljao ljude za velike popravke: poznat kao “*harambee rad*”, oblik kolektivnog, društveno motiviranog rada, sličnog tradicijama u mnogim drugim decentraliziranim društvima. Ljudi brda Taita pravednu upotrebu osiguravali su brojnim društvenim sporazumima prenošenim tradicijom, koji su određivali koliko vode svako kućanstvo smije uzimati, a oni koji su narušavali ove prakse suočavali su se sa sankcijama od ostatka zajednice.

Kad su Britanci kolonizirali regiju, pretpostavili su da znaju bolje od lokalnog stanovništva i postavili su novi sustav za navodnjavanje – namijenjen, naravno, unovčavanju proizvodnje usjeva – temeljen na njihovoj inženjerskoj stručnosti i tehničkoj moći. Tijekom suša 1960.-ih

²² Patrick Fleuret, “The Social Organization of Water Control in the Taita Hills, Kenya,” *American Ethnologist*, Vol. 12, 1985.

britanski sustav je spektakularno podbacio i mnogi mještani vratili su se na urođenički sustav navodnjavanja da bi se prehranili. Prema jednom etnologu, “izgleda da su poslovi navodnjavanja u istočnoj Africi bili dalekosežniji i bolje upravljani u predkolonijalnom dobu.”²²

Tijekom Španjolskog građanskog rata radnici su u okupiranim tvornicama koordinirali čitavom ratnom ekonomijom. Anarhističke organizacije koje su bile ključne u pokretanju revolucije, to jest radnički sindikat CNT, često su pružale temelje za novo društvo. Osobito u industrijskom gradu Barceloni, CNT je pružao strukturu za upravljanje gospodarstvom koje kontroliraju radnici – zadatak na koji se pripremao godinama unaprijed. Svaka tvornica organizirala se sa svojim izabranim tehničkim i administrativnim radnicima; tvornice iste industrije na svakom mjestu organizirale su se u Lokalne federacije određene industrije; sve Lokalne federacije jednog mjesta organizirale su se u Lokalno gospodarsko vijeće “u kojem su bila zastupljena sva središta proizvodnje i usluga”, a Lokalne federacije i Vijeća organizirala su se u paralelne Nacionalne federacije industrije i Nacionalnu gospodarsku federaciju.²³

Barcelonski kongres svih katalonskih kolektiva 28. kolovoza 1937. godine primjer je njihovih koordinacijskih aktivnosti i odluka. Kolektivizirana tvornica obuće trebala je kredit od dva milijuna peseta. Zbog nestašice kože morali su smanjiti satnicu, iako su i dalje svim radnicima isplaćivali pune plaće. Gospodarsko vijeće proučilo je situaciju i izvijestilo da ne postoji višak cipela. Kongres je pristao odobriti kredit za kupovinu kože i modernizaciju tvornica kako bi snizili cijene cipela. Kasnije je Gospodarsko vijeće iznijelo planove za izgradnju tvornice aluminijske, koja je bila nužna za ratne napore. Locirali su dostupne materijale, osigurali suradnju kemičara, inženjera i tehničara te odlučili novac prikupiti putem kolektiva. Kongres je osim toga odlučio ublažiti nezaposlenost u gradovima razvijajući plan s poljoprivrednim radnicima da isprobaju nove ideje uz pomoć nezaposlenih radnika iz gradova.

U Valenciji je CNT organizirao industriju naranči, s dvije stotine sedamdeset odbora u različitim gradovima i selima za uzgoj, nabavku, pakiranje i izvoz, a u procesu su se riješili više tisuća posrednika. U Laredu je kolektivizirana ribolovna industrija – radnici su iz vlastiti brodove, izbacili posrednike koji su uzimali sav profit te taj profit iskoristili za unapređivanje brodova i druge opreme ili za vlastite plaće. Katalonska tekstilna industrija zapošljavala je dvije stotine i pedeset tisuća radnika u mnoštvu tvornica. Tijekom kolektivizacije riješili su se visoko plaćenih direktora, povisili svoje plaće za pedeset posto, smanjili sate sa šezdeset na četrdeset sati tjedno, kupili nove strojeve i izabrali upravne odbore.

U Kataloniji su slobodarski radnici pokazali impresivne rezultate u održavanju kompleksne infrastrukture industrijskog društva koje su preuzeli. Radnici koji su uvijek bili odgovorni za ove poslove dokazali su da su sposobni nastaviti i čak unaprijediti svoj posao u odsutnosti šefova. “Bez čekanja na nečije naredbe radnici su vratili uobičajenu telefonsku uslugu u roku od tri dana [nakon što su završile teške ulične borbe]... Kad je ovaj presudni hitni posao završen, zbor općeg članstva telekomunikacijskih radnika odlučio je kolektivizirati telefonski sustav.”²⁴ Radnici su izglasali povećanje plaća najniže plaćenih radnika. Plin, voda i struja također su kolektivizirani. Kolektiv koji je upravljao vodama snizio je cijene za pedeset posto, a i dalje je bio u mogućnosti velikim novčanim iznosima doprinijeti građanskom antifašističkom vojnom odboru. Željeznički radnici kolektivizirali su željeznice, i tamo gdje su tehničari pobjegli, kao njihove

²³ Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 1974., str. 66.

²⁴ Vidi ranije, str. 88.

zamjene izabrani su iskusni radnici. Zamjene su se pokazale dorašlima unatoč nedostatku formalnog obrazovanja, jer su naučili kroz iskustvo rada s tehničarima u održavanju pruga.

Radnici gradskog prijevoza u Barceloni – od kojih su šest tisuća i petsto bili članovi CNT-a – uštedjeli su znatan novac izbacivši preplaćene direktore i druge nepotrebne upravitelje. Zatim su svoju satnicu smanjili na četrdeset sati tjedno, povisili plaće između šezdeset (za skupinu s najmanjim primanjima) i deset posto (za skupinu s najvećim primanjima), i pomogli čitavom stanovništvu smanjujući cijenu vožnje i pružajući besplatnu vožnju školskoj djeci i ozlijeđenim vojnicima. Popravili su oštećenu opremu i ulice, očistili barikade, ponovno pokrenuli prijevozni sustav samo pet dana nakon što su u Barceloni prestale borbe, i razvili vozni park od sedamsto tramvaja – u odnosu na šesto na ulicama prije revolucije – prebojanih u crveno i crno. Što se tiče njihove organizacije:

Razne grane koordinirale su i organizirale svoj posao u jedan industrijski sindikat svih transportnih djelatnika. Svakim odsjekom upravljao je inženjer imenovan od sindikata i radnik delegiran od općeg članstva. Izaslanstva različitih odsjeka koordinirala su aktivnosti u datom području. Dok su se odsjeci posebno sastajali da bi proizvodili svoje specifične djelatnosti, odluke koje utječu na radnike općenito donošene su na općim zborovima članstva.

Inženjeri i tehničari su umjesto formiranja elitne skupine integrirani s manualnim radnicima. “Inženjer, naprimjer, nije mogao krenuti u važan projekt bez konzultiranja drugih radnika, ne samo zato što su se odgovornosti morale dijeliti, nego i zato što su u praktičnim problemima manualni radnici stekli praktično iskustvo koje je tehničarima često nedostajalo.” Javni prijevoz u Barceloni također je postigao veću samodostatnost: prije revolucije dva posto sredstava za održavanje izrađivalo je privatno poduzeće, a ostalo je moralo biti kupljeno ili uvezeno. Unutar godine dana od socijalizacije, devedeset i osam posto sredstava za popravke izrađivano je u kolektiviziranim radionicama. “Sindikat je također osiguravao besplatnu medicinsku skrb, uključujući klinike i kućnu njegu za radnike i njihove obitelji.”²⁵

Bilo to dobro ili loše, i španjolski revolucionari su eksperimentirali sa Seljačkim bankama, Bankama rada, i Vijećima kreditiranja i razmjene. Levantska federacija seljačkih kolektiva pokrenula je banku koju je organizirao Sindikat bankarskih radnika kako bi pomogli zemljoradnicima uzimati iz širokog bazena društvenih resursa potrebnih za određenu infrastrukturu ili koristiti intenzivnu poljoprivredu. Središnja banka rada Barcelone usmjerila je financije s uspješnijih kolektiva na društveno korisne kolektive kojima je takva pomoć trebala. Transakcije gotovine držane su na minimumu i iznosi su prebacivani kao kredit. Banka rada također je uređivala vanjsku razmjenu, te uvoz i kupovinu sirovina. Kad je bilo moguće, plaćalo se robom, a ne gotovinom. Banka nije bila profitno poduzeće; naplaćivala je samo jedan posto kamate kako bi podmirila troškove. Diego Abad de Santillan, anarhistički ekonomist, 1936. godine je rekao: “Kredit će biti društvena funkcija, a ne privatna špekulacija ili lihvarstvo... Kredit će biti temeljen na ekonomskim mogućnostima društva, a ne na kamatama ili profitu... Vijeće kreditiranja i razmjene bit će kao termometar proizvoda i potreba zemlje.”²⁶ U ovom eksperimentu novac je služio kao simbol društvene potpore, a ne simbol vlasništva – označavao je resurse koji se prenose između sindikata proizvođača, a ne

²⁵ Svi citati i statistički podaci u odjelju su iz Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*, New York: Free Life Editions, 1974, 88.-92. str.

²⁶ Vidi ranije, 75.-76. str.

uloge špekulatora. U kompleksnoj industrijskoj ekonomiji takve banke razmjenu i proizvodnju čine učinkovitijom, iako također predstavljaju rizik od centralizacije ili ponovnog razvitka kapitala kao društvene sile. Nadalje, *učinkovita razmjena i proizvodnja* kao vrijednost bi trebale biti gledane (u najmanju ruku) sa sumnjom od strane ljudi koje zanima oslobođenje.

Postoje brojne metode koje mogu spriječiti institucije poput banaka rada da omoguće povratak kapitalizma, iako je nažalost napad totalitarizma i od strane fašista i komunista lišio španjolske anarhiste prilike da ih razviju. Mogle bi obuhvaćati rotirajuće i miješane zadatke za prevenciju razvijanja nove rukovodeće klase, razvijanje fragmentiranih struktura koje se ne mogu kontrolirati na središnjoj ili nacionalnoj razini, promoviranje decentralizacije i jednostavnosti koliko je god moguće, te održavanje čvrste tradicije da zajednički resursi i društvena dobra nikad nisu na prodaju.

Ali, dokle god je novac središnja činjenica ljudskog postojanja, bezbroj ljudskih aktivnosti svedeno je na kvantitativnu vrijednost, a vrijednost može biti nagomilana kao moć i time otuđena od aktivnosti koja ju je stvorila. Drugim riječima, može postati kapital. Anarhisti se, naravno, ne slažu oko toga kako uspostaviti ravnotežu između praktičnosti i perfekcije, ili koliko duboko zarezati da bi se iskorijenio kapitalizam, ali proučavanje svih mogućnosti, uključujući i onih koje bi mogle biti osuđene na neuspjeh ili gore, može samo pomoći.

Kako će gradovi funkcionirati?

Mnogi vjeruju da anarhističko društvo može funkcionirati u teoriji, ali u suvremenom svijetu ima previše prepreka koje onemogućuju takvo potpuno oslobođenje, a veliki gradovi su najveća od njih. Industrijski kapitalistički gradovi su zapletena zbrka birokracije koju navodno održava jedino vlast, ali upravljanje velikim gradom nije toliko komplicirano kao što nas se uvjerava. Neki od najvećih svjetskih gradova uvelike su sačinjeni od samoorganiziranih slamova koji se protežu kilometrima. Kvaliteta njihovog života ostavlja mnogo toga neispunjenim, ali oni ipak pokazuju da se gradovi ne urušavaju u nedostatku stručnjaka.

Anarhisti imaju nešto iskustva u upravljanju velikim gradovima. Izgleda da rješenje leži u tome da radnici iz održavanja preuzmu organizaciju infrastrukture za koju su odgovorni i da kvartovi osnuju skupštine tako da gotovo sve druge odluke mogu biti donesene na lokalnoj razini (gdje svi mogu sudjelovati). Vjerojatno je da će anarhistička revolucija biti popraćena procesom deurbanizacije kojim se gradovi smanjuju na veličinu kojom je lakše upravljati. Mnogi će se vjerojatno vraćati zemlji kako se industrijska poljoprivreda smanjuje ili nestaje, da bi bila zamijenjena održivom poljoprivredom (permakulturom) koja može podržavati veću naseljenost u ruralnim područjima.

U takvom periodu možda će biti nužno u žurbi uspostaviti nove društvene sporazume, ali neće biti prvi put da su anarhisti iz temelja izgradili grad. U svibnju 2003. godine, kako su se izaslanici osam vodećih svjetskih vlada pripremali za sastanak pri vrhu G8 u Evianu u Francuskoj, antikapitalistički pokret organizirao je niz povezanih sela da posluže kao polazište za prosvjed i kao primjer kolektivnog, antikapitalističkog življenja. Nazvani su VAAAG (*Village Alternatif, Anticapitalist et AntiGuerres / Alternativna, antikapitalistička i antiratna sela*). Tijekom mobilizacije u tim je selima živjelo na tisuće ljudi, organizirali su hranu, smještaj, brigu za djecu, debate, medije i pravne usluge te su zajednički donosili odluke. Projekt je naširoko prihvaćen kao uspješan. VAAAG je također koristio gore predloženi dualni oblik organizacije. Određeni "kvartovi", sva-

ki s manje od 200 ljudi, organizirali su se oko zajedničke kuhinje, dok su usluge za čitavo selo – “međukvartovski kolektivni prostori” poput pravnih i medicinskih prostora – organizirali oni koji su bili uključeni u njihov rad. Ovo iskustvo ponovljeno je tijekom mobilizacije 2005. godine u Škotskoj i 2007. godine u sjevernoj Njemačkoj, kad je gotovo šest tisuća ljudi živjelo zajedno u kampu Reddelich.

Ovim prosvjedničkim selima prethodio je njemački antinuklearni pokret prijašnje generacije. Kad je država željela sagraditi masivan kompleks za odlaganje nuklearnog otpada u Gorlebenu 1977. godine, lokalni zemljoradnici počeli su prosvjedovati. U svibnju 1980. godine pet tisuća ljudi postavilo je kamp na tom mjestu, sagradilo mali grad od drveća posječenog za gradnju i svoj novi dom nazvalo *Slobodna republika Wendland*. Izdavali su vlastite putovnice, emitirali su ilegalne radio emisije i tiskali novine te održavali zajedničke debate za odlučivanje o tome kako upravljati kampom i odgovarati na policijsku agresiju. Ljudi su dijelili hranu i ukinuli novac u svom svakodnevnom životu. Mjesec dana kasnije osam tisuća policajaca napalo je prosvjednike, koji su odlučili pružati pasivan otpor. Brutalno su pretučeni i izbačeni. Kasnije manifestacije antinuklearnog pokreta bile su manje sklone pacifizmu²⁷.

U Engleskoj je godišnji festival *travellera* (nap. “suvremeni nomadi) i hipija koji su se okupili u Stonehengeu kako bi obilježili ljetni solsticij postao važna kontrakulturna autonomna zona i eksperiment “kolektivne anarhije”. Počevši 1972. godine, *Stonehenge Free Festival* bio je okupljanje koje je trajalo čitav mjesec lipanj do solsticija. Bio je više od glazbenog festivala; nehijerahijski prostor za stvaranje glazbe, umjetnosti i novih odnosa, kao i duhovnih i psihodeličnih istraživanja. Postao je ključni ritual i društveno događanje u sve raširenijoj engleskoj nomadskoj kulturi. Do 1984. godine privukao je 30.000 sudionika koji su za taj mjesec pokrenuli samoorganizirano selo. Riječima jednog sudionika, bila je to: “Anarhija. I funkcionirala je”.²⁸ Tatcheričin režim vidio je to kao prijatnu, pa su 1985. godine zabranili 14. godišnji Stonehenge Free Festival, brutalno su napali nekoliko stotina ljudi koji su došli sve pripremiti, što je poznato kao *Battle of the Beanfield* (*Bitka kod Beanfielda*).

Ovi primjeri improviziranih kampova nisu toliko marginalni koliko se na prvu mogu činiti. Stotine milijuna ljudi diljem svijeta živi u neformalno organiziranim gradovima, nekad nazivanim slamovima ili favelama, koji su samoorganizirani i samoodrživi. Društveni problemi koje favele predstavljaju veoma su kompleksni. Milijuni zemljoradnika svake godine prisiljeni su napustiti svoju zemlju i preseliti se u gradove, gdje su periferne favele jedina mjesta koja si mogu priuštiti za smještaj, ali mnogo drugih ljudi također se dobrovoljno seli u gradove kako bi pobjegli od kulturalno krutih ruralnih područja i započeli novi život. Mnoge favele muče zdravstveni problemi prouzročeni lošim pristupom čistoj vodi, zdravstvenoj skrbi i prehrani. Doduše, mnogi od ovih problema su karakteristični za kapitalizam, a ne strukturu favela, jer su stanovnici često dovitljiviji u preživljavanju unatoč umjetno ograničenim resursima.

Privatizirana struja i voda su općenito preskupe i, čak i tamo gdje su te usluge javne, vlasti često odbijaju neformalnim naseljima omogućiti pristup. Stanovnici favela ovaj problem zaobilaze kopanjem vlastitih bunara i krađom struje. Zdravstvena skrb je u kapitalističkim društvima veoma profesionalizirana i dostupna u zamjenu za novac, a ne ovisno o potrebi, zbog čega su potpuno obučeni liječnici u favelama rijetki, ali narodna medicina i liječnici koji postoje često

²⁷ George Katsiaficas, *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*. Oakland: AK Press, 2006, 84.-85. str.

²⁸ The Stonehenge Free Festivals, 1972–1985. ukrockfestivals.com [Pristupljeno 8. svibnja 2008.]

su dostupni na temelju uzajamne pomoći. Pristup hrani također je umjetno ograničen, jer je vrmlarenje na malo za lokalnu potrošnju zamijenjeno proizvodnjom komercijalnih vrsta na veliko, lišavajući ljude diljem globalnog Juga raznolikih i dostupnih izvora lokalne hrane. Ovaj problem je još gori u osiromašenim područjima jer se pomoć u hrani od SAD-a, u skladu s vojnim i ekonomskim strategijama, sastoji od uvoza, a ne subvencioniranja lokalne proizvodnje. Međutim, u naseljima se dostupna hrana često dijeli, njome se ne trguje. Jedan antropolog je procijenio da su u neformalnom naselju u Ghani ljudi drugima davali gotovo jednu trećinu svojih resursa. Ovo ima potpunog smisla. Policija rijetko ima kontrolu nad favelama, a potrebna je nekakva naoružana snaga da održi nejednaku raspodjelu resursa. Drugim riječima, oni koji gomilaju resurse vjerojatno će biti opljačkani. S malo resursa, sigurnosti i bez zagarantiranih prava na vlasništvo, ljudi mogu živjeti bolje poklanjajući velik dio onoga čega se domognu. Davanje poklona povećava njihovo društveno bogatstvo: prijateljstva i druge odnose koji stvaraju sigurnosne mreže koje ne mogu biti ukradene.

Kao nadopuna uzajamnoj pomoći, anarhistički ciljevi decentralizacije, dobrovoljnog udruživanja, praktične proizvodnje umjesto profesionalizacije vještina i usluga, te direktne demokracije, vodeći su principi mnogih favela. Važno je također napomenuti da, u doba sve većeg pustošenja okoliša, stanovnici favela koriste samo djelić postotka resursa koje konzumiraju suburbani i formalni stanovnici gradova. Neki možda imaju i negativan ekološki otisak, u smislu da recikliraju više otpada nego što ga proizvode²⁹. U svijetu bez kapitalizma neformalna naselja imala bi potencijal biti mnogo zdravija mjesta. Čak i danas ona pobijaju kapitalistički mit da gradovima mogu upravljati jedino stručnjaci i centralna organizacija, te da ljudi mogu nastaviti živjeti pri današnjem nivou populacije jedino ako svoje živote nastave prepuštati kontroli vlasti.

Inspirativan primjer je neformalni grad El Alto u Boliviji. El Alto je smješten na Altiplanou, visoravni koja gleda na glavni grad La Paz. Prije nekoliko desetljeća El Alto je bio samo gradić, ali kako su globalne ekonomske promjene prouzročile zatvaranje rudnika i malih farmi, velik broj ljudi doselio se tamo. Kako nisu bili u mogućnosti živjeti u La Pazu, osnovali su naselja gore na visoravni, preobrazivši grad u veliko urbano područje s 850.000 stanovnika. Sedamdeset posto ljudi koji imaju poslove zarađuje kroz obiteljska poduzeća u neformalnoj ekonomiji. Korištenje zemlje nije regulirano i država osigurava malo ili ništa infrastrukture: većina kvartova nema asfaltirane ceste, odvoz smeća ili unutrašnju vodovodnu infrastrukturu, sedamdeset i pet posto populacije nema temeljnu zdravstvenu skrb, a četrdeset posto je nepismeno³⁰. Suočeni s ovom situacijom, stanovnici neformalnog grada doveli su svoju samoorganizaciju na novu razinu, oformivši kvartovska vijeća, ili hunte. Prve hunte u El Altu javljaju se '50-ih godina. 1979. godine hunte su se počele koordinirati kroz novu organizaciju, Federaciju kvartovskih vijeća, FEJUVE. Sada u El Altu ima gotovo šest stotina hunti. One dopuštaju kvartovima da udružuju resurse za stvaranje i održavanje nužne infrastrukture, poput škola, parkova i osnovnih usluga. Također, rade medijaciju sukoba i određuju sankcije u slučajevima konflikata i društvene štete. Federacija (FEJUVE) koristi resurse hunti za koordiniranje prosvjedima i blokadama što stanovnike slama čini društvenom silom. U samo prvih pet godina novog milenija FEJUVE je imao glavnu ulogu u pokretanju javnog sveučilišta u El Altu, blokiranju novih gradskih poreza i deprivatiziranju

²⁹ The Curious George Brigade, *Anarchy In the Age of Dinosaurs*. CrimethInc. 2003, 106.-120. str. Statistički podaci za Ghanu nalaze se na 115. stranici.

³⁰ Emily Achtenberg, "Community Organizing and Rebellion: Neighborhood Councils in El Alto, Bolivia", *Progressive Planning*, No. 172, ljeto 2007.

vodoopskrbnih usluga. FEJUVE je također bio uključen u narodni pokret koji je prisilio vladu da nacionalizira izvore prirodnog plina.

Svaka hunta obično ima barem dvije stotine ljudi i sastaje se svakog mjeseca, donoseći opće odluke kroz javnu raspravu i konsenzus. Također izabiru odbor koji se sastaje češće i ima administrativnu ulogu. Vođe političkih stranaka, trgovci, špekulatori nekretninama i oni koji su surađivali s diktaturom ne smiju biti delegati odbora. U odborima ima više muškaraca nego žena; ipak, veći postotak žena je na vodećim pozicijama u FEJUVE-u nego u drugim bolivijskim narodnim organizacijama.

Paralelna organizaciji u kvartovskim vijećima je organizacija infrastrukture i gospodarskih aktivnosti u savezima ili sindikatima. Ulični prodavači i radnici u transportu, naprimjer, sami se organiziraju u svojim osnovnim savezima.

I kvartovska vijeća i njihove inačice u neformalnoj ekonomiji oblikovana su po tradicionalnim komunitarnim organizacijama ruralnih urođeničkih zajednica (*ayllu*) po pitanjima teritorijalnosti, strukture i organizacijskih principa. Također reflektiraju tradicije sindikata radikalnih rudara, koji su desetljećima predvodili bolivijski militantni radnički pokret. Kombinirajući ova iskustva, migranti El Alta su reproducirali, transplantirali i adaptirali svoje izvorne zajednice kako bi omogućili preživljavanje u neprijateljskom urbanom okruženju. [...] Kroz kvartovske hunte El Alto je razvio samoizgrađeni grad kojim upravlja mreža mikro-vlada³¹ neovisnih o državi. Po gledištu Raúla Zibechija, autonomna organizacija rada u neformalnom sektoru, temeljena na produktivnosti i obiteljskim vezama umjesto na hijerarhijskim odnosima šef-radnik, pojačava taj osjećaj osnaženosti: građani mogu sami upravljati i kontrolirati svoju okolinu.³²

Horizontalne mreže “bez tradicionalnog vodstva” također igraju važnu ulogu koja nadopunjava ove formalne strukture u organizaciji svakodnevnog života i koordiniranju prosvjeda, blokada i borbi protiv države.

Sada kad Bolivija ima urođeničkog predsjednika i progresivnu vladu koju vodi MAS (*Pokret prema socijalizmu*), FEJUVE se suočava s opasnošću pripojenja i uvlačenja u sustav, što obično neutralizira horizontalne pokrete koji nemaju eksplicitnih antidržavnih ciljeva i svrha. Kako god, iako podržava Evo Moralesovo ukidanje neoliberalne politike, u vrijeme pisanja ovoga FEJUVE ostaje kritičan prema MAS-u i vlasti, te ostaje vidjeti do koje će mjere biti uvučeni u sustav.

U južnoj Africi ima mnogo drugih primjera neformalnih urbanih naselja koja se organiziraju da bi stvorila bolji život i borila se protiv kapitalizma. Posebni pokreti stanovnika slamova u južnoj Africi često nastaju iz pokreta nasilnog otpora koji se šire kako se ljudi, koji su se upoznali na ulicama da bi zaustavili evikciju ili obustavu opskrbe vodom, nastavljaju nalaziti da uspostave strukture za kućnu njegu bolesnih, vatrogasce, ophodne patrole, pogrebne usluge, obrazovanje, vrtove, krojačke kolektive i raspodjelu hrane. To se dogodilo s pokretom *Abahlali base Mjondolo*, koji je nastao 2005. godine iz cestovne blokade za zaustavljanje evikcije naselja da bi se nastavila izgradnja u pripremi za Svjetski kup 2010. godine.

³¹ Iako autor ovog djela izabire termin “vlada”, pozadinsko razumijevanje ne bi trebalo poistovjećivati s onim što se smatra vladom u zapadnom društvu. U *ayllu* tradiciji vodstvo nije privilegirani društveni položaj ili položaj zapovjedanja, već oblik društvene službe.

³² Emily Achtenberg, “Community Organizing and Rebellion: Neighborhood Councils in El Alto, Bolivia,” *Pro-*

Skvotirano naselje *Symphony Way* u Capetownu zajednica je 127 obitelji koje je vlada silom izbacila iz njihovih prijašnjih domova, pokušavajući dostići svoj cilj za 2020. godinu (po *Milenijskim razvojnim ciljevima*) da iskorijeni sve slamove. Vlada je relocirala neke od eviktiranih u šatorski kamp okružen naoružanim čuvarima i bodljikavom žicom, a ostale u Tranzitna relokacijska područja, koja je jedan stanovnik opisao kao “izgubljeno mjesto u paklu” s visokom stopom kriminala i učestalim silovanjem djece.³³

Nakon što su odbili pregovarati s veoma sumnjivim političkim strankama ili živjeti u bilo kojoj od službeno osiguranih paklenih rupa, obitelji *Symphony Waya* odlučile su ilegalno zauzeti područje uz cestu kako bi osnovali svoju zajednicu. Organiziraju se pomoću masovnih skupština, u kojima sudjeluju svi, i visokog stupnja individualne inicijative. Naprimjer, Raise, medicinska sestra koja živi u *Symphony Wayu*, volontira kao učiteljica u društvenom centru, pomaže organizirati djevojački *netball* tim, dječjački nogometni tim, bubnjarski bend, dnevni dječji kamp za praznike i asistira kod rađanja djece. Djeca su u naselju veoma važna i imaju svoj vlastiti odbor za raspravljanje o problemima s kojima se suočavaju. “U odboru rješavamo naše svakodnevne probleme, kad se djeca svađaju i slično. Okupimo se i pričamo. Ima i djece iz drugih naselja, ne samo iz ove ulice”, objašnjava jedan član odbora. Zajednica je višerasna i višereligijska, uključujući rastafarijance, muslimane i kršćane, koji zajedno surađuju da bi njegovali kulturu poštivanja među različitim skupinama. Naselje ima noćnu stražu koja obeshrabruje antisocijalni kriminal i gasi vatre na koje nitko ne pazi. Stanovnici su ruskom anarhistu koji im je bio u posjetu rekli da se u svojoj zajednici osjećaju mnogo sigurnije nego što bi se osjećali u nekom od kampova koje nudi vlada, gdje je kriminal razuzdan, a u *Symphony Wayu* zajednica radi zajedno da bi se zaštitili. “Ovdje, kad je netko u nevolji, svi su tu”, objasnila je Raise. Osjećaj zajedništva razlog je zašto se skvoteri ne žele premjestiti u vladin kamp, unatoč prijetnjama policijskim nasiljem i činjenici da u šatorskom kampu vlada besplatno daje hranu i vodu. “Zajednica je jaka i mi smo je učinili jakom, živeći i radeći zajedno, ali nismo se međusobno poznavali kad smo tek došli ovdje. Ova godina i pol učinila nas je sve velikom obitelji.”

Postoje na tisuće primjera ljudi koji stvaraju gradove, žive gusto naseljeni i zadovoljavaju svoje temeljne potrebe nedostatnim sredstvima, koristeći uzajamnu pomoć i direktnu akciju. Ali što je sa širom slikom? Kako bi se napučeni gradovi prehranjivali bez podjarmljivanja ili iskoristavanja okolice? Može biti da je podjarmljivanje ruralnih područja od strane gradova igralo ulogu u nastanku države tisućama godina ranije. No gradovi ne moraju biti tako neodrživi kao što su sada. Anarhist iz 19. stoljeća, Petar Kropotkin, pisao je o fenomenu koji sugerira zanimljive mogućnosti za anarhističke gradove. Urbani vrtlari u Parizu i užoj okolici pribavljali su većinu gradskog povrća koristeći intenzivnu poljoprivredu potpomognutu mnoštvom gnojiva iz grada, kao i industrijskim proizvodima, poput stakla za staklenike, što je za zemljoradnike u ruralnim krajevima bilo preskupo. Ovi vrtlari iz predgrađa živjeli su dovoljno blizu gradu da bi mogli dolaziti svaki tjedan prodavati svoje proizvode na tržnici. Spontani razvoj ovog sustava vrtlarenja bio je jedna od Kropotkinovih inspiracija u pisanju o anarhističkim gradovima.

U Kubi se centralizirana industrijska poljoprivreda urušila nakon pada Sovjetskog bloka, koji je bio glavni opskrbljivač Kube naftom i strojevima. Stezanje SAD-ovog embarga koje je uslijedilo, samo je pogoršalo situaciju. Prosječan Kubanac izgubio je devet kilograma. Ubrzo se dobar dio

gressive Planning, No. 172, ljeto 2007.

³³ Svi citati o *Symphony Wayu* su iz Daria Zelenova, “Anti-Eviction Struggle of the Squatters Communities in Contemporary South Africa”, rad predstavljen na konferenciji “Hierarchy and Power in the History of Civilizations”, na Ruskoj akademiji znanosti u Moskvi, lipanj 2009.

zemlje prebacio na intenzivnu urbanu poljoprivredu na malo. Do 2005. godine polovinu svježih proizvoda koje je konzumiralo dva milijuna stanovnika Havane proizvelo je otprilike dvadeset i dvije tisuće urbanih vrtlara u samom gradu.³⁴ Pariški primjer koji je zabilježio Kropotkin pokazuje da se takvi pomaci mogu pojaviti i bez vodstva države.

A što s poplavama, sušama i drugim katastrofama?

Vlasti ostvaruju dodatnu kontrolu takozvanim kriznim ovlastima, zbog pretpostavke da je tijekom hitnog stanja nužna veća centralizacija. Naprotiv, centralizirane strukture manje su agilne u odgovaranju na kaotične situacije. Studije pokazuju da nakon prirodnih katastrofa većinu spašavanja pružanja humanitarne pomoći provode obični ljudi, a ne vladini stručnjaci ili profesionalni djelatnici za pružanje pomoći. Vladina pomoć obično promovira političke programe poput podrške političkim saveznicima protiv njihovih protivnika, širenje genetički modificirane hrane i potkopavanje lokalne poljoprivrede ogromnim pošiljkama besplatne hrane koju brzo zamijeni komercijalni uvoz (koji tada monopolizira nestabilno tržište). Ne treba smetnuti s uma i da je značajan udio međunarodne trgovine oružjem prerušen u vladine pošiljke pomoći.

Moguće je da bi ljudima tijekom katastrofa bilo bolje bez vlasti. I mi možemo razviti učinkovite alternative vladinoj pomoći temeljene na principu solidarnosti. Ako jednu anarhističku zajednicu pogodi katastrofa, može računati na pomoć od drugih. Dok je u kapitalističkom kontekstu katastrofa prilika za politički motivirane oblike pomoći, ako ne i izravan oportunitizam, anarhisti pomažu besplatno uz uvjerenje da će biti uzvraćeno kada dođe vrijeme.

Ponovno Španjolska 1936. godine pruža dobar primjer. U Mas de las Matasu, kao i u drugim dijelovima, kantonska (područna) skupština pratila je manjkove i viškove te dogovarala ravnomjernu raspodjelu. Dio njihovog zaduženja bilo je osiguravanje da su svi kolektivi zbrinuti u slučaju prirodnih katastrofa.

Naprimjer: ove godine glavne usjeve Mas de las Matasa, Sena i La Ginebrose uništile su oluje s tučom. U kapitalističkom režimu takve prirodne katastrofe značile bi beskrajne oskudice, teške dugove, zatvaranja i čak emigraciju nekih radnika na nekoliko godina, ali u uređenju liberterske solidarnosti ove poteškoće prevladane su uz napore čitavog kantona. Provizije, sjeme, [...] sve potrebno za popravak štete, pribavljeno je u duhu bratstva i solidarnosti – bez uvjeta, bez ugovaranja dugova. Revolucija je stvorila novu civilizaciju!³⁵

Anarhizam je jedna od rijetkih revolucionarnih ideja koje ne iziskuju modernizaciju; anarhistička društva mogu se organizirati na bilo kojoj održivoj tehnološkoj razini. To znači da društva koja su trenutno lovačko-sakupljačka ili skupine ljudi koji odaberu takav životni stil, mogu prakticirati ovaj najefikasniji i ekološki oblik opstanka najprikladniji za otporan ekosustav koji je manje osjetljiv na prirodne katastrofe.

³⁴ Oxfam America, "Havana's Green Revelation", www.oxfamamerica.org [Pristupljeno 5. prosinca 2005.]

³⁵ Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 1974, 163.-164. str.

Zadovoljavanje naših potreba bez vođenja računice

Kapitalizam je proizveo neke zadivljujuće naprave, ali vojska i policija gotovo uvijek prve koriste nove tehnologije i često su najbogatiji ljudi jedini koji od njih imaju koristi. Kapitalizam je proizveo nezamislivo bogatstvo, ali zatrpan je parazitima koji ih nisu proizveli i koji gospodare plaćenim robovima i radnicima koji su ih stvorili. Natjecanje se može činiti kao koristan princip za ohrabrivanje učinkovitosti – ali učinkovitosti u koju svrhu? Ispod mitologije koju je stvorio, kapitalizam zapravo nije natjecateljski sistem. Radnici su podijeljeni i zavađeni, dok elita surađuje kako bi održala njihovu podjarmljenost. Bogati se možda natječu za veće komade torte, ali redovito se udružuju kako bi osigurali da je torta svaki dan ispečena i donesena na njihov stol. Dok je kapitalizam još bio novi fenomen, mogao se iskrenije opisati, bez brkanja s desetljećima propagande o njegovim navodnim prednostima. Abraham Lincoln, koji teško da je bio anarhist, mogao je vidjeti dovoljno jasno da “kapitalisti općenito djeluju harmonično i sporazumno kako bi operušali narod”.

Kapitalizam je užasno razočarao u zadovoljavanju ljudskih potreba i brizi o pravednoj raspodjeli dobara. Diljem svijeta milijuni umiru od izlječivih bolesti jer si ne mogu priuštiti lijek koji bi ih spasio i ljudi umiru od gladi dok njihove zemlje izvoze komercijalne usjeve. U kapitalizmu je sve na prodaju – kultura je roba kojom se može manipulirati da bi se prodalo donje rublje ili krema za kožu, priroda je resurs koji se treba isušiti i uništiti za profit. Ljudi moraju prodavati svoje vrijeme i energiju vlasničkoj klasi kako bi mogli otkupiti komadić onoga što su proizveli. Ovo je duboko ukorijenjen sistem koji oblikuje naše vrijednosti i odnose te se opire većini pokušaja da ga se ukine. Socijalistička revolucija u SSSR-u i Kini nije išla dovoljno duboko. Budući da nikad nisu u potpunosti ukinuli kapitalizam, ponovno se pojavio, snažniji nego prije. Mnogi anarhistički pokušaji također nisu otišli dovoljno duboko; kapitalizam bi se u ovim eksperimentima možda ponovno pojavio da ih neprijateljske vlade nisu slomile.

Nadmoć i otuđenje moraju se pratiti do njihovih korijena. Nije dovoljno da radnici imaju kolektivno vlasništvo nad svojim tvornicama ako ih kontroliraju menadžeri, a rad ih i dalje svodi na strojeve. Otuđenje nije samo izostanak zakonskog vlasništva nad sredstvima i plodovima proizvodnje – ono je nedostatak kontrole nad vlastitim odnosima sa svijetom. Radničko vlasništvo nad tvornicom beznačajno je ako njome i dalje upravljaju drugi za svoju korist. Radnici se moraju organizirati sami i direktno kontrolirati tvornicu. Čak i ako direktno kontroliraju tvornicu, otuđenje i dalje postoji gdje širi ekonomski odnosi, sama tvornica, diktira oblik koji njihov rad poprima. Može li osoba biti istinski slobodna dok radi na pokretnoj traci, uskraćena za kreativnost i tretirana kao stroj? Oblik rada kao takvog se mora promijeniti, tako da ljudi mogu slijediti vještine i aktivnosti koje ih usrećuju.

Odvajanje rada od drugih ljudskih aktivnosti jedan je od korijena otuđenja. Sama proizvodnja postaje neka vrsta opsesije koja opravdava iskorištavanje ljudi ili uništavanje okoliša zbog učinkovitosti. Ako na sreću gledamo kao na ljudsku potrebu ništa manju od hrane ili odjeće, gubi se podjela između produktivnih i neproduktivnih aktivnosti, između rada i igre. Skvoterski pokret u Barceloni i ekonomije darivanja mnogih urođeničkih društava primjer su brisanja granica između rada i igre.

U slobodnom društvu razmjena je jednostavno simbolično jamstvo da svi doprinose zajedničkim resursima – ljudi ne gomilaju resurse ili iskorištavaju druge, jer moraju dati kako bi mogli primati. Međutim, razmjena može prouzročiti probleme pridodajući kvantitativnu vrijednost svakom predmetu i iskustvu, lišavajući ih njihove subjektivne vrijednosti.

Dok je nekad sladoled vrijedio deset minuta ugone na suncu, a knjiga nekoliko poslijepodneva užitka i refleksije, a možda i uvida koji mijenjaju život, nakon što su ova dobra procijenjena skladno režimu razmjene, jedan sladoled vrijedi četvrtinu knjige. Dalje u ovom procesu, da bi se razmjena učinila učinkovitijom, posljedično određujući kvantitativnu vrijednost kao inherentnu a ne komparativnu, jedan sladoled vrijedi jednu jedinicu valute, a knjiga četiri jedinice valute. Novčana vrijednost zamjenjuje subjektivnu vrijednost predmeta – užitak koji ljudi od njega dobivaju. S jedne strane su ljudi i njihove želje izbačeni iz jednadžbe, a s druge su sve vrijednosti – užitak, korisnost, inspiracija – apsorbirane u kvantitativnu vrijednost, te novac kao takav postaje simbol svih ovih drugih vrijednosti.

Kao rezultat, posjedovanje novca simbolizira imanje pristupa užitku ili ispunjenju želje, ali novac, pridajući kvantitativnu vrijednost, ometa predmetima osjećaj ispunjenja koji bi mogli doživjeti, jer ljudi ne mogu iskusiti kvantitativnu, apstraktnu vrijednost. Kod jedenja sladoleda, zadovoljstvo je u činu – ali kod kupovanja robe vrijednost je u kupnji, magičnom trenutku u kojem se apstraktna vrijednost transformira u opipljivo posjedovanje. Novac ima toliko moćan utjecaj na predodžbu vrijednosti da sama potrošnja uvijek smanjuje vrijednost: kad je roba kupljena, gubi svoju vrijednost, osobito kad ljudi počinju preferirati apstraktne vrijednosti nad subjektivnim. Nadalje, kupivši ih, ti gubiš novac i tvoj ukupni posjed simboličke vrijednosti se smanjuje – odatle dolazi izjedajući osjećaj krivnje koji prati trošenje novca.

Kao dodatak otuđenju, razmjena stvara nadmoć: ako netko prikupi više kvantitativne vrijednosti, pridobio je pravo na veći dio zajedničkih resursa. Sustavi razmjene i valute, kao i mreža trampe u Argentini ili sustav kupona za kupovanje dobara u dijelovima anarhističke Španjolske, oslanjaju se na običaje i društvene sporazume kako bi spriječili ponovni nastanak kapitalizma. Naprimjer, ekonomije darivanja mogle bi funkcionirati na lokalnoj razini, s razmjenom isključivo u regionalnom trgovanju. Ljudi bi mogli namjerno uspostaviti radna okruženja koja potiču osobni razvoj, kreativnost, zabavu i samoorganizaciju, dok bi se decentralizirane federacije takvih radnih mjesta mogle međusobno nagrađivati kuponima za dobra koja proizvode tako da svaka osoba ima pristup bogatstvu koje svi stvaraju.

Hvalevrijedan je izazov u potpunosti ukloniti razmjenu i valutu. U besplatnim trgovinama ili Freecycleu simboličko jamstvo koje pružaju razmjena ili trampa nije potrebno. Uvjerenje da će svi doprinijeti zajedničkom obilju izvire iz kulture samih prostora. Kao sudionik izražavaš želju za davanjem i primanjem, a tvoja uključenost u društveni prostor povećava se provođenjem objektivnosti. U takvom kontekstu davanje godi jednako kao i primanje.

Svijet je dovoljno izdašan da zadovolji potrebe svijui. Oskudica je opasna iluzija koja funkcionira kao samoispunjavajuće proročanstvo. Jednom kad ljudi prestanu davati i krenu nagomilavati, kolektivno bogatstvo se smanjuje. Ako nadvladamo strah od oskudice, sama oskudica nestaje. Zajednički resursi bit će dovoljni ako svi dijele i doprinose, ili čak samo većina ljudi. Ljudi vole biti aktivni, stvarati i poboljšavati stvari. Ako imaju pristup zajedničkim resursima i pošteđeni su bijede plaćenog ropstva, stvorit će mnogo stvari koje su im potrebne i koje im pružaju ugodu, kao i infrastrukturu potrebnu za izradu i distribuciju tih stvari.

Preporučena literatura

Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 1974.

- Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey Through Argentina's Popular Uprising*. Leeds. UK: University of Leeds, 2004.
- Michael Albert, *Parecon: Life After Capitalism*. New York: Verso, 2003.
- Peter Kropotkin, *Fields, Factories and Workshops Tomorrow*. London: Freedom Press, 1974.
- Jac Smit, Annu Ratta i Joe Nasr, *Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities*. UNDP, Habitat II Series, 1996.
- The Curious George Brigade, *Liberate, Not Exterminate*. New York: CrimethInc., 2005.
- Gonzalo Casanova, *Armarse Sobre Las Ruinas: Historia del movimiento autónomo en Madrid (1985–1999)*. Madrid: Potencial Hardcore, 2002.
- VV.AA *Colectividades y Ocupación Rural*. Madrid: Traficantes de Sueños, 1999.
- Marcel Mauss, *The Gift: forms and functions of exchange in archaic societies*. 1924 (Englesko izdanje London: Routledge Press, 1990).
- p.m. *Bolo'Bolo*. Zurich: Paranoia City Verlag, 1983.

4. Okoliš

Nijedna filozofija ili pokret za oslobođenje ne mogu ignorirati povezanost između ljudskog iskorištavanja okoliša i našeg međusobnog iskorištavanja, niti ignorirati suicidalno usmjerenje industrijskog društva. Slobodno društvo mora sa svojom bioregijom stvoriti odnose poštovanja i održivosti, uvažavajući ovisnost ljudi o zdravlju čitave planete.

Što će nekoga spriječiti da uništava okoliš?

Neki se ljudi protive kapitalizmu zbog zaštite okoliša, ali misle da je neka vrsta države nužna kako bi se spriječio ekocid. Međutim, sama država je oruđe za eksploataciju prirode. Socijalističke države poput Sovjetskog Saveza i Narodne Republike Kine jedni su od najekocidnijih režima koje je moguće zamisliti. To što ta dva društva nikad nisu izbjegla dinamici kapitalizma, karakteristika je državne strukture – uvjetuje hijerarhijske, eksploatirajuće ekonomske odnose kontrole i zapovijedanja, a jednom kad kreneš igrati tu igru, ništa nije bolje od kapitalizma. Doduše, država pruža mogućnost prisilnog mijenjanja ljudskog ponašanja na masovnoj razini i ta moć privlači neke ekologe. Nekoliko država u svjetskoj povijesti uistinu jest provelo mjere zaštite, kad je spašavanje okoliša odgovaralo njihovim strateškim interesima. Jedna od najistaknutijih je Japan koji je zaustavio i poništio krčenje šuma u arhipelagu u vrijeme Meiji razdoblja, ali u ovom i drugim slučajevima, zaštita okoliša koju provodi država popraćena je porastom eksploatacije u tuđini. Japansko društvo troši povećane količine uvezanog drva, podržava krčenje šuma u drugim zemljama i pruža poticaj za razvoj imperijalističke vojske za osiguravanje ovih važnih resursa. Ovo je dovelo ne samo do pustošenja okoliša, nego i do rata i genocida. I u Zapadnoj Europi je državna zaštita okoliša ostvarena uz trošak povećane kolonijalne eksploatacije koja je također rezultirala genocidom.

U manjim društvima postojanje elite obično pojačava eksploataciju okoliša. Poznato urušavanje društva na Uskršnjem otoku uvelike je uzrokovala elita koja je prisiljavala društvo da postavlja kipove njima u čast. Ovaj kompleks izgradnje kipova ogolio je otok, jer je bio potreban velik broj trupaca za njihovo održavanje i transportaciju, a poljoprivredna zemlja za prehranu radnika omogućena je uz dodatni gubitak šuma. Bez šuma tlo je naglo postalo neplodno, a bez hrane je propala i ljudska populacija. Međutim, nisu jednostavno izgladnjeli ili smanjili stopu nataliteta – elitni klanovi međusobno su zaratili, rušeći kipove protivnika i provodeći pljačke koje su kulminirale kanibalstvom, dok gotovo čitavo društvo nije izumrlo.¹

Decentralizirano, komunitarno društvo sa zajedničkim vrijednostima zaštite okoliša najbolje je opremljeno za sprječavanje njegova uništenja. U ekonomijama koje iznad trgovine i proizvodnje vrednuju lokalnu samoodrživost, zajednice se moraju nositi s posljedicama koje njihovo ponašanje ima na okoliš. Ne mogu drugima platiti da odvoze njihovo smeće ili da se izgladnjuju kako bi oni bili u izobilju.

¹ Ovu teoriju sudbine Uskršnjeg otoka uvjerljivo zagovara Jared Diamond u *Collapse: How Societies Choose to*

Lokalna kontrola resursa također destimulira prenapučenost. Studije pokazuju da će članovi društva, ako mogu izravno vidjeti kako prevelik broj djece svima smanjuje resurse, veličinu svoje obitelji prilagoditi okvirima održivosti. Međutim, kad se ta lokalna društva uključe u globaliziranu ekonomiju u kojoj se većina resursa i otpada uvozi i izvozi, a oskudica proizlazi iz naizgled arbitrarnih nestabilnosti cijena, a ne iscrpljenja lokalnih resursa, broj stanovnika neodrživo raste, iako su im dostupni učinkovitiji oblici kontracepcije². U *Seeing like a State (Gledati kao država)*, James Scott objašnjava kako vlade prisilno uvode "čitljivost ponašanja" – uniformnost koja omogućuje razumijevanje "odozgo", kako bi kontrolirale i pratile svoje podanike. To rezultira time da takva društva gube lokalno znanje potrebno za razumijevanje problema i situacija.

Kapitalizam, kršćanstvo i zapadnjačka znanost po pitanju prirode dijele izvjesnu mitologiju koja ohrabruje eksploataciju i bezobzirnost, držeći da je prirodni svijet mrtav, mehanički i da postoji za zadovoljavanje ljudi. Ova megalomanija koja se kamuflira kao Razum ili Sveta Istina pokazala se suicidalnom. Umjesto toga trebamo kulturu koja poštuje prirodni svijet kao živu, svepovezanu cjelinu i razumije naš položaj unutar nje. Bruce Stewart, maorski pisac i aktivist, rekao je u intervjuu, pokazujući na lozu u cvatu koju je posadio kraj svoje kuće:

Ova loza više nema ime. Naše maorsko ime je izgubljeno, morat ćemo naći drugo. Samo je jedna ovakva biljka ostala na svijetu, na otoku prepunom koza. Mogla bi nestati bilo kad, pa sam nabavio sjeme i ovdje ga posadio. Loza je narasla i premda joj obično treba dvadeset godina da procvate, ova cvjeta nakon sedam.

...Ako želimo preživjeti, svatko od nas mora postati *kaitiaki*, što je meni najvažniji dio moje maorske kulture. Moramo postati čuvari, staratelji, skrbnici. U starim vremenima svaka bi *whanau*, ili obitelj, brinula o određenom dijelu zemlje. Jedna obitelj pazila bi na rijeku od određenog kamena do sljedećeg zavoja. I bili su *kaitiakiji* ptica i riba i biljaka. Znali su kad je vrijeme da ih odvedu jesti, a kada nije. Kad je ptice trebalo zaštititi, ljudi su na njih stavili *rahui*, što je označavalo da su ptice privremeno svete. Neke ptice su trajno bile *tapu*, što je označavalo da su trajno zaštićene. Ta zaštita je bila toliko jaka da bi ljudi umirali ukoliko je prekrše. Toliko je jednostavno. Nadgledanje nije bilo potrebno. U svojoj gorljivosti da odbarbare moje pretke, kršćanski misionari ubili su koncept *tapua* zajedno s mnogim drugima.³

Tikopia, pacifički otok koji nastanjuju Polinežani, dobar je primjer decentraliziranog, anarhijskog društva koje se uspješno nosilo s po život opasnim problemima okoliša. Otok ima samo 4,6 km² i podržava 1.200 stanovnika – tj. tristotinjak stanovnika po kvadratnom kilometru obradive zemlje. Zajednica je tri tisuće godina bila održiva. Otok je prekriven voćnjacima koji oponašaju

Fail or Succeed. New York, Viking, 2005.

² Eric Alden Smith, Mark Wishnie, "Conservation and Subsistence in Small-Scale Societies", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 29, 2000, 493.-524. str. "Zbog sve veće gustoće naseljenosti i političke centralizacije zajednice mogu premašiti veličinu i homogenost nužne za endogeni sistem komunitarnog upravljanja." (505. str.) Autori također ističu da je kolonijalno i postkolonijalno upletanje ugasilo mnoge sisteme komunitarnog upravljanja resursima. Bonnie Anna Nardi, "Models of Explanation in Anthropological Population Theory: Biological Determinism vs. Self-Regulation in Studies of Population Growth in Third World Countries," *American Anthropologist*, Vol. 83, 1981. Nardi ističe da, kako donošenje odluka, društvo i identitet prelaze iz manjeg opsega na nacionalnu razinu, kontrola nataliteta gubi svoju učinkovitost (40. str.)

³ Bruce Stewart, citiran u: Derrick Jensen, *A Language Older than Words*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing Company, 2000, 162. str.

prirodne kišne šume. Na prvi pogled većina je prekrivena šumom, iako su prave kišne šume ostale samo na nekoliko strmih dijelova. Tikopia je dovoljno mala da se svi njeni stanovnici mogu upoznati s čitavim ekosistemom. Izolirana je, pa dugo nisu mogli uvoziti resurse ili izvoziti proizvode svog životnog stila. Svaki od četiri klana ima poglavicu, iako ove poglavice nemaju moć prisile i imaju ceremonijalnu ulogu čuvara tradicije. Tikopia je među najmanje društveno stratificiranim polinezijskim otocima; naprimjer, poglavice i dalje moraju raditi i proizvoditi vlastitu hranu. Kontrola populacije univerzalna je vrijednost i roditelji smatraju da je nemoralno imati više od određenog broja djece. U jednom istaknutom primjeru moći koju imaju ove zajedničke vrijednosti, oko 1600. godine otočani su zajedno odlučili prestati uzgajati svinje. Zaklali su sve svinje na otoku, iako je svinjsko meso bilo visoko vrednovan izvor hrane, jer je uzgoj svinja bio najveća prijetnja okolišu⁴. To možda ne bi bilo moguće u stratificiranijem, hijerarhijskom društvu, jer bi elita vjerojatno prisilila siromašnije ljude da snose posljedice njihovog životnog stila, umjesto da se odreknu cijenjenih luksuznih proizvoda.⁵

Prije kolonizacije i pogubnog pojavljivanja misionara, metode kontrole populacije na Tikopiji obuhvaćale su prirodnu kontracepciju, pobačaj i apstinenciju za mlade ljude – iako je ovo bio solidarni celibat koji se ticao zabrane reprodukcije, a ne seksa. Tikopi su osim toga koristili druge oblike kontrole populacije, poput infanticida, koje bi mnogi ljudi u drugim društvima smatrali nedopustivima, ali i dalje su nam vrijedan primjer, jer uz učinkovitost moderne kontracepcije i tehnika pobačaja, nisu potrebne druge metode za decentralizirani pristup kontroli populacije. Najvažnije obilježje primjera Tikopije je njihov etos: njihova spoznaja da žive na otoku s ograničenim resursima, gdje bi povećanje populacije bilo jednako samoubojstvu. Druga polinezijska otočna društva ignorirala su tu činjenicu i kasnije izumrla. Planet Zemlja je u tom smislu također otok, pa moramo razviti i globalnu osviještenost i lokalizirana gospodarstva, kako bismo mogli izbjeći premašivanje kapaciteta otoka i ostati svjesni drugih živih bića s kojima ga dijelimo.

Danas većina svijeta nije organizirana u zajednice koje su osjetljive na ograničenja lokalne sredine, ali takve zajednice mogle bi se ponovno uspostaviti. Raste pokret ekološki održivih zajednica, ili ekosela, koja su organizirana po horizontalnim, nehijerarhijskim principima, sa skupinama od desetak do nekoliko stotina ljudi koji se okupljaju kako bi stvorili organske, održive, anarhijske zajednice. Ova sela izgrađena su tako da maksimiziraju iskoristivost resursa i ekološki su održiva, a njeguju i osjetljivost za lokalnu sredinu na kulturalnoj i duhovnoj razini. Takva ekosela predvodnici su razvoja održive tehnologije. Svaka alternativna zajednica može degenerirati u *yuppie*⁶ eskapizam, pa i ekosela, ali većina ih teži razvijanju i širenju inovacija koje se tiču šireg društva i ne zatvaraju se u sebe. Kako bi pospješili širenje ekosela i prilagodili ih svim područjima svijeta te potpomogli koordinaciju između postojećih ekosela, četiri stotine delegata iz četrdeset zemalja sastalo se 1995. godine u Findhornu u Škotskoj i pokrenulo *Global Ecovillage Network* (Globalnu mrežu ekosela).

Svako ekoselo je različito, ali nekoliko primjera može oslikati njihovu različitost. *Farma*, u ruralnom Tennesseeju, ima tristo i pedeset stanovnika. Osnovana 1971., ima malčirane vrtove, solarne tuševe, održivi uzgoj *shiitake* gljiva, kuće od bala slame i centar za edukaciju ljudi iz čitavog svijeta za izgradnju vlastitih ekosela. *Old Bassaisa* (*Stara Bassaisa*) u Egiptu ima nekoliko

⁴ Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York: Viking, 2005, 292.-293. str.

⁵ Na primjer, SAD i Zapadna Europa, odgovorne za većinu svjetskih stakleničkih plinova, trenutno prisiljavaju stotine milijuna ljudi da svake godine umiru umjesto da ograniče svoju kulturu automobila i smanje svoje emisije plinova.

⁶ *Nap. prev.* u žargonu: mladi, ambiciozni, visokoobrazovani stručnjak zaposlen u gradu

stotina stanovnika i postoji tisućama godina. Stanovnici su usavršili ekološki i održivi dizajn sela prema tradicionalnim metodama. *Old Bassaisa* sada ima centar za *Studije budućnosti* gdje razvijaju novu održivu tehnologiju, poput uređaja za proizvodnju metana koji iz kravljeg izmeta izdvaja plinove, pa ne moraju koristiti drvo za ogrjev. Otpatke koriste kao gnojivo na poljima. *Ecotop*, blizu Düsseldorfa u Njemačkoj, čitavo je predgrađe sa stotinama stanovnika koji žive u nekoliko četverokatnih zgrada i nekoliko izdvojenih domova. Arhitektura potiče osjećaj zajedništva i slobode, s brojnim zajedničkim i privatnim prostorima. Između zgrada, u svojevrsnom središtu sela, višenamjenski je prostor koji služi kao dvorište/igralište/pješačka zona, kao i zajednički vrtovi te mnoštvo biljaka i stabala. Zgrade, koje su potpuno moderne, urbane estetike, izrađene su od prirodnih materijala i dizajnirane s pasivnim grijanjem i hlađenjem te biološkom obradom otpadnih voda na licu mjesta.

Earthhaven, s otprilike šezdeset stanovnika, osnovali su 1995. u Sjevernoj Karolini permakulturni dizajneri. Sastoji se od nekoliko skupina susjedstava smještenih u strmom gorju Appalachi. Većina zemlje prekrivena je šumom, ali stanovnici su nedavno donijeli tešku odluku da raščiste dio šume za vrtove kako bi se približili samoodrživosti po pitanju hrane, umjesto da povećavaju troškove svog načina života kupujući hranu drugdje. Dugo su pričali o tome, duhovno se pripremili te pokušali s poštovanjem raščistiti zemlju. Ovakav stav koji bi kapitalistička ideologija prozvala sentimentalnim i neučinkovitim, upravo je ono što bi moglo spriječiti uništenje okoliša u anarhističkom društvu.

Potrebna je i vatrenost i spremnost na direktnu akciju za obranu okoliša. Na tjesnacu Tehuantepec, u Oaxaci u Mexicu, anarhističko i antiautoritarno urođeničko stanovništvo pokazalo je upravo te osobine u obrani zemlje od niza prijetnji. Organizacije poput *Union of Indigenous Communities of the Northern Zone of the Isthmus* (Savez urođeničkih zajednica sjevernog područja tjesnaca), UCIZONI, koja obuhvaća stotinu zajednica u Oaxaci i Veracruzu, a kasnije i anarhistička/magonistička skupina CIPO-RFM⁷, borile su se protiv po okoliš pogubnih izgradnji vjetroelektrana, uzgajališta morskih račića, plantaža eukaliptusa te oduzimanja zemlje od strane drvne industrije. Smanjili su i ekonomske pritiske za iskorištavanjem okoliša uspostavivši kooperative za kukuruz i kavu te gradeći škole i klinike. Uspostavili su i mreže autonomnih radiostanica kako bi obrazovali ljude o opasnostima za okoliš te informirali okolne zajednice o novim industrijskim projektima koji bi uništili još zemlje. Urođeničke zajednice su 2001. godine prekinule izgradnju autoceste koja je bila dio *Plana Puebla Panama* (neoliberalnog megaprojekta koji je trebao povećati Sjevernu i Južnu Ameriku s transportnom infrastrukturom dizajniranom da poveća protok dobara). Tijekom pobune Zapatista 1994. godine zatvorili su transportne linije kako bi usporili kretanje vojske, te su blokirali autoceste i zatvorili vladine urede u znak podrške ustanku diljem Oaxace 2006. godine.

Ministarstvo prometa Minnesota je 1998. godine željelo preusmjeriti autocestu kroz park u Minneapolisu uz tok rijeka Minnesota i Mississippija. Predloženo preusmjerenje uništilo bi područje sa starim drvećem, dragocjenim hrastovim savanskim ekosistemom, prastarim izvorom vode i svetim mjestima Indijanaca – bitnim divljim prostorom u središtu grada koji je služio i kao utočište mnogim susjedima. Indijanski aktivisti unutar *Pokreta američkih Indijanaca* i Mendota Mdewakanton Dakota zajednica okupili su se kako bi surađivali s bjelačkim stanovništvom,

⁷ Nap. prev. CIPO-RFM stoji za *Consejo Indígena Popular de Oaxaca "Ricardo Flores Magón"* (Narodno vijeće urođenika Oaxace "Ricardo Flores Magón"), koje nosi naziv po navedenom anarhistu utjecajnom u Meksičkoj revoluciji i revolucionarnom pokretu u Latinskoj Americi.

ekolozima iz organizacije *Earth First! (Prvo zemlja!)* i anarhistima iz čitave zemlje u spriječavanju izgradnje autoceste. To je rezultiralo *Slobodnom državom Minnehaha*, autonomnom zonom koja je postala prva i najdulja gradska anticestovna okupacija u povijesti SAD-a. Stotine ljudi zauzelo je zemlju na godinu i pol kako bi spriječili Ministarstvo prometa u sječi drveća i gradnji autoceste, a dodatne tisuće podupirale su i posjećivale Slobodnu državu. Okupacija je osnažila bezbrojne sudionike, ponovno povezala mnoge pripadnike plemena Dakota s njihovim nasljedstvom, pridobila potporu brojnih susjeda, stvorila jednogodišnju autonomnu zonu i samoorganiziranu zajednicu te značajno odgodila uništenje područja – kupujući vrijeme tijekom kojeg su mnogi bili u mogućnosti otkriti i uživati u prostoru na intiman i duhovan način.

Država je morala pribjeći brojnim represivnim mjerama kako bi suzbila okupaciju. Ljudi su podvrgnuti uznemiravanju, nadzoru i infiltraciji. Vojska policajaca u više je navrata upadala u kamp i uništavala ga; ljudi su mučeni, hospitalizirani i gotovo ubijeni, a preko stotinu ih je uhićeno. Država je na kraju srušila stabla i izgradila autocestu, ali prosvjednici su uspjeli sačuvati izvor Coldwater, koji je sveto mjesto tamošnjih Indijanaca i važan dio lokalnog riječnog područja. Indijanci su proglasili važnu moralnu pobjedu.

Stanovnici Minneapolisa u početku su podržavali ovaj destruktivni projekt zbog navodnih prometnih beneficija, ali otpor za očuvanje parka ih je pridobio, pa su se u konačnici protivili autocesti. Da je odluka bila na njima, autocesta se ne bi izgradila. Slobodna država stvorila je i njegovala koalicije i saveze zajednica koji traju do danas, oblikujući nove generacije radikalnih zajednica i inspirirajući slična nastojanja diljem svijeta.

Blizu Edinburgha u Škotskoj ekoanarhisti su imali još više uspjeha u spašavanju šume. *Bilston Glen*, anticestovni kamp, u vrijeme pisanja postoji preko sedam godina, privlačeći stotine ljudi na sudjelovanje i zaustavljajući izgradnju zaobilaznice koju žele veliki biotehnološki objekti s tog područja. Kako bi ljudima omogućili da tamo trajno žive s malim utjecajem na šumu i kako bi policiji otežali evikciju, aktivisti su izgradili kuće na stablima, u kojima ljudi žive tijekom čitave godine. Selo je svakako niskotehnološko, ali ima mali ekološki otisak, a neke od kuća su vidno napravljene s ljubavlju, dovoljno udobne da bi se smatrale stalnim domovima. Otprilike desetak stanovnika brine i o šumi, uklanjajući invazivne i potičući razvoj autohtonih vrsta. Selo na stablima *Bilston Glen* samo je jedno od dugog niza anticestovnih okupacija i ekoloških direktnih akcija u Ujedinjenom Kraljevstvu koje stvaraju kolektivne pritiske zbog kojih država dvaput promisli o izgradnji novih cesta ili izbacivanju prosvjednika. Selo također prelazi granicu jednostavnog protivljenja politici vlade i stvaranja novih odnosa s okolišem: tijekom njegove obrane, desecima ljudi je šuma postala dom, a stotine drugih su sami osjetili važnost povezivanja s prirodom uz poštivanje i obranu iste od zapadne civilizacije.

A što s globalnim ekološkim problemima poput klimatskih promjena?

Anarhisti još nemaju iskustva sa suočavanjem s globalnim problemima jer su naši uspjesi dosada bili jedino lokalni i privremeni. Nedržavna, anarhijska društva nekad su prekrivala svijet, ali to je bilo mnogo prije postojanja globalnih ekoloških problema poput onih koje je stvorio kapitalizam. Danas su članovi mnogih od tih urođeničkih društava u prvim redovima globalnog otpora uništavanju okoliša od strane vlada i korporacija.

Anarhisti i koordiniraju otpor na globalnoj razini. Organiziraju međunarodne prosvjede protiv glavnih zagađivača i država koje ih podupiru, poput mobilizacija zbog sastanaka G8, koje su

okupile stotine tisuća ljudi iz više desetaka zemalja kako bi demonstrirali protiv država najodgovornijih za globalno zatopljenje i druge probleme. Kao odgovor na globalnu aktivnost transnacionalnih korporacija, ekološki osviješteni anarhisti globalno razmjenjuju informacije. Na taj način aktivisti diljem svijeta mogu koordinirati simultane aktivnosti protiv korporacija, usmjeravajući se na tvornicu zagađivača ili rudnik na jednom kontinentu, trgovine na drugom, a međunarodno sjedište ili sastanak dioničara na trećem kontinentu.

Naprimjer, glavne prosvjede, bojkote i akcije sabotaze Shella koordinirali su ljudi u Nigeriji, Europi i Sjevernoj Americi tijekom 1980.-ih i '90.-ih. Autonomisti u Danskoj su 1986. godine simultano zapalili brojne Shellove postaje diljem zemlje tijekom svjetskog bojkota za kažnjavanje Shella zbog podupiranja vlade odgovorne za aparthejd u Južnoj Africi. U Nizozemskoj je tajna antiautoritarna grupa RARA (*Revolutionary Anti-Racist Action / Revolucionarna antirasistička akcija*) provela kampanju nesmrtonosnih postavljanja eksploziva protiv Shella, igrajući ključnu ulogu u prisiljavanju Shella na odlazak iz Južne Afrike. Kad je 1995. Shell želio iskopati naftnu bušotinu u Sjevernom moru, prosvjedi u Danskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, okupacija naftne bušotine od strane Greenpeace aktivista te paleži i pucanje na Shellove postaje u dva različita grada u Njemačkoj, kao i bojkot koji je za 10% smanjio prodaju u toj zemlji, prisilili su ih na odustajanje od planova⁸. Ovakva nastojanja preteča su decentraliziranih globalnih mreža koje bi mogle zaštititi okoliš u anarhističkoj budućnosti. Ukoliko uspijemo u rušenju kapitalizma i države, uklonit ćemo najveće sistemske zagađivače okoliša, kao i strukturalna ograničenja koja trenutno ometaju aktivnosti zaštite prirode.

Postoje povijesni primjeri nedržavnih društava koja na kolektivne probleme okoliša odgovaraju kroz decentralizirane mreže. Iako problemi nisu bili globalni, relativna udaljenost s kojom su se suočavali – s informacijama koje putuju brzinom pješaka – vjerojatno je bila veća od udaljenosti kojima je obilježen današnji svijet, u kojem ljudi mogu komunicirati trenutačno čak i ukoliko žive na suprotnim stranama planeta.

Tonga je pacifički arhipelag nastanjen Polinežanima. Prije kolonizacije imali su centralizirani politički sustav s nasljednim vodstvom, ali daleko manje centraliziran od države, dok je vodina moć prisile bila ograničena. Stanovništvo Tonge je 3.200 godina uspjelo očuvati održive prakse na arhipelagu od 746 kvadratnih kilometara s desecima tisuća stanovnika⁹. Nisu imali komunikacijsku tehnologiju pa su informacije putovale sporo. Tonga je prevelik da bi jedan zemljoradnik imao saznanja o svim otocima ili čak o svima od velikih otoka. Vođa je tradicionalno mogao voditi i omogućavati održive prakse, ne oslanjajući se na silu, ali zato što je imao pristup informacijama iz čitavog područja, baš kao što bi imala federacijska ili opća skupština da su se otočani organizirali na taj način. Na pojedincima koji su osnovali društvo bilo je da odluče primijeniti određene prakse i time podrže ideju održivosti.

Činjenica da velika populacija može štititi okoliš na difuzan ili decentraliziran način, bez vodstva, posebno je demonstrirana ranije spomenutim novogvinejskim Goranima. Agrikultura obično vodi do krčenja šuma jer se zemlja raščišćava za polja, a krčenje može uništiti tlo. Mnoga društva na to odgovaraju tako da ogole još zemlje kako bi kompenzirali manje kvalitetno tlo, čime pogoršavaju problem. Brojne su civilizacije propale jer su krčenjem stabala uništile tlo. Opasnost od erozije tla pojačana je u gorskom području poput gorja Nove Gvineje, gdje velike

⁸ Podatak o smanjenju od 10% i dva napada u Njemačkoj dolazi od Nathaniela C. Nasha, "Oil Companies Face Boycott Over Sinking of Rig", *The New York Times*, 17. lipnja 1995.

⁹ Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York: Viking, 2005, 277. str.

kiše mogu masovno isprati ogoljeno tlo. Inteligentnija je praksa silvikulture¹⁰, koju su usavršili zemljoradnici Nove Gvineje, a koja obuhvaća integriranje drveća s drugim biljkama, kombiniranje voćaka, polja i šume kako bi se zaštitilo tlo i stvorilo simbiotske kemijske cikluse između različitih kultiviranih biljaka.

Ljudi na gorju razvili su posebne tehnike protiv erozije kako bi spriječili gubljenje tla sa strmih gorskih proplanaka. Bilo koji od zemljoradnika mogao je brzo zadobiti prednost koristeći “prečice” koje bi u konačnici uzrokovale eroziju i zakinule buduće generacije za zdravo tlo, ali čak i u vrijeme kolonizacije svuda su se koristile održive tehnike. Tehnike protiv erozije raširene su i podržane isključivo kolektivnim i decentraliziranim sredstvima. Gorani nisu trebali stručnjake kako bi razvili ove tehnologije i nisu trebali birokrate koji bi osigurali da ih svi koriste. Umjesto toga oslanjali su se na kulturu koja je cijnila eksperimentiranje, osobnu slobodu, društvenu odgovornost, kolektivno gospodarenje zemljom i besplatnu komunikaciju. Učinkovite inovacije razvijene na jednom području brzo su se i besplatno širile od doline do doline. Uslijed nepostojanja telefona, radija ili interneta te odvojenosti strmim planinama, svaka zajednica bila je poput zasebne zemlje. Unutar brda Nove Gvineje govore se stotine jezika, koji su različiti od zajednice do zajednice. U ovom minijaturnom svijetu nijedna zajednica nije mogla biti sigurna da druge zajednice ne uništavaju okoliš – a njihov decentralizirani pristup zaštiti okoliša ipak je funkcionirao. Više tisuća godina šttili su svoje tlo s tolikom gustoćom stanovništva da su ih prvi Europljani koji su ih preletjeli usporedili s Nizozemskom.

Gospodarenje vodom u toj nizinskoj sjevernoj zemlji u 12. i 13. stoljeću dodatan je primjer rješavanja ekoloških problema “odozdo”. Budući da je veći dio Nizozemske ispod razine mora i gotovo je sva u opasnosti od potapljanja, zemljoradnici su morali konstantno raditi na održavanju i unapređenju njihovog sistema gospodarenja vodom. Zaštita od poplava bila je uobičajeni dio infrastrukture koji je koristio svima, ali zahtijevali su i da svi ulažu u dobro kolektiva za njihovo održavanje: pojedini zemljoradnik bio bi na dobitku od izbjegavanja obveza gospodarenja vodom, ali čitavo društvo bi izgubilo ukoliko bi došlo do poplave. Ovo je osobito značajan primjer jer nizozemsko društvo nije dijelilo anarhističke vrijednosti uobičajene u urođeničkim zajednicama. Područje je već dugo bilo preobraćeno na kršćanstvo i indoktrinirano u njegove ekocidne, hijerarhijske vrijednosti; stotinama godina je pod kontrolom države, iako u 12. i 13. stoljeću raspadom carstva bilježi uspješno razdoblje bez države. Središnji autoritet u vidu crkvenih predstavnika, feudalnih gospodara i gildi¹¹ ostao je jak u Hollandu i Zeelandu, gdje se kapitalizam i pojavio, ali u sjevernim regijama poput Frieslanda društvo je horizontalno i uvelike decentralizirano.

U to vrijeme komunikacija između gradova udaljenih na desetke kilometara – nekoliko dana putovanja – bila je veći izazov nego današnja globalna komunikacija. Usprkos ovoj teškoći, zemljoradničke zajednice, gradovi i sela uspjeli su izgraditi i održati složenu infrastrukturu kako bi zemlju prisvojili od mora i zaštitili je od poplava uslijed promjenjive razine mora. Kvartovska vijeća, organizirajući kooperativne radne grupe ili raspodjeljujući dužnosti među zajednicama, izgradila su nasipe, kanale, brane i odvodne sisteme nužne za zaštitu čitavog društva; bio je to “udruženi pristup odozdo”, iz lokalnih zajednica, koje su se zaštitile organizirajući se na ovaj način¹². Spontano horizontalno organiziranje igralo je bitnu ulogu čak i u feudalnim pokrajinama

¹⁰ *Nap. prev.* znanost koja proučava uzgoj šume

¹¹ *Nap. prev.* u srednjem vijeku savez trgovaca ili obrtnika u nekim zemljama (odgovara cehu i esnafu)

¹² H. Van Der Linden, “Een Nieuwe Overheidsinstelling: Het Waterschap circa 1100–1400”, u *D.P. Blok, Algemene Geschiednis der Nederlanden*, deel III. Haarlem: Fibula van Dishoeck, 1982., 64. str. Autorov prijevod.

poput Hollanda i Zeelanda, a upitno je bi li slaba vlast koja je postojala u ovim predjelima mogla sama osigurati nužne radove. Iako vlast uvijek preuzima zasluge za kreativnost masa, spontano samoorganiziranje postoji čak i u sjeni države.

Jedini način da se spasi planet

Što se tiče zaštite okoliša, gotovo bilo koji društveni sustav bio bi bolji od ovoga kojeg imamo sada. Kapitalizam je prvo društveno uređenje u ljudskoj povijesti koje je ugrozilo preživljavanje naše vrste i čitavog života na Zemlji. On daje poticaj za iskorištavanje i uništavanje prirode te stvara atomizirano društvo koje nije u mogućnosti zaštititi okoliš. Pod kapitalizmom ekocid je doslovno — pravo. Zaštita okoliša je “prepreka trgovini”, a sprječavanje korporacija u ogoljavanju zemlje koju su kupile nepoštipanje je privatnog vlasništva i slobodnog poduzetništva. Poduzećima je dopušteno proizvoditi milijune tona plastike, većinu tek za jednokratnu uporabu, unatoč tome što nemaju niti plan njenog zbrinjavanja, ni ideju o tome što će se s njom dogoditi. Plastika se ne razgrađuje, pa plastični otpad puni oceane i pojavljuje se u tijelima morskih životinja, a mogao bi trajati milijunima godina. Da bi sačuvali ugrožene nosorože od krivolovaca, čuvari su im počeli piliti vrijedne rogove, ali krivolovci ih svejedno ubijaju jer će vrijednost njihovih ostataka iznimno porasti kad izumru.

Usprkos svemu ovome, sveučilišta imaju drskosti indoktrinirati studente da komunitarno društvo ne bi moglo zaštititi okoliš zbog takozvane tragedije javnog dobra. Taj mit često se objašnjava ovako: društvo uzgajivača ovaca zajednički posjeduje zemlju za ispašu. Imaju zajedničku korist ukoliko na ispašu vode manji broj ovaca, jer pašnjak ostaje rodan, ali bilo koji od njih ima osobnu korist ukoliko premaši granicu, jer će dobiti veći udio proizvoda — računica kojom kolektivno vlasništvo navodno vodi do osiromašenja resursa. Povijesni primjeri kojima se želi poduprijeti ova teorija općenito su iz kolonijalnih i postkolonijalnih situacija u kojima su potlačeni ljudi, čiji su tradicionalni oblici organizacije i upravljanja potkopani, nagomilani na malo zemlje s predvidljivim ishodima. Scenarij s uzgojem ovaca pretpostavlja situaciju koja je izuzetno rijetka u ljudskoj povijesti: kolektiv sačinjen od atomiziranih, kompetitivnih pojedinaca koji osobno bogatstvo vrednuju iznad društvenih veza i zdravlja okoliša te nemaju društveno uređenje ili tradiciju koja može jamčiti održivu, zajedničku upotrebu.

Kapitalizam je već prouzrokovao najveći val izumiranja na planetu od udara asteroida koji je istrijebio dinosaure. Kako bi se spriječilo da klimatske promjene dovedu do potpunog ekološkog kolapsa i zaustavilo zagađenje i prenapučenost u istrebljenju većine sisavaca, ptica, vodozemaca i morskog života, moramo ga napustiti u sljedećih nekoliko desetljeća. Izumiranja zbog ljudskog utjecaja očigledna su najmanje stotinu godina. Efekt staklenika naširoko je priznat gotovo dva desetljeća. Najbolje čega se navodno dovrtljivo slobodno poduzetništvo domislilo je nakaradna farsa trgovanja emisijama stakleničkih plinova. Prema tome, ne možemo vjerovati da će neka svjetska vlada spasiti planet. Najvažnija briga vlade uvijek je njena vlastita moć, a temelj te moći je u ekonomskim odnosima. Upravljačka elita mora održati privilegiranu poziciju, a ona ovisi o iskorištavanju drugih ljudi i okoliša.

Lokalizirane, egalitarne zajednice povezane globalnom komunikacijom i osvještenošću najbolja su prilika za spas okoliša. Samodostatne, autonomne ekonomije gotovo i nemaju ekološki otisak. Nije im potrebna nafta za uvoženje dobara i izvoženje otpada, ili pak ogromne količine struje za pokretanje industrijskih kompleksa u kojima se proizvodi roba za izvoz. Većinu energije

moraju proizvoditi sami uz pomoć sunca, vjetra, biogoriva i sličnih izvora, i više se oslanjaju na ono što se može učiniti ručno nego na električne uređaje. Takva društva manje zagađuju jer imaju manje poticaja za masovnu proizvodnju i nemaju sredstva za odbacivanje svojih nusproizvoda na tuđu zemlju. Umjesto užurbanih zrakoplovnih luka, natrpanih autocesta i dugog putovanja na posao, možemo zamisliti bicikle, autobuse, međuregionalne vlakove i jedrilice. Također, nasitanost neće izmaknuti kontroli, jer će žene imati moć upravljanja vlastitom reprodukcijom, a lokalizirana ekonomija će ograničenost resursa učiniti očiglednom.

Ekološki održiv svijet trebao bi biti antiautoritaran, kako nijedno društvo ne bi nasrnulo na svoje susjede da poveća resurse; i kooperativan, da se zajednice mogu povezati u samoobrani protiv skupine koja razvija imperijalističke težnje. Najvažnije od svega, zahtijevao bi zajednički ekološki etos, kako bi ljudi poštivali okoliš, umjesto da ga smatraju sirovinom za iskorištavanje. Možemo početi graditi takav svijet sada, učeći od ekološki održivih urođeničkih zajednica, sabotirajući i posramljujući zagađivače, šireći ljubav prema prirodi i poznavanje naših bioregija te pokrećući projekte koji nam omogućuju lokalno zadovoljavanje naših potreba za hranom, vodom i energijom.

Preporučena literatura

Nirmal Sengupta, *Managing Common Property: Irrigation in India and The Philippines*. New Delhi: Sage, 1991.

Winona LaDuke, *Recovering the Sacred: The Power of Naming and Claiming*. Cambridge: South End Press, 2005.

Jan Martin Bang, *Ecovillages: A Practical Guide to Sustainable Communities*, Edinburgh: Floris Books, 2005.

Heather C. Flores, *Food Not Lawns: How To Turn Your Yard Into A Garden And Your Neighborhood Into A Community*. White River Jct., Vermont: Chelsea Green, 2006.

Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York, Viking, 2005.

Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom: the Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Palo Alto, CA: Cheshire Books, 1982.

Elli King, ur., *Listen: The Story of the People at Taku Wakan Tipi and the Reroute of Highway 55, or, The Minnehaha Free State*. Tucson, AZ: Feral Press, 2006.

Bill Holmgren i David Mollison, *Permaculture One: a Perennial Agriculture for Human Settlements*. Sydney: Corgi books, 1978.

5. Kriminal

Zatvor je institucija koja najizravnije simbolizira dominaciju. Anarhisti žele stvoriti društvo koje se može zaštititi i riješiti svoje probleme bez policije, sudaca ili zatvora; društvo koje svoje probleme ne promatra u okvirima dobra i zla, dopuštenog i zabranjenog, uzornih građana i kriminalaca.

Tko će nas zaštititi bez policije?

U našem društvu policiji koristi nevjerojatna količina publiciteta, što od pristranih i zastrašivačkih medijskih praćenja kriminala, što od preplavljenosti filmovima i televizijskim emisijama u kojima su policajci heroji i zaštitnici. Ipak, iskustva mnogih s policijom u oštroj su suprotnosti s ovom žestokom propagandom.

Koga u hijerarhijskom društvu štiti policija? Tko se mora više bojati kriminala, a tko policije? U nekim zajednicama policija je poput okupatora; zajedno s kriminalom tvori omču koja sprječava ljude od bježanja iz opresivnih situacija ili spašavanja svojih zajednica od nasilja, siromaštva i fragmentacije.

Povijesno gledano, policija se nije razvila iz društvene potrebe za zaštitom ljudi od rastućeg kriminala. U SAD-u, policija kakvu danas poznajemo, nastala je u vrijeme kada je kriminal već u opadanju, kao sredstvo veće kontrole upravljačke klase nad populacijom i širenje državnog monopola nad rješavanjem društvenog konflikta. To nije bio odgovor na kriminal ili pokušaj njegova rješavanja; naprotiv, podudarao se sa stvaranjem novih oblika kriminala. Istovremeno sa širenjem i modernizacijom policije, upravljačka klasa počela je kriminalizirati ranije prihvatljiva ponašanja pretežno niže klase, poput skitnje, kockanja i javnog pijanstva¹. Oni na vlasti prema vlastitim potrebama definiraju "kriminalnu aktivnost", pa svoju definiciju prezentiraju kao neutralnu i bezvremensku. Naprimjer, zagađenje i ozljede na radu ubijaju mnogo više ljudi nego droge, ali kao prijatna društvu nisu prikazani vlasnici tvornica, nego dileri. Čak i kada vlasnici tvornica krše zakon i time ubijaju ljude, njih se ne šalje u zatvor².

Danas je više od dvije trećine zatvorenika u Sjedinjenim Državama zatvoreno zbog nenasilnih prekršaja. Ne iznenađuje da je većina zatvorenika siromašno i nebjelačko stanovništvo, s obzirom na kriminalizaciju droga i imigracije, neproporcionalno stroge kazne za droge koje češće koriste siromašni te veću vjerojatnost da se nebijelce osudi ili strože kazni za iste prijestupe³. Također, ogromna prisutnost militarizirane policije u getu i siromašnim kvartovima povezana je s činje-

¹ Detaljnije prikazano u knjizi Kristiana Williamsa *Our Enemies in Blue* (BrooklynSoft Skull Press, 2004).

² 2005. godine 5,734 radnika umrlo je od traumatske ozljede na poslu, a procjenjuje se da je 50,000 do 60,000 umrlo od bolesti povezanih uz posao, prema AFL-CIO "Facts About Worker Safety and Health 2007". www.aflcio.org Od svih smrti radnika zbog nemara poslodavaca između 1982. i 2002. godine, manje od 2,000 je istraženo, a samo 81 je završila osudom, dok je samo 16 završilo zatvorskom kaznom, premda je maksimalna dozvoljena kazna bila 6 mjeseci, prema Davidu Barstowu, "U.S. Rarely Seeks Charges for Deaths in Workplace", *New York Times*, 22. prosinca 2003.

³ Ovi statistički podaci mogu se dobiti od Zavoda za statistiku SAD-a, Ministarstva unutarnjih poslova, neovisnih

nicom da u tim kvartovima kriminal ostaje visok dok se stopa kažnjavanja povećava. Policija i zatvori su sustavi kontrole koji održavaju društvene nejednakosti, šire strah i gnjev, isključuju i otuđuju čitave zajednice te primijenjuju ekstremno nasilje nad najpotlačenijim dijelovima društva.

Oni koji svoje živote mogu organizirati unutar vlastitih zajednica bolje su opremljeni da se zaštite. Neka društva i zajednice koji su pridobili autonomiju od države organiziraju volonterske patrole kako bi pomogli onima kojima je to potrebno i obeshrabrili agresiju. Za razliku od policije, ove skupine općenito nemaju autoritet prisile niti su zatvorene, birokratske strukture, a vjerojatnije je da su sačinjene od volontera iz susjedstva. Usmjerene su na zaštitu ljudi, a ne vlasništva ili privilegija, te uslijed izostanka pravnih propisa umjesto nefleksibilnog protokola zadovoljavaju ljudske potrebe. Druga se društva organiziraju protiv društvene nepravde bez uspostavljanja posebnih ustanova. Umjesto toga, upotrebljavaju difuzne sankcije — reakcije i stavove raširene u društvu i prenošene kulturom — kako bi poticali sigurno okružje.

Anarhisti na potpuno različit način gledaju na probleme koje autoritarna društva postavljaju u okvir kriminala i kazni. Kriminal je kršenje pisanog zakona, a zakone donose elitna tijela. U konačnici, pitanje nije oštećuje li netko druge, nego sluša li odredbe elite. Kao odgovor na kriminal, kažnjavanje stvara hijerarhije moralnosti i moći između kriminalaca i provoditelja pravde. Uskraćuje kriminalcu resurse koji su mu potrebni za ponovnu integraciju u zajednicu i prestanak nanošenja štete drugima.

U osnaženom društvu ljudima nisu potrebni pisani zakoni; imaju moć procijeniti sprječava li ih netko u ispunjavanju potreba te mogu pozvati prijatelje da im pomognu riješiti konflikt. Prema ovom gledištu, problem nije kriminal, nego društvena šteta — aktivnosti poput napada i vožnje u pijanom stanju koje uistinu štete drugima. Ova paradigma ukida kategorije kriminala bez žrtava i otkriva apsurdnost zaštite privatnog vlasništva privilegiranih ljudi ispred potreba drugih za preživljavanjem. Izopačenosti tipične za kapitalističku pravdu, poput zatvaranja gladnih zbog krađe od bogatih, ne bi bile moguće u okviru paradigme utemeljene na potrebama.

Tijekom općeg štrajka u Seattlu u veljači 1919. radnici su preuzeli grad. Seattle je komercijalno zatvoren, ali radnici nisu dopustili da propadne. Naprotiv, sve vitalne usluge su se nastavile, ali organizirali su ih radnici, bez šefova. Svakodnevno su upravljali gradom te su tijekom štrajka dokazali da umiju obavljati svoj posao bez miješanja upravitelja. Organizaciju na razini grada koordinirali su kroz Opći štrajkaški odbor, sastavljen od radnika iz svakog lokalnog udruženja i strukture slične, a možda i inspirirane Pariškom komunom. Lokalni savezi i posebne skupine radnika zadržali su autonomiju nad svojim poslovima bez upravljanja ili miješanja od strane Odbora ili bilo kojeg drugog tijela. Radnici su mogli slobodno preuzeti inicijativu na lokalnoj razini. Prijevoznici mlijeka su naprimjer postavili sustav kvartovske distribucije mlijeka koji šefovi, ograničeni svojim motivima za profitom, nikada ne bi dopustili.

Radnici u štrajku odvozili su otpad, pokrenuli javne kafiće, dijelili besplatnu hranu i održavali vatrogasnu službu. Pružali su i zaštitu od antisocijalnog ponašanja — pljački, napada, ubojstava, silovanja: vala kriminala koji autoritarci uvijek predviđaju. Gradska patrola, koju su činili nenaoružani vojni veterani, šetala je ulicama kako bi imala nadzor i odgovarala na pozive u pomoć, iako su imali ovlasti služiti se jedino upozorenjima i uvjerenjem. Potpomognuta osjećajem solidarnosti koji je stvorio jaču društvenu koheziju tijekom štrajka, volonterska patrola mogla je održati mirno okružje, ostvarujući ono što država nije mogla.

Ovaj kontekst solidarnosti, besplatne hrane i osnaživanja običnih ljudi odigrao je ulogu isko-rjenjivanja kriminala na njegovom izvorištu. Marginalizirani ljudi dobili su mogućnost za uklju-čivanje u zajednicu i donošenje odluka koje im je kapitalistički sustav uskratio. Možda je zapravo odsustvo policije, čija prisutnost naglašava klasne tenzije i stvara neprijateljsko okružje, sma-njilo kriminal niže klase. Čak su i vlasti zamijetile koliko je grad bio organiziran: general-bojnik John F. Morrison, smješten u Seattleu, tvrdio je da nikad nije vidio “grad toliko tih i uređen”. Štrajk je u konačnici ugušio napad tisuća vojnika i policajaca, zajedno s pritiskom vodstva sindikata⁴.

U Oaxaci je 2006. tijekom pet mjeseci autonomije na vrhuncu pobune, APPO, opća skupština koju su organizirali nastavnici u štrajku i drugi aktivisti kako bi koordinirali otpor i organizirali život u Oaxaci, uspostavio volonterski nadzor koji je pomogao u održavanju mira u osobito nasilnim i burnim okolnostima. Policija i paravojska ubile su preko deset ljudi — što je bilo jedino krvoproliće tijekom odsutnosti državne moći.

Narodni pokret u Oaxaci održao je relativan mir unatoč nasilju koje je nametala država. To su ostvarili prilagodivši urođenički običaj novoj situaciji: koristili su *topile*, rotirajuće straže koje održavaju sigurnost u urođeničkim zajednicama. Savez nastavnika već ih je koristio kao zaštitare tijekom okupacije prije nego je APPO oformljen, a APPO je brzo proširio praksu kao dio sigurnos-nog povjerenstva za zaštitu grada od policije i paravojske. Velik dio njihovih zadaća uključivao je zauzimanje vladinih zgrada i obranu barikada, što znači da su se često morali boriti s naoružanom policijom i paravojskom koristeći samo kamenje i petarde.

Neki od najgorih napada dogodili su se ispred okupiranih zgrada. Štitili smo zgradu Ministarstva gospodarstva kad smo shvatili da se u zgradi skupina ljudi sprema na-pasti nas. Pokucali smo na vrata i nitko nije odgovorio. Pet minuta kasnije naoružana skupina dovezla se iz pozadine i počela pucati na nas. Pokušali smo se sakriti, ali zna-li smo da bi, ukoliko se povučemo, svi ljudi na barikadi ispred zgrade — mora da ih je bilo četrdesetak — bili u ozbiljnoj opasnosti. Stoga smo odlučili zadržati poziciju i braniti se kamenjem. Nastavili su pucati na nas sve dok nisu ostali bez streljiva i odvezli se, jer su vidjeli da neće ništa postići. Nekoliko nas je ranjeno. Jedan je dobio metak u nogu, a drugi u leđa. Kasnije nam je došlo pojačanje, ali napadači su već otišli.

Nismo imali oružje. Kod Ministarstva gospodarstva branili smo se kamenjem. Kako je vrijeme prolazilo i sve smo češće napadani oružjem, počeli smo izrađivati stvari za samoobranu: praskalice, ručne projekte iz kućne radinosti, molotovljeve kokte-le; svi smo imali nešto. Ukoliko nismo imali ništa od toga, branili smo ljude našim tijelima ili golim rukama⁵.

Nakon takvih napada, *topili* bi pomogli odvesti ozlijeđene do prvih centara za pomoć.

Volonteri zaštitari također su se bavili problemom općeg kriminala. Ukoliko je netko opljačkan ili napadnut, susjedi bi podigli uzbunu i došli bi kvartovski *topili*; ako je napadač drogirani, svezali

istraživača, organizacije *Human Rights Watch*, i drugih. Može ih se npr. pronaći na drugwarfacts.org [Pristupljeno 30. prosinca 2009.].

⁴ Wikipedia “Seattle General Strike of 1919”, en.wikipedia.org [Pristupljeno 21. lipnja 2007.]. Tiskani izvori uključuju: Jeremy Brecher, *Strike!* (Pročišćeno izdanje. South End Press, 1997) i Howard Zinn, *A People’s History of the United States* (Perennial Classics Edition, 1999).

⁵ Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*.

bi ga preko noći na glavnom trgu, a sljedećeg dana ga prisilili da skuplja otpad ili radi nešto drugo za javno dobro. Različiti ljudi imali su različite ideje o tome koja bi dugoročna rješenja trebalo uvesti, a kako je pobuna u Oaxaci politički bila veoma raznolika, nisu sve bile revolucionarne; neki su pljačkaše i napadače željeli predati sudu, iako je bilo rašireno mišljenje da vlada prekršitelje zakona pušta na slobodu i potiče ih da se vrate i čine još antisocijalnih kriminalnih djela.

Povijest Exarchije, kvarta u središtu Atene, pokazuje da nas policija ne štiti, nego ugrožava. Exarchia je godinama uporište anarhističkog pokreta i kontrakulture. Kvart se koristeći različita sredstva obranio od gentrifikacije i nadzora. Luksuzni automobili redovito se pale ukoliko se parkiraju preko noći. Nakon što su pretpjeli uništavanje imovine i društveni pritisak, vlasnici trgovina i restorana više ne pokušavaju ukloniti političke plakate sa svojih zidova, izbacivati skitnice ili općenito stvarati komercijalnu atmosferu na ulicama; prihvatili su da ulice pripadaju ljudima. Prerušeni policajci koji dolaze u Exarchiju više puta su brutalno pretučeni. Tijekom priprema za Olimpijske igre grad je pokušao renovirati trg u Exarchiji kako bi ga pretvorio u turističko odredište umjesto mjesta za okupljanje. Novi plan je, naprimjer, uključivao veliku fontanu i nije bilo klupa za sjedenje. Susjedi su se počeli okupljati, osmislili su vlastiti plan za renoviranje i obavijestili su građevinsko poduzeće da će koristiti njihov, a ne plan gradske vlasti. Višekratno uništavanje opreme u konačnici je poduzeće uvjerilo u to tko je šef. Renovirani park danas ima više zelene površine, nema fontane za privlačenje turista te ima lijepe nove klupe.

Napadi na policiju u Exarchiji su česti, a naoružani specijalci uvijek su u blizini. Posljednjih godina policija se dvoumi između pokušaja nasilnog okupiranja Exarchije i državanja straže na granicama kvarta s naoružanim specijalcima u stalnoj pripravnosti za napad. Ni u jednom trenutku policija nije bila u mogućnosti provoditi normalan nadzor. Kvartom ne patroliraju pješice te se rijetko voze kroz njega. Kada uđu, dolaze spremni na borbu i samoobranu. Ljudi po danu crtaju grafite i postavljaju plakate. To je u velikoj mjeri područje bezakonja i ljudi s iznenađujućom učestalošću i otvorenošću čine zločine. Ipak, to nije opasna četvrt. Kriminalna djela su političke naravi ili barem bez žrtava, poput pušenja trave. Sigurno je hodati noću sam, osim ako si policajac; ljudi na ulici opušteni su i prijateljski, a osobno vlasništvo nije u opasnosti, osim luksuznih automobila i sličnog. Policija ovdje nije dobrodošla, niti potrebna.

Upravo u ovoj situaciji oni pokazuju svoju pravu narav. To nije institucija koja odgovara na zločin ili društvenu potrebu, nego institucija koja provodi društvenu kontrolu. Proteklih godina policija je pokušala preplaviti područje, osobito anarhistički pokret, drogama koje izazivaju ovisnost, poput heroína, i izravno su poticali ovisnike da borave na trgu u Exarchiji. Na anarhistima i drugim susjedima bilo je da se obrane od ovih oblika policijskog nasilja i spriječe širenje droga koje izazivaju ovisnost. U nemogućnosti da razbiju pobunjenički duh kvarta, policija je pribjegla agresivnijim taktikama, poprimajući osobine vojne okupacije. Taj pristup je 6. prosinca 2008. doveo do neizbježne posljedice kad su dva policajca usred Exarchije ubila petnaestogodišnjeg anarhista Alexisa Grigoropoulou. U roku od nekoliko sati počeli su protunapadi te je policija diljem Grčke danima napadana palicama, kamenjem, molotovljevimi koktelima, a u nekoliko navrata i pištoljima. Danas se oslobođena područja Atene i drugih grčkih gradova šire, a policija se boji eviktirati novookupirano jer su ljudi dokazali da su jači. Mediji trenutno vode kampanju zastrašivanja, povećavajući praćenje antisocijalnog kriminala i pokušavajući ta djela povezati s postojanjem autonomnih područja. Kriminal je oruđe države, a koristi se kako bi se zaplašilo i izoliralo ljude te učinilo da se vlada čini nužnom, no ona je tek reketar. Država je mafija koja je pridobila kontrolu nad društvom, a zakon je kodifikacija svega što su ukrali od nas.

Stanovnici Rotume su tradicionalno nedržavni narod koji živi na otoku Rotuma u Južnom Pacifiku, sjeverno od Fidžija. Prema antropologu Alanu Howardu, članovi ovog sjedilačkog društva socijalizirani su da budu nenasilni. Kulturalne norme promiču poštovanje i nježnost prema djeci. Fizičko kažnjavanje iznimno je rijetko i gotovo nikada nije s namjerom da uistinu naudi neposlušnom djetetu. Odrasli stanovnici Rotume umjesto kažnjavanja koriste posramljivanje, strategiju koja djecu odgaja s visokim stupnjem društvene osjetljivosti. Odrasli će osobito posramiti djecu koja zlostavljaju drugu djecu, a i u vlastitim sukobima veoma se trude ne naljutiti druge. Iz Howardove perspektive promatrača s autoritarnog Zapada, djeci se dopušta “zapanjujući stupanj autonomije”, a princip osobne autonomije proteže se čitavim društvom. “Ne samo da su pojedinci autonomni unutar svojih domaćinstava i zajednica, nego su i sela autonomna u odnosu na druga sela, a pokrajine su u biti autonomne političke jedinice”⁶. Stanovnici Rotume svoju situaciju vjerojatno opisuju drugim riječima, ali nismo mogli pronaći njihove zapise. Oni možda naglašavaju horizontalne odnose kojima su povezana domaćinstva i sela, ali promatračima odgojenim u euro-američkoj kulturi i uvjerenima u to da se društvo održava jedino autoritetom, najuočljivija je autonomija različitih domaćinstava i sela.

Iako su trenutno pod nametnutom vlašću, izbjegavaju kontakt s njom i ovisnost o njoj. Vjerojatno nije slučajnost da je stopa ubojstava kod stanovnika Rotume niskih 2,02 na 100.000 ljudi godišnje, tri puta niža nego u SAD-u. Howard njihov pogled na zločine opisuje kao sličan mnogim drugim nedržavnim narodima: ne kao kršenje zakona ili ustava, nego kao nešto što oštećuje i narušava društvene veze. Stoga je medijacija važna za miroljubivo rješavanje sukoba. Poglavice i potpoglavice imaju ulogu medijatora, iako i istaknuti starješine također mogu preuzeti tu ulogu. Poglavice nisu suci, a ukoliko nisu nepristrani, izgubit će svoje sljedbenike jer domaćinstva mogu slobodno mijenjati skupine. Najvažniji mehanizam za rješavanje konflikata je javna isprika. Javna isprika nosi veliku težinu; ovisno o ozbiljnosti prekršaja, može biti praćena i ritualom predlaganja mira. Umjesna isprika smatra se časnom, a odbijanje ispričavanja nečasnim. Članovi svoj status u skupini održavaju odgovornošću, osjetljivošću na grupno mišljenje i rješavanjem sukoba. Da se neki ponašaju onako kako bismo očekivali u društvu utemeljenom na nadzoru i kažnjavanju, našli bi se u izolaciji i time imali ograničenu mogućnost činjenja štete.

Na dva mjeseca 1973. godine zatvorenici u Massachusettsu pokazali su da bi navodni kriminalci mogli biti manje odgovorni za nasilje u našem društvu nego njihovi čuvari. Nakon što je zatvorski masakr u Attici 1971. godine usmjerio pozornost javnosti na izniman neuspjeh zatvorskog sustava u rehabilitaciji ljudi osuđenih za zločine, guverner Massachusettsa imenovao je u Ministarstvu unutarnjih poslova povjerenika za reformu. U međuvremenu su se zatvorenici državnog zatvora Walpole organizirali u sindikat. Njihovi ciljevi obuhvaćali su zaštitu sebe od čuvara, sprječavanje pokušaja zatvorske uprave da uvede programe za modificiranje ponašanja te organiziranje zatvoreničkih programa za obrazovanje, osnaživanje i liječenje. Tražili su veća prava na posjete, posao i mogućnosti za volontiranje izvan zatvora te mogućnost zarađivanja novca kako bi ga mogli slati svojim obiteljima. U konačnici su se nadali ukidanju recidivizma — ponovnog osuđivanja i povratka u zatvor bivših zatvorenika — i napuštanju zatvorskog sustava kao takvog.

Oakland: PM Press, 2008., intervju s Cuatlijem.

⁶ Alan Howard, “Restraint and Ritual Apology: the Rotumans of the South Pacific”, u Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004, 42. str.

Crnački zatvorenici organizirali su *Black Power*, obrazovne i kulturalne grupe, kako bi stvorili zajedništvo i oduprli se rasizmu bjelačke većine, što se pokazalo korisnim pri stvaranju sindikata protiv represije čuvara. Ali, najprije su trebali ukinuti rat među zatvorenicima, ohrabrivan od strane čuvara. Predvodnici svih grupa zatvorenika uspostavili su opće primirje koje su jamčili obećanjem da će ubiti svakog zatvorenika koji ga prekrši. Zatvorenički sindikat izvana su podržavali aktivisti za ljudska prava i religijski aktivisti, iako je njihova komunikacija ponekad onemogućavana specifičnim mentalitetom i ortodoksnom posvećenošću nenasilju potonjih. Pomoglo je što je povjerenik za reformu podržavao ideju zatvoreničkog sindikata, iako bi mu se većina zatvorskih upravitelja potpuno protivila.

Na samom početku postojanja sindikata zatvorenika Walpolea, zatvorski upravitelj pokušao je podijeliti zatvorenike pojačavajući represiju baš kad su se crnački zatvorenici spremali za svoju *Kwanzaa* proslavu. Bjelački zatvorenici već su neometano održali svoju proslavu Božića, a crnački su proveli čitav dan kuhajući, nestrpljivo iščekujući obiteljske posjete. Pokazujući zadivljujuću solidarnost, svi zatvorenici pokrenuli su štrajk, odbijajući raditi i napustiti svoje ćelije. Tri mjeseca su ih tukli, stavljali u samice, izgladnjivali, uskraćivali im zdravstvenu skrb, stvarali ih ovisnima o sredstvima za smirenje koja su dijelili čuvari, te držali u odvratnim uvjetima s izmetom i otpadom nagomilanim u i oko njihovih ćelija, ali nisu se dali slomiti i podijeliti. S vremenom je država bila prisiljena pregovarati; ponestalo im je registracijskih tablica koje su zatvorenici Walpolea proizvodili, a ni mediji im nisu bili naklonjeni zbog krize.

Zatvorenicima je udovoljen prvi zahtjev: zatvorski upravitelj bio je prisiljen dati ostavku. Ubrzo su im udovoljeni i dodatni zahtjevi za većim pravima na posjete, samoorganiziranim programima, puštanjem onih koji su segregirani te građanima-promatračima u zatvoru. U zamjenu su očistili zatvor i donijeli ono što čuvari nikad nisu: mir.

U znak prosvjeda protiv gubitka kontrole, čuvari su otišli s posla. Mislili su da će time dokazati koliko su potrebni, ali na njihovu sramotu, to je imalo potpuno suprotan učinak. Dva su mjeseca zatvorenici sami upravljali zatvorom. Većinu tog vremena čuvari nisu bili prisutni u području s ćelijama, iako je državna policija kontrolirala okolinu zatvora kako bi spriječila bježanje. Građani-promatrači bili su u zatvoru dvadeset i četiri sata dnevno, ali upućeni su da se ne miješaju; trebali su dokumentirati situaciju, razgovarati sa zatvorenicima i spriječiti nasilje od strane čuvara koji su ponekad ulazili u zatvor. Jedan promatrač je primijetio:

Atmosfera je bila tako opuštena – nimalo ono što sam očekivao. Shvatio sam da je moje razmišljanje bilo toliko oblikovano društvom i medijima. Ovi ljudi nisu životinje, nisu opasni manijaci. Shvatio sam da su moji strahovi bili neutemljeni.

Drugi promatrač inzistirao je na “imperativu da se nitko od zaposlenika koji su prije bili u Bloku 9 (segregacijskom bloku) nikad ne vrati tamo. Vrijedi im platiti da odu u mirovinu. Čuvari su sigurnosni problem”.⁷

Walpole je bio među zatvorima s najviše nasilja u zemlji, ali dok su zatvorenici imali kontrolu, recidivizam se drastično smanjio, a ubojstva i silovanja svedena su na nulu. Zatvorenici su opovrgnuli dva temeljna mita pravnog sustava: da bi počinitelje zločina trebalo izolirati, te da bi trebali prolaziti kroz prisilnu rehabilitaciju, a ne sami njome upravljati.

⁷ Citat oba promatrača je iz: Jamie Bissonette, *When the Prisoners Ran Walpole: a true story in the movement for prison abolition*. Cambridge: South End Press, 2008, 160. str.

Čuvari su nestrpljivo željeli okončati ovaj sramotan eksperiment napuštanja zatvora. Sindikat čuvara bio je dovoljno moćan da izazove političku krizu pa povjerenik za reformu nije mogao otpustiti nikoga od njih, čak ni one koji su se upuštali u mučenje ili davali rasističke komentare za novine. Kako bi zadržao svoj posao, povjerenik je morao vratiti čuvere u zatvor i u konačnici je iznevjerio zatvorenike.

Glavni elementi strukture moći, uključujući policiju, čuvere, tužitelje, političare i medije, protivili su se zatvorskim reformama i bilo ih je nemoguće ostvariti unutar demokratskih kanala. Građani-promatrači jednoglasno su se složili da čuvari unose kaos i nasilje u zatvor te da namjerno narušavaju miroljubivost koja je proizašla iz samoorganizacije zatvorenika. Na kraju su čuvari, da bi slomili zatvorenički sindikat, lažirali pobunu i pozvana je policija koja je ubila nekoliko zatvorenika i mučila glavne organizatore. Najistaknutiji predvodnik crnačkih zatvorenika preživio je samo zahvaljujući oružanoj samoobrani.

Mnogi građani promatrači i povjerenik za reformu, koji je uskoro prisiljen napustiti posao, u konačnici su se zalagali za ukidanje zatvora. Zatvorenici koji su okupirali Walpole nastavili su se boriti za svoju slobodu i dostojanstvo, ali sindikat čuvara imao je više moći nego prije, mediji su prestali govoriti o reformi, pa u vrijeme pisanja ovoga zatvor Walpole i dalje zatvara, muči i ubija ljude koji zaslužuju biti u svojim zajednicama, radeći za sigurnije društvo.

Što s bandama i nasilnicima?

Neki se boje da bi u društvu bez vlasti oni najjači uzimali i radili što god žele. Nema veze što je upravo to opis onoga što općenito vrijedi za društva s vlašću! Ovaj strah proizlazi iz prodržavnog mita da smo svi izolirani. Vlada želi da vjeruješ da si bez njezine zaštite podložan hirovima svih koji su jači od tebe. Ipak, nijedan nasilnik nije jači od čitave zajednice. Osobu koja narušava društveni mir, ne poštuje tuđe potrebe i ponaša se autoritarno i nasilno mogu poraziti ili izbaciti susjedi u zajedničkom nastojanju povratka mira.

U Christianiji, antiautoritarnom, autonomnom kvartu u danskom glavnom gradu, imali su vlastitih problema i problema vezanih uz posjetitelje koji im dolaze te visokom društvenom mobilnošću. Mnogi dođu kao turisti, a još više njih dođe kupiti hašiš — u Christianiji nema zakona i lake droge su lako nabavljive, iako su teške droge uspješno zabranjene. U Christianiji postoje brojne radionice koje proizvode različita dobra, od kojih su najpoznatiji njihovi visokokvalitetni bicikli; imaju i restorane, kafiće, vrtić, ambulantu, trgovinu zdravom hranom, knjižaru, anarhistički prostor i koncertnu dvoranu. Christiania nikad nije bila pod uspješnom dominacijom bandi ili nasilnika. Godine 1984. doselila se motoristička banda sa željom da iskoriste bezakonje autonomne zone i monopoliziraju trgovinu hašišom. Nakon više sukoba, stanovnici Christianije uspjeli su izbaciti motoriste, koristeći uglavnom nenasilne metode.

Najgore zlostavljanje dolazi od policije, koja je nedavno ponovno počela ulaziti u Christianiju kako bi uhitila ljude zbog marihuane i hašiša, koristeći to kao izgovor za pojačavanje napetosti. Lokalni trgovci nekretninama voljeli bi da slobodna država propadne jer se nalazi na zemlji koja je postala veoma vrijedna. Prije više desetljeća stanovnici Christianije imali su burnu raspravu o tome kako se nositi s problemom teških droga koje dolaze izvana. Uz brojna protivljenja, odlučili su tražiti pomoć od policije, da bi na kraju saznali da se policija orijentira na zatvaranje

⁸ Teško je ne usporediti ovo s britanskim širenjem opijuma u Kini ili sa širenjem viskija u SAD-u među Indijancima i kasnije heroina u getu.

ljudi zbog lakih droga i štiti širenje teških droga poput heroina, vjerojatno u nadi da bi epidemija ovisnosti uništila autonomni društveni eksperiment⁸. Ni u kojem slučaju nije prvi put da su policija ili drugi državni akteri širili droge koje izazivaju ovisnost dok suzbijaju lake ili halucinogene droge; ovo zapravo izgleda kao univerzalna policijska represijska strategija. Na kraju su stanovnici Christianije izbacili policiju i sami riješili problem teških droga, ne puštajući dilere unutra i koristeći društveni pritisak za obeshrabrivanje korištenja teških droga.

U Christianiji, kao i drugdje, država je najveća opasnost za zajednicu. Za razliku od pojedinih nasilnika koje zamišljamo kako teroriziraju društvo bez zakona, država se ne može lako poraziti. Ona obično teži monopolu na nasilje pod izgovorom zaštite građana od drugih nasilnika, što je opravdanje za zabranjivanje svima izvan državnog aparata da koriste nasilje, osobito u samoodbrani protiv vlade. U zamjenu za ustupanje ove moći, građani su usmjereni na pravosudni sistem kao sredstvo za obranu svojih interesa: no pravni sustav je, naravno, dio države i prije svega štiti državne interese. Kada ti vlada dođe zaplijeniti zemlju kako bi, naprimjer, izgradila trgovački centar, možeš problem iznijeti na sudu ili u gradskom vijeću, ali tamo ćeš vjerojatno razgovarati s nekim tko će profitirati od trgovačkog centra. Nasilnikovi sudovi neće biti pravedni prema nasilnikovim žrtvama i neće suosjećati s tobom ako se braniš protiv evikcije. Umjesto toga će te zatvoriti.

U ovom kontekstu, oni koji žele rješenje često ga moraju tražiti van sudova. Vojna diktatura preuzela je 1976. godine vlast u Argentini i povelu Prljavi rat protiv ljevičara, mučili i ubili su 30.000 ljudi; časnici odgovorni za mučenje i smaknuća dobili su pomilovanje od demokratske vlade koja je nastupila nakon diktature. *Majke Plaza de Mayo*, koje su se počele okupljati zahtijevajući završetak nestajanja ljudi i želeći znati što im se dogodilo s djecom, bile su važna društvena sila u okončanju vladavine terora. Kako vlada nikada nije poduzela ozbiljne korake za osuđivanje ubojica i mučitelja, ljudi su razvili sustav javne pravde koji se nastavlja graditi i seže dalje od prosvjeda i memorijala koje su organizirale Majke.

Kad se identificira sudionik u Prljavom ratu, aktivisti postavljaju plakate diljem susjedstva, informirajući sve o njegovoj prisutnosti; možda će tražiti od lokalnih trgovina da tu osobu ne puste unutra, slijediti ga i maltretirati. U taktici poznatoj kao *escrache*, stotine ili čak tisuće sudionika marširajući do kuće sudionika Prljavog rata sa znakovima, natpisima, lutkama i bubnjevima. Satiima pjevaju i stvaraju glazbu, posramljujući mučitelja i dajući svima do znanja što je napravio, a gomila će mu možda i napasti kuću bombama boje⁹. Unatoč pravosudnom sustavu koji štiti moćnike, društveni pokret Argentine organizirao se kolektivno kako bi posramio i izolirao najgore zlostavljače.

Što će nekoga spriječiti da ubija ljude?

Mnogo nasilnog kriminala može se objasniti kulturalnim čimbenicima. Nasilni kriminal poput ubojstva vjerojatno bi se u anarhističkom društvu drastično smanjio jer bi većina njegovih uzroka — siromaštvo, veličanje nasilja u medijima, zatvori i policija, ratovi, seksizam i normalizacija individualističkog i antisocijalnog ponašanja — nestali ili se smanjili.

Razlike između dviju zapoteških zajednica pokazuju da je mir stvar izbora. Zapoteci su sjedilački poljoprivredni urođenički narod koji živi na zemlji koju danas svojata država Meksiko. Jedna

⁹ Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004, 66–68. str.

zajednica Zapoteka, La Paz, ima godišnju stopu ubojstava od 3,4 na 100.000 stanovnika. Susjedna zajednica Zapoteka ima mnogo višu stopu ubojstava od 18,1 na 100.000. Koja društvena obilježja dolaze s miroljubivijim načinom života? Za razliku od svojih nasilnijih susjeda, La Paz Zapoteci ne tuku djecu, pa djeca vide manje nasilja i koriste manje nasilja u svojoj igri. U skladu s tim, zlostavljanje žena je rijetko i ne smatra se prihvatljivim; žene se smatraju jednakima muškarcima i bave se autonomnim gospodarskim aktivnostima koje su važne za život zajednice pa ne ovise o muškarcima. Po pitanju odgoja djece, implikacije ove usporedbe potkrijepljene su barem jednom međukulturalnom studijom o socijalizaciji koja je pokazala da topla, nježna socijalizacija korelira s niskim razinama sukoba u društvu¹⁰.

Semai i Norvežani su već spomenuti kao društva s niskim stopama ubojstava. Do kolonijalizma Semai su bili nedržavni, dok Norveškom upravlja vlada. Socijalizacija je relativno miroljubiva i među Semajima i među Norvežanima. Semai imaju ekonomiju darivanja, pa su dobra ravnomjerno raspoređena, dok Norveška zahvaljujući svojoj socijalnoj politici ima jednu od najmanjih ekonomskih razlika od svih kapitalističkih zemalja. Daljnja sličnost je u oslanjanju na medijaciju za rješavanje sukoba, a ne na kažnjavanje, policiju i zatvore. Norveška ima policiju i zatvorski sustav, ali u usporedbi s većinom država uvelike se oslanja na mehanizme medijacije sukoba nimalo različite od onih koji postoje u miroljubivim, nedržavnim društvima. Većina građanskih sukoba u Norveškoj mora se prije suda uputiti medijatorima, a i tisuće kriminalnih slučajeva rješavaju se kod medijatora. U 2001. godini sporazum je postignut u 89% medijacija¹¹.

Dakle, u anarhističkom društvu nasilni zločini bili bi manje uobičajeni, ali da li bi društvo bilo ranjivije kad se pojave? Čak i kad nasilje više nije racionalan društveni odgovor, psihopatski ubojice i dalje bi se mogli povremeno pojavljivati. Suvišno je isticati da bi društvo koje je sposobno za svrgavanje vlasti teško bilo prepušteno milosti usamljenih ubojica psihopata. Društva koja ne nastaju revolucijom, ali imaju snažan osjećaj zajedništva i solidarnosti, također su se sposobna zaštititi. Inuiti, lovci-sakupljači s arktičkog područja Sjeverne Amerike, primjer su što nedržavno društvo može učiniti u najgorem scenariju. Prema njihovoj tradiciji, ukoliko osoba počini ubojstvo, zajednica mu oprašta i prisiljava ga da se izmiri sa žrtvinom obitelji. Ukoliko ta osoba počini dodatno ubojstvo, bit će ubijena — obično od strane članova vlastite obitelji, kako ne bi bilo razloga za zavadu.

Državna metoda suočavanja s kriminalom upotrebom kažnjavanja pogoršava stvari umjesto da ih poboljšava. Kompenzacijske metode odgovaranja na društvenu štetu koje se koriste u mnogim nedržavnim društvima otvaraju nove mogućnosti za izlazak iz kruga nasilja, kažnjavanja i štete, koji su mnogima od nas i previše poznati.

Što sa silovanjem, obiteljskim nasiljem i drugih oblicima štete?

Mnoge aktivnosti koje vlast smatra kriminalnima potpuno su bezopasne; neka djela, poput krađe od bogatih ili sabotiranje sredstava za rat, zapravo smanjuju štetu. Ipak, brojni prijestupi koji se sada smatraju kriminalnima čine stvarnu društvenu štetu. Među njima ubojstvo privlači najviše pozornosti, ali se, u usporedbi s drugim, učestalijim problemima, rijetko događa.

¹⁰ Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004, 73–79. str. Međukulturalno istraživanje je: M.H. Ross, *The Culture of Conflict*. New Haven: Yale University Press, 1993.

¹¹ Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004, 163. str.

Seksualno i obiteljsko nasilje iznimno su rašireni u našem društvu, a ovi oblici nasilja nastaviti će se i u odsutstvu vlasti i kapitalizma ukoliko se njima ne bavimo. Trenutno se mnogi oblici seksualnog i obiteljskog nasilja toleriraju; neki se čak i suptilno ohrabruju u Hollywoodu, crkvama i drugim *mainstream* institucijama. Hollywood često seksualizira silovanje i zajedno s drugim korporacijskim medijima i većinom glavnih religija uzdiže pasivnost i servilnost žena. U diskursu koji je pod utjecajem tih institucija, težak problem silovanja u braku se ignorira, a rezultat je da mnogi čak vjeruju da muž ne može silovati ženu jer su u sporazumnoj seksualnoj zajednici. Mediji i holivudski filmovi redovito prikazuju silovanje kao nešto što čini stranac – osobito siromašan, nebjelački stranac. U ovoj priči ženina jedina nada je zaštita policije ili partnera. Većinu silovanja zapravo počinje partneri, prijatelji i članovi obitelji, u situacijama koje spadaju u sivo područje između *mainstream* definicija pristanka i prisile. Još češće, Hollywood u potpunosti ignorira problem silovanja, zlostavljanja i obiteljskog nasilja, produbljujući tako mit o ljubavi na prvi pogled. Prema ovom mitu, muškarac osvoji ženu i njih dvoje jedno drugom ispune sve emocionalne i seksualne potrebe, čineći savršen par, bez potrebe za pričanjem o pristanku, radu na komunikaciji ili upoznavanjem s emocionalnim i seksualnim granicama.

Policija i druge institucije koje navodno štite žene od silovanja savjetuju ih da se ne opiru kako ne bi razljutile svog napadača, dok svi dokazi i zdrav razum ukazuju na to da je opiranje često najbolji izbor. Država rijetko ženama nudi tečajevе samoobrane, ali često kazneno progoni žene koje u samoobrani ubiju ili ozlijede napadače. Ljudi koji se obrate državi kako bi prijavili seksualni ili fizički napad moraju se nositi s dodatnim ponižavanjima. Sudovi dovode u pitanje iskrenost i moralni integritet žena koje hrabro izađu u javnost nakon što su seksualno napadnute; suci očevima zlostavljačima daju skrbništvo nad djecom; policija ignorira pozive vezane uz obiteljsko nasilje, čak i kad muževi u njihovoj prisutnosti tuku žene. Neki lokalni propisi nalažu da policija u slučaju prijave obiteljskog nasilja uhiti nekoga, ili čak obje uključene strane; često je žena koja zove pomoć i sama poslana u zatvor. Transrodne osobe pravni sustav izdaje još redovitije, odbijajući prihvatiti njihove identitete i često ih prisilno smješta u zatvorske ćelije s ljudima drugog roda. Transrodni ljudi radničke klase i beskućnici sistematski su silovani od strane pravnog sustava.

Velik dio zlostavljanja koje nije direktno uzrokovano od strane vlasti nastaje tako što se ljudi iskaljuju na onima koji su u društvenoj hijerarhiji ispod njih. Djeca koja su obično na dnu piramide primaju velik dio toga. Autoriteti koji bi ih trebali štiti – roditelji, rođaci, svećenici, učitelji – najvjerojatniji su im zlostavljači. Traženje pomoći može samo pogoršati situaciju, jer im pravni sustav ni u jednom trenutku ne dopušta preuzimanje kontrole nad vlastitim životima, iako je upravo to ono što žrtve zlostavljanja najviše trebaju. Umjesto toga o svakom slučaju odlučuju socijalni radnici i suci koji situaciju ne poznaju dobro te imaju stotine drugih slučajeva za rješavanje.

Trenutna paradigma kažnjavanja prijestupnika i zanemarivanja potreba žrtava pokazala se potpuno promašenom, što ni bolje provođenje zakona ne bi promijenilo. Oni koji zlostavljaju često su i sami bili zlostavljani, a slanje u zatvor neće ih učiniti ništa manje sklonim zlostavljanju. Žrtvama zlostavljanja moglo bi koristiti postojanje sigurnog prostora, ali slanje njihovih zlostavljača u zatvor uklanja mogućnost pomirenja, a ako ekonomski ovise o svojim zlostavljačima, kao što je često slučaj, možda od straha da ne završe kao beskućnici, siromašni ili kod skrbnika, neće ni prijaviti zločin.

Unutar države seksualno i obiteljsko nasilje promatraju se kao zločini – narušavanje žrtvinih prava koje joj jamči država, neprihvatljivo, jer prkosí državnim odredbama. Suprotno tome,

mnoge nedržavne zajednice koriste paradigmu utemeljenu na potrebama. Ova paradigma na te oblike nasilja gleda kao na društvenu nepravdu, orijentirajući se tako na potrebu žrtve za liječenjem i potrebu prijestupnika da postane zdrava osoba koja se može povezati sa širom zajednicom. Budući da se ova djela društvene štete ne događaju u izolaciji, ova paradigma obuhvaća čitavu zajednicu i teži vraćanju šireg društvenog mira, poštujući autonomiju i samodefinirane potrebe svakog pojedinca.

Metoda mirenja Navaho Indijanaca preživjela je stoljećima, unatoč nasilju kolonijalizma. Trenutno ponovno oživljavaju tu metodu kako bi se nosili s društvenom nepravdom i smanjili svoju ovisnost o američkoj vladi, a ljudi koji se bave restorativnom pravdom ugledaju se u primjer Navaha. U Navaho praksi restorativne pravde osoba koju sve strane uvažavaju kao pravednu i neutralnu ima ulogu miritelja. Netko će se možda svojevoljno obratiti miritelju ako treba pomoć s problemom, ako je njegova zajednica ili obitelj zabrinuta za njegovo ponašanje ili ako je s nekim u svađi oko koje trebaju pomoć pri rješavanju. Usporedimo to s državnim sustavom kažnjavanja u kojem ljudi dobivaju pozornost, i to uvijek negativnu, jedino kad prekrše zakon. Sama šteta i razlog za nju nebitni su za sudski proces.

Svrha procesa Navaho zajednice je zadovoljiti potrebe onih koji dolaze miritelju i pronaći korijen problema. “Kada članovi Navaho zajednice pokušaju objasniti zašto ljudi nanose štetu sebi ili drugima, kažu da oni koji čine štetu postupaju tako jer su se odvojili od svijeta oko sebe, od ljudi s kojima žive i rade. Kažu da se osoba ‘ponaša kao da nema rođaka’”. Miritelji ovo rješavaju razgovorajući i pomažući osobi koja je nanijela štetu da se ponovno poveže sa svojom zajednicom i vrati podršku i temelj koji treba kako bi postupala na zdrav način. Istovremeno pružaju potporu i osobi koja je oštećena, tražeći načine da joj pomognu da se osjeća sigurno i cjelovito.

U tu svrhu proces mirenja uključuje obitelj i prijatelje obiju strana. Ljudi izlažu svoje priče, svoje perspektive i osjećaje. Krajnji cilj je pronalaženje praktičnog rješenja koje obnavlja međuljudske odnose. Kako bi to potpomogao, miritelj drži govor, koji je često utemeljen na navaškim pripovijestima o stvaranju svijeta, da bi pokazao kako su se tradicionalno u prošlosti nosili s istim problemima. Kada je netko postupio krivo i povrijedio drugu osobu, na kraju procesa prijestupnik često plaća dogovorenu sumu naknade, ili *nalyeeh*. Ipak, *nalyeeh* nije oblik kažnjavanja u duhu “oko za oko”, nego način da se “popravi situacija za osobu koja je pretrpjela gubitak”. 104 od 110 ogranaka ili poluautonomnih navaških zajednica imaju imenovane miritelje i u mnogim slučajevima u prošlosti cijenjeni članovi obitelji bili su pozivani kako bi se neslužbeno riješilo sporove¹².

Critical Resistance (Kritični otpor) je antiautoritarna organizacija u SAD-u koju su osnovali bivši zatvorenici i članovi obitelji zatvorenika s ciljem ukidanja zatvorskog sustava i njegovih uzroka. U vrijeme pisanja ovog teksta, skupina radi na uspostavljanju “sigurnih zona”. Njihova svrha je pružanje “oruđa i treninga lokalnim zajednicama za osnaživanje i razvijanje vještina za rješavanje sukoba bez potrebe za policijom, sudstvom i zatvorskom industrijom. Prakticira se abolicionistički pristup za zajednice u razvoju, što znači da danas grade modele koji mogu izražavati kako želimo živjeti sada i u budućnosti”¹³. Gradeći čvršće odnose među susjedima i namjerno stvarajući zajedničke resurse, ljudi u susjedstvu mogu dilere drogom držati podalje, osigurati potporu onima koji pate od ovisnosti, intervenirati u situacijama zlostavljanja u obitelji,

¹² Svi citati i statistike o Navaho Indijancima su iz: Dennis Sullivan i Larry Tift, *Restorative Justice: Healing the Foundations of Our Everyday Lives*. Monsey, NY: Willow Tree Press, 2001., 53.–59. str.

¹³ www.harmfreezone.org [Pristupljeno 24. studenog 2006.]

organizirati skrb za djecu i alternative pristupanju bandama te povećati komunikaciju licem u lice.

Druge antiautoritarne skupine, od kojih su neke inspirirane ovim modelom, počele su težak posao postavljanja sigurnih zona u vlastitim gradovima. Naravno, čak i da uopće nema nasilnog kriminala, rasistička, kapitalistička vlada bi i dalje pronalazila izgovore za zatvaranje ljudi: stvaranje unutarnjih neprijatelja i kažnjavanje pobunjenika uvijek su bili funkcija vlasti, a danas toliko privatnih poduzeća ulaže u zatvorski sustav da je isti postao industrija utemeljena na rastu. Međutim, mnogo je lakše organizirati otpor kada ljudi više nisu ovisni o policiji i zatvorima i kad zajednice više nisu osakaćene samonametnutom društvenom štetom.

Diljem Sjedinjenih Država i drugih zemalja, feministički pokret organizirao je događaj nazvan *Take Back the Night* (*Vratimo noć*) kako bi se bavili nasiljem nad ženama. Jednom godišnje velika skupina žena i njihovih podržavatelja maršira kroz svoje susjedstvo ili kampus tijekom noći – u doba koje mnoge žene povezuju s povećanim rizikom od silovanja – kako bi opet preuzele svoj životni prostor i osvijestile problem. Ova događanja obično uključuju obrazovanje o raširenosti i uzrocima nasilja nad ženama. Neke *Take Back the Night* skupine osvrću se i na rašireno nasilje našeg društva prema transrodnim osobama. Prvi *Take Back the Night* marš odvio se 1976. godine u Belgiji, a organizirale su ga žene koje su prisustvovala Međunarodnom tribunalu o zločinima protiv žena. Događanje je uvelike određeno tradicijom Walpurgisnacht prosvjeda u Njemačkoj. Poznata i kao Noć vještica, održava se 30. travnja, noć prije Praznika rada, te je tradicionalna noć za nestašluke, pobune te poganski i feministički otpor. U 1977. godini, njemačke feministice uključene u autonomni pokret marširale su na Walpurgisnacht s natpisom “Žene uzimaju noć natrag!” Prva *Take Back the Night* u SAD-u dogodila se 4. studenog 1977. u crvenoj četvrti San Francisca.

Ovakva akcija važan je prvi korak u stvaranju kolektivne snage sposobne za mijenjanje društva. U patrijarhatu je svaka obitelj izolirana i iako mnogi pate od istih problema, sami prolaze kroz njih. Okupljanje kako bi se pričalo o problemu o kojem se prije nije pričalo, zauzimanje javnog prostora koji ti je bio uskraćen – ulice noću – živuća je metafora anarhističkog društva u kojem se ljudi okupljaju kako bi nadišli svaki autoritet, svakog opresora.

Seksualno nasilje pogađa sve u patrijarhalnom društvu. Pojavljuje se u radikalnim zajednicama koje se protive seksizmu i seksualnom nasilju. Ukoliko se ne posvete predanom odlučavanju od patrijarhalnog uvjetovanja, samoprozvani radikali često na silovanje, napastovanje i druge oblike zlostavljanja i seksualnog nasilja odgovaraju istim ponašanjem kakvo je uobičajeno u ostatku društva: ignorirajući ih, opravdavajući, odbijajući zauzeti stav, ne vjerujući ili čak kriveći žrtvu. Kako bi se borili s tim, feministički i anarhistički pokret u Philadelphiji osnovali su dvije skupine. Prva, *Philly's Pissed* (*Ogorčene Phillyja*), pomaže žrtvama seksualnog nasilja:

Svako djelovanje skupine *Philly's Pissed* obavlja se povjerljivo, osim ukoliko žrtva ne traži drugačije. Nismo “stručnjaci”, nego skupina ljudi čiji su životi u više navrata obilježeni seksualnim nasiljem i pokušavaju svijet učiniti sigurnijim. Uvažavamo svoje i tuđe sposobnosti odlučivanja što je za svakoga najsigurnije. *Philly's Pissed* pruža podršku žrtvama seksualnog nasilja ispunjavajući njihove trenutne potrebe i pomažući im artikulirati što trebaju da bi se osjećali sigurnima i u ponovnoj kontroli nad vlastitim životima¹⁴.

¹⁴ Philly's Pissed, www.phillyspissed.net [Pristupljeno 20. svibnja 2008.]

Ukoliko žrtva ima zahtjeve prema počinitelju ili počiniteljici — naprimjer da on ili ona ode na savjetovanje, javno se ispriča, ili nikada više ne približi žrtvi — grupa podrške ih prenosi. Ukoliko žrtva želi, grupa će javno objaviti identitet počinitelja kako bi upozorila ljude ili spriječila počinitelja da prikrije svoja djela.

Druga skupina, *Philly Stands Up (Philly ustaje)*, radi s ljudima koji su počinili seksualno nasilje kako bi ih podržala kroz proces preuzimanja odgovornosti za svoja djela, učenja iz njih i mijenjanja ponašanja, te obnavljanja zdravih odnosa sa svojom zajednicom. Obje skupine održavaju i radionice u drugim gradovima kako bi podijelili svoja iskustva reagiranja na seksualno nasilje.

Nadilazeći individualnu pravdu

Ideja pravde vjerojatno je najopasniji proizvod autoritarne psihologije. Najgore zlouporabe od strane države očituju se u njezinim zatvorima, istragama, prisilnim kažnjavanjima i rehabilitacijama. Policija, suci i zatvorski čuvari ključni su akteri prisile i nasilja. U ime pravde uniformirani grubijani teroriziraju čitave zajednice dok disidenti putem peticija upućuju zahtjeve vladi koja ih tlači. Mnogi su toliko usvojili opravdavanje državnog sustava da se boje gubitka zaštite i posredništva koje ona navodno pruža.

Kada pravda postane privatno područje stručnjaka, ni ugnjetavanje nije daleko. Nedržavnim društvima koja su na tragu razvijanja prisilnih hijerarhija koje vode do stvaranja vlasti zajedničko je obilježje skupina poštovanih starijih muškaraca kojima je trajno povjerena uloga rješavanja sukoba iprovođenja pravde. U takvom kontekstu privilegija može postati trajna jer oni koji je imaju oblikuju društvene norme koje održavaju i proširuju njihovu privilegiranost. Bez te moći bogatstvo i moć pojedinca počivaju na slaboj osnovi koju svi mogu dovesti u pitanje.

Državna pravda počinje s odbijanjem bavljenja ljudskim potrebama. Ljudske potrebe su dinamične i u potpunosti ih mogu razumjeti samo njihovi nositelji. Državna pravda, nasuprot tome, provodi univerzalna pravila pretvorena u zakone. Stručnjaci koji interpretiraju te zakone trebali bi se usmjeriti na izvorne namjere donositelja zakona, a ne pojedinu situaciju. Ukoliko ti je potreban kruh, a krađa je zločin, bit ćeš kažnjen zato što si ga uzeo, iako ga uzimaš od nekoga kome ne treba. Međutim, ukoliko se tvoje društvo usmjeri na ljudske potrebe i želje umjesto na provedbu krutih zakona, imaš mogućnost uvjeriti svoju zajednicu da ti je kruh bio potrebniji nego osobi od koje si ga uzela. Na taj način počinitelj i pogođeni ostaju u središtu procesa, uvijek u mogućnosti objasniti svoja djela i dovesti u pitanje postojeće norme.

Pravda se pak oslanja na presudu, dajući prednost moćnom donositelju odluka pred tužiteljima i optuženicima koji bespomoćno iščekuju ishod. Pravda je izvršenje morala — koji je u svojem začetku opravdan kao božanski određen. Kada se društva udalje od religiozne osnove, moralnost postaje univerzalna, ili prirodna, ili znanstvena — područja koja su još više udaljena od utjecaja javnosti — sve dok ne postane gotovo isključivo oblikovana od strane medija i vlasti.

Ideja pravde i društveni odnosi koje podrazumijeva zapravo su autoritarni. U praksi sustavi pravde uvijek daju nepravedne prednosti moćnima i nameću strašne nepravde nemoćnima. Istovremeno nas etički kvare i uzrokuju propadanje naše osobne inicijative i osjećaja odgovornosti. Poput droge čine nas ovisnima dok oponašaju ispunjavanje ljudskih potreba, u ovom slučaju potrebe za rješavanjem sukoba. Stoga ljudi od pravnog sustava traže reforme, bez obzira koliko imali nerealistična očekivanja, umjesto da uzmu stvari u svoje ruke. Da bi se izliječila od zlostavljanja, oštećena osoba treba preuzeti kontrolu nad svojim životom, zlostavljač mora ponovno

uspostaviti zdrave odnose sa svojom okolinom, a zajednica mora propitati svoje norme i dinamiku moći. Pravni sustav sve to sprječava. Pojačava kontrolu, otuđuje čitave zajednice i ometa propitivanje korijena problema, održavajući postojeće stanje.

Policija i suci mogu pružiti ograničenu količinu zaštite, osobito ljudima kojima rasizam, seksizam i kapitalizam pogoduju, ali najveća opasnost za sve ljude je sam sustav. Naprimjer, tisuće radnika umire svaki dan zbog nemara poslodavaca i neadekvatnih radnih uvjeta, ali poslodavce se nikada ne kažnjava kao ubojice i gotovo nikad nisu osuđeni kao kriminalci. Najviše čemu se obitelji radnika mogu nadati je novčana nagodba na sudu. Tko odlučuje o tome da šef koji profitira od smrti radnika ne treba dobiti ništa gore o građanske tužbe, dok žena koja ubije svoga supruga zlostavljača mora u zatvor, a crni tinejdžer koji u samoobrani ubije policajca dobije smrtnu kaznu? Zasiurno ne radnici, žene i crnci.

Totalitarni sustav mora zadovoljiti, potisnuti ili osigurati adekvatnu zamjenu za svaku ljudsku potrebu. U gornjem primjeru pravni sustav ubijanje radnika postavlja kao problem na koji treba odgovoriti uredbama i birokracijom. Mediji sudjeluju iznimno neproporcionalno, prate serijske i "hladnokrvne ubojice", koji su uglavnom uvijek siromašni i obično nisu bijelci¹⁵, mijenjajući tako percepciju ljudi o rizicima s kojima se suočavaju. Zbog toga se mnogi više boje drugih siromašnih ljudi nego vlastitih šefova i spremni su podržati policiju i sudstvo u napadima na siromašne.

Kako bi se osigurali, ponekad policija i sudovi reagiraju u slučajevima kada su radnici i žene ubijeni – iako je to često samo kako bi smirili gnjev javnosti i obeshrabrili ljude u traženju vlastitih rješenja. Čak i tada njihova reakcija je malodušna ili kontraproduktivna.

U međuvremenu pravni sustav prilično učinkovito služi kao oruđe za preoblikovanje društva i kontroliranje nižih klasa. Pogledajte "rat protiv droga" koji se vodi od 1980.-ih do danas. U usporedbi s poslom i silovanjem, većina ilegalnih droga je prilično bezopasna, a kod onih koje mogu biti štetne, jasno se pokazalo da je liječnička skrb mnogo učinkovitije rješenje nego zatvor. No pravni sustav objavio je ovaj rat kako bi promijenio prioritete javnosti: opravdava policijsku prisutnost u siromašnim susjedstvima, masovno zatvaranje i porobljavanje milijuna siromašnih i nebijelaca, te širenje moći policije i sudstva.

Što policija radi s ovom moći? Uhićuju i zastrašuju najnemoćnije slojeve društva. Siromašno i nebjelačko stanovništvo pretežno je žrtva uhićenja i osuda, a da ne spominjemo svakodnevno zlostavljanje i čak ubojstva od strane policije. Pokušaji reforme policije rijetko uspiju, osim u punjenju budžeta i unapređenju metoda zatvaranja ljudi. A što se događa s milijunima ljudi u zatvorima? Izolirani su, umiru polagano od loše prehrane i bijednih uvjeta ili pak brzo od ruku čuvara koji gotovo nikad za to ne budu osuđeni. Zatvorski čuvari ohrabruju bande i rasno nasilje kako bi olakšali održavanje kontrole, te često krijumčare i prodaju opijate da si popune novčanike i primire zatvorsku populaciju. Deseci tisuća zatvorenika zaključani su u samicama, neki čitava desetljeća.

Bezbrojna istraživanja pokazala su da je tretiranje ovisnosti o drogama i drugih psiholoških problema kao kriminalnih djela neučinkovito i nehumano; loše postupanje sa zatvorenicima i uskraćivanje ljudskog kontakta i mogućnosti za obrazovanje dokazano povećava recidivizam¹⁶. Za svaku studiju koja je pokazala kako ukinuti kriminal i smanjiti zatvorsku populaciju, vlada

¹⁵ *Nap. prev.* Treba imati u vidu da se autor referira na Sjevernu Ameriku i Zapadnu Europu, ističući da su počinitelji ovih djela pretežno pripadnici manjina.

¹⁶ George R. Edison, MD, "The Drug Laws: Are They Effective and Safe?" *The Journal of the American Medical Association*. Vol. 239, No.24, 16. lipnja 1978.; A.W. MacLeod, *Recidivism: a Deficiency Disease*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1965.

je učinila upravo suprotno: srezali su obrazovne programe, povećali korištenje samica, produžili kazne i smanjili prava na posjete. Zašto? Zato što je zatvor, osim mehanizma kontrole, i industrija. Milijarde dolara usmjerava u institucije koje ojačavaju državnu kontrolu, poput policije, sudova, korporacija za nadzor i privatnih zaštitarskih poduzeća, te pruža robovsku radnu snagu koja proizvodi robu za vladu i korporacije u rukama moćnika. Prisilan rad i dalje je legalan u zatvorskom sustavu te većina zatvora uključuje tvornice u kojima radnici moraju raditi za nekoliko centi na sat. Zatvori imaju i moderni ekvivalent tvorničkoj trgovini, gdje zatvorenici moraju potrošiti sav novac koji su zaradili i koji su im poslale njihove obitelji plaćajući odjeću, hranu i telefonske pozive, a sve po napuhanim cijenama.

Nema nade za reformu zatvorskog sustava. Reformistički zatvorski birokrati odustali su ili pak počeli zagovarati napuštanje zatvorskog sustava. Jedan birokrat na visokom položaju koji je upravljao maloljetničkim popravnim domom u Massachusettsu i Illinoisu zaključio je:

Zatvori su nasilne, zastarjele birokracije koje ne štite sigurnost javnosti. U njima nema mogućnosti ni za čiju rehabilitaciju. Stvaraju nasilje koje zahtijeva još zatvaranja. To je samoispunjujuće proročanstvo. Zatvori se predstavljaju kao rješenje za probleme koje su upravo oni stvorili. Institucije postoje kako bi ljudi podbacili. To je njihova prikrivena svrha¹⁷.

To nisu problemi koji se mogu riješiti reformama i promjenama zakona. Pravni je sustav odredio svoje prioritete i postavio zakone s konkretnom namjerom kontroliranja i iskorištavanja ljudi. Problem je u samom zakonu.

Često ljudi koji žive u državnim društvima pretpostavljaju da bez centraliziranog pravnog sustava s jasnim zakonima ne bi bilo moguće rješavati sukobe. Pretpostavlja se da bi se bez propisanih zakona svi borili za vlastite interese, što bi rezultiralo neprekidnim sukobima. Ukoliko su metode suočavanja s društvenom štetom decentralizirane i dobrovoljne, što će ljude spriječiti da “uzmu pravdu u svoje ruke”?

Važan mehanizam uravnotežavanja u nedržavnim društvima je to što ljudi ponekad stvarno uzmu pravdu u svoje ruke, osobito pri suočavanju s onima na vodećim položajima koji postupaju autoritarno. Svi mogu postupati po vlastitoj savjesti i poduzimati aktivnosti protiv osobe koju smatraju štetnom za zajednicu. U najboljem slučaju to može potaknuti druge da priznaju i suoče se s problemom koji su pokušali ignorirati, a u najgorem slučaju može podijeliti zajednicu na one koji misle da je takav postupak bio opravdan i one koji ga smatraju štetnim. Čak i to je bolje od institucionaliziranja nejednakosti moći; u zajednici u kojoj svi imaju moć uzeti stvari u svoje ruke, u kojoj su svi ravnopravni, bit će lakše rješavati stvari razgovorom i pokušati promijeniti mišljenja svojih prijatelja nego uzrokovati sukobe postupajući samovoljno. Ova metoda se ne koristi u demokratskim, kapitalističkim društvima ne zato što nije učinkovita, nego zato što postoje određena mišljenja koja se ne smiju mijenjati, određeni uvjeti koji se ne smiju imenovati i privilegije koje se ne smiju dovoditi u pitanje.

U mnogim nedržavnim društvima lošim ponašanjem ne bave se specijalizirani zagovarači pravde, nego svi, kroz ono što antropolozi nazivaju difuznim sankcijama. Svi su naviknuti reagirati na nepravdu i štetno ponašanje, i zato su svi osnaženi i uključeni. Kad nema države da monopolizira svakodnevno održavanje društva, ljudi nauče kako to sami činiti, te uče jedni druge.

¹⁷ Jamie Bissonette, *When the Prisoners Ran Walpole: A True Story in the Movement for Prison Abolition*. Cambridge: South End Press, 2008., 201. str. Pogledajte i priče Johna Boonea i drugih birokrata predstavljenih ovdje.

Ne trebamo definirati zlostavljanje kao zločin da bismo znali kako nam čini štetu. Zakoni nisu potrebni u osnaženim društvima; ona imaju druge načine suočavanja s društvenom štetom. Problem možemo prepoznati kao povredu potreba drugih, a ne kršenje pisanih odredbi. Možemo ohrabriti šire društveno uključivanje u rješavanje problema. Možemo pomoći onima koji su povrijeđeni da izraze svoje potrebe i možemo slijediti njihov primjer. Možemo ljude smatrati odgovornima kad povrijede druge, istovremeno ih podržavajući i dajući im priliku za učenje i ponovno uspostavljanje dostojanstvenih odnosa sa zajednicom. Možemo na probleme gledati kao na odgovornost čitave zajednice, a ne kao krivnju jedne osobe. Možemo vratiti moć za izlječenje društva i razbiti izolaciju koja nam je nametnuta.

Preporučena literatura

- Kristian Williams, *Our Enemies in Blue*. Brooklyn: SoftSkull Press, 2004.
- Jamie Bissonette, *When the Prisoners Ran Walpole: A True Story in the Movement for Prison Abolition*. Cambridge: South End Press, 2008.
- Dennis Sullivan and Larry Tifft, *Restorative Justice: Healing the Foundations of Our Everyday Lives*. Monsey, NY: Willow Tree Press, 2001.
- Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004.
- Michel Foucault, *Discipline and Punish: the Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books, 1977.
- Ammon Hennacy, *The Book of Ammon*. Salt Lake City: Catholic Worker Books, 1970.
- Fred Woodworth, *The Match!*, anarhistički časopis koji se izdaje u Tucsonu.

6. Revolucija

Da bi se ukinulo sve prisilne hijerarhije i stvorilo prostor za uspostavljanje horizontalnog, slobodnog društva, potrebno je nadjačati represivnu moć države, ukinuti sve kapitalističke institucije, patrijarhat i bjelačku superiornost, te stvoriti zajednice organizirane bez vlasti.

Kako bi horizontalno organizirani ljudi mogli pobijediti državu?

Ukoliko anarhisti vjeruju u dobrovoljno djelovanje i decentraliziranu organizaciju, kako bi ikada mogli biti dovoljno jaki da svrgnu vlast koja ima profesionalnu vojsku? Zapravo su snažni anarhistički i antiautoritarni pokreti u više revolucija uspješno porazili vojsku i vlast. To se često događa u razdobljima ekonomske krize kada državi nedostaje vitalnih resursa, ili pak političke krize u kojoj država izgubi iluziju svoje legitimnosti.

Sovjetska revolucija 1917. godine nije počela kao autoritarni teror koji je postala kad su je preuzeli Lenjin i Trocki. Bila je to višestruka pobuna protiv cara i kapitalizma, koja je obuhvaćala raznolike aktere, od socijalista revolucionara, republikanaca, sindikalista, anarhista do boljševika. Sovjeti su bili spontano nastala nestranačka vijeća koja su se organizirala prema antiautoritarnim principima. Boljševici su zadobili kontrolu i u konačnici potisnuli revoluciju igrajući političku igru koja je uključivala kooptaciju i sabotazu sovjeta, preuzimanje vojske, manipuliranje te izdaju saveznika i pregovore s imperijalističkim silama. Boljševici su se vješto postavili kao nova vlast, a njihovi saveznici pogriješili su vjerujući njihovoj revolucionarnoj retorici.

Jedna od prvih aktivnosti boljševičke vlasti bilo je potpisivanje izdajničkog mirovnog sporazuma s njemačkim i austrijskim carstvima. Lenjinisti su imperijalistima, da bi se izvukli iz Prvog svjetskog rata i oslobodili vojsku za unutarnje djelovanje, ustupili osvojeni novac i strateške resurse te Ukrajinu — a da nisu pitali Ukrajince. Seljaci u sjevernoj Ukrajini organizirali su ustanak i tamo je anarhizam tijekom Sovjetske revolucije bio najsnažniji. Pobunjenici su se nazivali Revolucionarnom ustaničkom armijom. Obično ih se zvalo mahnovistima, po Nestoru Mahnou, najutjecajnijem vojnom strategu i vještom anarhističkom organizatoru. Mahno je pušten iz zatvora nakon Februarske revolucije 1917. godine i vratio se u svoj rodni grad kako bi organizirao anarhističku miliciju za borbu protiv njemačkih i austrijskih okupatora.

Kako je pobunjenička anarhistička vojska rasla, razvila je formalniju strukturu kako bi omogućila stratešku koordinaciju na više frontova, ali ostala je dobrovoljna i utemeljena na podršci seljaka. Glavna pitanja o djelovanju i strategiji odlučivana su na općim skupštinama seljaka i radnika. Potpomognuti, a ne sputani, svojom fleksibilnom, participatornom strukturom i snažnom potporom seljaka, oslobodili su područje veliko otprilike 500 puta 800 kilometara koje je nastanjivalo 7 milijuna ljudi, smješteno oko grada Guljaj Polja. Povremeno su i gradovi u okolici anarhističke zone — Aleksandrovsk i Ekaterinoslav (danas nazvani Zaporožje i Dnjipropetrovsk), kao i Melitopolj, Mariupolj te Berdjansk, oslobođani od državne kontrole, iako im se tijekom rata više puta mijenjao status. Samoorganizacija među anarhistima u tim burnim godinama sustavni-

je je razvijana u ruralnim područjima. U Guljaj Polju anarhisti su organizirali tri srednje škole, a novac uzet iz banaka davali su siročadi. Među seljacima u tom kraju povećala se stopa pismenosti.

Osim borbe s Nijemcima i Austrijancima, anarhisti su porazili i nacionaliste koji su novu, neovisnu zemlju pokušali staviti pod ukrajinsku vlast. Nastavili su držati sjevernu frontu protiv Bijele armije — aristokratske, prokapitalističke vojske koju su financirali i naoružali Francuzi i Amerikanci — dok su im njihovi navodni saveznici, boljševici, uskratili oružje i streljivo te počeli uklanjati anarhiste kako bi zaustavili širenje anarhizma s mahnovističkog teritorija. Bijela armija na kraju je probila oslabljeni sjeverni front i ponovno osvojila Guljaj Polje. Mahno je pobjegao na zapad, velik dio Bijele armije se povukao, a njezin ostatak potukao je Crvenu armiju i napredovao prema Moskvi. U bitci kod Perehonivke, u zapadnoj Ukrajini, anarhisti su uništili Bijelu armiju koja ih je slijedila. Iako je Bijele armije bilo više i imali su više oružja, uspješno su izveli seriju sjajnih manevara koje je osmislio Mahno, i to bez vojnog obrazovanja i ekspertize. Anarhistička vojska dobrovoljaca pojurila je natrag do Guljaj Polja, oslobađajući od Bijele armije nenastanjena područja i nekoliko većih gradova. Nagli preokret prekinuo je opskrbu Bijeloj armiji koja je došla gotovo do Moskve, zbog čega su se morali povući, i to je spasilo Rusku revoluciju.

Još godinu dana anarhističko društvo ponovno je bujalo u i oko Guljaj Polja, unatoč Lenjinovim i Trockijevim naporima da uguše anarhiste kao što su to činili diljem Rusije i ostatka Ukrajine. Kada je još jedan napad Bijelih pod vodstvom generala Wrangela zaprijetio revoluciji, mahnovisti su ponovno pristali pridružiti se komunistima protiv imperijalista, unatoč ranijoj izdaji. Anarhisti su pristali na samoubilačku misiju na neprijatelja na tjesnacu Perekop kod Krimskog poluotoka; uspjeli su i zauzeli strateški grad Simferopolj, što je ponovno odigralo ključnu ulogu u poražavanju Bijelih. Nakon pobjede boljševici su okružili i poubijali većinu anarhista te zauzeli Guljaj Polje i smaknuli mnoge utjecajne anarhističke organizatore i borce. Mahno i nekolicina drugih pobjegli su i mjesecima zbunjivali ogromnu Crvenu armiju učinkovitom gerilskom borbom, uzrokujući čak i nekoliko velikih valova dezerterstva, ali preživjeli su u konačnici ipak odlučili pobjeći na Zapad. Neki ukrajinski seljaci zadržali su anarhističke vrijednosti i, kao dio otpora protiv nacista i staljinista tijekom Drugog svjetskog rata, podigli su anarhističku zastavu. Čak je i danas crveno-crna zastava simbol ukrajinske neovisnosti, iako je malo ljudi upoznato s njezinim porijeklom.

Mahnovisti južne Ukrajine zadržali su svoja anarhistička uvjerenja pod iznimno teškim uvjetima: uz neprekidni rat, izdaju i represiju od strane navodnih saveznika, smrtonosne pritiske zbog kojih su se morali braniti organiziranim nasiljem. U ovim okolnostima nastavili su se boriti za slobodu, čak i kad im to nije bilo u vojnom interesu. U više navrata sprječavali su proganjanje židovskih zajednica, dok su ukrajinski nacionalisti i boljševici potpirivali vatru antisemitizma kako bi imali žrtveno janje za probleme koje su sami pogoršavali. Mahno je osobno ubio susjednog vojnog zapovjednika i potencijalnog saveznika kada je saznao da je naredio progone, čak i kad su mu očajnički trebali saveznici¹.

Tijekom listopada i studenog [1919.] Mahno je na nekoliko tjedana zauzeo Ekaterinoslav i Aleksandrovsk i tako dobio prvu priliku da anarhističke ideje primijeni u

¹ Neki *mainstream* izvori i dalje tvrde da je Mahno bio iza antisemitskih progona u Ukrajini. U *Nestor Makhno, Anarchy's Cossack* Alexandre Skirda izvore ovih tvrdnji pronalazi u antimahnovskoj propagandi te citira nenaklonjene suvremene izvore koji potvrđuju da su mahnovisti bili jedina vojna jedinica koja nije sudjelovala u progonima. Referira se i na mahnovističku propagandu koja antisemitizam napada kao oruđe aristokracije, židovske postrojbe koje su se borile među mahnovistima te akcije protiv progona koje je provodio Mahno osobno.

gradu. Mahnov prvi čin nakon ulaska u veliki grad (nakon otvaranja zatvora) bilo je uklanjanje svakog dojma da je došao uvesti novi oblik političke vladavine. Postavljene su obavijesti kojima se građane informiralo da svoje živote mogu organizirati kako smatraju da bi trebalo, da im Ustanička vojska neće “naređivati ili nalagati da išta rade”. Proglašena je sloboda govora, tiska i okupljanja te se u Ekaterinoslavu preko noći pojavilo pola tuceta novina, koje su predstavljale širok spektar političkih svjetonazora. Iako je ohrabrivao slobodu izražavanja, Mahno ipak nije odobravao političke organizacije koje su se htjele nametnuti ljudima. Stoga je raspustio boljševičke “revolucionarne komitete” (*revkome*) u Ekaterinoslavu i Aleksandrovskom, upućujući njihove članove da se “prihvate poštena posla”².

Mahnovisti su se držali obrane regije, ostavljajući socioekonomsku organizaciju pojedinim gradovima, a sami su stavljali naglasak na direktnu demokraciju. Časnici su birani iz svake podskupine boraca, a ona ih je mogla i opozvati; nije im se salutiralo, nisu dobivali materijalne privilegije i nisu mogli bitke voditi iz pozadine kako bi izbjegli rizike.

S druge strane, časnici Crvene armije imenovani su s vrha i dobivali su privilegije i više plaće po skali Carske armije. Boljševici su zapravo preuzeli strukturu i osoblje Carske armije nakon Oktobarske revolucije. Zadržali su većinu časnika, ali preustrojili su ih u “narodnu vojsku”, dodajući političke časnike odgovorne za identifikaciju “kontrarevolucionara” koje treba ukloniti. Usvojili su i imperijalističku praksu razmještanjem vojnika diljem kontinenta daleko od njihovih domova, u područja u kojima ne poznaju jezik, pa će vjerojatnije poštivati naredbe za potlačivanje lokalnog stanovništva i manje vjerojatno dezertirati.

Kako bi bili sigurni, Revolucionarna ustanička armija provodila je strogu disciplinu, ubijajući osumnjičene špijune i one koji su zlostavljali seljake za vlastitu korist, poput pronevjere i silovanja. Pobunjenici su, kao i svaka druga vojska, zadržali mnoge ovlasti nad civilima. Neki od njih vjerojatno su iskoristili neke od mnogih mogućnosti za zloupotrebu te moći, no njihov odnos sa seljacima bio je jedinstven. Mahnovisti ne bi mogli preživjeti bez potpore naroda, a tijekom dugog gerilskog rata protiv Crvene armije mnogi su im seljaci davali konje, hranu, prenoćište, medicinsku pomoć, te za njih prikupljali informacije. Seljaci su zapravo činili većinu anarhističke vojske.

Raspravlja se i o demokratičnosti mahnovističke organizacije. Neki povjesničari tvrde da je Mahno imao čvrstu kontrolu nad “slobodnim sovjeta” – nestranačkim vijećima u kojima su radnici i seljaci donosili odluke i organizirali se. Čak i blagonakloni povjesničari izvještavaju o anegdotama prema kojima je Mahno na sastancima zlostavljao delegate koje je smatrao kontrarevolucionarima, ali treba uzeti u obzir i mnoge situacije u kojima je Mahno odbijao poziciju moći, ili činjenicu da je u pokušaju spašavanja pokreta od boljševičke represije napustio Vojni revolucionarni sovjet, skupštinu koja je donosila vojne odluke za narodne vojske³.

Jedna od kritika koju su boljševici imali za mahnoviste bila je da njihov Vojni revolucionarni sovjet, najbliže diktatorskoj organizaciji što su mogli imati, nije imao pravu moć – bio je samo savjetodavna skupina – dok su pojedine radničke skupine i seljačke zajednice zadržale svoju autonomiju. Sovjetski povjesničar Kubanin dao je blagonaklonjeniji opis: “vrhovno tijelo pobunjeničke vojske bio je njihov Vojni revolucionarni sovjet, izabran na općoj skupštini svih

² Paul Avrich, *The Russian Anarchists*. Oakland: AK Press, 2005, 218. str.

³ Mahno se nadao da su Lenjin i Trocki motivirani osobnom osvetom prema njemu, a ne apsolutnom željom za uništenjem slobodnih sovjeta, te da će odustati od represije ukoliko on ode.

pobunjenika. Pokretom nije upravljalo ni zapovjedničko vodstvo niti Mahno; oni su samo izražavali želje mase, djelujući kao njeni ideološki i tehnološki akteri”. Drugi je sovjetski povjesničar, Jefimov, rekao: “Nijednu odluku nikada nije donijela jedna osoba. Sva su se vojna pitanja javno raspravljala”⁴.

Uvelike brojčano i oružano nadjačana, dobrovoljna anarhistička milicija uspješno je porazila vojske Nijemaca, Austrijanaca, ukrajinskih nacionalista i Bijelu armiju. Zaustavila ih je tek profesionalna vojska koju su naoružavale najveće svjetske industrijske sile i istovremena izdaja od strane saveznika. Da su znali ono što mi danas znamo – da autoritarni revolucionari mogu biti jednaki tirani kao i kapitalistička vlast – i da su ruski anarhisti u Moskvi i St. Petersburgu uspjeli spriječiti boljševike u pokušaju preuzimanja Ruske revolucije, sve je moglo završiti drugačije.

Još impresivnija od mahnovističkog primjera je pobjeda nekoliko urođeničkih naroda 1868. godine. U dvogodišnjem ratu tisuće ratnika plemena Lakota i Čejena porazilo je američku vojsku i uništilo više vojnih baza tijekom događaja koji je postao poznat kao Rat Crvenog Oblaka. Lakote su se 1866. godine u Fort Laramiju našli s vladom SAD-a jer su potonji željeli dozvolu za gradnju vojne pruge kroz pokrajinu Powder River kako bi olakšali pritjecanje bjelačkih doseljenika u potrazi za zlatom. Američka vojska već je porazila Arapaha u nastojanju oslobađanja područja za bjelačke doseljenike, ali nisu uspjeli poraziti i Lakote. Tijekom pregovora postalo je jasno da je američka vlada već počela graditi vojne baze diljem tog puta, bez dozvole za samu prugu. Ratni vođa Oglala Lakota, Crveni Oblak, obećao je oduprijeti se svim bjelačkim pokušajima zauzimanja tog područja. U ljeto 1866. američka vojska počela je tamo slati još više vojnika i graditi još baza. Ratnici Lakota, Čejena i Arapaha slijedeći vodstvo Crvenog Oblaka počeli su s gerilskim otporom, tako što su uspješno zatvorili Bozemanov put i napadali vojnike u bazama. Vojska je poslala naredbu za žestoke zimske napade, a kad je 21. prosinca njihov vlak s drvenom građom ponovno napadnut, jedinica od otprilike stotinu američkih vojnika odlučila je krenuti u potjeru. Oglala ratnik Ludi Konj je ovdje poslužio kao mamac koji ih namamio u stupicu. Čitava je jedinica poražena i ubijena od strane 1.000 do 3.000 ratnika koji su čekali u zasjedi, a zapovjednik bjelačke vojske u borbi prsa u prsa dokrajčen je nožem. Mladog vojnog trubača koji se borio samo sa svojom trubom Lakote su pokrili bivoljom kožom kao simbolom časti – čime su urođenički ratnici ukazali na mogućnost dostojanstvenijeg oblika rata, za razliku od bjelačkih ratnika i doseljenika, koji su često iz trudnica vadili fetuse i koristili odrezane genitalije nenaoružanih žrtvi kao vrećice za duhan.

U ljeto 1867. godine američka vojska je novim automatskim puškama u dvjema bitkama uspjela zaustaviti Lakote, ali nisu uspjeli preći u ofanzivu. U konačnici su zatražili mirovne pregovore na koje je Crveni Oblak pristao jedino ukoliko se napuste nove vojne baze. Američka vlada je pristala i u mirovnim pregovorima prihvatili su prava Lakota na Black Hills i pokrajinu Powder River, veliko područje koje danas čine Sjeverna i Južna Dakota, te Montana.

Tijekom rata Lakote i Čejeni organizirali su se bez prisile ili vojne stege, no suprotno uobičajenim dihotomijama, relativni nedostatak hijerarhije nije narušio njihovu mogućnost organizacije. Naprotiv, tijekom brutalnog rata zajedno ih je održavao kolektivni, samomotivirani red i različiti oblici organizacije. U zapadnjačkoj vojsci najvažnija jedinica je vojna policija ili časnik koji hoda iza vojnika s napunjenim pištoljem, spreman zapucati ukoliko se itko okrene i počne trčati. Lakote i Čejeni nisu imali potrebu za stegom nametnutom odozgo. Borili su se da obrane svoju zemlju i način života, u skupinama povezanim rodbinskim vezama i afinitetom.

⁴ Alexandre Skirda, *Nestor Makhno, Anarchy's Cossack: The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917–1921*.

Neke borbene skupine organizirane su pomoću zapovjednog lanca, dok su druge djelovale u kolektivnijem duhu, ali sve su se dobrovoljno oslanjale na pojedince s najboljim organizacijskim sposobnostima, duhovnom snagom i iskustvom u borbi. Ovi ratni zapovjednici nisu nadzirali one koji su ih slijedili, nego su ih inspirirali. Kad je moral bio nizak ili je bitka izgledala beznadno, skupine ratnika često su odlazile kući, što su i smjele. Ukoliko je vođa proglasio rat, on je morao ići, ali nitko drugi nije, pa je vođa koji nikoga nije mogao uvjeriti da ga slijedi u rat bio izložen sramotnom i čak samoubilačkom pothvatu. S druge strane, političari i generali u zapadnom društvu često započinju nepopularne ratove, a oni nikada nisu ti koji zbog toga trpe posljedice.

Ratnička udruženja imala su važnu ulogu u urođeničkoj ratnoj organizaciji, ali važna su bila i ženska udruženja. Imala su ulogu sličnu onoj intendanta u zapadnjačkim vojskama, snabdijevajući ih hranom i materijalima, s time da su intendanti obične karike koje slušaju naredbe, dok bi žene Lakota i Čejena odbile surađivati ukoliko se nisu slagale s razlozima za rat. Kako je jedan od Napoleonovih najvećih doprinosa europskom ratovanju bilo opažanje da “sve vojske marširaju na pun želudac”, postaje očito da su žene Lakota i Čejena imale više moći nego što to prikazuje povijest pisana od strane muškaraca i bijelaca. Osim toga, žene koje su to željele, mogle su se boriti zajedno s muškarcima.

Iako su bili nevjerovatno brojčano nadjačani od strane američke vojske i bjelačkih doseljeničkih paravojski, urođenici su pobijedili. Nakon Rata Crvenog Oblaka Lakote i Čejeni uživali su u gotovo čitavom desetljeću neovisnosti i mira. Suprotno pacifističkim tvrdnjama o vojnom otporu, pobjednici nisu počeli potlačivati jedni druge stvarajući nekontroliranu spiralu nasilja zato što su se nasiljem borili protiv bjelačkih pridošlica. Osigurali su si nekoliko godina slobode i mira.

Američka vojskaje 1876. godine ponovno upala na područje Lakota pokušavajući ih prisiliti na život u rezervatima, koji su u okviru genocida nad urođeničkim stanovništvom preobražavani u koncentracijske logore. Sudjelovalo je više tisuća vojnika i imali su nekoliko teških poraza, od kojih je najpoznatija bila Bitka kod Greasy Grass Creeka, poznata i kao Bitka na Little Bighornu. Oko tisuću ratnika Lakota i Čejena u samoobrani je desetkovalo konjicu kojom je zapovijedao George A. Custer i ubilo nekoliko stotina vojnika. Custer je ranije upadao na zemlju Lakota kako bi širio glasine o zlatu i potaknuo novi val bjelačkih doseljenika, koji su bili glavna pokretačka sila genocida. Doseljenici su, osim što su bili naoružana paravojska odgovorna za velik dio otimačine i ubojstava, poslužili i kao dostatna izlika za dolazak vojske. Trebalo je te siromašne skromne poljoprivrednike, koji su zauzeli tuđu zemlju, obraniti od “indijanskih pljačkaša”. Američka vlada na kraju pobijedila Lakote, napadima na njihova sela, upadima na njihova lovišta i uspostavljanjem snažne represije nad ljudima u rezervatima. Među posljednjima se predao oglaški ratnik Ludi Konj, koji je bio jedan od najuspješnijih vođa u borbi protiv američke vojske. Nakon što je njegova skupina pristala doći u rezervat, Ludi Konj je uhićen i pogubljen.

Njihov konačni poraz nije znak slabosti horizontalne organizacije Lakota i Čejena, koliko činjenice da ih je, u omjeru jedan naprema tisuću, brojčano nadjačalo bjelačko američko stanovništvo koje ih je željelo iskorijeniti te je među njima raširilo bolesti i ovisnosti, te im uništilo izvor hrane.

Otpor Lakota nikad nije prestao i na kraju bi mogli pobijediti u ovom ratu. U prosincu 2007. godine grupa Lakota ponovno je proglasila svoju neovisnost, obavijestivši vladu SAD-a da razvrstavaju sve ugovore, već prekršene od strane doseljeničke vlasti, te da se odcjepljuju zbog “kolonijalnih aparthejskih uvjeta”⁵.

London: AK Press, 2005, 314. str.

⁵ Amy Goodman, “Lakota Indians Declare Sovereignty from US Government,” *Democracy Now!*, 26. prosinca

Neke od najupornijih borbi protiv države su urođeničke. Dosadašnje urođeničke borbe stvorile su neka od jedinih područja Sjeverne Amerike koja imaju fizičku i kulturalnu autonomiju te su ih uspješno obranili u sukobima s državom. Ove borbe se obično ne nazivaju anarhističkima i zbog toga možda anarhisti imaju još više za naučiti od njih. Ako ne želimo da učenje bude još jedan tržišni odnos, čin stjecanja, ono mora biti praćeno horizontalnim odnosima reciprociteta, odnosno solidarnosti.

Mohawk Indijanci su se dugo borili protiv kolonizacije i 1990. godine izborili su veliku pobjedu protiv doseljeničke države. Na području Kanehsatake, blizu Montreala, bijelci u gradu Oki željeli su proširiti teren za golf na šumsko područje u kojem su indijanci imali groblje, što je uzrokovalo prosvjede urođenika. U proljeće 1990. godine indijanci su se tamo utaborili i blokirali cestu. Quebeška policija ih je 11. srpnja 1990. godine napala suzavcem i automatskim oružjem, ali oni su bili naoružani i spremni. Jedan policajac je pogođen i ubijen, a ostatak ih je pobjegao. Policijske automobile, koji su u panici ostavljeni, iskoristili su za postavljanje novih barikada. Za to vrijeme su mohawški ratnici u Kahnawakeu blokirali most Mercier, zaustavljajući time promet prema Montrealu. Policija je započela opsadu njihovih zajednica, ali došlo je još ratnika, koji su krijumčarili pomoć. Pobunjenici su organizirali prehranu, medicinsku skrb i komunikaciju, a blokada je nastavljena. Bjelačke skupine prosvjedovale su u susjednim gradovima, zahtijevajući da policija silom otvori most i pusti promet. Kasnije u kolovozu napali su grupu Mohawka, i to u prisutnosti policije.

Blokade su 20. kolovoza još bile aktivne, a kanadska vojska preuzela je opsadu od policije. Raspoređeno je ukupno 4.500 vojnika, potpomognutih tenkovima, lakim oklopnim vozilima, helikopterima, vojnim avionima, artiljerijom i ratnim brodovima. Kanadski vojnici su 18. rujna upali na otok Tekakwithu, bacajući suzavac i pucajući. Indijanci su im uzvratili i vojnici su morali biti evakuirani helikopterom. Urođenici su prosvjedovali diljem Kanade u znak solidarnosti s plemenom Mohawk, zauzimali su zgrade, blokirali pruge i autoceste, te radili sabotaze. Nepoznati ljudi spalili su željeznički most u Britanskoj Kolumbiji i Alberti te zaustavili rad pet hidroelektrana u Ontariju. Preostali opkoljeni Mohawci su 26. rujna proglasili pobjedu i predali se, nakon što su spalili svoje oružje. Igralište za golf nikad nije prošireno, a većina uhićenih oslobođena je optužbi. "Oka je pomogla revitalizirati ratnički duh urođenika i našu volju da pružimo otpor"⁶.

Krajem '90.-ih Svjetska banka prijetila je neobnavljanjem velikog zajma bolivijskoj vladi, o kojem je ona ovisila, ukoliko ne pristanu privatizirati svu vodu u gradu Cochabambi. Vlada je pristala i potpisala ugovor s konzorcijem predvođenim korporacijama iz Engleske, Italije, Španjolske, SAD-a i Bolivije. Vodni konzorcij je bez poznavanja lokalnih uvjeta smjesta digao cijene, tako da su mnoge obitelji petinu svojeg dohotka morale davati samo za vodu. Povrh toga, ukidali su priključak svakom kućanstvu koje nije plaćalo. U siječnju 2000. godine buknuo su veliki prosvjedi protiv privatizacije vode. Prvenstveno su seljaci urođenici krenuli prema gradovima, udruženi s umirovljenim radnicima, obespravljenim tvorničkim radnicima, uličnim prodavačima, mladim beskućnicima, studentima i anarhistima. Prosvjednici su zauzeli glavni trg i zatvorili glavne ceste. Organizirali su opći štrajk koji je paralizirao grad na četiri dana. Policija i vojska su 4. veljače napale glavni prosvjedni marš, uhitili su dvije stotine prosvjednika, a ozlijeđeno je sedamdeset ljudi i pedeset i jedan policajac.

2007.

⁶ Iz anonimnog ilustriranog pamfleta *The Oka Crisis*.

U travnju su ljudi ponovno zauzeli glavni trg Cochabambe, a kada je vlada počela s uhićenjima organizatora, prosvjedi su se proširili po gradovima La Paz, Oruro i Potosi, kao i u mnogim selima. Većina glavnih autocesta diljem zemlje bila je blokirana. Bolivijski predsjednik je 8. travnja proglasio 90 dana izvanrednog stanja, zabranio je okupljanja više od četvero ljudi, ograničio je političku aktivnost, dopustio proizvoljna uhićenja, uspostavio policijski sat te stavio radio stanice pod vojni nadzor. Policija se povremeno priključivala prosvjednicima zahtijevajući veće plaće, a sudjelovali su i u nekim pobunama, no kad im je vlada povisila plaće, vratili su se na posao i nastavili tući i uhićivati svoje nekadašnje kolege. Diljem zemlje ljudi su se kamenjem i molotvljevim koktelima borili protiv policije, što je za posljedicu imalo mnoge ozljeđene i ubijene prosvjednike. Vojnici koji su 9. travnja pokušavali ukloniti blokadu ceste naišli su na otpor i ustrijelili dvoje prosvjednika, a nekoliko ih ranili. Susjedi su napali vojnike, uzeli im oružje i počeli pucati. Kasnije su osvojili bolnicu i ranili, zarobili, te linčovali vojnog zapovjednika.

Kako su nasilni prosvjedi samo rasli unatoč, ili često upravo zbog višestrukih ubojstava i nasilne policijske i vojne represije, država je poništila ugovor s vodnim konzorcijem i 11. travnja opozvala zakon koji je omogućio privatizaciju vode Cochabambe. Upravljanje vodnom infrastrukturom prepušteno je koordinacijskoj skupini nastaloj iz prosvjednog pokreta koja je dio zajednice. Neki sudionici borbe kasnije su otputovali u Washington kako bi se pridružili antiglobalizacijskim prosvjedima u demonstracijama koje su željele zaustaviti godišnji sastanak Svjetske banke⁷.

Prigovori prosvjednika išli su šire od privatizacije vode u jednom gradu. Otpor se proširio na društvenu pobunu koja je obuhvaćala socijalističko odbacivanje neoliberalizma, anarhističko odbacivanje kapitalizma, odbacivanje dugova poljoprivrednika, zahtjeve siromašnih za nižim cijenama benzina i ukidanjem multinacionalnog vlasništva nad bolivijskom naftom te urođeničke zahtjeve za suverenitetom. Jednako buran otpor u narednim godinama višestruko je porazio bolivijsku političku elitu. Poljoprivrednici i anarhisti naoružani dinamitom zauzeli su banke kako bi dobili oprost dugova. Pod jakim pritiskom javnosti vlada je nacionalizirala crpljenje nafte, a moćni savez urođeničkih poljoprivrednika poništio je program iskorjenjivanja koke kojeg je podupirao SAD. Uzgajivači koke uspjeli su čak u tome da njihov vođa Evo Morales bude izabran za predsjednika, čime je Bolivija dobila svog prvog urođeničkog državnog vođu. Bolivija zbog toga trenutno prolazi političku krizu koju vlada možda neće moći riješiti, jer se tradicionalna elita, smještena u bjelačkim, istočnim područjima zemlje, odbija podvrgnuti progresivnoj politici Moralesove vlade. U ruralnim područjima urođeničke zajednice koristile su izravnije načine za očuvanje svoje autonomije. Nastavili su sa svakodnevnim otporom, blokadom autocesta i sabotiranjem pokušaja vlade da upravlja njihovim selima. U najmanje desetak slučajeva kada bi gradonačelnik ili vladin službenik bio osobito nametljiv ili uvredljiv, seljaci su ga linčovali.

Decentralizirani otpor može poraziti vlast u oružanom sukobu — a može je i svrgnuti. U Albaniji su 1997. godine korupcija vlasti i ekonomski krah potaknuli masovni ustanak. Ljudi su se u roku od nekoliko mjeseci naoružali i prisilili vladu i tajnu policiju da napuste zemlju. Nisu postavili novu vlast niti se ujedinili u političku stranku, nego su istjerali državu kako bi stvorili autonomna područja na kojima mogu organizirati svoje živote. Pobuna se proširila spontano, bez središnjeg vodstva ili čak koordinacije. Ljudi su diljem zemlje državu prepoznali kao svog tlačitelja — i napali. Otvorili su zatvore te spalili policijske stanice i vladine zgrade. Nastojali su potrebe zadovoljiti na lokalnoj razini, u već postojećim društvenim mrežama. Nažalost, nisu

⁷ Oscar Olivera, *Cochabamba! Water War in Bolivia*. Cambridge: South End Press, 2004.

imali osvješten anarhistički ili antiautoritarni pokret. Intuitivno, ali ne i eksplicitno odbijajući politička rješenja, nisu imali stav zbog kojega bi sve političke stranke prepoznali kao neprijatelje. Stoga je opozicijska Socijalistička stranka bila u mogućnosti preuzeti vlast, iako je za potpunu pacifikaciju Albanije bila potrebna okupacija od strane tisuća vojnika Europske Unije.

Čak i u najbogatijim zemljama svijeta anarhisti i drugi buntovnici mogu u ograničenom području pobijediti državu, stvarajući autonomne zone u kojima mogu razvijati nove društvene odnose. Njemačka konzervativna stranka je 1980.-81. izgubila vlast u Berlinu nakon što je pokušala silom ugušiti skvoterski pokret. Skvoteri su zauzeli napuštene zgrade u znak borbe protiv gentrifikacije i propadanja gradova ili samo kako bi imali besplatno mjesto za život. Mnogi skvoteri, poznati kao autonomeni, smatrali su se dijelom antikapitalističkog, antiautoritarnog pokreta koji te skvotove vidi kao djeliće slobode u kojima se mogu stvarati počeci novog društva. U Berlinu je najburnija borba bila u kvartu Kreuzberg. U nekim područjima većinu stanovnika činili su autonomeni, otpadnici i imigranti – i po mnogim karakteristikama bila je to autonomna zona. Koristeći sve policijske snage, grad je pokušao isprazniti skvotove i slomiti pokret, ali autonomeni su uzvratili. Obranili su svoje susjedstvo barikadama, kamenjem, molotovljevim koktelima i nadmudrili policiju u uličnim borbama. Krenuli su u protunapad osvetničkim uništavanjem financijskog i komercijalnog dijela grada. Vladajuća stranka posramljena je odustala i socijalisti su preuzeli vlast, krećući u legalizaciju kako bi potkopali autonomiju pokreta, s obzirom na to da ih nisu uspjeli izbaciti silom. U međuvremenu su autonomeni u Kreuzbergu kampanjom “šakom protiv igle” poduzeli mjere za zaštitu susjedstva od droga. Borili su se i protiv gentrifikacije, razbijajući buržuske restorane i kafiće.

U Hamburgu 1986. i 1987. godine policiju su zaustavile barikade autonomna kad su pokušali isprazniti skvotove iz ulice Hafenstrasse. Nakon što su izgubili nekoliko velikih uličnih bitaka i pretrpjeli protunapade, poput koordiniranih paljenja trinaest robnih kuća sa štetom od 10 milijuna dolara, gradonačelnik je legalizirao skvotove, koji i danas postoje i nastavljaju biti središta kulturnog i političkog otpora.

U danskom Copenhagenu autonomni pokret mladih krenuo je u napad 1986. godine. U vrijeme militantnih akcija skvotiranja i sabotaze Shellovih crpilišta nafte i drugih meta antiimperijalističke borbe, nekoliko stotina ljudi iznenada je preusmjerilo svoj prosvjedni marš i zauzelo Ryesgade, ulicu u kvartu Osterbro. Postavili su barikade i dobili potporu susjedstva te donosili hranu starijim susjedima koji su bili zagrađeni zbog barikada. Devet su dana autonomeni držali ulice, poražavajući policiju u nekoliko velikih bitaka. Slobodne radio stanice diljem Danske pomogle su okupiti podršku, uključujući hranu i zalihe. Vlada je konačno objavila dovođenje vojske da ukloni barikade, a mladi na barikadama najavili su konferenciju za medije, no u dogovoreno jutro svi su nestali. Dva gradska pregovarača pitala su se:

Gdje su BZeri [okupatori/skvoteri] otišli? Što je gradska uprava naučila? Čini se da isto mogu ponovno učiniti, bilo gdje, bilo kad. Čak i više. S istim sudionicima⁸.

Barcelonska policija pokušala je 2002. godine izbaciti *Can Masdeu*, veliki skvotirani društveni centar na planinskoj padini kraj grada. *Can Masdeu* bio je povezan sa skvoterskim pokretom, pokretom za zaštitu okoliša i lokalnom tradicijom otpora. Okolni brežuljci bili su prekriveni vrhovima, a mnoge od njih koristili su stariji susjedi koji su se sjećali diktature i borbe protiv nje,

⁸ George Katsiaficas, *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*. Oakland: AK Press, 2006, 123. str.

te shvaćali da se borba i danas nastavlja unatoč velu demokracije. Centar je, dakle, dobivao podršku s mnogih strana društva. Kad je policija došla, stanovnici su postavili barikade i zatvorili se, a jedanaestero ljudi danima visilo u planinarskoj opremi s vanjske strane zgrade, viseći nad brdom, visoko iznad zemlje. Podrška je nahrupila i prkosila policiji; drugi su poduzimali akcije u gradu, zaustavljajući promet i napadajući banke, urede za trgovinu nekretninama, McDonalds i druga poduzeća. Policija je pokušala izgladnjati one koji su visili sa zgrade i psihički ih mučiti, ali nisu uspjeli. Otpor se uspješno odupro pokušaju izbacivanja i autonomna zona postoji i danas, s aktivnim javnim vrtovima i društvenim centrom.

Grčka policija je 6. prosinca 2008. usred Exarchije, anarhističkog i autonomnog uporišta Atene, ubila petnaestogodišnjeg anarhista Alexisa Grigoropoulosa. U roku od nekoliko minuta anarhističke grupe afiniteta su se putem interneta i mobitela dogovorile i krenule u akciju diljem zemlje. Ove grupe afiniteta, stotine njih, prethodnih godina razvile su odnose povjerenja i sigurnosti te vještinu za provođenje napada organizirajući se i izvodeći brojne manje napade na državu i kapital, koji su obuhvaćali jednostavne akcije crtanja grafita, uzimanja stvari iz supermarketa, napadanja policije, policijskih automobila i zastupnika molotovljevim koktelima, dizanje u zrak vozila i ureda političkih stranaka, institucija i korporacija koje su predvodile pritisak na društvene pokrete, imigrante, radnike, zatvorenike i druge. Kontinuitet aktivnosti stvorio je osnovu za buran otpor koji može izbiti kad društvo bude spremno.

Njihov bijes zbog ubojstva Alexisa objedinio je anarhiste koji su diljem zemlje počeli napadati policiju prije nego je policija u mnogim gradovima uopće shvaćala što se događa. Napad je razbio iluziju društvenog mira i narednih dana stotine tisuća drugih ljudi izašlo je na ulice izraziti bijes koji i oni osjećaju prema sistemu. Imigranti, studenti, srednjoškolci, radnici, revolucionari prijašnjih generacija, stari ljudi — čitavo grčko društvo izašlo je na ulice i sudjelovalo u raznolikim aktivnostima. Borili su se protiv policije i pobijedili, čime su dobili moć za preobražavanje svojih gradova. Luksuzne trgovine i vladine zgrade razbijane su i spaljivane. Zauzimate su škole, radio stanice, kazališta i druge zgrade. Kako su ljudi palili ulice i slavili izgaranje staroga svijeta, njihovo žalovanje pretvoreno je u proslavu. Policija je odgovorila silom, pri čemu su ozlijedili i uhitili stotine ljudi te bacili na tisuće suzavaca. Ljudi su se branili s još paleža, palivši sve što su mrzili i stvarajući guste oblake crnog dima koji je neutralizirao suzavac.

Kad su se ljudi počeli vraćati domovima, možda da se vrate u svakodnevicu, anarhisti su nastavili s pobunama kako ne bi bilo sumnje da ulice pripadaju ljudima i da im je novi svijet nadohvat ruke. Među grafitima koji su se pojavili na zidovima stajalo je obećanje: "Mi smo slika budućnosti". Pobune su se nastavile sljedeća dva tjedna. Policija je odavno izgubila svaki privid kontrole i potrošila sav suzavac. Na kraju su fizički iscrpljeni ljudi otišli kućama, ali nisu stali. Napadi su se nastavili, a velik dio grčkog društva počeo je sudjelovati u kreativnim aktivnostima. Grčko društvo je preobraženo. Pokazalo se da svi simboli kapitalizma i vlasti izazivaju prezir masa. Država je izgubila svoju legitimnost i mediji su spali na ponavljanje očite laži da pobunjenici jednostavno ne znaju što žele. Anarhistički pokret zadobio je poštovanje diljem zemlje i inspirirao nove generacije. Pobune su se smirile, ali akcije se nastavljaju. U vrijeme pisanja ovog teksta, ljudi diljem Grčke nastavljaju zauzimati zgrade, pokretati društvene centre, prosvjedovati, napadati, propitivati svoje strategije i održavati masovne skupštine kako bi odredili smjer svoje borbe.

Demokratske države, povremeno i one najprogresivnije, i dalje pozivaju vojsku kad policija ne može održati red. Međutim, taj put otvara vrata opasnostima jer se i disidenti mogu naoružati. Ukoliko borbe nastave dobivati na popularnosti, sve više i više ljudi vidjet će vladu kao okupatorsku silu, a u ekstremnim slučajevima i vojska se može pobuniti i proširiti borbu. U Grč-

koj su vojnici širili pisma u kojima obećavaju da će se, ukoliko ih se pozove da suzbiju pobunu, pridružiti narodu i pucati na policiju. Vojna intervencija je neizbježan korak u svakoj borbi za svrgavanje države, ali ako društveni pokreti mogu pokazati hrabrost i organizacijsku sposobnost u poražavanju policije, mogu poraziti ili pridobiti i vojsku. Zahvaljujući retorici demokratskih vlada, današnji vojnici su psihički manje spremni na suzbijanje lokalnih ustanaka brutalnošću kojom bi to činili u stranim zemljama.

Zahvaljujući globalnoj integriranosti sistema, države i druge institucije moći međusobno se podržavaju i zbog toga postaju jače do određene točke, ali nakon nje su slabije i postaju podložnije globalnom urušavanju nego ikad prije u povijesti. Politička kriza u Kini mogla bi uništiti gospodarstvo Sjedinjenih Država. Još nismo dosegli točku na kojoj možemo svrgnuti globalnu strukturu moći, ali značajno je što nas u određenim situacijama država često ne može poraziti i oaze autonomije postoje diljem sistema koji teži univerzalnosti i nepostojanju alternativa. Vlade se svrgavaju svake godine. Sistem još nije ukinut jer su takve pobjede uvijek bile kooptirane i ponovno uključene u globalni kapitalizam, no ako eksplicitno antiautoritarni pokreti mogu sudjelovati u narodnom otporu, to je dobar znak za budućnost.

Kako znamo da revolucionari neće postati nova vlast?

Nije nemoguće da revolucionari postanu novi diktatori, osobito ukoliko im osnovni cilj nije ukidanje svih prisilnih autoriteta. Revolucije tijekom 20. stoljeća stvarale su nove totalitarne sisteme, ali sve su ih vodile ili preuzele političke stranke, koje nisu odbacivale autoritarnost; naprotiv, mnoge od njih obećavale su stvoriti “diktaturu proletarijata” ili nacionalističku vlast.

Političke stranke su ipak u svojoj biti autoritarne institucije. Čak i u rijetkim slučajevima kad ih legitimno oforme obespravljani birači i imaju demokratsku strukturu, ipak moraju pregovarati s trenutnom vlašću kako bi ostvarile utjecaj, a krajnji cilj im je upravljanje centraliziranom strukturom moći. Da bi političke stranke dobile moć kroz parlamentarni proces, moraju odbaciti sva egalitarna načela i revolucionarne ciljeve koje su možda imale i surađivati s već postojećim strukturalama moći – potrebama kapitalista, imperijalističkih ratova, itd. Kroz ovaj tužni proces prošle su socijaldemokratske stranke diljem svijeta, od laborista u Ujedinjenom Kraljevstvu do Komunističke partije u Italiji, te nešto recentnije, Zelena stranka u Njemačkoj i Radnička stranka u Brazilu. S druge strane, kad političke stranke – poput boljševika, Crvenih Kmera i kubanskih komunista – teže promjenama preuzimajući vlast državnim udarom ili kroz građanski rat, njihova autoritarnost je još vidljivija.

Ipak, eksplicitni antiautoritarni revolucionari poznati su po uništavanju moći umjesto njezinog preuzimanja. Nijedan od njihovih ustanaka nije bio savršen, ali ipak daju nadu za budućnost i pouke o tome kako se može ostvariti anarhistička revolucija. Iako autoritarnost jest stalna opasnost, nije neizbježan ishod borbe.

Nakon godina diskriminacije i brutalnosti, 2001. godine su se Amazighi (Berberi) u Kabiliji, predjelu Alžira, pobunili protiv većinske arapske vlasti. Okidač za ustanak dogodio se 18. travnja kad su žandari ubili lokalnog mladića, a kasnije proizvoljno uhitili veći broj studenata, iako se nastali pokret jasno pokazao kao mnogo širi od reakcije na policijsku brutalnost. Od 21. travnja ljudi su se borili sa žandarima, palili policijske stanice, vladine zgrade i urede opozicijskih političkih stranaka. Primijetivši da vladini uredi za socijalnu skrb nisu pošteđeni, domaći intelektualci i novinari, kao i francuski ljevičari, paternalistički su prekoraivali zastranjele buntovnike

da uništavaju vlastita susjedstva — propuštajući, zbog licemjerstva ili neznanja, uvažiti činjenicu da socijalna skrb u siromašnim krajevima ima istu ulogu kao policija, samo što oni obavljaju ugodniji dio posla.

Pobune su se pretvorile u ustanak i narod je u Kabiliji uskoro postigao jedan od svojih glavnih ciljeva — uklanjanje žandara iz tog područja. Mnoge policijske postaje koje nisu spaljene, držane su pod opsadom, čim im je onemogućena opskrba, pa su se žandari morali silom probijati van kako bi se opskrbili. U prvim mjesecima policija je ubila preko stotinu ljudi i ranila tisuće, ali pobunjenici nisu posustali. Zahvaljujući gnjevu otpora, a ne plemenitosti vlade, Kabilija je 2006. godine još bila bez žandara.

Pokret je uskoro oslobođeno područje organizirao prema tradicionalnim i antiautoritarnim načelima. Zajednice su vratile berbersku tradiciju *aarcha* (u množini *aarucha*), narodnu skupštinu za samoorganiziranje. Kabiliji je koristila duboko ukorijenjena antiautoritarna kultura. Tijekom francuske kolonizacije područje je prošlo kroz mnoge ustanke i svakodnevni otpor vladinom upravljanju.

Seoska skupština je 1948. godine, primjerice, službeno zabranila komunikaciju s vlašću o stvarima vezanim uz zajednicu: “Prosljeđivanje informacija bilo kojoj vlasti, bilo o moralnosti drugih građana, bilo o iznosu poreza, bit će kažnjeno s deset tisuća franaka. To je najteža postojeća kazna. Gradonačelnik i seoski upravitelj neće biti izuzeti...” [...] Kad je postojeći pokret počeo organizirati odbore za kvartove i sela, jedan delegat (iz *aarcha* Ait Djennad) izjavio je, kako bi pokazao da barem sjećanje na tu tradiciju nije izgubljeno: “Ranije, kad je *tajmat* odlučivao o sukobu među ljudima, kažnjavan je kradljivac ili prevarant; nije bilo potrebno ići na sud. Zapravo je to bilo sramotno”⁹.

Delegati iz 43 grada su od 20. travnja u administrativnom području Beni Douala u Kabiliji pozvali na opći štrajk, a ljudi su u mnogim selima i susjedstvima organizirali skupštine. Delegati skupština diljem Beni Douale okupili su se 10. svibnja kako bi formulirali zahtjeve i organizirali pokret. Mediji su, pokazujući koju će ulogu imati tijekom čitavog ustanka, objavili lažne obavijesti o otkazivanju sastanka, ali ipak se okupio velik broj delegata, najviše iz *wilaye* (ili okruga) Tizi Uzu. Izbacili su gradonačelnika koji je pokušao sudjelovati na sastancima. “Mi ovdje ne trebamo gradonačelnika ni bilo kojeg drugog predstavnika države”, izjavio je jedan od delegata.

Delegati iz *aarucha* nastavili su se sastajati i uspostavili su međuokružnu koordinaciju. Sastali su se 11. lipnja u El Kseuru:

Mi, predstavnici wilaya Sétis, Bordj-Bu-Arredj, Buir, Bumerdes, Bejaia, Tizi Uzu, Alžira, kao i Kolektivna skupština Sveučilišta Alžira, koji se sastajemo danas, u ponedjeljak, 11. lipnja 2001. godine, u Centru za mlade “Mouloud Feraoun” u El Kseuru (Bejaia), usvojili smo sljedeći popis zahtjeva:

Da država po hitnom postupku preuzme odgovornost za ranjene žrtve i obitelji žrtava represije tijekom ovih događanja.

⁹ Jaime Semprun, *Apología por la Insurrección Argelina*, Bilbao: Muturreko Burutazioak, 2002., 34 str. (s francuskog na španjolski preveo Javier Rodríguez Hidalgo; prijevod na engleski je autorov). Citati u sljedećem ulomku su s 18. i 20. stranice.

Da začetnici, pobornici i sukrivci za ove zločine budu podvrgnuti suđenju i izbačeni iz snaga sigurnosti i s javnih poslova.

Za priznavanje statusa žrtve svakome stradalom tijekom ovih događanja i zaštitu svih svjedoka.

Za neodgodivo povlačenje žandarmerije i pojačanja iz URS-a (specijalne jedinice).

Za poništavanje svih sudskih procesa protiv prosvjednika i oslobađanje onih koji su već osuđeni.

Neodgodiv prestanak kaznenih istraga, zatrašivanja i provociranja naroda.

Raspuštanje istražnih komisija koje je osnovala vlast.

Udovoljavanje zahtjevima Amazigha, u svom njihovom opsegu (identiteta, civilizacije, jezika i kulture) bez referenduma i bez uvjeta, te proglašavanje tamazigha nacionalnim i službenim jezikom.

Za državu koja jamči sva socioekonomska prava i sve demokratske slobode.

Protiv svake politike nazadovanja, pauperizacije i mizerabilizacije Alžiraca.

Staviti sve izvršne funkcije države, uključujući snage sigurnosti, pod nadležnost demokratski izabраниh tijela.

Za hitan socioekonomski plan za čitavu Kabiliju.

Protiv Tamhegranita [proizvoljnosti moći] i svih oblika nepravde i isključivanja.

Za ponovnu, svakom slučaju posebno posvećenu, provjeru državnih ispita svih učenika koji ih nisu prošli.

Uvođenje naknade za nezaposlene za sve koji zarađuju manje od 50% minimalnog dohotka.

Tražimo služben, hitan i javan odgovor na ove zahtjeve.

Ulac Smah Ulac [borba se nastavlja]¹⁰

Stotine tisuća ljudi je 14. lipnja krenulo u marš za ispunjenje ovih zahtjeva, ali policija ih je dočekala u zasjedi i rastjerala. Iako je pokret uvijek bio najснаžniji u Kabiliji, nikad se nije nacionalno/kulturalno ograničavao i imao je podršku diljem zemlje. Ipak su ga opozicijske političke stranke pokušale razvodniti svodeći ga na jednostavne zahtjeve protiv policijske okrutnosti i službeno priznavanje berberskog jezika. Međutim, poraz marša u Alžiru pokazao je slabost pokreta izvan Kabilije. Jedan je stanovnik Alžira o težini otpora u glavnom gradu u usporedbi s berberskim područjima izjavio: "Oni imaju sreće. U Kabiliji nikad nisu sami. Imaju vlastitu kulturu, vlastito uređenje. Mi živimo među doušnicima i plakatima s Rambom".

U srpnju i kolovozu pokretsi je zadao zadatak strateške refleksije na vlastitu strukturu: usvojili su sistem koordinacije između *aarucha*, *daira* i komuna u *wilayama*, te biranje delegata po gradovima i susjedstvima, koji bi činili potpuno autonoman mjesni koordinacijski odbor. Koordinaciju čitave *wilaye* činila bi dva delegata iz svakog mjesnog odbora. Obično bi u Bejaiji koordinacija izbacila sindikate i ljevičare koji su se infiltrirali te pokrenula opći štrajk. Na vrhuncu ovog procesa

¹⁰ Jaime Semprun, *Apología por la Insurrección Argelina*, Bilbao: Muturreko Burutazioak, 2002., 73.–74. str. (s

refleksije, pokret je kao jednu od svojih najvećih slabosti prepoznao relativni nedostatak sudjelovanja žena u koordinacijama (iako su žene imale veliku ulogu u ustanku i drugim dijelovima pokreta). Delegati su odlučili poticati žene na veće sudjelovanje.

Tijekom ovog procesa neki delegati su nastavili potajno pokušavati pregovarati s vladom, dok su se mediji predomišljali između demoniziranja pokreta i predlaganja da vlada usvoji neke od njihovih prijedloga, ignorirajući radikalnije zahtjeve. Pokret je 20. kolovoza velikim prosvjednim maršem pokazao svoju moć u Kabiliji, nakon čega su uslijedili međuokružni sastanci. Državna elita nadala se da će se na tim sastancima pokazati "zrelost" pokreta i pokrenuti dijalog, ali koordinacija je nastavila odbijati tajne pregovore i ponovno potvrdila sporazum iz El Kseura. Komentatori su izjavljivali da pokret nastavlja odbijati dijalog namećući svoje zahtjeve i uspješno braneći svoju autonomiju onemogućavajući time upravljanje, što bi, barem u Kabiliji, moglo završiti urušavanjem državne moći.

Nakon što su preživjeli preko godinu dana nasilja i pritiska da se pronađe političko rješenje, pokret je 10. listopada 2002. godine pokrenuo bojkot izbora. Izazivali su frustracije političkih stranaka, u Kabiliji su izbori blokirani, a u ostatku Alžira odaziv je bio iznimno nizak.

Od samih početaka političke stranke osjećale su se ugroženima samoorganiziranim ustankom i davale su sve od sebe da pokret uključe u politički sistem, ali to nije bilo baš lagano. Pokret je rano usvojio kodeks časti koji su svi delegati morali prihvatiti. Kodeks je glasio:

Delegati pokreta obećavaju da će

Poštivati uvjete izražene u poglavlju o Vodećim principima koordinacije aarucha, दौरا i komuna.

Poštovati krv žrtava proizašlih iz borbe sve do ispunjenja njihovih ciljeva i ne koristiti sjećanje na njih u vlastitu ili drugu korist.

Poštovati snažan mirovni karakter pokreta.

Ne poduzimati nikakve aktivnosti koje vode do uspostavljanja izravnih ili neizravnih odnosa s moćnicima.

Ne koristiti pokret za proizvoljne ciljeve ili ga uvlačiti u izborni sustav ili pokušaje preuzimanja moći.

Јавно izaći iz pokreta prije traženja bilo kakvog političkog položaja.

Ne prihvaćati nijedan politički položaj (imenovanje dekretom) u institucijama moći.

Izražavati građansku aktivnost i poštovanje prema drugima.

Omogućiti pokretu nacionalnu dimenziju.

Ne zaobilaziti predviđene strukture u komunikaciji.

Pružiti stvarnu solidarnost svima koji su oštećeni zbog uloge delegata pokreta.

Napomena: Svi delegati koji prekrše Kodeks časti bit će javno optuženi¹¹.

francuskog na španjolski preveo Javier Rodriguez Hidalgo; prijevod na engleski je autorov).

¹¹ Isto, 80. str. Vezano uz četvrtu točku, za razliku od Zapadnog društva i njegovih različitih oblika pacifizma, miroljubivost alžirskog pokreta ne isključuje samoobranu ili čak oružani ustanak, kao što je vidljivo iz prethodne točke o žrtvama. Miroljubivost ovdje ukazuje na sklonost miroljubivim i konsenzualnim ishodima više nego prisili i proizvoljnom autoritetu.

Delegati koji su prekršili kodeks uistinu su bili prognani te čak i napadani.

Pritisak za ponovnom uspostavom vlasti se nastavlja. Anonimne skupštine i vijeća počele su davati izjave za medije u kojima osuđuju “spiralu nasilja” mladih i “loše političke računice” “onih koji nastavljaju glasno parazitirati javnu debatu” i ušutkavati “uzorne građane”. Kasnije je to vijeće objasnilo da su ti uzorni građani “sve znanstvene i političke ličnosti tog područja sposobne pokretu dati smisao i konzistentnost”¹².

Sljedećih godina slabljenje antiautoritarnog karaktera pokreta pokazalo je glavnu prepreku za slobodarski ustanak koji je osvojio komadić autonomije: nije bila riječ o neizbježnom, nadirućem autoritarizmu, već o stalnom međunarodnom pritisku da se pokret institucionalizira. U Kabiliji je znatan dio pritiska dolazio od europskih nevladinih organizacija i međunarodnih agencija koje su tvrdile da rade na postizanju mira. Zahtijevali su da koordinacije *aarucha* usvoje miroljubive metode, odustanu od bojkota politike i imenuju kandidate za izbore. Od tada se pokret razdijelio. Mnogi delegati *aarucha* i stariji koji su se proglasili vođama ušli su u političku arenu, gdje su im glavni ciljevi bili reforma alžirskog ustava, provođenje demokratskih reformi i kraj postojeće diktature. U međuvremenu je Pokret za autonomiju Kabilije (MAK) nastavio inzistirati na tome da moć treba biti decentralizirana i da pokrajina mora dobiti neovisnost.

Kabilija nije od antiautoritarnih pokreta diljem svijeta dobila značajnu podršku i solidarnost, što je moglo pomoći u ignoriranju pritiska za institucionalizacijom. Za to su djelomično krivi izoliranost i eurocentrizam mnogih pokreta. Istovremeno, i sam pokret je ograničavao svoj doseg na državne granice i nije imao jasnu revolucionarnu ideologiju. Građanska odgovornost i važnost autonomije u berberskoj kulturi svakako su antiautoritarni, ali u natjecanju s državom to se može shvatiti na puno različitih načina. Da su zahtjevi pokreta u potpunosti ostvareni, učinili bi vlast neprovodivom i po tome su revolucionarni, ali nisu izričito pozivali na uništavanje “moći”, pa su ostavili dovoljno prostora državi za ponovno uvlačenje u pokret. Iako je Kodeks časti jasno zabranjivao suradnju s političkim strankama, građanska ideologija pokreta takvu suradnju učinila je neizbježnom zahtijevajući dobru vlast, što je naravno nemoguće, čisto samozavaravanje i izdaja.

Revolucionarna i antiautoritarna ideologija ili analiza mogli su spriječiti obnavljanje vlasti i potaknuti solidarnost s pokretima u drugim zemljama. Istovremeno su i pokreti u drugim zemljama mogli biti u poziciji za pružanje solidarnosti da su razvili šire razumijevanje borbe. Primjerice, zbog mnoštva povijesnih i kulturnih razloga nije nimalo vjerojatno da bi se ustanci u Alžiru ikada smatrali “anarhističkima”, a ipak je to jedan od najinspirativnijih primjera anarhije u tom razdoblju. Većina onih koji sebe smatraju anarhistima, zbog kulturalnih predrasuda prema borbama koje ne usvoje estetiku i kulturno nasljeđe koje prevladava među euro-američkim revolucionarima, nije to bila u mogućnosti prepoznati i započeti solidarne odnose.

Povijesni eksperimenti kolektivizacije i anarhokomunizma koji su se odvijali u Španjolskoj 1936. i 1937. godine bili su mogući samo zato što su se anarhisti pripremali za poražavanje vojske oružanim ustankom, pa su ih mogli vojno poraziti u većem dijelu zemlje kad su fašisti započeli udar. Da bi zaštitili novi svijet koji su gradili, organizirali su se kako bi zadržali bolje opremljene fašiste rovovskim ratom, objavljujući “No pasarán!” *Neće proći!*

Iako su imali mnogo posla kod kuće, organiziranje škola, kolektiviziranje zemlje, reorganiziranje društvenog života, anarhisti su osnovali i obučili dobrovoljačke milicije za borbu na frontu. Na početku sukoba Durrutijeva anarhistička brigada potisnula je fašiste na aragonski front i u

¹² Isto, 26. str.

studenom je to imalo veliku ulogu u obrani od fašističkog napada na Madrid. Mnogi su kritizirali dobrovoljne milicije, uglavnom buržujski novinari i staljinisti koji su ih željeli uništiti kako bi profesionalna vojska imala potpunu kontrolu. George Orwell, koji se borio na strani trockista, razjašnjava:

Svi, od generala do službenika, dobivali su jednaku plaću, jeli istu hranu, nosili istu odjeću i družili se potpuno ravnopravno. Ukoliko si generala koji je upravljao divizijom želio potapšati po leđima i tražiti ga cigaretu, mogao si, i nitko to ne bi smatrao čudnim. U teoriji je u svaka milicija bila demokratska, a ne hijerarhijska... Pokušali su unutar milicija ostvariti svojevrstan privremeni radni model besklasnog društva. Naravno da nisu ostvarili savršenu ravnopravnost, ali bili su najbliže tome nego što sam ikada vidio ili što bih smatrao mogućim u vrijeme rata...

...Kasnije je postalo popularno omalovažavati milicije i pretvarati se da su pogreške zbog nedostatka obuke i oružja uzrokovane egalitarnim sistemom. Zapravo su tek unovačene milicije bile nedisciplinirana gomila, ne zbog toga što su časnici vojnike nazivali drugovima, nego zato što su neuvježbani vojnici *uvijek* nedisciplinirana gomila... Novinari koji su se izrugivali takvom sistemu milicija rijetko bi spominjali da je milicija morala držati liniju dok se Narodna vojska obučavala u pozadini. To što su milicije uopće ostale na fronti, služi na čast snazi "revolucionarne" discipline. Otprilike do lipnja 1937. godine tamo nije bilo ničega što bi ih zadržalo, osim klasne odanosti... Plaćena vojska bi se u istim okolnostima razbježala... U početku su me vidljivi kaos, opći nedostatak obuke, činjenica da si se često morao pet minuta svađati prije nego ti poslušaju naredbu, šokirali i ljutili. Ja sam imao predožbu britanske vojske, a španjolske milicije uvelike su se razlikovale od nje. No s obzirom na okolnosti, bili su bolji nego što bi itko mogao očekivati¹³.

Orwell je otkrio da je politička aparaturna odlučna da ih slomi tako što im namjerno uskraćuje oružje potrebno da bi pobijedili. Anarhističke i socijalističke milicije su u listopadu 1936. godine potisnuli fašiste do aragonskog fronta i sljedećih osam mjeseci držali crtu obrane, sve dok ih nije silom zamijenila državna vojska.

Sukob je bio dug i krvav, prepun po život opasnih situacija, nepredvidljivih mogućnosti i teških odluka. Anarhisti su tijekom sukoba morali dokazati primjenjivost svog ideala istinske antiautoritarne revolucije. Doživjeli su mnoge uspjehe i neuspjehe koji, promotreni zajedno, pokazuju što je moguće i koje opasnosti revolucionari moraju izbjeći kako ne bi postali nova vlast.

Iza crta bojišnice anarhisti i socijalisti dobili su priliku pretočiti svoje ideale u praksu. Seljaci u španjolskim selima izvlastili su zemlju i napustili kapitalističku strukturu. Nije postojao jedinstveni napor kako da seljaci uspostave anarhokomunizam; primjenjivali su širok spektar metoda za svrgavanje gospodara i stvaranje novog društva. U nekim mjestima seljaci su ubijali svećenstvo i zemljoposjednike, što je često bilo izravna osveta onima koji su surađivali s fašistima ili prijašnjim režimom odajući im imena radikala kako bi ih se uhitilo i smaknulo. U nekoliko ustanaka u Španjolskoj između 1932. i 1934. godine revolucionari su uglavnom bili neskloni ubijanju svojih političkih neprijatelja. Naprimjer, kada su seljaci u andaluzijskom selu Casas Viejas razvili crno-crvenu zastavu, jedino njihovo nasilje usmjereno je protiv zemljišnih knjiga koje su

¹³ George Orwell, *Homage to Catalonia*. London: Martin Secker & Warburg Ltd., 1938., 26.–28. str.

spalili. Ni politički vođe ni šefovi nisu napadani, nego su jednostavno obaviješteni da više nemaju moć i vlasništvo. Činjenica da je vojska kasnije u ime tih vođa i zemljoposjednika masakrirala ove miroljubive seljake, može objasniti agresivnije postupanje 1936. godine. Crkva u Španjolskoj bila je uvelike profašistička institucija. Svećenici su dugo bili pobornici patriotizma, patrijarhata, zlostavljajčkih oblika obrazovanja i svetih prava zemljoposjednika. Kad je Franco pokrenuo državni udar, mnogi svećenici sudjelovali su kao fašistička paravojska.

U anarhističkim krugovima već dugo postoji debata o tome znači li borba protiv kapitalističkog sistema i napade na pojedince na pozicijama moći, osim u samoobrani. Činjenica da su oni na pozicijama moći, nakon što im je ukazana milost, odmah krenuli na pobunjenike i dali njihova imena streljačkim vodovima kako bi ih kaznili i kako bi obeshrabrili buduće ustanke, ide u korist argumenta da elite nisu samo nevini izvršitelji uloga u impersonalnom sistemu, nego da se otvoreno uključuju u rat protiv potlačenih. Stoga ubojstva koja su proveli španjolski anarhisti i seljaci nisu bila znak autoritarnosti usađene u revolucionarnu borbu, nego smisljena strategija u okviru opasnog sukoba. Istovremeno ponašanje staljinista, koji su uspostavili tajnu policiju za mučenje i ubijanje svojih nekadašnjih drugova, pokazuje koliko nisko ljudi mogu otići kad vjeruju da se bore za pravedan cilj, ali suprotan primjer anarhista i socijalista dokaz je da se takvo ponašanje može izbjeći.

Dokaz odsutnosti autoritarnosti među anarhistima može se vidjeti iz činjenice da seljaci koji su se oslobodili nasiljem nisu prisiljavali pojedince da kolektiviziraju svoju zemlju zajedno s ostatkom zajednice. U većini istraženih sela u anarhističkim područjima kolektivi i individualni posjedi postojali su jedni uz druge. U najgorem slučaju, kad bi antikolektivistički seljak zadržao zemlju i time onemogućio seljake u udruživanju svojih posjeda, većina bi ponekad tražila pojedinca da svoju zemlju zamijeni za neku drugu, kako bi drugi seljaci mogli udružiti svoje snage i pokrenuti kolektiv. U jednom zabilježenom primjeru seljaci koji su željeli kolektivizaciju ponudili su pojedincu u zamjenu kvalitetniju zemlju kako bi došli do konsenzusa.

U gradovima i unutar struktura CNT-a, anarhističkog radničkog sindikata s preko milijun članova, situacija je bila kompliciranija. Nakon što je obrana koju su organizirale CNT i FAI (*Iber-ska anarhistička federacija*) porazila fašiste u Kataloniji i zaplijenila im oružje, članstvo CNT-a spontano je organiziralo tvornička vijeća, kvartovske skupštine i druge grupe za koordinaciju gospodarskog života, i to nesektaški, surađujući s drugim radnicima svih političkih uvjerenja. Iako su anarhisti u Kataloniji bili najsnažnija opcija, pokazali su nezainteresiranost za vršenje represije nad drugim skupinama — što je posve suprotno od onoga što je činila Komunistička partija, trockisti i katalonski nacionalisti. Problem su stvorili delegati CNT-a. Sindikat se nije uspio strukturirati tako da spriječi vlastitu institucionalizaciju. Delegati regionalnih i nacionalnih povjerenstava nisu mogli biti smjenjivani ukoliko djeluju neprimjereno, nije uspostavljena norma koja bi tim ljudima onemogućavala zadržavanje stalne pozicije u višim povjerenstvima, a dogovore i odluke viših povjerenstava nije uvijek trebalo potvrditi čitavo članstvo. Nadalje, principijelni anarhistički borci odbijali su visoke pozicije u Konfederaciji, dok su intelektualci usmjereni na apstraktne teorije i gospodarsko planiranje težili prema tim središnjim povjerenstvima. Stoga je u vrijeme revolucije u srpnju 1936. godine CNT imao uhodano vodstvo, izolirano od stvarnog pokreta.

Anarhisti poput Stuarta Christija i veterani liberterske grupe mladih koja je sudjelovala u gerilskoj borbi protiv fašista tijekom sljedećih desetljeća, tvrdili su da je ta dinamika izolirala vodstvo CNT-a od članova i približila ih profesionalnim političarima. Zato su u Kataloniji pristali na sudjelovanje u antifašističkoj Narodnoj fronti zajedno s autoritarnim socijalističkim i republikan-

skim strankama. Njima je to bila gesta pluralizma i solidarnosti, kao i način samoobrane protiv prijetnje fašizma.

Otuđenost od članova onemogućila im je da shvate da moć više nije u zgradama vlade, nego na ulicama i svugdje gdje su radnici spontano zauzimali svoje tvornice. Kako to nisu shvaćali, zapravo su sprječavali društvenu revoluciju, obeshrabrujući naoružane mase da traže potpuno ostvarenje anarhokomunizma iz straha od uzrujavanja novih saveznika¹⁴. U svakom slučaju, anarhisti su u ovom razdoblju morali donijeti iznimno teške odluke. Predstavnicima su bili zarobljeni između uznapređovalog fašizma i izdaja saveznika, dok su oni na ulicama morali birati između prihvaćanja upitnih odluka samoproglasnih vođa i cijepanja pokreta zbog pretjerane kritičnosti.

Unatoč iznenadnoj moći koju je dobio CNT — bili su nadmoćna organizirana politička sila u Kataloniji i velika sila u drugim pokrajinama — i vodstvo i baza djelovali su suradnički, a ne težeći prisvajanju moći. Primjerice, u antifašističkim povjerenstvima koje je predložila Katalonska vlada, dopustili su si da budu na istoj razini s relativno slabijim socijalističkim radničkim sindikatom i Katalonskom nacionalnom strankom. Jedan od glavnih razloga koje je vodstvo CNT-a dalo za suradnju s autoritarnim strankama bio je da bi ukidanje Katalonske vlade bilo jednako uvođenju anarhističke diktature. No, njihova pretpostavka da bi ukidanje vlade — ili točnije, dopuštanje spontanom narodnom pokretu da to učini — značilo njeno zamjenjivanje CNT-om, pokazala je njihovu zasljepljenu umišljenost. Nisu uspjeli shvatiti da je radnička klasa razvijala nove oblike organizacije, poput tvorničkih vijeća, koji su imali najviše potencijala nadići institucije koje postoje otprije — bilo CNT ili vladu — i ne biti apsorbirane u njih. Vodstvo CNT-a “nije uspjelo shvatiti koliko je narodni pokret bio snažan i da je njihova uloga predstavnika sada u suprotnosti s tijekom revolucije”¹⁵.

Radije nego da prikazujemo idealiziranu sliku povijesti, trebamo prepoznati da ovi primjeri pokazuju kako rješavanje sukoba između učinkovitosti i autoritarizma nije lagano, ali je moguće.

Kako će se zajednice na početku organizirati?

Svi su ljudi sposobni sami se organizirati, bez obzira imaju li iskustva u političkom djelovanju ili ne. Naravno, preuzimanje kontrole nad vlastitim životima neće u početku biti lagano, ali je svakako moguće. U većini slučajeva ljudi imaju logičan pristup, spontano održavaju velike, otvorene sastanke sa svojim susjedima, suradnicima i drugovima na barikadama kako bi shvatili što treba napraviti. U nekim slučajevima društvo se organizira kroz revolucionarne organizacije koje postoje otprije.

U narodnom ustanku u Argentini 2001. godine ljudi su uzeli neočekivanu razinu kontrole nad vlastitim životima. Osnovali su kvartovske skupštine, zauzeli tvornice i napuštenu zemlju, stvorili mreže razmjene, blokirali autoceste kako bi primorali vladu da nezaposlenima dodijeli olakšice, branili ulice protiv kobne policijske represije te prisilili četiri predsjednika i više potpredsjednika i ministara financija da u kratkom roku daju ostavke. Tijekom svega toga nisu imenovali vodstvo i većina kvartovskih skupština odbijala je političke stranke i trgovačke koncerne koji su ih pokušavali kooptirati. U tim skupštinama, okupacijama tvornica i drugim organizacijama koristili su

¹⁴ Samo u Barceloni i okolnom području bilo je 40.000 naoružanih anarhista. Katalonska vlada bila bi uspješno ukinuta da ju je CNT jednostavno ignorirao, umjesto što je krenuo u pregovore. Stuart Christie, *We, the Anarchists! A study of the Iberian Anarchist Federation (FAI) 1927–1937*. Hastings, UK: The Meltzer Press, 2000., 106. str.

¹⁵ Isto, str. 101.

konsenzus i ohrabivali horizontalnu organizaciju. Riječima jednog aktivista uključenog u stvaranje alternativnih društvenih struktura u njegovom susjedstvu, gdje je nezaposlenost dosegla 80%: “Mi gradimo moć, ne uzimamo je”¹⁶.

Ljudi su samo u Buenos Airesu osnovali preko 200 kvartovskih skupština, što je obuhvaćalo tisuće ljudi, a prema jednoj anketi, jedan od tri stanovnika glavnoga grada sudjelovao je u skupštini. Počeli su okupljanjem u svojim susjedstvima, često uz zajednički objed ili *olla popular*. Zatim bi zauzeli prostor za društveni centar — u mnogim slučajevima napuštenu banku. Uskoro bi kvartovska skupština održavala tjedne sastanke “o pitanjima vezanim uz zajednicu, ali i o temama poput vanjskog duga, rata i slobodne trgovine”, kao i “kako da surađuju i kako vide budućnost”. Mnogi društveni centri s vremenom su nudili:

informativni prostor i možda kompjutore, knjige i različite radionice o jogi, samoobrani, jezicima i primjenjivim ili praktičnim vještinama. Mnogi su imali i javne vrtove, vodili vannastavne aktivnosti za djecu i obrazovanje za odrasle, organizirali društvene i kulturne događaje, kolektivno kuhali hranu i politički se mobilizirali za sebe i podršku *piqueterosima* i zauzetim tvornicama¹⁷.

Skupštine su imenovala radne grupe, poput odbora za zdravstvo i alternativne medije, koji su održavali dodatne sastanke kojima su prisustvovali ljudi najzainteresiraniji za te projekte. Prema neovisnom novinaru koji im je bio u posjetu:

Na nekim skupštinama sudjeluje i do 200 ljudi, druge su mnogo manje. Jedna kojoj smo prisustvovali imala je četrdesetak ljudi, od dvije majke koje su sjedile na pločniku i dojile, do odvjetnika u odijelu, mršavog hipija u šarenoj odjeći, postarijeg vozača taksija, dostavljača na biciklu s *dreadlocksima*, do studenta medicine. Na uglu ulice pod narančastim odsjajem svjetla u krugu je stajao čitav presjek argentinskog društva, prosljeđujući potpuno novi megafon i raspravljajući o tome kako da preuzmu kontrolu nad svojim životima. Tu i tamo prošao bi automobil i zatrubio u znak podrške, a sve se to događalo u srijedu između 8 sati navečer i ponoći¹⁸.

Uskoro su se kvartovske skupštine koordinirale na razini grada. Jednom tjedno slale su glasnogovornike na zajednički plenum koji je okupljao tisuće ljudi iz čitavog grada, da osmisle zajedničke projekte i planove za prosvjede. Na plenumu su se odluke donosile većinskim glasanjem, ali struktura nije bila prisilna, pa odluke nisu bile obvezujuće — provođene su jedino ukoliko su ljudi imali entuzijazma da ih provode. Jednako tako, ako bi velik broj ljudi na plenumu glasao suzdržano za neki prijedlog, prijedlog je preinačen kako bi dobio više podrške.

Skupštine su se brzo proširile na provincijsku i nacionalnu razinu. Nakon dva mjeseca od početka ustanka, nacionalna “skupština svih skupština” zahtijevala je da se vlada zamijeni skupštinama. To se nije dogodilo, ali na kraju je argentinska vlada bila prisiljena donositi odluke u skladu s javnim mnijenjem — izvijestila je da će se oglušiti na svoj međunarodni dug, što je bio događaj

¹⁶ John Jordan i Jennifer Whitney, *Que Se Vayan Todos: Argentina's Popular Rebellion*. Montreal: Kersplebedeb, 2003., 56. str.

¹⁷ Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004.

¹⁸ John Jordan i Jennifer Whitney, *Que Se Vayan Todos: Argentina's Popular Rebellion*. Montreal: Kersplebedeb, 2003, 9. str.

bez presedana. Međunarodni monetarni fond bio je u tolikom strahu od narodne pobune i njene svjetske podrške u antiglobalizacijskom pokretu, i toliko posramljen kolapsom svog “uzornog djeteta”, da je morao prihvatiti iznenadni gubitak. Pokret je u Argentini igrao središnju ulogu u ostvarivanju jednog od glavnih ciljeva antiglobalizacijskog pokreta — poražavanja MMF-a i Svjetske banke. U vrijeme pisanja ovog teksta te institucije su diskreditirane i pred bankrotom. U međuvremenu se argentinsko gospodarstvo stabiliziralo i bijes javnosti se uvelike slegnuo. Ipak, neke od skupština s najvećim utjecajem tijekom ustanka nastavile su postojati sedam godina kasnije. Sljedeći put kad sukob ispliva na površinu, te skupštine će biti u kolektivnom pamćenju kao sjeme budućeg društva.

Grad Gwangju (ili Kwangju) u Južnoj Koreji oslobodio se na šest dana u svibnju 1980. godine, nakon eskaliranja studentskih i radničkih prosvjeda protiv vojne diktature pokrenutih nakon uvođenja policijskog sata. Prosvjednici su spalili državnu televizijsku stanicu i zaplijenili oružje, na brzinu organizirali “Građansku vojsku” koja je istjerala policiju i vojsku. Kao i u drugim gradskim pobunama, uključujući one u Parizu 1848. i 1968. godine, u Budimpešti 1919. i u Pekingu 1989. godine, studenti i radnici u Gwangjuu brzo su uspostavili otvorene skupštine kako bi organizirali život u gradu i komunicirali s ostatkom svijeta. Sudionici ustanka pričaju da se u kratkom vremenskom razdoblju razvio kompleksan organizacijski sustav — i to bez vođa glavnih studentskih skupina i prosvjedničkih organizacija, koji su već bili uhićeni. Njihov sistem obuhvaćao je Građansku vojsku, Centar za smještaj, Građansko-studentski odbor, Komisiju za planiranje, te odjele za lokalnu obranu, istragu, informacije, javne službe, pokapanje mrtvih i druge usluge¹⁹. Bila je potrebna akcija širokih razmjera specijalaca korejske vojske s podrškom SAD-a da bi slomili ustanak i spriječili njegovo širenje, pri čemu je ubijeno nekoliko stotina ljudi. Čak su i njihovi neprijatelji oružani ustanak opisivali kao “vatren i dobro organiziran”. Kombinacija spontane organizacije, otvorenih skupština i odbora sa specifičnim organizacijskim fokusom ostavila je dubok utisak, pokazavši koliko se brzo društvo može promijeniti jednom kad se odrekne poslušnosti vladi.

U Mađarskoj revoluciji 1956. godine državna moć urušila se nakon što su se mase studentskih prosvjednika naoružale, a većina zemlje došla je u ruke ljudi koji su morali reorganizirati gospodarstvo i na brzinu osnovati milicije kako bi se oduprli sovjetskoj invaziji. U početku se svaki grad organizirao spontano, ali nastali su veoma slični organizacijski oblici, možda zato što su razvijeni u istom kulturalnom i političkom kontekstu. Mađarski anarhisti bili su utjecajni u novim Revolucionarnim vijećima, koja su se udružila kako bi koordinirala obranu, a sudjelovali su i u radničkim vijećima koja su preuzela tvornice i rudnike. U Budimpešti su stari političari formirali novu vladu i pokušali upregnuti autonomna vijeća u višestranačku demokraciju, ali vlada izvan glavnog grada nije imala nikakav utjecaj u danima prije nego što je druga sovjetska invazija uspješno slomila ustanak. Mađarska u to vrijeme nije imala velik anarhistički pokret, ali popularnost različitih vijeća pokazuje koliko su anarhističke ideje zarazne kada se ljudi odluče organizirati sami, a njihova sposobnost vođenja zemlje i odbijanja prve invazije Crvene armije dokaz je učinkovitosti ovih oblika organizacije. Nije bilo potrebe za postojanjem kompleksnog institucionalnog nacrtu prije nego što su ljudi napustili autoritarne vlade. Trebala im je samo odlučnost da se okupe na otvorenim sastancima kako bi odlučili o svojoj budućnosti, te povjerenje u sebe da to mogu ostvariti, iako je u početku nejasno kako.

¹⁹ George Katsiaficas, “Comparing the Paris Commune and the Kwangju Uprising,” www.erosseffect.com. Da je taj ustanak bio “dobro organiziran” stoji u izvješću konzervativnog Fonda za baštinu. Daryl M. Plunk’s “South Korea’s

Kakva će biti odšteta za protekle represije?

Da vlada i kapitalizam nestanu preko noći, ljudi bi i dalje bili podijeljeni. Naslijeđe represije općenito određuje gdje živimo; naš pristup zemlji, vodi, čistom okolišu i nužnoj infrastrukturi; razinu nasilja i traume u našim zajednicama. Ljudima se daju veoma različite razine društvenih privilegija ovisno o njihovoj boji kože, rodu, državljanstvu, ekonomskoj klasi i drugim čimbenicima. Jednom kad potlačeni ustanu kako bi se domogli bogatstva našega društva, što će točno naslijediti? Zdravu zemlju, čistu vodu i bolnice ili iscrpljenu zemlju, deponije smeća i olovne cijevi? To uvelike ovisi o njihovoj boji kože i nacionalnosti.

Globalna solidarnost je ključan dio anarhističke revolucije. Solidarnost je potpuna suprotnost milosrđu, jer ne ovisi o odnosu nejednakosti između davatelja i primatelja. Kao i sve dobre stvari u životu, solidarnost se dijeli, što uništava kategorije davatelja i primatelja, dok istovremeno ne ignorira niti pridaje na važnosti nejednakosti moći koja možda postoji među njima. Ne može postojati istinska solidarnost između revolucionara u Illinoisu i revolucionara u Mato Grossu ukoliko moraju ignorirati činjenicu da je kuća jednoga izgrađena od drva ukradenog sa zemlje drugoga, uništavajući tlo i ostavljajući njega i čitavu njegovu zajednicu s manje mogućnosti za budućnost.

Anarhija mora biti potpuno nekompatibilna s kolonijalizmom, jednako s kolonijalizmom koji u novim oblicima nastavlja postojati i danas, kao i s povijesnim nasljeđem koje pokušavamo ignorirati. Zato se anarhistička revolucija mora temeljiti i na borbi protiv kolonijalizma. To uključuje ljude globalnog Juga koji pokušavaju poništiti neoliberalizam, urođeničke narode koji se bore kako bi vratili svoju zemlju, te crnačke zajednice koje i dalje rade na nadilaženju ostavštine ropstva. Oni koje je kolonijalizam privilegirao — bijelci i svi žitelji Europe ili europskih naseljeničkih država (SAD-a, Kanade, Australije) — trebali bi politički, kulturalno i materijalno podržavati ove borbe. Budući da su antiautoritarne pobune do sada bile ograničenog opsega, a značajna poboljšanja morala bi se dogoditi na globalnoj razini jer je represija globalizirana, nema primjera koji bi u potpunosti oslikali kako bi poboljšanja trebala izgledati. Međutim, neki primjeri manjih razmjera pokazuju da postoji volja za poboljšanjem, te da ga anarhistički principi uzajamne pomoći i direktne akcije mogu učinkovitije ostvariti nego demokratske vlade — s njihovim odbijanjem priznavanja razmjera prijašnjih zločina i njihovim sramotnim polovičnim mjerama. Isto vrijedi i za revolucionarne vlade, koje obično nasljeđuju i zataškavaju represiju u državama koje preuzimaju — kao što je vidljivo po tome koliko su vlade SSSR-a i Kine bezobzirno preuzele vodstvo rasno podijeljenih carstava, iako su tvrdile da su antiimperijalističke.

U državi Chiapas u južnom Meksiku Zapatisti su ustali 1994. godine i time za desetke urođeničkih zajednica osvojili autonomiju. Nazvani po meksičkom seljačkom revolucionaru Zapati i usvajajući mješavinu urođeničkih, marksističkih i anarhističkih ideja, Zapatisti su osnovali vojsku vođenu javnim *encuentros* ili okupljanjima, kako bi se oduprli neoliberalnom kapitalizmu i neprekidnim oblicima iskorištavanja i genocida koje je provodila meksička država. Kako bi te zajednice izdigli iz siromaštva nastalog zbog višedesetljetnog kolonijalizma i kako bi pomogli poništiti učinak vojnih blokada i zlostavljanja, Zapatisti su zatražili podršku. Tisuće volontera i ljudi s tehničkim iskustvom došlo je iz čitavog svijeta kako bi pomogli zapatističkim zajednicama da izgrade infrastrukturu, a tisuće drugih nastavilo je podržavati Zapatiste šaljući novčane donacije

Kwangju Incident Revisited", *The Heritage Foundation*, No. 35, 16. rujna 1985.

²⁰ Proizvodi nastali na ekološki održiv način od strane radnika koji dobivaju plaću dovoljnu za život u zdravijim radnim uvjetima.

i opremu ili kupujući *fairtrade* proizvode²⁰ nastale na autonomnom teritoriju. Ova pomoć pruža se u duhu solidarnosti i, što je najvažnije, odvija se prema uvjetima koje postavljaju Zapatisti. To je u oštroj suprotnosti s modelom kršćanskog dobročinstva, u kojem se ciljevi privilegiranog davatelja nameću osiromašenom primatelju, od kojeg se očekuje zahvalnost.

Seljaci su u Španjolskoj potlačivani stoljećima feudalizma. Djelomična revolucija 1936. godine omogućila im je da si prisvoje privilegije i bogatstvo koje su njihovi opresori dobivali od njihova rada. Seljačke skupštine u oslobođenim selima okupile su se kako bi odlučile kako da preraspodijele teritorij koji su oduzeli velikim zemljoposjednicima, pa da oni koji su praktički radili kao robovi mogu napokon imati pristup zemlji. Za razliku od farse Komisije za pomirenje osnovane u Južnoj Africi, Guatemali i drugdje, koja štiti opresore od bilo kakvih ozbiljnih posljedica i prije svega održava nejednaku distribuciju moći i privilegija koje su izravna posljedica prijašnje represije, ove skupštine ohrabrile su španjolske seljake da sami odluče kako će vratiti svoje dostojanstvo i jednakost. Osim preraspodjele zemlje, zauzeli su profašističke crkve i luksuzne vile kako bi ih koristili kao društvene centre, skladišta, škole i klinike. Tijekom pet godina državne agrarne reforme španjolska republikanska vlada preraspodijelila je svega 876.327 hektara zemlje, a u samo nekoliko tjedana revolucije seljaci su iskoristili 5.692.202 hektara²¹. Ta brojka još je značajnija ukoliko se uzme u obzir to da su se republikanci i socijalisti protivili preraspodjeli i mogla se ostvariti jedino u područjima kojima nisu upravljali fašisti.

Kako će nastati zajednički antiautoritarniekoški etos?

Dugoročno će anarhističko društvo najbolje funkcionirati ako razvije kulturu koja cijeni suradnju, autonomiju i održiv način života. Način organizacije društva može poticati ili sprječavati takav etos, kao što naše trenutno društvo nagrađuje kompetitivno, opresivno i ekološki neodrživo ponašanje, a obeshrabruje antiautoritarno. U društvu bez prisila društvena struktura ne može natjerati ljude da žive u skladu s anarhističkim vrijednostima: ljudi to moraju željeti i prihvaćati te vrijednosti. Srećom, sam čin pobune protiv autoritarne, kapitalističke kulture može popularizirati antiautoritarne vrijednosti.

Anarhistički antropolog David Graeber piše o Tsimihetijima u Madagaskaru, koji su se pobunili i odvojili od dinastije Merina. Čak i više od stoljeća nakon pobune oni su “obilježeni nepokolebljivo egalitarnom društvenom organizacijom i praksom” do te mjere da ona tvori njihov identitet²². Novo ime koje si je pleme izabralo, Tsimiheti, znači “oni koji se ne šišaju”, što se odnosi na običaj Merina da šišaju kosu u znak podređivanja.

Tijekom Španjolskog građanskog rata 1936. godine dogodile su se mnoge kulturalne promjene. Izvan gradova je politički aktivna mladež imala vodeću ulogu u osporavanju konzervativnih običaja i poticanju svojih sela da usvoje anarhokomunističku kulturu. Osobito se brzo počela mijenjati pozicija žena. Žene su organizirale anarhofeminističku skupinu *Mujeres Libres* kako bi pomogle u ostvarivanju ciljeva revolucije i osigurale da žene sudjeluju u prvim redovima borbe. Žene su se doslovno borile na fronti, priključujući se anarhističkim milicijama u držanju linije protiv fašista. *Mujeres Libres* organizirale su tečajeve o vatrenom oružju, škole, programe za brigu o djeci i isključivo ženske društvene grupe za pomaganje ženama u usvajanju vještina potrebnih za ravnopravno sudjelovanje u borbi. Članice *Mujeres Libres* raspravljale su sa svojim muškim

²¹ Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 1974., 71. str.

²² David Graeber, *Fragments of an Anarchist Anthropology*- Chicago: Prickly Paradigm Press, 2004., 54–55. str.

kolegama naglašavajući važnost ženskog oslobođenja kao nužnog dijela svake revolucionarne borbe. To nije bio manji problem koji treba riješiti nakon poražavanja fašizma.

U gradovima Katalonije društvena ograničenja nad ženama značajno su se smanjila. Po prvi put u Španjolskoj žene su mogle same, bez pratnje, hodati ulicama — a da se ne spominje to da su mnoge šetale noseći vojne uniforme i oružje. Anarhistkinje poput Lucije Sanchez Saornil pisale su o tome koliko im je bilo osnažujuće mijenjati represivnu kulturu, a i muški promatrači, od Georgea Orwella do Franza Borkenaua, zabilježili su promjenu uvjeta za žene u Španjolskoj.

U ustanku potaknutim argentinskim ekonomskim kolapsom 2001. godine, sudjelovanje u javnim skupštinama pomoglo je do tada apolitičnim ljudima izgraditi antiautoritarnu kulturu. Drugi oblik otpora javnosti, pokret *piqueterosa*, imao je velik utjecaj na živote i kulturu mnogih nezaposlenih. *Piqueterosi* su bili nezaposleni ljudi koji su maskirali lica i postavljali barikade, zatvarajući autoceste kako bi zaustavili protok kapitala ili su zadovoljavali svakodnevne potrebe uzimajući hranu iz supermarketa ili tražili potporu za nezaposlene. Osim tih aktivnosti, *piqueterosi* su organizirali i vlastitu antikapitalističku ekonomiju, uključujući škole, medijske skupine, trgovine za poklanjanje odjeće, pekare, ambulante i grupe za popravljanje kuća te gradnju infrastrukture poput kanalizacije. Mnoge grupe *piqueterosa* bile su povezane s *Pokretom nezaposlenih radnika* (MTD). Njihov se pokret već značajno razvio prije nego je u prosincu 2001. godine srednja klasa krenula na banke i na mnoge načine su bili prethodnica borbe u Argentini.

Dva volontera Indymedije koji su iz SAD-a i Britanije otputovali u Argentinu kako bi za zemlje engleskog govornog područja popratili pobunu, boravili su s grupom u susjedstvu Admiralte Brown, južno od Buenos Airesa²³. Članovi te grupe, kao i mnogi *piqueterosi* u MTD-u, tek su se nedavno, zbog nezaposlenosti, uključili u aktivizam, ali njihove motivacije nisu bile isključivo materijalne – naprimjer, često su održavali kulturna i obrazovna događanja. Aktivisti Indymedije zabilježili su raspravu tijekom radionice održane u pekari MTD-a, gdje su članovi kolektiva raspravljali o razlikama između kapitalističke i antikapitalističke pekare. “Mi proizvodimo za naše susjede... i kako bismo naučili raditi nove stvari, kako bismo naučili proizvoditi za sebe”, objasnila je žena u pedesetim godinama. Mladić u *Iron Maiden* majici dodao je: “Proizvodimo kako bi svi mogli bolje živjeti”²⁴. Ista skupina vodila je trgovinu odjećom *Ropero*, kao i mnoge druge projekte. Njome su upravljali volonteri i oslanjala se na donacije, iako su svi u tom području bili siromašni. Unatoč ovim izazovima, radila je dvaput mjesečno kako bi dijelila besplatnu odjeću ljudima koji si je nisu mogli priuštiti. Ostatak vremena volonteri su krpali staru odjeću koja je ostavljena. U odsutnosti motiva koji pokreću kapitalistički sustav, ljudi su bili ponosni na svoj posao pokazujući posjetiteljima koliko je odjeća dobro obnovljena unatoč oskudici materijala.

Ideal koji su *piqueterosi* njegovali uključivao je čvrstu posvećenost nehijerarhijskim oblicima organizacije i sudjelovanju svih članova, mladih i starih, u raspravama i aktivnostima. Žene su često prve odlazile na ulice i imale su značajnu ulogu u pokretu *piqueterosa*. Unutar ovih autonomnih organizacija mnoge su žene prvi put u svojim životima dobile mogućnost za sudjelovanje u donošenju većih odluka ili preuzimanje drugih dominantno muških uloga. U gore opisanoj pekari u kojoj se održavala radionica, mlada žena bila je zadužena za sigurnost, još jednu tradicionalno mušku ulogu.

²³ John Jordan i Jennifer Whitney, *Que Se Vayan Todos: Argentina's Popular Rebellion*. Montreal: Kersplebedeb, 2003., 42.–52. str.

²⁴ Isto, 43.–44. str.

Tijekom pobune u Oaxaci 2006. godine, kao i prije te nakon toga, urođenička kultura bila je izvorište otpora. Kako su prije kolonijalizma bili primjer suradničkog, antiautoritarnog i ekološki održivog ponašanja, urođenici su tijekom otpora u Oaxaci počeli njegovati i naglašavati dijelove svoje kulture suprotstavljene sistemu koji cijeni vlasništvo više nego život, potiče natjecateljstvo i dominaciju te iskorištava okoliš do njegova uništenja. Njihova sposobnost prakticiranja anti-autoritarne i ekološki osviještene kulture — surađujući u duhu solidarnosti i prehranjujući se na malo zemlje koju su imali — povećala je potencijal njihova otpora, a time i vjerojatnost njihova preživljavanja. Otpor kapitalizmu i državi je, prema tome, i sredstvo zaštite urođeničkih kultura i prostor jačanja antiautoritarnog etosa. Mnogi od onih koji su sudjelovali u pobuni nisu bili urođenici, ali su bili pod utjecajem i nadahnuti urođeničkom kulturom. Tako je sam čin pobune omogućio ljudima biranje društvenih vrijednosti i oblikovanje vlastitih identiteta.

Prije pobune osiromašena država Oaxaca prodavala je svoju urođeničku kulturu kao robu za privlačenje turista i poduzeća. Važno okupljanje u urođeničkim kulturama, *Guelaguetza*, postalo je turistička atrakcija pod državnim sponzorstvom. No tijekom pobune 2006. godine, država i turizam gurnuti su na margine, a u srpnju su društveni pokreti organizirali Narodnu *Guelaguetzu* — ne za prodaju turistima, nego za vlastiti užitak. Nakon što su uspjeli spriječiti komercijalni događaj organiziran za turiste, stotine studenata iz grada Oaxace i ljudi iz sela diljem države počeli su organizirati vlastito događanje. Izradili su kostime i plesali plesove te pjevali pjesme iz svih sedam regija Oaxace. Na kraju se Narodna *Guelaguetza* pokazala kao veliki uspjeh. Svi su besplatno sudjelovali i mjesto održavanja je bilo prepuno ljudi. Bilo je više tradicionalnih plesova nego ikad u komercijalnim *Guelaguetzama*. Prije se događaj odvijao zbog novca, većina kojeg je išla u džepove sponzora i vlade, a sad je to postao dan dijeljenja, kao što je tradicionalno i bio. U samom srcu antikapitalističkog, pretežno urođeničkog pokreta bio je festival, slavljenje vrijednosti koje okupljaju pokret te oživljavanje urođeničkih kultura koje su uništavane ili svedene na egzotičnu robu za prodaju.

U vrijeme vraćanja *Guelaguetza* u urođeničku kulturu, što je bio dio podrške antikapitalističkoj pobuni i slobodnom društvu koje je težila stvoriti, druga tradicionalna proslava prilagođena je potrebama pokreta. Dan mrtvih, meksički praznik koji spaja urođeničku duhovnost s katoličkim utjecajem, 2006. godine se poklopio s vladinim nasilnim napadom na pokret. Neposredno prije 1. studenog policija i paravojska ubile su desetak ljudi, pa su mrtvi svima bili u svježem sjećanju. Crtači grafita dugo su imali važnu ulogu u pokretu u Oaxaci, prekrivajući zidove porukama mnogo prije nego što su ljudi zauzeli radio stanice kako bi dobili glas. Kad su se Dan mrtvih i jaka represija vlade u studenom preklopili, crtači su predvodili u prilagođavanju praznika u spomen mrtvima i u čast pokreta. Prekrili su ulice tradicionalnim *tapetesima* — šarenim muralima od pijeska, krede i cvijeća — ali oni su ovaj put sadržavali poruke otpora i nade ili prikazivali imena i lica svih ubijenih. Izradili su i skulpture kostura i oltare za svaku osobu koju su ubile policija i paravojska. Yescka, crtač grafita, opisao je to ovako:

Ove godine na Dan mrtvih tradicionalna svetkovina dobila je novo značenje. Zastrašujuća prisutnost federalne policije bila je u zraku — atmosfera tuge i kaosa prekrila je grad, ali uspjeli smo nadvladati svoj strah i gubitak. Narod je želio nastaviti s tradicijom, ne samo zbog svojih predaka, već i za sve one koji su pali u posljednjim mjesecima djelovanja pokreta.

Iako zvuči pomalo kontradiktorno, na Dan mrtvih u Oaxaci je najviše života. Održavaju se karnevali, ljudi odijevaju raznolike kostime, poput vragova i kostura prepu-

nih šarenog perja. Paradiraju ulicama uz ples ili komične nastupe — ove godine sa sociopolitičkim obratom.

Nismo dopustili federalnoj policiji da nas spriječi u našem slavlju ili našem oplakivanju. Čitav turistički put u središtu grada, Macedonio Alcalá, bio je pun života. Svirala je prosvjedna glazba i ljudi su plesali te gledali stvaranje naših slavni pješćanih murala zvanih *tapetes*. Posvetili smo ih svima ubijenima u pokretu. Izradi mozaika mogli su se pridružiti svi koji su željeli. Šarene boje izraz su naših mješovitih osjećaja represije i slobode, radosti i tuge, mržnje i ljubavi. Umjetnost i pjesme koje ispunjavaju ulicu stvorili su nezaboravan prizor koji je u konačnici našu tugu pretvorio u veselje²⁵.

Dok su umjetnost i tradicionalni festival imali ulogu u razvijanju slobodne kulture, sama borba, osobito barikade, bile su mjesto za okupljanje gdje se nadilazilo otuđenje i gdje su susjedi gradili nove odnose. Jedna žena opisala je svoje iskustvo:

Na barikadama je bilo svakakvih ljudi. Mnogi nam govore da su se tamo upoznali. Iako su bili susjedi, nisu se prije poznavali. Reći će čak: "Ranije nisam ni pričao sa svojim susjedom jer sam mislio da mi se ne sviđa, ali sada kada smo zajedno na barikadama, on je *compañero*".

Dakle, barikade nisu bile samo prepreke za promet, već su postale mjesta na kojima su susjedi mogli čavrljati i stvarati zajednice. Barikade su postale način osnaživanja zajednica²⁶.

Diljem Europe na desetke autonomnih sela izgradilo je život izvan kapitalizma. Osobito u Italiji, Francuskoj i Španjolskoj, ova sela su izvan državne kontrole i pod malim utjecajem tržišta. Ponekad kupujući jeftinu zemlju, a često skvotirajući napuštena sela, te nove autonomne zajednice stvaraju infrastrukturu za slobodarski, komunitarni život i kulturu koja ide s njime. Ove nove kulture zamjenjuju nuklearnu obitelj mnogo širom, inkluzivnijom i fleksibilnijom obitelji okupljenom afinitetom i konsenzualnom ljubavlju, a ne krvnim vezama i posjedničkom ljubavlju; ukidaju rodnu podjelu poslova, oslabljuju dobne podjele i hijerarhiju te stvaraju komunitarne i ekološke vrijednosti i odnose.

Osobito zanimljiva mreža autonomnih sela nalazi se u planinama oko Itoiza u Navarri, dijelu Baskije. Najstarije od njih, Lakabe, u vrijeme pisanja teksta zauzeto je već dvadeset i osam godina, a u njemu živi tridesetak ljudi. Projekt iz ljubavi, Lakabe, propituje i mijenja tradicionalnu estetiku siromašnog sela. Podovi i putovi su prekrasni mozaici kamenja i pločica, a najnovija izgrađena kuća mogla bi biti i luksuzno odmaralište milijunaša — samo što su je sagradili ljudi koji tamo žive, a osmišljena je u harmoniji s okolišem, da bude osunčana i ne propušta hladnoću. Lakabe ima i zajedničku pekaru i blagovaonicu, gdje se obično odvijaju ukusne gozbe kojima prisustvuje čitavo selo.

Jedno od sela u okolici Itoiza, Aritzuren, primjer je specifične estetike koja utjelovljuje drugačiju ideju povijesti. Prije trinaest godina šačica ljudi zauzela je selo koje je bilo napušteno preko

²⁵ Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*. Oakland: PM Press, 2008, intervju s Yesckom.

²⁶ Isto, intervju s Leylom.

pedeset godina. Otada su sve svoje nastambe izgradili od ostataka starih. Polovica Aritzkurena je i dalje u ruševinama, i polako se pretvara u šumu na obronku sat vožnje udaljenom od najbliže asfaltirane ceste. Ruševine su podsjetnik na porijeklo i osnovu živućih dijelova sela, a služe i kao skladišta za građevinski materijal koji će se koristiti za renovaciju. Novo značenje povijesti koja živi među tim gomilama kamenja nije ni linerano ni ignorantsko, nego organsko — tako što je prošlost čahura sadašnjosti i kompost za budućnost. Također je i postkapitalističko, nagovještuje povratak zemlji i stvaranje novog društva na ruševinama staroga.

Još jedno od napuštenih i ponovno naseljenih sela, Uli, razišlo se nakon više od desetljeća autonomnog postojanja: ali zajednički uspjeh svih sela je ohrabrujuć, s pet od šest sela koja i dalje postoje. "Neuspjeh" Ulija pokazuje još jednu prednost anarhističke organizacije: kolektiv se može razići radije nego da zauvijek ostanu zaglavljani u pogrešci ili potiskujući potrebe pojedinaca kako bi održali umjetno zajedništvo. Ova su sela, u svojim prethodnim inkarnacijama stoljeće ranije, propala jedino zbog ekonomske katastrofe i kapitalističke industrijalizacije. S druge strane njihovi članovi bili su zadržavani konzervativnim rodovskim sistemom koji je strogo provodila crkva.

U Aritzkurenu, kao i u drugim autonomnim selima diljem svijeta, život je istovremeno radišan i opušten. Stanovnici svu infrastrukturu moraju izgraditi sami i većinu toga trebaju stvoriti vlastitim rukama, pa ima mnogo posla. Ljudi ustaju ujutro i rade na svojim projektima ili se svi okupe oko nekog zajedničkog projekta, o čemu su odlučili na prethodnom sastanku. Nakon velikog ručka koji po principu rotacije jedna osoba kuha za sve, imaju čitavo poslijepodne za opuštanje, čitanje, odlazak u grad, rad u vrtu ili popravljavanje kuća. Na neke dane nitko ne radi; ukoliko netko odluči preskočiti dan, nema osuđivanja, jer se na sastancima osigurava podjednaka raspodjela odgovornosti. U ovom kontekstu bliske povezanosti s prirodom, nepovredivosti ljudske slobode pomiješane s kolektivnim društvenim životom te miješanja rada i zadovoljstva, ljudi u Aritzkurenu nisu samo stvorili novi način života, nego etos primjenjiv na život u anarhističkom društvu.

Škola koju tamo grade snažan je simbol toga. Mnoga djeca žive u Aritzkurenu i drugim selima. Njihova okolina već im daje mnoštvo mogućnosti za učenje, ali postoji želja za formalnim obrazovanjem i prilikom za primjenjivanje alternativnih metoda poučavanja u projektu u kojem mogu sudjelovati djeca iz cijele regije.

Kao što primjer škole pokazuje, autonomna sela narušavaju stereotip hipi komune kao eskapističkog pokušaja stvaranja utopije u mikrosvijetu umjesto mijenjanja čitavog svijeta. Unatoč njihovoj fizičkoj izoliranosti, ova sela su veoma uključena u vanjski svijet te u društvene pokrete koji ga pokušavaju promijeniti. Stanovnici dijele svoja iskustva stvaranja održivih kolektiva s drugim anarhističkim i autonomnim kolektivima diljem zemlje. Mnogi ljudi podijele godinu između sela i grada, uravnotežujući više utopijski život sa sudjelovanjem u postojećim borbama. Sela služe i kao utočište aktivistima koji trebaju odmor od stresnog gradskog života. Mnoga sela nastavljaju s projektima koji ih održavaju uključenima u društvene borbe; primjerice, jedno od autonomnih sela u Italiji pruža mirno utočište grupi koja prevodi radikalne tekstove. Jednako tako, sela u okolici Itoiza imaju veliku ulogu u dvadesetogodišnjem otporu protiv izgradnje hidroelektrane.

Već otprilike deset godina, počevši od zauzimanja Rale blizu Aritzkurena, autonomna sela oko Itoiza tvore mrežu, dijeleći oruđe, materijale, znanje, hranu, sjemenje i druga sredstva. Sastaju se periodično kako bi raspravili o uzajamnoj pomoći i zajedničkim projektima; stanovnici jednog sela svratit će do drugog, recimo na ručak, razgovor i kako bi dostavili još desetak grmova maline.

Sudjeluju i u godišnjim okupljanjima stanovnika autonomnih zajednica iz čitave Španjolske kako bi razgovarali o procesu izgradnje održivih kolektiva. Na njima svaka grupa predstavlja problem koji nije znala riješiti, poput podjele odgovornosti ili provođenja odluka donesenih konsenzusom. Dok drugi kolektiv raspravlja o njihovom problemu, oni nude medijaciju grupama s drugačijim problemima pri čemu je poželjno da imaju iskustva pri njegovu rješavanju.

Sela Itoiza oduševljavaju, ali nisu jedina. Prema istoku, na aragonskim Pirenejima, na planini La Solana, nalazi se gotovo dvadeset napuštenih sela. U vrijeme pisanja sedam tih sela ponovno je naseljeno. Mreža između njih još je neformalna i mnoga sela nastanjuje tek nekoliko ljudi i u ranoj su fazi obnove, no svake se godine doseljava još ljudi i ubrzo bi to mogla postati veća mreža nego Itoiz. Mnoga od sela održavaju snažne veze sa skvoterskim pokretom u Barceloni i svi su ih pozvani posjetiti, pomoći im ili čak živjeti tamo.

Pod određenim okolnostima zajednica može potrebnu autonomiju za izgradnju novog oblika življenja zadobiti kupovanjem zemlje, a ne njenim zauzimanjem. Iako sigurnija, ova metoda stvara dodatni pritisak za proizvodnju i zarađivanje novca kako bi se preživjelo, ali on nije nužno koban. *Longo Maï* je mreža kooperativa i autonomnih sela pokrenuta u Baselu u Švicarskoj 1972. godine. Ime na provansalskom znači "neka dugo potraje" i do sada su ga opravdali. Prva Longo Maï kooperativa su farme Le Pigeonnier, Grange neuve, i St. Hippolyte, smještene u blizini sela Limans u Provansi. Tamo 80 odraslih ljudi i mnogo djece živi na 300 hektara zemlje, gdje se bave poljoprivredom, vrtlarenjem i uzgojem ovaca. Drže 400 ovaca, perad, zečeve, pčele i konje za rad; imaju garažu, talionicu, tesarsku i tekstilnu radionicu. Alternativna postaja *Radio Zinzine* emitira se iz kooperative već 25 godina. Stotine mladih prolazi i pomaže u kooperativi, usvajaju nove vještine pri čemu često ostvaruju prvi doticaj s komunitarnim životom ili neindustrijskom poljoprivredom i vještinama.

Od 1976. godine Longo Maï održava kooperativnu tkaonicu u Chantemerleu u francuskim Alpama. Koristeći prirodne boje i vunu od 10.000 pretežno lokalnih ovaca, izrađuju veste, majice, plahte i krpe za prodaju. Kooperativa je osnovala sindikat *ATELIER*, mrežu stočara i proizvođača vune. Tkaonica pomoću male hidroelektrane proizvodi vlastitu struju.

Također, u Francuskoj, blizu Arlesa, kooperativa *Mas de Granier* nalazi se na 20 hektara zemlje. Imaju polja sjena i maslina, tijekom dobre godine proizvode dovoljno maslinovog ulja i za druge Longo Maï kooperative. Dio je određen za organsko povrće, koje se svakog tjedna dostavlja redovitim korisnicima u široj zajednici. Nešto povrća se u kooperativinoj vlastitoj tvornici konzervira za čuvanje. Uzgajaju i žitarice za kruh, tjesteninu te hranjenje životinja.

U Zakarpatskoj Ukrajini, *Zeleniy Hai*, manja Longo Maï skupina pokrenuta je nakon pada Sovjetskog Saveza. Imaju škole jezika, tesarsku radionicu, farmu sa životinjama, tvornicu mlijeka i tradicionalnu glazbenu skupinu. Longo Maï mreža iskoristila je svoje resurse kako bi 1978. godine pomogla osnovati kooperativu u Kostarici, koja je osigurala zemlju za 400 seljaka bez zemlje koji su pobjegli od građanskog rata u Nikaragvi, omogućujući im da stvore novu zajednicu i brinu za sebe. Longo Maï kooperative postoje i u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj, gdje proizvode vino, grade građevine koristeći lokalne, ekološki održive materijale, vode škole, itd. U gradu Baselu imaju uredsku zgradu koja služi za koordinaciju, informativni centar i kao mjesto za posjetitelje.

Dio poziva za kooperativnu mrežu, sastavljen 1972. godine u Baselu, glasi:

Što očekuješ od nas? Da se podredimo nepravdi i ludim prisilama ovoga svijetako
ne bismo bili isključeni, bez nade ili očekivanja?

Odbijamo nastaviti sudjelovati u toj nepobjedivoj bitci. Odbijamo igrati igru koja je već izgubljena, igru čiji je jedini ishod naša kriminalizacija. Ovo industrijsko društvo bez sumnje ide prema svojoj propasti i mi ne želimo sudjelovati.

Radije ćemo tražiti način za izgradnju naših života, za stvaranje naših vlastitih prostora, nešto za što nema mjesta u ovom ciničnom, kapitalističkom svijetu. Možemo pronaći dovoljno prostora u područjima zahvaćenim ekonomskom i društvenom depresijom, iz kojih mladi odlaze u sve većim brojevima, a ostaju samo oni koji nemaju drugog izbora²⁷.

Kako kapitalistička poljoprivreda postaje u sve većoj mjeri nesposobna hraniti svijet nakon katastrofa povezanih s klimom i zagađenjem, čini se gotovo neizbježnim da se velik broj ljudi mora preseliti natrag na zemlju kako bi stvorili održive i lokalizirane oblike poljoprivrede. Istovremeno, stanovnici gradova moraju razviti svijest o tome odakle im dolaze hrana i voda, a jedan od načina za to je posjećivanje i pomaganje selima.

Revolucija koja je mnoge revolucije

Mnogi misle da revolucije uvijek prate tragičan tijek od nade do izdaje. Konačan rezultat revolucija u Rusiji, Kini, Alžiru, Kubi, Vijetnamu i drugdje bio je postavljanje novih autoritarnih režima – neki od njih su gori nego prijašnji, drugi jedva drugačiji. Međutim, glavne revolucije 20. stoljeća nosili su autoritarci koji su željeli stvoriti novu vlast, a ne ukinuti je. Sada je jasno, ako prije nije bilo, da vlade uvijek podupiru opresivne društvene poretke.

No povijest je puna primjera da ljudi mogu svrgnuti svoje tlačitelje, a da ih ne zamjenjuju. Da bi to učinili, potrebni su im usmjerenost na egalitarnu kulturu ili eksplicitni antiautoritarni ciljevi, struktura i sredstva. Revolucionarni pokret mora odbaciti svaku vlast i reformu, kako ne bi bio ponovo integriran u opresivni sustav kao mnogi pobunjenici u Kabiliji i Albaniji. Mora se organizirati fleksibilno i horizontalno, pazeći da moć nije trajno dodijeljena vođama ili uklopljena u formalnu organizaciju, kao što se dogodilo CNT-u u Španjolskoj. Konačno, treba uzeti u obzir da svi ustanci obuhvaćaju raznolike strategije i sudionike. Toj raznolikosti koristit će komunikacija i koordinacija, ali ne treba biti homogenizirana ili kontrolirana od središnjice. Takva standardizacija i centralizacija nisu ni poželjne ni nužne; decentralizirane borbe poput onih Lakota ili skvotera u Berlinu i Hamburgu pokazale su se uspješnima u poražavanju manje fleksibilnih državnih snaga.

Tijekom otpora, kad nalazimo zajedničke ciljeve sa strancima i otkrivamo vlastite moći, može se razviti novi etos. To može biti potpomognuto i okolinom koju gradimo za sebe. Stvarni oslobađajući etos nije samo skup vrijednosti, nego novi pristup odnosima između pojedinca i njegove kulture koji zahtijeva od ljudi da prestanu biti pasivni primatelji kulture i postanu sudionici u njenom stvaranju i ponovnom tumačenju. U tom smislu revolucionarna borba protiv hijerarhije nikad ne prestaje, već se nastavlja od jedne do druge generacije.

Kako bi revolucija bila uspješna, mora se istovremeno odvijati na mnogim poljima. Ukidanje kapitalizma bez diranja države i patrijarhata neće upaliti. Uspješna revolucija mora biti sastavljena od mnogih revolucija, moraju je provesti različiti ljudi koristeći različite strategije, poštujući autonomiju drugih i gradeći solidarnost. To se neće dogoditi preko noći, nego tijekom niza su-

²⁷ "Longo Mai", Buiten de Orde, ljeto 2008, 38. str. Autorov prijevod.

koba koji se nastavljaju jedan na drugi. Propale revolucije neuspjeh su jedino ako ljudi izgube nadu. Svoju knjigu o narodnom ustanku u Argentini dvoje aktivista iz Ujedinjenog Kraljevstva završavaju riječima *piquetera* iz Solana:

Ne mislim da je prosinac 2001. godine bio izgubljena mogućnost za revoluciju niti propala revolucija. Bio je i jest dio postojećeg procesa revolucije. Naučili smo mnoge lekcije o kolektivnom organiziranju i snazi te granicama samouprave. Mnogim ljudima to je otvorilo oči za sve što možemo raditi zajedno te da preuzimanje kontrole nad našim životima i kolektivno djelovanje, bilo kao dio *piquete*, zajedničke pekare ili izvannastavnih aktivnosti, drastično povećava kvalitetu naših života. Ukoliko borba bude autonomna i ostane među ljudima, sljedeći ustanak imat će čvrste temelje za nadogradnju...²⁸

Preporučena literatura

- Dee Brown, *Bury My Heart at Wounded Knee*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1970.
- David Dixon, *Never Come to Peace Again: Pontiac's Uprising and the Fate of the British Empire in North America*. Norman: University of Oklahoma Press, 2005.
- Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*. Oakland: PM Press, 2008.
- Alexandre Skirda, Nestor Makhno, *Anarchy's Cossack: The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917–1921*. London: AK Press, 2005.
- Alfredo Bonanno, *From Riot to Insurrection: analysis for an anarchist perspective against post industrial capitalism*. London: Elephant Editions, 1988.
- John Jordan i Jennifer Whitney, *Que Se Vayan Todos: Argentina's Popular Rebellion*. Montreal: Kersplebedeb, 2003.
- Jaime Semprun, *Apologie pour l'Insurrection Algérienne*. Paris: Editions de L'Encyclopédie des Nuisances, 2001.²⁹
- George Orwell, *Homage to Catalonia*. London: Martin Secker & Warburg Ltd., 1938.
- George Katsiaficas, *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*. Oakland: AK Press, 2006.
- A.G. Grauwaacke, *Autonome in Bewegung*, Berlin: Assoziation A, 2008.
- Leanne Simpson (ur.), *Lighting the Eighth Fire: The Liberation, Resurgence, and Protection of Indigenous Nations*. Winnipeg: Arbeiter Ring, 2008.
- A.G. Schwarz, Tasos Sagris, Void Network (ur.), *We Are an Image from the Future: The Greek Revolts of December 2008*. Oakland: AK Press, 2010.

²⁸ Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004.

²⁹ Za one koji ne znaju francuski ni španjolski, 2004. je Firestarter Press izdao dobar pamflet o ovom ustanku, "You Cannot Kill Us, We Are Already Dead": *Algeria's Ongoing Popular Uprising*.

7. Susjedna društva

Budući da se anarhizam protivi dominaciji i nametanju, anarhistička revolucija ne bi stvorila potpuno anarhistički svijet. Anarhistička društva morala bi živjeti u mirnom suživotu sa susjednim društvima, braneći se od autoritarnih susjeda i podržavajući oslobođanje u društvima s unutarnjom represijom.

Bi li se anarhističko društvo moglo obraniti od autoritarnog susjeda?

Neki brinu da bi anarhistička revolucija bila besmislena jer bi antiautoritarno društvo brzo bilo osvojeno od strane autoritarnih susjeda. Naravno da anarhistička revolucija nije striktno nacionalno pitanje koje se ograničava na granice vlade koju svrgava. Zamisao nije stvoriti malu oazu slobode u kojoj se možemo sakriti ili umiroviti, nego ukinuti sustave ropstva i dominacije na svjetskoj razini. Neka bi se područja mogla osloboditi prije drugih, pa ostaje pitanje bi li anarhističko društvo bilo sigurno od autoritarnih susjeda. Odgovor je, zapravo, ne. Države i kapitalizam su po prirodi imperijalistički i uvijek će pokušavati pokoriti susjede i svoju vladavinu učiniti univerzalnom: elitna klasa hijerarhijskih društava već je u ratu s nižim klasama, a istu logiku primjenjuju i na odnose s ostatkom svijeta, koji je za njih tek izvor resursa koje koriste kako bi zadobili veću prednost u neprekidnom ratu. Anarhistička društva za to vrijeme potiču revoluciju u autoritarnim društvima i kroz solidarnost s pobunjenicima u tim društvima, ali i pružaju subverzivni primjer slobode, pokazujući ljudima u državama da ne moraju živjeti u strahu i podređenosti. Zapravo nijedno od ovih društava ne bi bilo sigurno od drugih. No, anarhističko društvo ne bi ni u kojem slučaju bilo bespomoćno.

Anarhističko društvu južnoj Ukrajini na kraju Prvog svjetskog rata bilo je velika prijetnja njemačkom i austrijskom carstvu, Bijeloj armiji, kratkotrajnoj nacionalističkoj državi Ukrajini i Sovjetskom Savezu. Dobrovoljne milicije mahnovista potaknule su brojna dezertstva iz autoritarne Crvene armije, istjerale Austro-Germane i nacionaliste koji su pokušali polagati pravo na njihovu zemlju i pomogli su poraziti Bijelu armiju. To je osobito značajno ukoliko se uzme u obzir da su se gotovo u potpunosti naoružavali oružjem i streljivom koje su zaplijenili od neprijatelja. Koordinirajući vojsku i od nekoliko desetaka tisuća ljudi, anarhisti su se obično borili na više fronti te kombinirali frontalni i gerilski rat s fluidnošću koju konvencionalne vojske ne mogu imati. Iako su uvijek bili uvelike brojčano nadjačani, nekoliko su godina uspješno branili svoju zemlju. U dvije odlučujuće bitke, kod Perehonivke i na tjesnacu Perekop, mahnovističke milicije porazile su veću Bijelu armiju, koju su opskrbljivale zapadnjačke vlade.

Izvanredna mobilnost i pametni trikovi bili su Mahnova glavna taktika. Putujući na konju i na laganim seljačkim kolima (*tatchanki*) na kojima su bile postavljene strojnice, njegovi ljudi [*nap. urednika*: i muškarci i žene] okretno su putovali stepom između Dnjepra i Azovskog mora, formirajući putem manju vojsku i utjerujući strah

u srca svojih protivnika. Dotad neovisne gerilske jedinice prihvatile su Mahново zapovjedništvo i okupile se iza njegove crne zastave. Seljaci su im rado davali hranu i odmorne konje, omogućavajući im da s lakoćom putuju 60 do 80 kilometara dnevno. Iznenada bi se pojavili gdje ih se najmanje očekivalo, napali plemstvo i vojni garnizon pa nestali jednakom brzinom kojom su došli [...]. Stjerani u kut, zakopali bi svoje oružje, pojedinačno se vratili u svoja sela i prihvatili se posla na poljima, čekajući znak za iskopavanje nove zalihe oružja i ponovno pojavljivanje na neočekivanom mjestu. Mahnovi pobunjenici, riječima Victora Sergea, pokazali su “istinski epsku sposobnost za organiziranje i borbu”.¹

Nakon što su njihovi navodni saveznici, boljševici, pokušali uspostaviti kontrolu nad južnom Ukrajinom dok su se mahnovisti borili na fronti, povelu su uspješan dvogodišnji gerilski rat protiv velike Crvene armije, koji je narod potpomagao. Konačan poraz ukrajinskih anarhista ukazuje na potrebu za većom međunarodnom solidarnošću. Da su slobodarski socijalisti u drugim zemljama proširili vijesti o boljševičkoj represiji, umjesto što su podržavali Lenjina, i da su drugi ustanci protiv boljševika bili bolje koordinirani, ovi možda ne bi toliko svojih snaga usmjerili na poražavanje anarhista u Ukrajini. Antiautoritarna pobuna na jednom kraju svijeta mogla se možda i obraniti od vlasti koju ruši i od nekoliko susjednih, ali ne i od svih vlada čitavog svijeta. Na globalnu represiju mora se odgovoriti globalnim otporom. Srećom, kako se kapital globalizira, prate ga narodne mreže i naša sposobnost organiziranja svjetskih pokreta i brzih akcija solidarnosti s borbama na drugoj strani planeta veća je nego ikad prije.

U dijelovima predkolonijalne Afrike anarhistička društva mogla su stoljećima postojati uz bok “predatorskim državama” jer su teren i dostupna tehnologija pogodovali “obrambenom ratu lukovima i strijelama – ‘demokratskom’ oružju koje svi mogu posjedovati”². Plemo Seminola na Floridi inspirativan je primjer nedržavnog, anarhističkog društva koje postoji unatoč nastojanjima iznimno moćne, tehnološki napredne susjedne države s tisućama puta većim brojem stanovnika. Seminole, čije ime izvorno znači “odbjegli”, čini nekoliko urođeničkih naroda, prije svega zapadnih Creeka, koji su bježali pred genocidom kroz južni dio onoga što su bijelci prozvali Sjedinjenim Državama. Uključivali su i značajan broj odbjeglih afričkih robova te čak i nekoliko bijelih Europljana koji su pobjegli od represivnog društva Sjedinjenih Država.

Otvorenost Seminola pokazuje da su urođenici Amerike gledali na plemo i narod kao na pitanje dobrovoljnog udruživanja i prihvaćenosti u zajednici, a ne restriktivne etničke/nasljedne kategorije kao u zapadnoj civilizaciji. Seminole su se nazivali “neosvojenim narodom” jer nikad nisu potpisali mirovni sporazum s kolonizatorima. Preživjeli su niz ratova koji su protiv njih vodile Sjedinjene Države i ubili su 1.500 vojnika SAD-a, kao i nepoznat broj pripadnika milicija. Tijekom Drugog seminolskog rata, od 1835. do 1842. godine, tisuću ratnika Seminola u Evergladesu vodilo je gerilske borbe s razornom učinkovitošću, iako su se sukobili s 9.000 profesionalnih, dobro opremljenih vojnika. Rat je vladu SAD-a stajao 20 milijuna dolara, što je u to vrijeme bio izniman iznos. Do kraja rata vlada SAD-a uspjela je većinu Seminola prisiliti na egzil u Oklahomu, ali odustala je od poražavanja ostatka skupine, koji se nikad nije predao i nastavio je desetljećima živjeti izvan vladine kontrole.

¹ Paul Avrich, *The Russian Anarchists*. Oakland: AK Press, 212.–213. str.

² Harold Barclay, *People Without Government: An Anthropology of Anarchy*. London: Kahn and Averill, 1982, 57. str.

Mapuche su velika urođenička skupina koja živi na zemlji koju danas zauzimaju Čile i Argentina. Tradicionalno su odluke donosili konsenzusom i minimalnom hijerarhijom. Izostanak bilo kakvog državnog aparata nije ih spriječio da se obrane. Prije europske invazije uspješno su se branili od hijerarhijski ustrojenih susjeda Inka, koji su prema europskim standardima bili daleko napredniji. Inke su tijekom španjolskih osvajanja brzo pali, dok je Mapuchansko područje postalo poznato kao “španjolsko groblje”. Nakon što su Mapuche u nizu ratova koji su se protezali stotinama godina porazili osvajače, Španjolska je potpisala sporazum u Killinu, priznajući neuspjeh u pokoravanju Mapucha i priznajući ih kao suveren narod, što su potvrdili u 28 kasnijih sporazuma.

U svojim ratovima protiv Španjolaca, grupe Mapucha ujedinjavale su se pod izabranim ratnim vođama (*Taquima* ili “nosačima sjekira”). Za razliku od vojnih jedinica, ove grupe su zadržavale svoju autonomiju i borile su se slobodno, a ne pod prisilom. Taj nedostatak hijerarhije i prisile pokazao se kao vojna prednost. Diljem Sjeverne i Južne Amerike hijerarhijske skupine poput Inka i Asteka brzo su poražene od strane osvajača, jer su se često predavali nakon gubitka vođe ili glavnoga grada. Oslabili su ih i osvetnički napadi neprijatelja koje su stvorili pokoravajući susjedne skupine prije dolaska Europljana. Anarhične urođeničke skupine često su bile najpripremljenije za gerilski rat protiv okupatora.

Od 1860. do 1965. godine Mapuche su napadani i “pacificirani” od strane Čilea i Argentine, genocidom koji je uzeo stotine tisuća života. Osvajači su započeli proces potiskivanja jezika Mapucha i pokrštavanja osvojenog naroda, ali njihov otpor se nastavlja, zahvaljujući čemu brojne zajednice Mapucha i dalje imaju relativnu autonomiju. Otpor Mapucha ostaje prijetnja sigurnosti čileanske države i u vrijeme pisanja teksta nekoliko Mapucha je u zatvoru zbog antiterorističkih zakona iz doba Pinochetove vladavine zbog napada na plantaže drveća i rudnika bakra koji štete zemlji. Snažan urođenički otpor nije bio glavna prepreka kolonijalizmu. Budući da su sirovine iz Sjeverne i Južne Amerike silom slane u Europu, nastala je duga i ponosna tradicija razbojništva kako bi se usadio strah u srca trgovaca zlatom i robljem. Pisci od Daniela Defoa do Petera Lamborna Wilsona piratstvo su prikazivali kao borbu protiv kršćanstva, kapitalizma i njegova prethodnika merkantilizma, te vlasti. Pirati su bili stalna prijetnja postojećem sistemu — štetočine globalizirane pljačke pod okriljem kolonijalizma, inicijatori pobuna robova, skloništa za odbjegle iz niže klase gdje su se mogli povući i pridružiti ratu protiv svojih nekadašnjih gospodara. Piratska republika Salé, blizu današnjeg glavnog grada Maroka, razvila je oblike zastupničke demokracije čitavo stoljeće prije Francuske revolucije. Na Karibima su se mnogi odbjegli pridružili ostacima urođeničkih društava i usvojili njihove egalitarne strukture. Društvena klasa pirata imala je i mnoge proto-anarhističke društvene revolucionare, poput Levellersa, Diggersa i Rantersa, koji su protjerani u engleske kažnjeničke kolonije Novoga svijeta. Mnogi piratski kapetani bili su izabrani i moglo ih se smjesta opozvati.

Vlasti su često bile šokirane liberterskim tendencijama. Nizozemski guverner Mauricijusa upoznao se s piratskom posadom i komentirao: “Svaki član je imao jednako pravo glasa kao i kapetan i svaki je član nosio vlastito oružje”. To je dubinski ugrožavalo europsko društveno uređenje, u kojem je oružje smjela posjedovati samo viša klasa, te je pružalo oštar kontrast trgovačkim brodovima gdje se sve što se moglo koristiti kao oružje zaključavalo, te mornarici u kojoj je primarna svrha vojnika na brodovima bila kontroliranje mornara³.

³ “Pirate Utopias”, *Do or Die*, No. 8, 1999, 63.–78. str.

U piratskim zajednicama njegovala se i veća rodna ravnopravnost, a među piratskim kapetanima bilo je i žena. Mnogi pirati doživljavali su sebe kao Robin Hoodove, a rijetko se se smatrali građanima neke države. Dok su se brojni drugi pirati upuštali u merkantilizam, prodajući ukradena dobra najboljem ponuđaču ili čak sudjelujući u trgovini robljem, druga struja piratstva osnovala je ranu abolicionističku struju, pomažući u pobunama robova i primajući brojne bivše robove. Vlasti u sjevernoameričkim kolonijama poput Virginije bile su zabrinute zbog povezanosti piratstva i ustanaka robova. Strah od bježanja robova kako bi se pridružili piratima i pljačkali svoje nekadašnje gospodare, te od rasno miješanog ustanaka, potaknuo je razvijanje zakona za kažnjavanje miješanja rasa u kolonijama. To su bili neki od prvih pravnih pokušaja institucionaliziranja segregacije i poopćavanja rasizma među bjelačkom nižom klasom.

Diljem Kariba i drugih dijelova svijeta, oslobođene piratske enklave bujale su godinama, iako ostaju nepoznanica. Činjenica da su ova piratska društva bila raširena i dugoročan problem imperijalnim silama te da su mnoga od njih bila zapanjujuće liberterska dokumentirana je, ali nedostaju druge informacije jer su bili zaraćeni s onima koji su pisali povijest. Značajno je da je najbolje opisana piratska utopija, *Libertalia* ili *Libertatia*, snažno osporavana. Mnogi dijelovi njene povijesti opće su priznati kao fiktivni, ali neki izvori navode da *Libertatia* nikad nije u potpunosti postojala, dok drugi tvrde da je njen legendarni osnivač, kapetan James Misson, tek književna izmišljotina, iako je piratsko naselje uistinu postojalo.

Rastuće mornarice Velike Britanije i Sjedinjenih Država na kraju su u 19. stoljeću slomile piratstvo, ali u 17. i 18. stoljeću pirati su činili snažno nedržavno društvo koje je vodilo rat protiv imperijalizma i vlasti te omogućilo tisućama ljudi da se oslobode u vrijeme kad je opresivnost zapadne civilizacije nadilazila sve dotadašnje okrutnosti u svjetskoj povijesti.

Što ćemo s društvima koja ostanu patrijarhalna ili rasistička?

Anarhizam naglašava autonomiju i lokalno djelovanje, ali ne teži izolaciji i ograničavanju. Anarhistički su se pokreti uvijek bavili globalnim problemima i udaljenim borbama. Iako i vlade izražavaju zabrinutost za probleme u drugim dijelovima svijeta, za anarhizam je karakteristično da odbija nametati rješenja. Državna propaganda tvrdi da nam je potrebna svjetska vlada kako bismo oslobodili narode u opresivnim društvima, čak i dok SAD, UN, NATO i druge institucije nastavljaju s opresijom i upuštaju se u rat kako bi održali hijerarhijski svjetski poredak⁴.

Anarhistički pristupi su i lokalni i globalni, uspostavljeni na autonomiji i solidarnosti. Da je susjedno društvo patrijarhalno, rasističko ili na neki drugi način opresivno, anarhistička kultura ponudila bi niz mogućih odgovora boljih od ravnodušnosti i prisilnog "oslobađanja". U svim opresivnim društvima ima ljudi koji se bore za vlastitu slobodu. Realnije je i učinkovitije podržavati takve ljude, puštajući ih da vode vlastite borbe, nego pokušavati ih osloboditi poput misionara koji nose "dobre vijesti".

Kada su Emma Goldman, Alexander Berkman, Mollie Steimer i drugi anarhisti deportirani iz SAD-a u Rusiju otkrili ugnjetavačku državu koju su stvorili boljševici, proširili su informaciju svijetom kako bi potaknuli prosvjede protiv boljševika i dobili podršku za mnoge anarhiste i

⁴ Da navedemo samo jedan primjer, "humanitarne" misije UN-a neprestano se hvata u postavljanju lanaca trgovine seksualnim radnicima u zemljama u kojima su postavljeni kao mirotvorci. "No, problem je veći od Kosova i trgovine seksualnim radnicima. Izgleda da, gdje god je UN djelovao u posljednje vrijeme, nastaju brojne povrede ženskih prava". Michael J. Jordan, "Sex Charges haunt UN forces", *Christian Science Monitor*, 26. 11. 2004. Ono što si *mainstream* mediji ne mogu priznati je da isto vrijedi i za ostale vojske, nosile one plave kacige ili ne.

druge političke zatvorenike. Suradivali su s *Anarchist Black Crossom* (*Anarhističkim crnim križem*), organizacijom s međunarodnim ograncima koja pruža podršku političkim zatvorenicima, koja je pomagala političkim zatvorenicima u Rusiji i drugdje. Više puta su međunarodna podrška i solidarnost koju su dobili prisilile Lenjina da privremeno obustavi represiju koju je provodio prema svojim političkim protivnicima i oslobodi političke zatvorenike.

Anarchist Black Cross, prvotno zvan *Anarchist Red Cross* (*Anarhistički crveni križ*), osnovan je u Rusiji tijekom propale revolucije 1905. godine kako bi se pružila pomoć onima koji su bili na meti vlade. Međunarodni ogranci otvoreni su 1907. godine u Londonu i New Yorku, a međunarodna solidarnost koju su pokrenuli pomogla je da anarhistički zatvorenici ostanu na životu, a drugima da pobjegnu. Za posljedicu je 1917. godine revolucionarni pokret u Rusiji bio jači, imao bolju međunarodnu povezanost i bio je bolje opremljen za svrgavanje carske vlade.

Revolutionary Association of Women of Afghanistan (*Revolucionarno udruženje žena Afganistana*), osnovano 1977. godine u Kabulu, borilo se za oslobođenje žena od nasilja islamskih fundamentalista, kao i protiv okupacije od strane režima poput SSSR-a, koji je bio odgovoran za ubojstvo osnivačice RAWA-e u Pakistanu 1987. godine. Nakon borbe protiv sovjetske okupacije i talibana, usprotivile su se Sjevernom savezu koji je uz podršku SAD-a došao na vlast. Nakon niza beznadnih situacija, ostale su nepopustljive u uvjerenju da oslobođenje može doći jedino iznutra. Čak su se i usred talibanskog ugnjetavanja protivile invaziji SAD-a 2001. godine, tvrdeći da zapadnjaci, ukoliko uistinu žele pomoći u oslobađanju Afganistana, moraju dati podršku afganistanskim skupinama koje se bore za svoje oslobađanje. Njihova predviđanja pokazala su se opravdanima, jer su žene u Afganistanu pod SAD-ovom okupacijom bile suočene s mnogim jednakim ugnjetavanjima kao i od talibana. Prema RAWA-i: "RAWA smatra da sloboda i demokracija ne mogu biti poklonjene; dužnost je građana države da se bore i postignu te vrijednosti"⁵.

Što će spriječiti neprestano ratovanje i neprijateljstvo?

U državnom društvu kriza uzrokovana ratom dovela je do težnje za stvaranjem jedinstvene vlasti na sve višim razinama, u konačnici svjetskoj vladi. To se očigledno nije ostvarilo — uostalom, rat je zdravo stanje države — no uspjeh unutar tog modela nije ni poželjan.

Svjetska vlada teži globalnoj okupaciji, a ne globalnom miru. Naprimjer, u Palestini, gdje se razvijaju tehnologija i metode kontrole koje kasnije usvaja vojska SAD-a i vlade diljem svijeta, okupacija tek svakih nekoliko godina prelazi u vidljiv rat, ali okupatori neprestano vode nevidljivi rat kako bi sačuvali i proširili svoju vlast, koristeći medije, obrazovanje, pravosuđe, prometni sustav, oglašavanje, pisane propise, nadzor i tajne operacije. Tek kad Palestinci uzvrate i nastupi rat koji se ne može ignorirati uključuje se Ujedinjeni narodi i humanitarne organizacije, ali ne kako bi ispravili nepravdu, nego kako bi vratili prijašnju iluziju mira i pobrinuli se da se postojeća nepravda ne dovodi u pitanje. Iako manjeg intenziteta, isti nevidljivi rat vodi se protiv urođeničkih naroda, imigranata, etničkih manjina, siromašnih, radnika — svih koji su kolonizirani i iskorištavani.

U nedržavnim, manjim društvima u prošlosti, rat je bio uobičajen, ali nije bio univerzalan te u mnogim slučajevima nije bio osobito krvav. Neka nedržavna društva nikad nisu bila u ratu. Mir je stvar izbora i oni su ga izabrali cijeneći suradničko mirenje pri sukobu te obzirnost. Druga nedržavna društva koja jesu bila u ratovima često su vodila bezopasne, ritualizirane inačice rata,

⁵ "About RAWA", www.rawa.org [Pristupljeno 22. lipnja 2007.]

pa u nekim slučajevima nije jasna granica između sportskog događanja i rata. Kao što je prikazano u nekim antropološkim zapisima, timovi ili zaraćene strane iz dviju različitih zajednica našli bi se na unaprijed određenom mjestu za borbu. Cilj nije bio drugu stranu srazniti sa zemljom, niti čak nužno nekoga ubiti. Netko bi s jedne strane bacio koplje ili ispalio strijelu, pa bi svi, prije nego su bacili sljedeće koplje, čekali da vide hoće li koga pogoditi. Često bi otišli kućama nakon što je jedna osoba ozlijeđena, ili čak ranije⁶. U ratu kakav su vodili Lakote i druga plemena visoravni Sjeverne Amerike, više je značilo neprijatelja dodirnuti štapom – “brojačem udaraca” – nego ga ubiti. Drugi oblici rata bile su jednostavne najezde – uništavanje i krađa od susjednih zajednica, često uz pokušavaj bijega prije nego što krene borba. Da su ratovi ovakvi oblici kaotične borbe u anarhističkim društvima, koliko bi to bilo bolje od hladnih, mehaničkih krvoprolića države!

Međutim, društva koja ne žele ratovati sa svojim susjedima mogu se organizirati tako da to spriječe. Važan korak je nepostojanje granica. Često do istine možemo doći jednostavnim poništavanjem državnih racionalizacija, a parola o granicama koje postoje radi naše sigurnosti može se dekodirati u “granice nas ugrožavaju”. U slučaju društvenog sukoba mnogo je vjerojatnije da će doći do nasilja ukoliko postoji podjela na “mi” i “oni”. Jasne društvene podjele i granice sprječavaju mirenje i međusobno razumijevanje te potiču natjecanje i polarizaciju.

Anarhistički antropolog Harold Barclay opisuje društva u kojima je svaki pojedinac povezan s drugima u višestrukim, preklapajućim mrežama koje nastaju na temelju rodbinskih veza, brakova, klanskog povezivanja i slično:

Imamo primjere anarhijskih poredaka u narodima [...] kojih ima stotine tisuća i s dosta gustom naseljenošću, često s preko četrdeset ljudi na kvadratni kilometar. Takav društveni poredak može se postići segmentarnim rodnim sustavom koji, kao što smo vidjeli, ima određene poveznice s anarhističkim poimanjem federalizma. Ili kao među Tongama i nekim istočnoafričkim pastirima, velike populacije mogu se povezati složenijim uređenjem koje pojedinca povezuje s brojnim ukrižanim i razdijeljenim skupinama kako bi na velikom području proširio ili proširila svoje društvene veze. Drugim riječima, pojedinci ili skupine čine mnoštvo međusobno povezanih lokusa koji ujedinjuju veliku društvenu cjelinu, ali bez ikakve konkretne centralizirane koordinacije⁷.

Kao dodatak samouravnotežavajućem obilježju suradničkih društava, neki nedržavni narodi razvili su druge mehanizme sprječavanja sukoba. Mardu Aboridžini tradicionalno su živjeli u malim skupinama, ali one su se povremeno okupljale za velike sastanke, gdje su nesuglasice među pojedincima ili skupinama rješavane pred svima. Tako su se izbjegavale razvučene, neobjašnjive svađe i svi su bili dostupni za rješavanje sukoba. Konkombe i Nueri u Africi koristili su rodovsku povezanost i preklapanje ekonomskih odnosa. Kako su svi bili povezani sa svima ostalima, nije postojala čvrsta osnova sukoba iz koje bi nastao rat. Raširen kulturalni tabu protiv neprijateljstva također je poticao ljude na mirno rješavanje nesuglasica, a antropolog E. E. Evans-Pritchard opisao je nuersko društvo kao “uređenu anarhiju”.

Anarhistički pokret i danas se nastavlja boriti protiv granica kapitalističkog svijeta. Antiautoritarni *No Border Network (Mreža protiv granica)*, osnovan 1999. godine u zapadnoj Europi, od

⁶ Pogledaj citat van der Dennena i Raporta u prvom poglavlju.

⁷ Harold Barclay, *People Without Government: An Anthropology of Anarchy*. London: Kahn and Averill, 1982, 122. str.

tada postoji diljem Europe te u Turskoj, Sjevernoj Americi i Australiji. Djelovanje No Bordera uključuje podršku ilegalnim imigrantima, obrazovanje o rasizmu proizašlom iz vladinih propisa o imigraciji, prosvjede protiv članova vlade, aktivnosti protiv zrakoplovnih kompanija kako bi se zaustavile deportacije te No Border kampove koji se održavaju preko granica dviju zemalja. U sklopu kampanje sudionici su na silu otvorili granični prijelaz između Španjolske i Maroka, provalili u maloljetnički pritvor u Nizozemskoj kako bi im pružili pomoć i pokrenuli komunikaciju, djelomično uništili zatvor i sabotirali poduzeća koja sudjeluju u deportacijama u Italiji, ugasili prihvatni centar u Grčkoj te oslobodili desetke imigranata iz prihvatnih centara u Australiji. No Border kampovi okupljaju ljude iz mnogih zemalja kako bi osmislili strategije i proveli akcije i često se odvijaju na periferiji područja širenja tzv. Prvog svijeta – naprimjer, u Ukrajini, između Grčke i Bugarske, ili između SAD-a i Meksika. Uobičajeni slogani No Bordera su: “Bez granica, bez nacija, bez deportacija!”, “Sloboda kretanja, sloboda stanovanja: pravo na dolazak, pravo na odlazak, pravo na ostanak!”.

Anarhistička društva potiču slobodno stvaranje povezanih mreža među susjedima, zajednicama i društvima. Te mreže mogu obuhvaćati materijalnu razmjenu, kulturnu komunikaciju, prijateljstvo, obiteljske odnose i solidarnost. Nije jasno razgraničeno gdje jedno društvo završava, a drugo počinje, ili koje bi strane postojale u sukobu. Kad postoji nesuglasica, sukobljene strane vjerojatno imaju mnoge zajedničke društvene odnose, pa će se mnogo trećih strana naći usred sukoba. U kulturi koja naglasak stavlja na natjecanje i osvajanje mogu nastaviti s podjelom na strane i otežati mogućnost pomirenja, no ako se u njihovoj kulturi cijene suradnja, konsenzus i društvena povezanost, a njihovi gospodarski odnosi učvršćuju te vrijednosti, vjerojatnije je da će poticati medijaciju i mirenje zavađenih strana. To mogu učiniti zbog vlastite želje za mirom, zbog brige za dobrobit ljudi uključenih u svađu ili iz vlastitog interesa, jer i oni ovise o zdravlju navedenih društvenih mreža. U takvom su društvu vlastiti interes, interes zajednice i ideali povezaniji nego kod nas.

Na većim područjima ili među različitim populacijama u kojima zajednički kulturni etos i spontano rješavanje sukoba možda neće biti dovoljni za zaštitu od ozbiljnih sukoba, više društava zbog toga može stvoriti federacije ili mirovne paktove. Primjer antiautoritarnog mirovnog pakta koji traje duže nego većina međudržavnih sporazuma je konfederacija koju su stvorili Haudenosauni, koje se često naziva Irokezima. Haudenosaune čini pet plemena koja govore sličnim jezicima, na sjevernoistočnom području prisvojenom od strane SAD-a i južnim dijelovima onoga što se danas smatra kanadskim pokrajinama Ontario i Québec.

Konfederacija je osnovana oko 31. kolovoza 1142. godine⁸ i obuhvaćala je geografski veliko područje ukoliko se uzme u obzir da se putovati moglo jedino kanuom ili pješice. Haudenosauni su bili sjedilački poljoprivrednici koji su živjeli s najvećom gustoćom naseljenosti, u prosjeku 200 ljudi na hektar, svih stanovnika sjeveroistoka do 19. stoljeća⁹. Zajednička zemljišta okruživala su utvrđene gradove. Pet uključenih naroda — Seneca, Cayuga, Onondaga, Oneida i Mohawk — imali su dugu povijest međusobnih sukoba, uključujući ratove potaknute natjecanjem za resurse, a konfederacija je bila iznimno uspješna u njihovom prekidanju. Pet naroda — a kasnije

⁸ Usmena predaja Haudenosauna uvijek je navodila ovaj rani datum, ali rasistički bjelački antropolozi to odbacuju i procjenjuju da je savez počeo u 16. stoljeću. Neki čak pretpostavljaju da je ustav Pet naroda pisan uz pomoć Europljana. No noviji arheološki dokazi i zapisi o istovremenoj pomrčini Sunca potvrdili su usmenu predaju, dokazujući da je federacija njihova vlastita kreacija. Wikipedia, “The Iroquois League”, en.wikipedia.org [Pristupljeno 22. lipnja 2007.]

⁹ Stephen Arthur, “Where License Reigns With All Impunity:” An Anarchist Study of the Rotinonshón:ni Polity”, *Northeastern Anarchist*, No. 12, zima 2007, nefac.net

šest, uključujući Tuscarore, koji su pobjegli od engleske kolonizacije Carolinasa — živjeli su u miru preko pet stotina godina, čak i tijekom genocidnog europskog širenja i trgovanja oružjem i alkoholom za životinjsku kožu, zbog čega su se mnoga plemena razdijelila ili ratovala sa susjedima. Konfederacija se u konačnici slomila — samo privremeno — tijekom američke revolucije, zbog razlika u strategijama vezanim uz to koju stranu treba podržati kako bi se moglo ublažiti posljedice kolonizacije.

Zajednička ekonomija pet plemena imalo je važnu ulogu u omogućavanju mira, a metafora koja se često koristila za federaciju bila je “okupljanje svih u zajednički život u istoj dugoj kući i jedenje iz iste zdjele”. Sve skupine iz federacije slale su delegate da se sastaju i organiziraju komunikaciju, rješavaju sukobe i raspravljaju o odnosima sa susjednim društvima. Odluke su se donosile konsenzusom koji je odobravalo čitavo društvo.

Anarhosindikalistički pokret koji je nastao u Europi ima povijest stvaranja međunarodnih federacija za širenje informacija i koordiniranje borbe protiv kapitalizma. Te federacije mogle bi biti izravne preteče globalnim strukturama koje omogućuju život u miru i sprječavaju rat. *International Workers Association (Međunarodno udruženje radnika, odnosno IWA, ili AIT na španjolskom)* uključuje anarhosindikalističke sindikate iz otprilike 15 zemalja na 4 kontinenta, te povremeno održava međunarodne skupštine, svaki put u drugoj zemlji. IWA je osnovana 1922. godine i u početku je imala milijune članova. Iako su se gotovo sve njene članice-sindikati bile prisiljene pritajiti ili otići u egzil tijekom Drugog svjetskog rata, od tada se obnovila i nastavlja se sastajati.

Mreže, a ne granice

Kako su se tijekom nekoliko stotina godina u Europi razvijale nacionalne države, vlade su se marljivo trudile stvoriti osjećaj zajedništva na temelju zajedničkog jezika, kulture i povijesti, što je sve povezano zajedničkom vladom. Ova lažna zajednica služi za poticanje poistovjećivanja i time odanosti vlasti, kako bi se prikrio sukob interesa između niže klase i elite stavljajući ih u isti tim, te kako bi se srećom svih prikrila sreća ili slava vladara, a olakšava i ubijanje siromašnih jedne zemlje od strane siromašnih ljudi iz druge stvarajući psihološki odmak među njima.

Kad se propita, jasno je da je tvrdnja o nacionalnim državama temeljenim na zajedničkoj kulturi i povijesti obmana. Naprimjer, Španjolska je stvorena protjerivanjem Maora i Židova. Čak i bez toga, bez centralizacije koju je napravila država, Španjolska ne bi postojala. Ne postoji jedinstven španjolski jezik, nego njih barem pet: katalonski, baskijski, galicijski, kastiljski i arapski dijalekt koji je nastao u Maroku i Andaluziji. Kad se bilo koji od ovih jezika pažljivo promotri, lako se uoče dodatni ogranci. U Valenciji bi, i to ne bezrazložno, mogli reći da njihov jezik nije isti kao katalonski, ali da je Barcelona glavni grad, valencijski bi se gušio jednako kao što španjolska vlada postupa s katalonskim.

Bez prisilne homogenizacije nacionalnih država, bilo bi još i više različitosti, jer se jezici i kulture razvijaju i stapaju jedni s drugima. Granice sprječavaju takvu kulturnu difuziju i potiču sukob formalizirajući sličnosti i razlike. Granice ne štite ljude, već su sredstvo kojim vlade štite svoju imovinu, što uključuje i nas. Kad se granice u ratu promijene, pobjednička država napreduje, obilježavajući svoj novi teritorij, nove resurse i nove građane. Mi smo plijen — potencijalni vojnici, porezni obveznici, radnici — a granice su zidovi našeg zatvora.

Čak i bez granica povremeno mogu postojati jasne razlike u načinima organiziranja društva — naprimjer, neko društvo može pokušati osvojiti susjedno ili biti opresivno prema ženama. Me-

đutim, decentralizirana društva bez granica i dalje se mogu obraniti od napada. Zajednica koja ima jasan osjećaj autonomije ne mora vidjeti uljeza kako prelazi zamišljenu liniju kako bi uočila agresiju. Ljudi koji se bore za svoju slobodu i svoje domove bore se odlučno i mogu se spontano organizirati. Kada ne bi bilo vlada koje financiraju vojnu industriju, oni koji se brane obično bi bili u prednosti, pa se ne bi isplatilo kretati u napad. Kad su europske države osvojile ostatak svijeta, imale su određene ključne prednosti, uključujući neviđenu gustoću naseljenosti i tehnologiju s kojom se njihove žrtve do tada nisu susrele. Te prednosti vrijedile su u određenom povijesnom razdoblju i više nisu bitne. Komunikacija je sada globalna, gustoća stanovništva i otpornost na bolesti pravilnije je raspodijeljena, a oružje koje je nužno za učinkovitu obranu protiv tehnološki najnaprednijih vojski — puške i eksploziv — dostupno je u većini dijelova svijeta i može se proizvesti kod kuće. U budućnosti bez vlasti agresivna društva bila bi u nepovoljnom položaju.

Anarhisti danas ruše granice povezujući se diljem svijeta, potkapajući nacionalizam i boreći se solidarno za imigrante koji narušavaju homogenost nacionalnih država. Ljudi na granicama mogu pomoći njihovom ukidanju pomažući u ilegalnim prelascima ili podržavajući ljude koji ih pređu ilegalno, učeći jezik koji se govori s druge strane te gradeći zajednice koje nadilaze granice. Oni koji su dublje u unutrašnjosti mogu pomoći prekidanjem odanosti centraliziranoj, homogeniziranoj kulturi i razvojem lokalne kulture, prihvaćanjem imigranata u svoje zajednice te širenjem svjesnosti i djelovanjem u solidarnosti s borbama u drugim dijelovima svijeta.

Preporučena literatura

Harold Barclay, *People Without Government: An Anthropology of Anarchy*. London: Kahn and Averill, 1982.

Starhawk, *The Fifth Sacred Thing*. New York: Bantam, 1993.

Stephen Arthur, “‘Where License Reigns With All Impunity’: An Anarchist Study of the Rotinonshón:ni Polity”, *Northeastern Anarchist*, No. 12, zima 2007., nefac.net

8. Budućnost

Borimo se za naše živote, ali i za svijet koji možda nikada nećemo doživjeti.

Neće li se država s vremenom ponovno pojaviti?

Većina ovdje navedenih primjera više ne postoji, a neki su trajali tek nekoliko godina. Nedržavna društva i društvene eksperimente uglavnom su osvojile imperijalističke sile ili su ih ugušile države, no povijest je pokazala i da revolucija jest moguća te da revolucionarna borba ne vodi nužno u autoritarnost. Autoritarne revolucionarne ideje poput socijaldemokracije ili marksizma/lenjinizma diskreditirane su diljem svijeta. Dok socijalističke političke stranke nastavljaju parazitirati na društvenim pokretima očekivano izdajući svoje birače svaki put kada dođu na vlast, u svim uzbudljivim društvenim pobunama posljednjeg desetljeća – narodni ustanci u Alžiru, Argentini, Boliviji i Meksiku, autonomeni u Italiji, Njemačkoj, Danskoj, studenti i pobunjenici u Grčkoj, borba poljoprivrednika u Koreji te antiglobalizacijski pokret koji ujedinjuje zemlje diljem svijeta – nastupila je šarolika mješavina egalitarizma, urođeništva, autonomizma i anarhizma. Ovi pokreti imaju mogućnost ukinuti države i kapitalizam u krizi predstojećih godina.

Međutim, neki se boje da će se, čak i ako globalna revolucija ukine državu i kapitalizam, oni neizbježno s vremenom ponovno pojaviti. To je razumljivo jer nas je državno obrazovanje indoktriniralo da vjerujemo u mitove progresa i linearne povijesti – stav da postoji samo jedan globalni tok koji neizbježno vodi u prevlast zapadne civilizacije. Zapravo nitko ne zna kako su točno nastale države, ali sigurno je da nije riječ o neizbježnom ili nepovratnom procesu. Većina društava nikad nije dobrovoljno osnovala države, a vjerojatno je jednako mnogo njih osnovalo države i napustilo ih, koliko ih je i zadržalo. Iz perspektive tih društava država može djelovati kao izbor ili prisila, a ne kao prirodni razvitak. Vremenska skala koju koristimo također utječe na našu perspektivu. Desecima tisuća godina ljudi nisu imali potrebu za državama, a nakon što se države ukinu, postat će jasno da su bile zastranjenje nastalo u nekim dijelovima svijeta koje je privremeno upravljalo sudbinom svih na planetu prije nego je ponovno odbačeno.

Druga zabluda je da su nedržavna društva podložna preotimanju od strane agresivnih alfa mužjaka koji se postave za vođe. Protivno tome, čini se da društveni model “velikog čovjeka” nikad nije doveo do stvaranja države ili barem položaja vođe. Društva koja nekome tko voli zapovjedati, ili je talentiraniji i jači dopuste veći utjecaj, obično će ga ignorirati ili ubiti ukoliko postane pretjerano autoritaran, a “veliki čovjek” nije u mogućnosti prostorno ili vremenski imati preširok utjecaj. Fizičke karakteristike na kojima se temelji njegovo vodstvo prolazne su i on ubrzo iščezne ili biva zamijenjen¹.

Izgleda da su se države postupno razvile na temelju kulturno prihvaćenih rodovskih sustava koji su gerontokraciju povezivali s patrijarhatom – tijekom više generacija stariji muškarci do-

¹ Pogledaj na primjer Dmitri M. Bondarenko i Andrey V. Korotayev, *Civilizational Models of Politogenesis*. Moscow: Russian Academy of Sciences, 2000.

bivali su više poštovanja i češće su isključivo oni bili medijatori pri sporovima te dijelili poklone. Tek su u kasnijoj fazi ovog procesa imali nešto slično moći za provođenje vlastite volje. Moramo imati na umu da, kako su se ljudi postupno odricali sve više svojih odgovornosti i davali određenim članovima zajednice više poštovanja, nisu mogli znati kakve će posljedice to imati – nisu mogli znati koliko hijerarhijsko društvo može postati loše. Jednom kad su društvene elite zadobile moć prisile, nastala je nova dijalektika društvenog razvoja i u tom je trenutku stvaranje države bilo vjerojatno, iako i dalje ne neizbježno, jer je većina ljudi ostala društvena snaga koja je imala moć srušiti elitu ili zaustaviti proces.

Moderna društva s kolektivnim pamćenjem birokratskih metoda mogu mnogo brže ponovno uspostaviti državu, ali imamo prednost saznanja kamo taj put vodi i znamo prepoznati znakove upozorenja. Nakon što se teško izbore za svoju slobodu, ljudi bi imali neiscrpnu motivaciju za zaustavljanje povratka države ukoliko bi se to događalo u njihovoj blizini.

Srećom, anarhističko društvo samo je sebi nagrada. Mnoga nedržavna društva su nakon susreta s kolonizatorima imala priliku pridružiti se hijerarhijskom društvu, no nastavljaju se opirati, poput bušmanskog plemena !Kung koje nastavlja živjeti u pustinji Kalahari unatoč nastojanjima bocvanske vlade da ih preseli.

Ima i primjera dugoročnih antiautoritarnih društvenih eksperimenata koji postoje unutar država. U grofoviji Gloucestershire u Engleskoj, tolstojevski su anarhisti 1898. godine osnovali koloniju *Whiteway* na 40 hektara zemlje. Nakon što su kupili zemlju, spalili su vlasnički list, pa su i sve kuće morali sami sagraditi jer nisu mogli dobiti kredite. Više od stotinu godina kasnije ova anarhopacifistička komuna i dalje postoji, a neki od njenih trenutnih članova potomci su osnivača. Odluke donose na općoj skupštini i dijele više zajedničkih prostora. Povremeno je *Whiteway* primao bjegunce i prigovarače savjesti. Imali su i brojne kooperativne pothvate poput pekare i proizvodnje rukotvorina. Unatoč vanjskim pritiscima kapitalizma i hijerarhijske strukture državnog društva, *Whiteway* ostaje egalitaran i antiautoritaran.

S druge strane Sjevernoga mora, u Appelschi u Frieslandu, anarhističko selo 2008. godine proslavilo je svoju 75. godišnjicu. Trenutno ga čine karavani, kamperi i nekoliko građevina, a aktivno je u anarhističkim i antimilitarističkim pokretima od kad je svećenik Domela Nieuwenhuis napustio crkvu i počeo propagirati ateizam i anarhizam. Skupina radnika počela se tamo okupljati i uskoro su kupili zemlju, na kojoj su održavali godišnja anarhistička okupljanja na Duhove. Po uzoru na umjerenost socijalističkog pokreta, koji je na alkohol gledao kao na pogubnu zarazu za radnike i oblik ropstva poslodavcima koji prodaju alkohol u tvorničkim trgovinama, u njihovom kampu se i dalje ne pije alkohol. 2008. godine 500 ljudi iz čitave Nizozemske, kao i Njemačke i Belgije, došlo je na godišnje anarhističko okupljanje u Appelschi. Pridružili su se anarhistima koji tamo žive tijekom godine u vikendu radionica i diskusija o temama poput pacifizma, oslobođenja životinja, antifašističke borbe, seksizma u pokretu, mentalnog zdravlja i kampanje koja je spriječila da se Olimpijske igre 1992. godine održe u Amsterdamu. Imali su programe za djecu, predavanja o dugoj povijesti naselja, zajedničke obroke i dovoljno entuzijazma koji se osjetio u zraku, poput obećanja da će osigurati nove anarhističke generacije u regiji.

Drugi anarhistički projekti također mogu potrajati stotinama godina. Specifična društva, zajednice i organizacije ne moraju biti nepromjenjive – anarhisti ne trebaju uvesti restriktivne mjere kako bi očuvali institucije po cijenu svojih sudionika. Ponekad je najbolje što zajednica ili organizacija može napraviti za svoje sudionike, jest dopustiti im da krenu dalje. Nema nasljednih privilegija ili ustava koji se mora provoditi ili primjenjivati u budućnosti. Dopuštajući veću fluidnost i fleksibilnost, anarhistička društva mogu trajati mnogo dulje.

Tijekom ljudske povijesti društva su većinom bila komunitarna i nedržavna, a mnoga od njih trajala su čitavo tisućljeće prije nego što su uništena ili osvojena od strane zapadne civilizacije. Rast i moć zapadne civilizacije nisu bili neizbježni, već su posljedica specifičnih povijesnih procesa koji su nedvojbeno ovisili o geografskim slučajnostima². Vojni uspjeh naše civilizacije možda je naizgled dokaz njene superiornosti, ali čak i u nedostatku otpora, problemi specifični za našu civilizaciju, poput krčenja šuma i klimatskih promjena, mogu joj presuditi, pokazujući da je krajnje neodrživa. Drugi primjeri neodrživih hijerarhijskih društava, od Sumerana do Uskršnjeg otoka, pokazuju koliko se brzo može urušiti društvo koje djeluje kao da je na svom vrhuncu.

Stav da će se države s vremenom neizbježno vratiti još je jedna od beznadnih eurocentričnih tlapnji kojom zapadna kultura indoktrinira narod. Deseci urođeničkih društava diljem svijeta nikad nisu uspostavila države, postojala su tisućama godina, nikad se nisu predala, a kada napokon pobijede kolonijalizam, odbacit će namete bjelačke kulture, uključujući državu i kapitalizam, te vratiti svoje tradicionalne kulture koje i dalje njeguju. Mnoge urođeničke skupine imale su kontakt s državama star stotinama ili čak tisućama godina i ni u jednom trenutku nisu se dobrovoljno predali autoritetu države. Zapadnjački anarhisti mogu mnogo naučiti od takve ustrajnosti i svi ljudi iz zapadnog društva trebali bi prihvatiti da država nije neizbježna, nego je nametnuta, a jednom kada shvatimo kako da je do kraja porazimo, nećemo dopustiti da se vrati.

Što s drugim problemima koje ne možemo predvidjeti?

Anarhistička društva suočavat će se s problemima koje danas ne možemo predvidjeti, kao što će se susretati i s poteškoćama koje možemo predvidjeti, ali nismo ih u mogućnosti riješiti bez povijesnog laboratorija koji nastaje revolucijom. Jedna od mnogih zabluda države je neurotična pretpostavka da društvo može biti savršeno, da je moguće razraditi plan za sve probleme prije nego nastanu. Korištenje zakona umjesto zdravog razuma i pristupanja svakom slučaju posebno, održavanje vojske, davanje policiji stalnih kriznih ovlasti — sve to proizlazi iz državne paranoje.

Ne možemo životne nepredvidivosti svesti na plan, niti bismo trebali. U anarhističkom društvu morali bismo smisliti sasvim nova rješenja za potpuno nepredvidive probleme. Ukoliko dobijemo priliku, radit ćemo to s veseljem, prljajući ruke u složenosti života, ostvarujući naš veliki potencijal i dostižući nove razine razvoja i zrelosti. Ne trebamo se nikada ponovno odreći mogućnosti rješavanja vlastitih problema surađujući s onima oko nas.

Učiniti anarhiju mogućom

Postoji milijun načina za napadanje isprepletenih struktura moći i opresije te stvaranje anarhije. Samo ti možeš izabrati kojim ćeš putem. Važno je ne dopustiti da tvoja nastojanja budu preusmjerena na neki od puteva koji su unutar sistema kako bi se neutraliziralo otpor, poput traženja promjene od političke stranke umjesto da sam radiš promjene ili dopuštanja da tvoj trud i ono što si stvorio postane roba, proizvod, moda. Da bismo se oslobodili, moramo vratiti kontrolu nad svakim aspektom naših života: našom kulturom, zabavom, našim odnosima, stanovanjem, obrazovanjem, zdravstvenom skrbi, načinom na koji štitimo naše zajednice i proizvodimo hranu

² Argument da su određena društva bila u mogućnosti osvojiti čitav svijet zbog geografskih uvjeta, a ne njihove superiornosti, vješto je predstavio Jared Diamond u *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. New York: W.W. Norton, 1997.

— svime. Bez izoliranja u usko ograničenim kampanjama, razmisli o tome do čega ti je stalo i u čemu si dobra, koje probleme imate ti i tvoja zajednica i što možete sami poduzeti. Istovremeno treba pratiti što rade ostali, kako biste mogli izgraditi inspirativne odnose solidarnosti.

Možda već postoje aktivne antiautoritarne tamo gdje živiš. Možeš pokrenuti i vlastitu — super stvar vezana uz anarhizam je da ne trebaš tražiti dozvolu. Ukoliko ne postoji nitko s kime bi mogao surađivati, možda možeš biti sljedeći Robin Hood — ta uloga je već predugo slobodna! Ili ako ti je to previše za početak, kreni s manjim stvarima poput crtanja grafita, distribuiranja literature ili vođenja malog *diy* projekta dok ne skupiš dovoljno iskustva i samopouzdanja te upoznaš druge koji žele surađivati s tobom.

Anarhija se širi borbom protiv dominacije, a gdje god postoji represija, postoji i otpor. Ove borbe ne moraju se nazivati anarhističkima kako bi bile plodno tlo za subverziju i slobodu. Važno je da ih podržimo i ojačamo. Kapitalizam i država neće biti uništeni ako se posvetimo isključivo stvaranju prekrasnih alternativa. Jednom davno svijet je bio prepun prekrasnih alternativa i sustav dobro zna kako ih poraziti i uništiti. Što god stvorimo, moramo biti spremni braniti.

Jedna knjiga ne može biti dovoljna za istraživanje svih mogućnosti anarhističke revolucije. Navodim i nekoliko drugih koje mogu biti od pomoći.

Preporučena literatura

CrimethInc., *Recipes for Disaster: An Anarchist Cookbook*. Olympia: CrimethInc. Workers' Collective, 2005; i *Expect Resistance*. Salem: CrimethInc. Workers' Collective, 2008.

Kuwasi Balagoon, *A Soldier's Story: Writings by a Revolutionary New Afrikan Anarchist*. Montreal: Kersplebedeb, 2001.

Ann Hansen, *Direct Action: Memoirs of an Urban Guerrilla*. Toronto: Between the Lines, 2002.

Lorenzo Komboa Ervin, *Anarchism and the Black Revolution*. drugo izdanje online na Infoshop.org, 1993.

Emma Goldman, *Living My Life*. New York: Knopf, 1931.

Richard Kempton, *Provo: Amsterdam's Anarchist Revolt*. Brooklyn: Autonomedia, 2007.

Bommi Baumann (preveli Helene Ellenbogen i Wayne Parker), *How It All Began: A Personal Account of a West German Urban Guerrilla*. Vancouver: Pulp Press, 1977.

Trapeze Collective (ur.), *Do It Yourself: a handbook for changing our world*. London: Pluto Press, 2007.

Roxanne Dunbar Ortiz, *Outlaw Woman: A Memoir of the War Years 1960–1975*. San Francisco: City Lights, 2001.

A.G. Schwarz i Void Network, *We Are an Image from the Future: The Greek Uprising of December 2008*. Oakland: AK Press, 2009.

Isy Morgenmuffel i Paul Sharkey (ur.), *Beating Fascism: Anarchist anti-fascism in theory and practice*. London: Kate Sharpley Library, 2005.

Call (*Appel* u francuskom originalu, anonimni manifest bez informacija o izdavaču).

Članak, pamflet ili knjiga koju ćeš ti napisati, kako bi svoja iskustva podijelila sa svijetom i proširila naše kolektivno znanje...

Moguća je ukoliko je učinimo mogućom

Mnogi koji su se udružili u prenošenju ovih priča o pobuni na papir bili su dovoljno pažljivi da ti za kraj pruže još jedan primjer anarhije: samu knjigu. Zamisli decentraliziranu mrežu, harmonizirani kaos, ispreplitanje oslobođenih želja koje je to učinilo mogućim. Sa strašću i odlučnošću milijuna koji su ovim pričama dali život, od kojih su se mnogi borili čak i dalje od točke neminovnog poraza u nadi da će njihove utopije nadahnuti buduće generacije. Stotine ljudi zapisalo je te riječi i održavali su ih živima u našoj svijesti. Deseci drugih okupili su se kako bi uredili, dizajnirali i ilustrirali knjigu, još više ih je surađivalo pri provjeravanju teksta, tiskanju i distribuciji. Nemamo šefa niti za ovo primamo plaću. Zapravo se ova knjiga može dobiti po cijeni koja samo pokriva troškove, jer naš cilj nije na njoj zaraditi novac, nego je podijeliti s tobom.

Izdavaštvo je djelatnost za koju tvrde da je trebamo ostaviti profesionalcima, a knjige su nešto što bismo trebali kupovati i konzumirati, a ne sami proizvoditi. Međutim, krivotvorili smo si "propusnicu" za ovaj projekt i nadamo se da ćeš vidjeti da isto možeš i ti napraviti za sebe. Može biti primamljivo prikazati ovako ambiciozne projekte kao čarobne konačne proizvode, ostavljajući čitatelja da pogađa kako su napravljeni i sami se prepuštajući iluziji, ali nekad je bolje dopustiti neočekivanom naletu vjetra da uđe, razmakne zastore i razotkrije pozadinske napore. Ova knjiga, dakle, nije ništa drugačija od ostalih primjera o kojima govori jer je njeno stvaranje također proteklo kroz konstruktivan sukob. Grupa ljudi izravno odgovornih za njeno izdavanje nije homogena, već uključuje uredničke grupe s različitim načinima djelovanja te primarnog autora za kojeg je pisanje individualna aktivnost. Zbog različitosti u potrebama i mišljenjima, neki nisu na projektu ostali do kraja, ali kao anarhisti su imali slobodu napustiti grupu kad im je to bilo u interesu, a već su pozitivno utjecali na sadržaj. U međuvremenu se, zahvaljujući fleksibilnosti organizacije, projekt mogao nastaviti.

Kao individualist u ovoj grupi naučio sam i usvojio metode koje ne bih da sam radio u autoritarnoj skupini. S tradicionalnim izdavačem bio bih prisiljen popustiti kad god bi se pojavila nesuglasica, ne zato što su me uvjerali, nego zato što imaju više resursa i mogu odlučiti hoće li knjiga biti objavljena ili ne. No s našom horizontalnošću mogao sam primati kritike za koje sam znao da su namijenjene ispunjavanju svih potencijala knjige, a ne njenoj boljoj prodaji na zaglupljenom tržištu.

Shvaćam da izdavanje ove knjige nije najveći uspjeh i da maleni bunt papira zasigurno neće potaknuti juriš na Zimsku palaču, koliko god njen sadržaj bio pun života, ali jedna od osnovnih poanti je da je anarhija uobičajenija nego što mislimo i, ako je mi možemo učiniti mogućom, možeš i ti.

Kao i druge priče koje smo ovdje iznijeli, priča o našem pripovijedanju ima svojih slabosti. Željeli bismo ih prvi istaknuti. Neizbježno nedostaje nekoliko stvari. Jedna je pitanje realnosti. Sastavljajući ovu knjigu pokušali smo ne romantizirati primjere, iako je jasno da ove stranice nisu mjesto za potpunu analizu prednosti i slabosti svake navedene revolucije ili društvenog eksperimenta. Ipak smo željeli na neki način naznačiti kompleksnost i poteškoće koje naviru ispod površine svakog primjera anarhije. No ako ova knjiga imalo uspije, ako vi čitatelji ne kažete

samo "o, to je krasno, anarhija je moguća" i vratite se svojim životima, nego se oboružate ovim znanjem i skočite u stvarenje anarhističkog svijeta, brzo ćete otkriti koliko je to teško.

Istina je da anarhija ponekad ne funkcionira. Ponekad ljudi ne nauče surađivati, ili neka grupa nikad ne pronađe način za podjelu odgovornosti, ili unutrašnji sukobi osakate čitav pokret koji ne uspije preživjeti teške pritiske vanjskog svijeta. Čak su se i neki primjeri prikazani u ovoj knjizi s vremenom raspali zbog unutrašnjih pogrešaka. U drugim slučajevima oslobođena zajednica podvrgnuta je okrutnoj represiji, skvotirani društveni centar koji predstavlja oazu slobode usred države i kapitala eviktirat će vlasnik prostora ili će država pronaći neki izgovor da te zatvori zbog sudjelovanja u borbi za stvaranje novog svijeta.

Mnogi koji su se borili za anarhiju završili su mrtvi i poraženi ili jednostavno demoralizirani. Njihove žrtve neće biti priznate ako sami ne napišemo povijest, kako bismo učili na njihovim neuspjesima i bili nadahnuti onime što su postigli.

Još jedan propust ove knjige je što nismo mogli dovoljno romantizirati ove primjere. Bojim se da naš krotki pokušaj objektivnosti izostavlja nadahnuće koje se osjeća kad se anarhija, unatoč svim poteškoćama, primjeni u praksi. Ove priče su stvarne, na razini dubljij nego što bilješke i popisivanje datuma i imena može izraziti. Neke od ovih priča osobno sam iskusio i utkane su u samo pisanje ove knjige. Mučno zadovoljstvo organiziranja knjižnice i učenja korištenja konsenzusa, u obranu zagušljivog psihološkog terena Sjedinjenih Država, potaknulo me na pisanje knjige o tome kako bi zapravo izgledao anarhistički svijet. Iako projekt još nije završen, potaknuo me na istraživanje kako je anarhija do sada izgledala. Na klupi u parku u Berlinu, u pauzi od proučavanja autonomnog pokreta u tom gradu, napravio sam nacrt za ovu knjigu, a nekoliko tjedana kasnije, u Christianiji, vidio sam kako potpuno uobičajeno može djelovati čitavo susjedstvo koje živi anarhistički.

Shvatio sam da bih se mogao susresti s još mnogo živućih primjera ako ih potražim. Tijekom sljedeće godine otišao sam u sedamdeset i pet godina staro anarhističko naselje u Nizozemskoj i zagazio u neprekinutu borbu u kojoj povijest nije tamnica sadašnjosti, nego je obogaćuje. Bio sam u provincijskim ukrajinskim gradovima koji su jednom svrgnuli vlast i pokušao zamisliti kako su izgledali, vrtlarilo u anarhističkom selu u planinama Italije i u potpunosti osjetio što znači ukidanje rada. Na putu sam ostao u kontaktu s jednim od svojih najboljih prijatelja koji je na šest mjeseci otišao u Oaxacu i sudjelovao u njihovoj pobuni.

Pisanje sam, prikladno, završio u skvotu u Barceloni, gdje sam zapeo čekajući suđenje i bio pod prijetnjom zatvora zbog policijske namještaljke. Park koji se nalazi niže niz ulicu prije je bio gradski zatvor, ali anarhisti su ga srušili 1936. godine. Naš društveni centar ga je 2007. godine preuzeo u znak protesta protiv najavljenih evikcija, organizirali smo besplatnu trgovinu, izložili dio knjiga iz naše knjižnice, pričali djeci priče. Kako sam bio neočekivano ilegaliziran, moje preživljavanje ovisilo je o mreži oslobođenih prostora u gradu, koji su me udomljavali i hranili. Ti prostori su, zauzvrat, ovisili o našoj borbi za njihovo stvaranje i očuvanje.

Isto vrijedi i za sve ostale povijesti koje smo doživjeli: nijedna od njih ne postoji zahvaljujući promatračima. Ove priče pokazuju da anarhija može postojati, ali je moramo sami izgraditi. Hrabrost i samopouzdanje koje nam je za to potrebno nećemo pronaći ni u jednoj knjizi. Oni su već naši. Samo ih trebamo primijeniti.

Neka ove priče iskoče sa svojih stranica u vaša srca i pronađu novi život.

Peter Gelderloos

Barcelona, prosinac 2008.

Bibliografija

- Emily Achtenberg, "Community Organizing and Rebellion: Neighborhood Councils in El Alto, Bolivia", *Progressive Planning*, No. 172, ljeto 2007.
- Ackelsberg, Martha A., *Free Women of Spain: Anarchism and the Struggle for the Emancipation of Women*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1991.
- William M. Adams i David M. Anderson, "Irrigation Before Development: Indigenous and Induced Change in Agricultural Water Management in East Africa", *African Affairs*, 1998.
- AFL-CIO, "Facts About Worker Safety and Health 2007." www.aflcio.org [Pristupljeno 19. siječnja 2008.]
- Gemma Aguilar, "Els Okupes Fan la Feina que Oblida el Districte", *Avui*, subota, 15. prosinca 2007.
- Michael Albert, *Parecon: Life After Capitalism*. New York: Verso, 2003.
- Michael Albert, "Argentine Self Management", *ZNet*, 3. studenog 2005.
- Anonimni autor, "Longo Mai", *Buiten de Orde*, ljeto 2008.
- Anonimni autor, "Pirate Utopias", *Do or Die*, No. 8, 1999.
- Anonimni autor, "The 'Oka Crisis' ", decentralizirano izdanje i distribucija, bez datuma i drugih podataka o izdanju.
- Anonimni autor, "You Cannot Kill Us, We Are Already Dead", *Algeria's Ongoing Popular Uprising*. St. Louis: One Thousand Emotions, 2006.
- Stephen Arthur, " 'Where License Reigns With All Impunity': An Anarchist Study of the Rotinshón:ni Polity", *Northeastern Anarchist*, No. 12, zima 2007. nefac.net
- Paul Avrich, *The Russian Anarchists*. Oakland: AK Press, 2005.
- Paul Avrich, *The Modern School Movement: Anarchism and Education in the United States*. Oakland: AK Press, 2005.
- Roland H. Bainton, "Thomas Müntzer, Revolutionary Firebrand of the Reformation", *The Sixteenth Century Journal*, 13.2: 3–16, 1982.
- Jan Martin Bang, *Ecovillages: A Practical Guide to Sustainable Communities*. Edinburgh: Floris Books, 2005.
- Harold Barclay, *People Without Government: An Anthropology of Anarchy*. London: Kahn and Averill, 1982.
- David Barstow, "U.S. Rarely Seeks Charges for Deaths in Workplace", *New York Times*, 22. prosinca 2003.
- Eliezer Ben-Rafael, *Crisis and Transformation: The Kibbutz at Century's End*. Albany: State University of New York Press, 1997.
- Jamie Bissonette, *When the Prisoners Ran Walpole: A True Story in the Movement for Prison Abolition*. Cambridge: South End Press, 2008.
- Christopher Boehm, "Egalitarian Behavior and Reverse Dominance Hierarchy", *Current Anthropology*, Vol. 34, No. 3, lipanj 1993.

- Dmitri M. Bondarenko i Andrey V. Korotayev, *Civilizational Models of Politogenesis*. Moscow: Russian Academy of Sciences, 2000.
- Franz Borkenau, *The Spanish Cockpit*. London: Faber and Faber, 1937.
- Thomas A. Brady, Jr. i H.C. Erik Midelfort, *The Revolution of 1525: The German Peasants' War From a New Perspective*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1981.
- Jeremy Brecher, *Strike! Revised Edition*. Boston: South End Press, 1997.
- Stuart Christie, *We, the Anarchists! A study of the Iberian Anarchist Federation (FAI) 1927–1937*. Hastings, UK: The Meltzer Press, 2000.
- CIPO-RFM web stranica, "Our Story", www.nodo50.org [Pristupljeno 6. studenog 2006.]
- Eddie Conlon, *The Spanish Civil War: Anarchism in Action, Workers' Solidarity Movement of Ireland*. drugo izdanje, 1993.
- CrimethInc., "The Really Really Free Market: Instituting the Gift Economy", *Rolling Thunder*, No. 4, proljeće 2007.
- The Curious George Brigade, *Anarchy In the Age of Dinosaurs*. CrimethInc., 2003.
- Diana Denham i C.A.S.A. Collective (ur.), *Teaching Rebellion: Stories from the Grassroots Mobilization in Oaxaca*. Oakland: PM Press, 2008.
- Robert K. Dentan, *The Semai: A Nonviolent People of Malaya*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979.
- Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York, Viking, 2005.
- Dissent! Network, "The VAAAG: A Collective Experience of Self-Organization", www.daysofdissent.org.uk [Pristupljeno 26. siječnja 2007.]
- Sam Dolgoff, *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 1974.
- George R. Edison, MD, "The Drug Laws: Are They Effective and Safe?" *The Journal of the American Medical Association*, Vol. 239, No. 24, 16. lipnja 1978.
- Martyn Everett, *War and Revolution: The Hungarian Anarchist Movement in World War I and the Budapest Commune (1919)*. London: Kate Sharpley Library, 2006.
- Patrick Fleuret, "The Social Organization of Water Control in the Taita Hills, Kenya", *American Ethnologist*, Vol. 12, 1985.
- Heather C. Flores, *Food Not Lawns: How To Turn Your Yard Into A Garden And Your Neighborhood Into A Community*. Chelsea Green, 2006.
- The Freecycle Network, "About Freecycle", www.freecycle.org/ [Pristupljeno 19. siječnja 2008.]
- Peter Gelderloos, *Consensus: A New Handbook for Grassroots Social, Political, and Environmental Groups*. Tucson: See Sharp Press, 2006.
- Peter Gelderloos i Patrick Lincoln, *World Behind Bars: The Expansion of the American Prison Sell*. Harrisonburg, Virginia: Signalfire Press, 2005.
- Malcolm Gladwell, *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference*. New York: Little, Brown, and Company, 2002.
- Amy Goodman, "Louisiana Official: Federal Gov't Abandoned New Orleans", *Democracy Now!*, 7. rujna 2005.
- Amy Goodman, "Lakota Indians Declare Sovereignty from US Government", *Democracy Now!*, 26. prosinca 2007.
- Natasha Gordon i Paul Chatterton, *Taking Back Control: A Journey through Argentina's Popular Uprising*. Leeds (UK): University of Leeds, 2004.
- Uri Gordon, *Anarchy Alive! Anti-authoritarian Politics from Practice to Theory*. London: Pluto Press, 2008.

- David Graeber, *Fragments of an Anarchist Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press, 2004.
- David Graeber, "The Shock of Victory", *Rolling Thunder*, No. 5, proljeće 2008.
- Evan Henshaw-Plath, "The People's Assemblies in Argentina", *ZNet*, 8. ožujka 2002.
- Neille Irel, "A Healthy Dose of Anarchy: After Katrina, nontraditional, decentralized relief steps in where big government and big charity failed", *Reason Magazine*, prosinac 2006.
- Inter-Press Service, "Cuba: Rise of Urban Agriculture", 13 veljače 2005.
- Intervju s Marcellom, "Criticisms of the MST", Barcelona, 17. veljače 2009..
- Derrick Jensen, *A Language Older Than Words*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing Company, 2000.
- John Jordan i Jennifer Whitney, *Que Se Vayan Todos: Argentina's Popular Rebellion*. Montreal: Kersplebedeb, 2003.
- Michael J. Jordan, "Sex Charges haunt UN forces", *Christian Science Monitor*. 26. studenog 2004.
- George Katsiaficas, *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*. Oakland: AK Press, 2006.
- George Katsiaficas, "Comparing the Paris Commune and the Kwangju Uprising", www.roseffect.com [Pristupljeno 8. svibnja 2008.]
- Lawrence H. Keeley, *War Before Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Roger M. Keesing, Andrew J. Strathern, *Cultural Anthropology: A Contemporary Perspective*. treće izdanje, New York: Harcourt Brace & Company, 1998.
- Graham Kemp i Douglas P. Fry (ur.), *Keeping the Peace: Conflict Resolution and Peaceful Societies around the World*. New York: Routledge, 2004.
- Elli King (ur.), *Listen: The Story of the People at Taku Wakan Tipi and the Reroute of Highway 55, ili, The Minnehaha Free State*. Tucson, AZ: Feral Press, 1996.
- Aaron Kinney, "Hurricane Horror Stories", Salon.com, 24. listopada 2005.
- Peter Kropotkin, *Fields, Factories and Workshops Tomorrow*. London: Freedom Press, 1974.
- Wolff Landstreicher, "Autonomous Self-Organization and Anarchist Intervention", *Anarchy: a Journal of Desire Armed*, No. 58 (jesen/zima 2004–5), 56. str.
- Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*. London: Freedom Press, 1975. (s francuskog preveo Vernon Richards)
- A.W. MacLeod, *Recidivism: a Deficiency Disease*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1965.
- Alan MacSimoin, "The Korean Anarchist Movement", *govor u Dublinu*, rujan 1991.
- Sam Mbah i I.E. Igariway, *African Anarchism: The History of a Movement*. Tucson: See Sharp Press, 1997.
- The Middle East Media Research Institute, "Algerian Berber Dissidents Promote Programs for Secularism and Democracy in Algeria", *Special Dispatch Series*, No. 1308, 6. listopada 2006, memri.org
- George Mikes, *The Hungarian Revolution*. London: Andre Deutsch, 1957.
- Cahal Milmo, "On the Barricades: Trouble in a Hippie Paradise", *The Independent*, 31. svibnja 2007.
- Bonnie Anna Nardi, "Modes of Explanation in Anthropological Population Theory: Biological Determinism vs. Self-Regulation in Studies of Population Growth in Third World Countries", *American Anthropologist*, Vol. 83, 1981.
- Nathaniel C. Nash, "Oil Companies Face Boycott Over Sinking of Rig", *The New York Times*, 17. lipnja 1995.
- Oscar Olivera, *Cochabamba! Water Rebellion in Bolivia*. Cambridge: South End Press, 2004.

- George Orwell, *Homage to Catalonia*, London: Martin Secker & Warburg Ltd., 1938.
- Oxfam America, "Havana's Green Revelation", www.oxfamamerica.org [Pristupljeno 5. prosinca 2005.]
- Philly's Pissed, www.phillyspissed.net [Pristupljeno 20. svibnja 2008.]
- Daryl M. Plunk, "South Korea's Kwangju Incident Revisited", *The Heritage Foundation*, No. 35, 16. rujna 1985.
- Rappaport, R.A., *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People*. New Haven: Yale University Press, 1968.
- RARA, *Revolutionaire Anti-Racistische Actie Communiqués van 1990–1993*. Gent: 2004.
- Revolutionary Association of Women of Afghanistan, "About RAWA", www.rawa.org [Pristupljeno 22. lipnja 2007.]
- James C. Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press, 1998.
- James C. Scott, "Civilizations Can't Climb Hills: A Political History of Statelessness in Southeast Asia", predavanje na Brown University, Providence, Rhode Island, 2. veljače 2005.
- Jaime Semprun, *Apología por la Insurrección Argelina*. Bilbao: Mutturko Burutazioak, 2002. (s francuskog na španjovski preveo Javier Rodríguez Hidalgo)
- Nirmal Sengupta, *Managing Common Property: Irrigation in India and The Philippines*. New Delhi: Sage, 1991.
- Carmen Sirianni, "Workers Control in the Era of World War I: A Comparative Analysis of the European Experience", *Theory and Society*, Vol. 9, 1980.
- Alexandre Skirda, *Nestor Makhno, Anarchy's Cossack: The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917–1921*. London: AK Press, 2005.
- Eric Alden Smith, Mark Wishnie, "Conservation and Subsistence in Small-Scale Societies", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 29, 2000, 493.–524. str.
- "Solidarity with the Communities of CIPO-RFM in Oaxaca", prezentacija na Montrealskom anarhističkom sajmu knjiga, Montreal, 21. svibnja 2006.
- Georges Sossenko, "Return to the Spanish Civil War", prezentacija na Montrealskom anarhističkom sajmu knjiga, Montreal, 21. svibnja 2006.
- Jac Smit, Annu Ratta i Joe Nasr, *Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities*. UNDP, Habitat II Series, 1996.
- Melford E. Spiro, *Kibbutz: Venture in Utopia*. New York: Schocken Books, 1963.
- "The Stonehenge Free Festivals, 1972–1985", www.ukrockfestivals.com [Pristupljeno 8. svibnja 2008.]
- Dennis Sullivan i Larry Tifft, *Restorative Justice: Healing the Foundations of Our Everyday Lives*. Monsey, NY: Willow Tree Press, 2001.
- Joy Thacker, *Whiteway Colony: The Social History of a Tolstoyan Community*. Whiteway, 1993.
- Colin Turnbull, *The Mbuti Pygmies: Change and Adaptation*. Philadelphia: Harcourt Brace College Publishers, 1983.
- Marcele Valente, "The Rise and Fall of the Great Bartering Network in Argentina", *Inter-Press Service*, 6. studenog 2002.
- Judith Van Allen " 'Sitting On a Man': Colonialism and the Lost Political Institutions of Igbo Women", *Canadian Journal of African Studies*. Vol. II, 211–219, 1972.
- Johan M.G. van der Dennen, "Ritualized 'Primitive' Warfare and Rituals in War: Phenocopy, Homology, or...?", reten.eldoc.ub.rug.nl

- H. Van Der Linden, "Een nieuwe overheidsinstelling: het waterschap circa 1100–1400", u: D.P. Blok, *Algemene Geschiednis der Nederlanden, deel III*, Haarlem: Fibula van Dishoeck, 1982, 60.–76. str.
- Wikipedia, "Asamblea Popular de los Pueblos de Oaxaca", en.wikipedia.org [Pristupljeno 6. studenog 2006.]
- Wikipedia, "The Freecycle Network", en.wikipedia.org [Pristupljeno 19. siječnja 2008.]
- Wikipedia, "Gwangju massacre", en.wikipedia.org [Pristupljeno 3. studenog 2006.]
- Wikipedia, "The Iroquois League", en.wikipedia.org /Iroquois_League [Pristupljeno 22. lipnja 2007.]
- William Foote Whyte i Kathleen King Whyte, *Making Mondragon: The Growth and Dynamics of the Worker Cooperative Complex*. Ithaca, New York: ILR Press, 1988.
- Kristian Williams, *Our Enemies in Blue*. Brooklyn: Soft Skull Press, 2004.
- Peter Lamborn Wilson, *Pirate Utopias*. Brooklyn: Autonomedia, 2003.
- Daria Zelenova, "Anti-Eviction Struggle of the Squatters Communities in Contemporary South Africa", rad predstavljen na konferenciji "Hierarchy and Power in the History of Civilizations" pri Ruskoj znanstvenoj akademiji, Moskva, lipanj 2009.
- Howard Zinn, *A People's History of the United States*. New York: Perrenial Classics Edition, 1999.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Peter Gelderloos
Anarhija je moguća
Primjeri anarhije u praksi

Prijevod s engleskog *Anarchy Works* (Ardent Press, 2010.), u izdanju Što čitaš?

anarhisticka-biblioteka.net